

**TC
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DİNDARLIĞIN AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİNE ETKİSİ
(BATI AKDENİZ ÖRNEĞİ)**

**ADNAN SELMAN
1140206007**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ramazan UÇAR**

ISPARTA-2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Adnan SELMAN	
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri	
Tez Başlığı	Dindarlığın Aile Yaşam Döngüsü Süreçlerine Etkisi (Batı Akdeniz Örneği)	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 20/10/2017 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Ramazan UÇAR/SDÜ	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ/SDÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ümit AKCA/SDÜ	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL/Necmettin Erbakan Ü.	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Hayri ERTEN/ Necmettin Erbakan Ü.	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 39-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

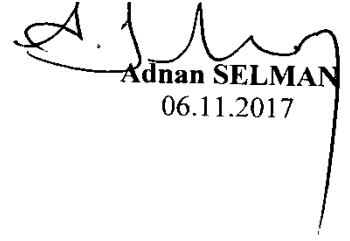
⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Dindarlığın Aile Yaşam Döngüsü Süreçlerine Etkisi (Batı Akdeniz Örneği)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Adnan SELMAN
06.11.2017

(SELMAN, Adnan, Dindarlığın Aile Yaşam Döngüsü Süreçlerine Etkisi (Batı Akdeniz Örneği), Doktora Tezi, Isparta, 2017).

ÖZET

Aile yaşam döngüsü evliliğe hazırlık süreci olan nişanlılık dönemiyle başlayan ve her iki eşin vefatıyla sona eren uzun soluklu bir süreçtir. Bu sürecin başlamasıyla yeni roller üstlenmeye başlayan eşler için her yeni döngü farklı rol ve davranış kalıplarını öğrenmeyi ve uyum sağlamayı gerektirir. Bu anlamda, evliliğin başlangıcıyla birlikte karı-koca rolüne bürünen eşler, çocuğun doğumuyla birlikte anne-baba rolünü, çocuğun okula başlamasıyla eğitimci rolünü, çocuğun ergenlik dönemine ulaşmasıyla psikolog rolünü ve torun sahibi olunca da nine-dede rolünü üstlenirler. Bir döngüde üstlendikleri herhangi bir rolü ölünceye kadar yerine getirirler.

Eşlerin döngüler değiştikçe üstlendikleri rolleri ve bu rolleri yerine getirirken takındıkları tutumları etkileyen cinsiyet, din, yaş, meslek, gelir, çocuk sayısı gibi çok fazla faktör vardır. Bu faktörler içinde en önemlilerinden birisi ise bireylerin din algılarıdır. Müntesiplerine bütün yaşamlarını kuşatacak bir dünya görüşü sunan dinlerin en önemli faaliyet alanlarından birisi, şüphesiz ailedir. Bu anlamda, ailenin ve aile üyelerinin din algısı aileyi ve aile içi ilişkileri şekillendirecek bir yapıya sahiptir. Yapılan araştırmalardan elde edilen veriler ülkemizdeki dindarlık oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca İslam dini, bin yılı aşkın bir süredir Müslüman olan Türk milletinin gelenek ve göreneklerini şekillendiren en önemli unsurdur. Bu nedenle, din ile az çok ilgili olan bir Türk ailesinde, bireylerin rollerini İslam'ın etkisi altında kalarak icra etmeleri kaçınılmazdır. Bu bakış açısından hareketle araştırmamızda, aile içinde, özellikle eşlerin tutum ve davranışlarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada ele alınan konunun irdelenmesine yönelik olarak nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi anketi ve aile yaşam döngüsünü oluşturan sekiz ölçekten oluşan bir anket formu hazırlanmış ve bu anket formu Batı Akdeniz Bölgesinde “basit tesadüfi örnekleme” yoluyla 736 kişiye uygulanmıştır. Veriler frekans dağılımı, aritmetik ortalama, faktör analizi, tek ve çift yönlü ANOVA gibi test tekniklerinden yararlanılarak yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Din, Dindarlık, Aile, Aile Yaşam Döngüsü, Aile Yapısı.

(SELMAN, Adnan, The Impact of Pietism On Family life Cycle (The Case of Western Mediterranean Region) Doctoral Dissertation, Isparta, 2017).

ABSTRACT

The family life cycle is a long-running process that begins with the engagement period, the process of preparation for marriage, and ends with the death of both spouses. For spouses starting to undertake new roles with the beginning of this process, each new cycle requires learning and adapting different roles and behavior patterns. In this sense, the spouses who overtake the role of husband and wife with the beginning of marriage assume the role of mother-father together with the birth of the child, the role of the educator as the child begins to read, the role of psychologist when the child reaches adolescence and the role of grandfather-grandmother when they have grandchild. They perform the role that they assume in any cycle until they die.

There are many factors that affect the roles that spouses assume as the cycles change and the attitudes they adopt when performing these roles, such as gender, age, occupation, income, and number of children. One of the most important of these factors is the perception of religion of individuals. One of the most important scope of religion which presents a world view to its followers is undoubtedly family life. In this sense, the perception of religion of families and family members have the capacity to shape the family and family relations.

The data obtained from the surveys show that the religiousness rate in our country is very high. Moreover, Islam is the most important factor that shapes the traditions and customs of the Turkish nation, who are Muslims over a thousand years. In this sense, it is inevitable for a Turkish family, which is more or less related to religion, to exercise their roles under the influence of Islam. From this point of view, we tried to determine the factors affecting the attitudes and behaviors of the spouses in a family.

Quantitative research methods have been used to investigate the subject discussed in the research. As a data collection tool, a questionnaire consisting of a personal information questionnaire and an eight questionnaire formulating the family life cycle was used. The questionnaire was applied to 736 individuals through "simple random sampling" in the Western Mediterranean Region. Data were generated by using test techniques such as frequency distribution, arithmetic mean, factor analysis, one and two way ANOVA.

Key words: Religion, Religiosity, Family, Family Life Cycle, Family Structure.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ÖNSÖZ.....	xix
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	3
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLARI	4
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
5.1. Araştırmanın Modeli	5
5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	6
5.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması	7
5.4. Veri Toplama Aracının Geçerlik ve Güvenirliği.....	8
5.4.1. Nişanlılık Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	9
5.4.2. Yeni Evli-Çocuksuz Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	10
5.4.3. Küçük Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği.....	11
5.4.4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	12
5.4.5. Ergen Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği.....	13
5.4.6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği.....	13
5.4.7. Boş Yuva Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	15
5.4.8. Dulluk Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	15
5.5. Verilerin Analizi.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM KAVR AMSAL ÇERÇEVE DİN – DİNDARLIK – AİLE - AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

1.1. DİN.....	18
1.2. DİNDARLIK	21
1.2.1. Dindarlığın Boyutları.....	22
1.2.2. Çeşitli Dindarlık Modelleri.....	25
1.3. AİLE.....	29
1.3.1. Ailenin Temel Özellikleri.....	30
1.3.2. Ailenin İşlevleri	31
1.3.3. Aile Tipleri	34
1.3.4. Aile İçi Roller Anlamaya Yönelik Öne Çıkan Teoriler	37
1.3.4.1. Aile Sistemleri Teorisi	38
1.3.4.2. Ekolojik Sistem Teorisi	39
1.3.4.3. Toplumsal Alışveriş Teorisi	41
1.3.4.4. Feminist Teori.....	42

1.3.5. Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller	43
1.4. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ	50
1.4.1. Aile Yaşam Döngüsünün Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi	51
1.4.2. Geleneksel Aile Tipi Yaşam Döngüleri	56
1.4.3. Geleneksel Olmayan Aile Tipi Yaşam Döngüleri	58

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK AİLE YAPISI ve YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ

2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ (GÖÇEBE) TÜRK AİLESİ	61
2.2. İSLAMİYET SONRASI (YERLEŞİK HAYATTA) TÜRK AİLESİ	68
2.3. MODERN DÖNEM TÜRK AİLESİ	76
2.3.1. Aile Yapısı	79
2.3.2. Türk Toplum Yapısına Özgü, Öngörülen Aile Yaşam Döngüsü Süreçleri	82
2.3.2.1. Nişanlılık Döngüsü	84
2.3.2.2. Yeni Evli-Çocuksuz Aile Döngüsü	85
2.3.2.3. Küçük Çocuklu Aile Döngüsü	86
2.3.2.4. Okul Dönemi Çocuklu Aile Döngüsü	87
2.3.2.5. Ergen Çocuklu Aile Döngüsü	89
2.3.2.6. Evden Ayrılan Çocuklu Aile Döngüsü	90
2.3.2.7. Boş Yuva Döngüsü	91
2.3.2.8. Dulluk Döngüsü	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. ÖRNEKLEMİN OLGUSAL KİMLİĞİ	94
3.1.1. Örneklemin Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı	94
3.1.2. Örneklemin Yaşa Göre Yüzdelik Dağılımı	95
3.1.3. Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı	95
3.1.4. Örneklemin Meslek Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı	96
3.1.5. Örneklemin Aylık Gelir Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı	96
3.1.6. Örneklemin Oturduğu Yere Göre Yüzdelik Dağılımı	96
3.1.7. Örneklemin Evlenme Yaşına Göre Yüzdelik Dağılımı	97
3.1.8. Örneklemin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Yüzdelik Dağılımı	97
3.1.9. Örneklemin Kendi Dindarlık Algısına Göre Yüzdelik Dağılımı	97
3.2. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ VE BU SÜREÇLERE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	98
3.2.1. Nişanlılık Döngüsü (N.D.)	98
3.2.1.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında N.D.	98
3.2.1.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında N.D.	100
3.2.1.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında N.D.	102
3.2.1.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında N.D.	103
3.2.1.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında N.D.	105
3.2.1.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında N.D.	106
3.2.2. Yeni Evli-Çocuksuz Döngü (Y.E.-Ç.D.)	107
3.2.2.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	108
3.2.2.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	110

3.2.2.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	112
3.2.2.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	113
3.2.2.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	115
3.2.2.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	116
3.2.2.7. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.	117
3.2.3. Küçük Çocuklu Döngü (K.Ç.D.).....	118
3.2.3.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	119
3.2.3.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	122
3.2.3.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	123
3.2.3.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	125
3.2.3.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	127
3.2.3.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	128
3.2.3.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	129
3.2.3.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.	131
3.2.4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü (O.D.Ç.D.).....	132
3.2.4.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	133
3.2.4.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	135
3.2.4.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	136
3.2.4.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	138
3.2.4.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	140
3.2.4.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	141
3.2.4.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	142
3.2.4.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.	144
3.2.5. Ergen Çocuklu Döngü (E.Ç.D.)	145
3.2.5.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.....	145
3.2.5.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.	148
3.2.5.3. Eğitim ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.	149
3.2.5.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.	151
3.2.5.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.	152
3.2.5.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.....	153
3.2.5.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.....	154
3.2.5.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.....	155
3.2.6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü (E.A.Ç.D.).....	156
3.2.6.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.....	157
3.2.6.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.	158
3.2.6.3. Eğitim durumu ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.	160
3.2.6.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.	161
3.2.6.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.....	163
3.2.6.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.	164
3.2.6.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.....	165
3.2.6.8. Çocuk sayısı ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.....	167
3.2.7. Boş Yuva Döngüsü (B.Y.D.).....	168
3.2.7.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	168
3.2.7.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	170
3.2.7.3. Eğitim ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.....	171
3.2.7.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	172
3.2.7.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	173
3.2.7.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	175

3.2.7.7. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.	176
3.2.8. Dulluk Döngüsü (D.D.)	177
3.2.8.1. Cinsiyet Bağlamında D.D.	177
3.2.8.2. Dindarlık Bağlamında D.D.	178
3.2.8.3. Yaş Bağlamında D.D.	179
3.2.8.4. Eğitim Bağlamında D.D.	180
3.2.8.5. Meslek Bağlamında D.D.	181
3.2.8.6. Gelir Durumu Bağlamında D.D.	182
3.2.8.7. Oturulan Yer Bağlamında D.D.	183
3.2.8.8. Çocuk Sayısı Bağlamında D.D.	184
3.3. EŞLERİN AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ İLE İLGİLİ TUTUMLARININ BETİMSSEL İSTATİSTİKLERİ	185
3.3.1. Eşlerin Nişanlılık Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	185
3.3.1.1. Nişanlılık Olgusunun Önemi	185
3.3.1.2. Giyim-Kuşamla İlgili Tutum	186
3.3.1.3. Dışarıda Geçirilen Zaman	187
3.3.1.4. Nişanlı Çiftlerin Görüşmesi	187
3.3.1.5. Nişanlılık Sürecinden Önceki Arkadaşlık	188
3.3.1.6. Sorunların Döngüye Etkisi	189
3.3.1.7. Çiftlerin Birbirlerine Müdahaleleri	189
3.3.2. Eşlerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	190
3.3.2.1. Evliliğin İçselleştirilmesi	190
3.3.2.2. Eşler Arası İletişim	191
3.3.2.3. Birlikte Geçirilen Zaman	192
3.3.2.4. Eşe Yardım	192
3.3.2.5. Ortak Karar Alma Tutumu	193
3.3.2.6. Eşler Arası Hoşgörülü Davranış	194
3.3.2.7. Eş Rolünde Ortaya Çıkan Sıkıntılar	195
3.3.2.8. Eş Rolünü Yerine Getirme Esnasındaki İç Çatışma	195
3.3.2.9. Ailelerin Evliliğe Müdahaleleri	196
3.3.2.10. Hamilelik Dönemindeki Sıkıntılar	196
3.3.3. Eşlerin Küçük Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	197
3.3.3.1. Anne/Baba Rolünde Sıkıntı	197
3.3.3.2. Eşler Arasındaki İlgi Kaybı	198
3.3.3.3. Ev İşlerinde Ortaya Çıkan Problemler	198
3.3.3.4. Bebek Bakımı Esnasındaki Sıkıntı	199
3.3.3.5. Çocuğun Giderlerinin Karşıllanması	200
3.3.3.6. Sorunların Büyümesi	200
3.3.3.7. Aile Büyüklerinden Yardım Talebi	201
3.3.3.8. Profesyonel Yardım Talebi	202
3.3.4. Eşlerin Okul Dönemi Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	202
3.3.4.1. Çocuğun/Çocukların Dersleri	203
3.3.4.2. Eşin İhmali	203
3.3.4.3. Derslerle İlgilenme Görevinin Eşe Devredilmesi	204
3.3.4.4. Ekonomik Sıkıntı	205
3.3.4.6. Eşlerin Ortak Hareket Etme Durumu	206

3.3.5. Eşlerin Ergen Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	207
3.3.5.1. Ergen Çocuklarla İletişim Sıkıntısı	207
3.3.5.2. Ergen Çocukların Tavrı	208
3.3.5.3. Ergen Çocuklarla Çatışma	208
3.3.5.4. Ergenlerin Ebeveynlerinden Uzaklaşmaları	209
3.3.5.5. Sıkıntıların Çatışmaya Dönüşmesi	209
3.3.5.6. Evden Kaçış	210
3.3.5.7. Ailece Hareket Edebilme Durumu	210
3.3.5.8. Kötü Alışkanlık Problemi	211
3.3.6. Eşlerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	212
3.3.6.1. Anne/Babalardan Ekonomik Yardım Talebi	212
3.3.6.2. Eşlerin Rahatlaması	212
3.3.6.3. Eşlerin İletişiminde İlerleme	213
3.3.6.4. Birlikte Geçirilen Zaman	214
3.3.6.5. İkinci Bahar	215
3.3.6.6. Dayanışma Ruhu	215
3.3.6.7. Eşe Yardım	216
3.3.7. Eşlerin Boş Yuva Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	217
3.3.7.1. Problemlerin Anne/Babaya Yansıması	217
3.3.7.2. Çocukların Evliliklerine Müdahale	218
3.3.7.3. Eşler Arasında Huzursuzluk	218
3.3.7.4. Huzursuzlukların Sonucu	219
3.3.7.5. Torunlarla İlişkilere Müdahale	219
3.3.7.6. Çocukların Ziyaretleri	220
3.3.8. Eşlerin Dulluk Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri	221
3.3.8.1. Gündelik İşler	221
3.3.8.2. Yalnızlık Problemi	221
3.3.8.3. Ziyaretlerin Azalması	222
3.3.8.4. Nerede Kalınacak?	223
3.3.8.5. Hastalıklar	223
3.3.8.6. Huzurevi Düşüncesi	224
3.3.8.7. Tekrar Evlenme İsteği	225
SONUÇ, GENELLEME VE ÖNERİLER	226
1. SONUÇLAR	226
2. GENELLEMELER	235
3. ÖNERİLER	238
KAYNAKLAR	240
EK: ANKET FORMU	256
ÖZGEÇMİŞ	260

KISALTMALAR

AYD.	: Aile Yaşam Döngüsü
TAYA	: Türk Aile Yapısı Araştırması
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
B.Y.D	: Boş Yuva Döngüsü
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.D.	: Dulluk Döngüsü
Der.	: Derleyen
E.A.Ç.D.	: Evden Ayrılan Çocuklu Döngü
E.Ç.D.	: Ergen Çocuklu Döngü
Ed.	: Editör
K.Ç.D.	: Küçük Çocuklu Döngü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N.D.	: Nişanlılık Döngüsü
No.	: Numara
O.D.Ç.D.	: Okul Dönemi Çocuklu Döngü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
San.	: Sanayi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Tuik	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları
Y.E.-Ç. D.	: Yeni Evli-Çocuksuz Döngü

TABLÖLAR

Tablo 1. Nişanlılık Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	9
Tablo 2. Yeni evli-Çocuksuz Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	10
Tablo 3. Bebekli Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	11
Tablo 4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları ...	12
Tablo 5. Ergen Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları.....	13
Tablo 6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları ..	14
Tablo 7. Boş Yuva Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	15
Tablo 8. Dulluk Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	16
Tablo 9. Örneklemenin Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı.....	94
Tablo 10. Örneklemenin Yaş Gruplarına Göre Yüzdelik Dağılımı	95
Tablo 11. Örneklemenin Eğitim Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı.....	95
Tablo 12. Örneklemenin Meslek Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı.....	96
Tablo 13. Örneklemenin Gelir Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı	96
Tablo 14. Örneklemenin Oturduğu Yere Göre Yüzdelik Dağılımı.....	96
Tablo 15. Örneklemenin Evlenme Yaşına Göre Yüzdelik Dağılımı	97
Tablo 16. Örneklemenin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Yüzdelik Dağılımı.....	97
Tablo 17. Örneklemenin Kendi Dindarlık Algısına Göre Yüzdelik Dağılımı	97
Tablo 18. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	98
Tablo 19. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t- Testi Sonuçları	99
Tablo 20. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	99
Tablo 21. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	100
Tablo 22. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	101
Tablo 23. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	102
Tablo 24. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	102
Tablo 25. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	103
Tablo 26. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	104
Tablo 27. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	105
Tablo 28. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	105
Tablo 29. Oturulan Yer ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	106
Tablo 30. Oturulan Yer ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	107

Tablo 31. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	108
Tablo 32. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t- Testi Sonuçları	108
Tablo 33. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	108
Tablo 34. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	110
Tablo 35. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	110
Tablo 36. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	112
Tablo 37. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	112
Tablo 38. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	113
Tablo 39. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	114
Tablo 40. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	115
Tablo 41. Gelir ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	115
Tablo 42. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	116
Tablo 43. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	116
Tablo 44. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	117
Tablo 45. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	118
Tablo 46. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	119
Tablo 47. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	119
Tablo 48. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	119
Tablo 49. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	122
Tablo 50. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	122
Tablo 51. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	123
Tablo 52. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	123
Tablo 53. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	125
Tablo 54. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	125

Tablo 55. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	127
Tablo 56. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	127
Tablo 57. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	128
Tablo 58. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	129
Tablo 59. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	129
Tablo 60. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	130
Tablo 61. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	131
Tablo 62. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	131
Tablo 63. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	133
Tablo 64. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları.	133
Tablo 65. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	133
Tablo 66. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	135
Tablo 67. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	135
Tablo 68. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	136
Tablo 69. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	137
Tablo 70. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	138
Tablo 71. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	138
Tablo 72. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	140
Tablo 73. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	140
Tablo 74. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	141
Tablo 75. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	141
Tablo 76. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	142
Tablo 77. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları. ...	143

Tablo 78. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	144
Tablo 79. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.	144
Tablo 80. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	145
Tablo 81. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t Testi Sonuçları	146
Tablo 82. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	146
Tablo 83. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	148
Tablo 84. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	148
Tablo 85. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	149
Tablo 86. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	149
Tablo 87. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	151
Tablo 88. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	151
Tablo 89. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	152
Tablo 90. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	152
Tablo 91. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	153
Tablo 92. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	154
Tablo 93. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	154
Tablo 94. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	155
Tablo 95. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	155
Tablo 96. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	156
Tablo 97. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	157
Tablo 98. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	157
Tablo 99. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	157
Tablo 100. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	158
Tablo 101. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	159

Tablo 102. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	160
Tablo 103. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	160
Tablo 104. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	161
Tablo 105. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	162
Tablo 106. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	163
Tablo 107. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	163
Tablo 108. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	164
Tablo 109. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	165
Tablo 110. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	165
Tablo 111. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	166
Tablo 112. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	167
Tablo 113. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	167
Tablo 114. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	168
Tablo 115. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları	168
Tablo 116. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	168
Tablo 117. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	170
Tablo 118. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	170
Tablo 119. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	171
Tablo 120. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	171
Tablo 121. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	172
Tablo 122. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	172

Tablo 123. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	173
Tablo 124. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	174
Tablo 125. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	175
Tablo 126. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	175
Tablo 127. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	176
Tablo 128. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	176
Tablo 129. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	177
Tablo 130. Cinsiyete Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları.....	178
Tablo 131. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	178
Tablo 132. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	179
Tablo 133. Yaşa Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	179
Tablo 134. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	180
Tablo 135. Eğitim Durumuna Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	180
Tablo 136. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	181
Tablo 137. Meslek Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	181
Tablo 138. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.	182
Tablo 139. Gelir Durumuna Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	182
Tablo 140. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	183
Tablo 141. İkamet Yerine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	183
Tablo 142. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler.....	184
Tablo 143. Çocuk Sayısına Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	185
Tablo 144. Nişanlılığın Hayatında Etkili Olduğu Düşüncesi	186
Tablo 145. Giyim-Kuşamla İlgili Tutum.....	186
Tablo 146. Dışarıda Geçirilen Zaman	187

Tablo 147. Nişanlı Çiftlerin Görüşmesi	188
Tablo 148. Nişanlılık Sürecinden Önceki Arkadaşlık	188
Tablo 149. Sorunların Döngüye Etkisi	189
Tablo 150. Nişanlı Çiftlerin Birbirlerine Müdahaleleri.....	190
Tablo 151. Evliliğin İçselleştirilmesi	191
Tablo 152. Eşleri Arası İletişim.....	191
Tablo 153. Birlikte Geçirilen Zaman.....	192
Tablo 154. Eşe Yardım.....	193
Tablo 155. Ortak Karar Alma Tutumu	194
Tablo 156. Eşler Arası Hoşgörülü Davranış.....	194
Tablo 157. Eş Rolünde Ortaya Çıkan Sıkıntılar	195
Tablo 158. Eş Rolünü Yerine Getirme Esnasındaki İç Çatışma	195
Tablo 159. Ailelerin Evliliğe Müdahaleleri.....	196
Tablo 160. Hamilelik Dönemindeki Sıkıntılar	197
Tablo 161. Anne-Baba Rolünde Sıkıntı	197
Tablo 162. Eşler Arasındaki İlgi Kaybı.....	198
Tablo 163. Ev İşlerinde Ortaya Çıkan Problemler	199
Tablo 164. Bebek Bakımı Esnasındaki Sıkıntı.....	199
Tablo 165. Çocuğun Giderlerini Karşılaması.....	200
Tablo 166. Sorunların Büyümesi.....	201
Tablo 167. Aile Büyüklerinden Yardım Talebi.....	201
Tablo 168. Profesyonel Yardım Talebi	202
Tablo 169. Çocukların Dersleriyle İlgilenme	203
Tablo 170. Eşin İhmali	204
Tablo 171. Çocukların Dersleriyle Eşin İlgilenmesi	204
Tablo 172. Çocukların Dersleriyle Nöbetleşerek İlgilenme	205
Tablo 173. Ekonomik Sıkıntı	206
Tablo 174. Eşlerin Ortak Hareket Etme Durumu	206
Tablo 175. Ergen Çocuklarla İletişim Sıkıntısı.	207
Tablo 176. Ergen Çocukların Tavırları	208
Tablo 177. Ergen Çocuklarla Çatışma.....	208
Tablo 178. Ergenlerin Ebeveynlerinden Uzaklaşmaları.....	209
Tablo 179. Sıkıntıların Çatışmaya Dönüşmesi	209
Tablo 180. Evden Kaçış	210
Tablo 181. Ailece Hareket Edebilme Durumu.	211
Tablo 182. Kötü Alışkanlık Problemi	211
Tablo 183. Anne/Babalardan Ekonomik Yardım Talebi.....	212
Tablo 184. Eşlerin Rahatlaması.....	213
Tablo 185. Eşlerin İletişiminde İlerleme	214
Tablo 186. Birlikte Geçirilen Zaman.....	214
Tablo 187. İkinci Bahar.	215
Tablo 188. Dayanışma Ruhu	215
Tablo 189. Eşe Yardım.....	216
Tablo 190. Problemlerin Anne/Babaya Yansıması.	217
Tablo 191. Çocukların Evliliklerine Müdahale.	218
Tablo 192. Eşler Arasında Huzursuzluk.....	219
Tablo 193. Huzursuzlukların Sonucu.	219
Tablo 194. Torunlarla İlişkilere Müdahale	220

Tablo 195. Çocukların Ziyaretleri	220
Tablo 196. Gündelik İşler	221
Tablo 197. Yalnızlık Problemi	222
Tablo 198. Ziyaretlerin Azalması	222
Tablo 199. Nerede Kalınacak	223
Tablo 200. Hastalıkların Artması	224
Tablo 201. Huzurevi Düşüncesi	224
Tablo 202. Tekrar Evlenme İsteği	225

ÖNSÖZ

Bireylerle toplum arasında bağ kuran ve toplum hayatının devamını sağlayan en temel toplumsal kurumlardan biri olan aile, farklı teori ve modeller çerçevesinde incelenmektedir. Her bir teori ve model kendi bakış açısına uygun bir şekilde konuları ele almakta ve çözümlemeye çalışmaktadır. Tezimizin konusu olan aile yaşam döngüsü (AYD) ise bir aileyi kuruluş aşamasından itibaren ele alıp, sona ermesine kadar geçen uzun süreçte eşlerin yüklendikleri farklı rol ve tutumlara odaklanan bir teoridir. İlk olarak 1930'lu yıllarda ABD'de ortaya çıkan teori, genel olarak ailelerin farklı döngülerdeki tüketim alışkanlıklarını ortaya koymak için kullanılmıştır ve hala en önemli çalışma alanı aile içi tüketimdir. Ülkemizde aile ile ilgili sadece bir çalışmada kullanılan aile yaşam döngüsü de tüketim ile alakalıdır.

Diğer taraftan, hem aile hem de dindarlıkla ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Ancak, aile içi roller ve din-dindarlık ilişkisi bugüne kadar yeterli ilgiyi görmemiştir. Bu anlamda çalışma, aile bireylerinin, özellikle de eşlerin farklı döngülerdeki rollerine, aile bireylerinin karşılıklı ilişkilerine ve bu rol ve ilişkilere dindarlığın etkisine odaklanması açısından ülkemizde bir ilktir ve aile ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

Araştırma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş'te araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi ile ilgili hususlar üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm'de din, dindarlık, aile ve aile yaşam döngüsü hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci Bölüm'de geçmişten günümüze Türk aile yapısı ile ilgili bilgi verilmiş ve farklı dönemlerde Türk aile yaşam döngüsünün hangi süreçlerden oluştuğu tartışılmıştır. Üçüncü Bölüm'de ise uygulamalı araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda, evli bireylerin farklı AYD'deki rol ve tutumlarına etki eden faktörler kapsamında analizler, yorumlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç Bölümü'nde ise genellemeler ve önerilerde bulunulmuştur.

Araştırma konusunun tespitinden tamamlanmasına kadar geçen süreçte yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ramazan UÇAR'a, hocalarım Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ'a, Doç. Dr. Ümit AKCA'ya ve yapıcı tenkitleriyle teze katkı sağlayan Prof. Dr. Mehmet AKGÜL ve Prof. Dr. Hayri ERTEN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen eşime, çocuklarıma ve uygulama esnasında zamanlarını ayırıp anketörlük yaparak yardımlarını esirgemeyen öğrencilerime de teşekkür ederim.

Adnan SELMAN
ISPARTA/2017

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Sosyolojinin çalışma alanı olan toplum, birçok sosyal grup ve kurumdan oluşan ve sistem özelliği taşıyan bir bütündür.¹ Bu bütün siyasetten ekonomiye, dinden aileye, hukuktan eğitime, tarihten sanata birçok kurumu içerir. Bahsi geçen kurumlar ve bu kurumların diğerleriyle ilişki ve etkileşimlerini ortaya koymak amacıyla sosyoloji; siyaset sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, din sosyolojisi, bilgi sosyolojisi, aile sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, tarih sosyolojisi gibi alt bilim dallarına ayrılmıştır. Toplum-din ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan karşılıklı etki ve tepkileri ve din kurumunun diğer toplumsal kurumlarla ilişkisini incelemek din sosyolojisinin ilgi alanı içindedir.

Din sosyolojisinin en önemli çalışma alanlarından birisi, işlevleri açısından ele alındığında tabii bir dini grup olan ailedir. Hem bireysel hem de toplumsal bir olgu olan din ve buna bağlı olarak ritüeller, öncelikle aile içinde öğrenilir ve uygulanır. Aile, bütün toplumlarda sosyal, dini, kültürel ve siyasi bağlamda gelenek ve geleceğin bağına kuran bir kurumdur. Din ve dindarlık algıları ailenin şekillenmesini ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri belirleyici bir rol oynamaktadır. Aileyi ve aile fertlerini etkisi altına alan din, ailelerin kurulmasından çözülmesine, aile üyelerinin rol ve statülerinden mülkiyet haklarına, doğan çocuğa isim koymaktan sünnet ettirmeye ve sahip olunan çocuk sayısına kadar birçok süreçte etkisini modern dönemde de göstermektedir.

Ülkemizde dindarlıkla ve aile ile ilgili araştırmaların sayısı oldukça fazladır. Ancak, aile içi roller-din ilişkisi yeterli ve gerekli ilgiyi görmemiştir. Konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalar ise aile üyelerinin belirli dönemlerdeki dini algılarını, tavır ve davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini ortaya koymaya yönelik olarak yapılmış çalışmalardır. Bir ailenin kurulmasından sona ermesine kadar devam eden ve “Aile Yaşam Döngüsü” olarak ifade edilen süreç boyunca, dindarlığın döngülere ve aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerine etkisi henüz incelenmemiştir. Aile yaşam döngüsü kavramının ilk ortaya çıktığı Batı ülkelerinde de aile yaşam döngüsü ve din

¹ Zeki Aslantürk, “Din Ve Toplum”, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* içinde, Ed. Akyüz-Çapcıoğlu, Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 14-17.

ilişkisi üzerinde durulmakla birlikte, konu genel olarak kiliseye katılım üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte, konunun ülkemizde çalışılması için öncelikle ülkemize özgü aile yaşam döngüsü süreçlerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmanın problemi, “Türk toplumunda aile yaşam döngüsü hangi süreçlerden oluşmaktadır ve bu süreçlere dindarlığın etkileri nelerdir?” şeklinde ifade edilebilir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sosyoloji için çok önem arz eden ailenin anlamını ve işlevlerini, aile sistemlerini, aile içi ilişkileri ve aile ile diğer toplumsal sistemler arasındaki ilişkileri ele alan ve sosyolojinin bir alt dalı olan aile sosyolojisi ortaya çıkmıştır.² 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan aile sosyolojisinin Türkiye’deki gelişimi oldukça yenidir. 1950’lerden sonra Türkiye’nin hızlı bir değişim sürecine girmesiyle birlikte, bu değişimlerden yoğun bir şekilde etkilenmeye başlayan aile, araştırmalara konu olmaya başlamıştır. 80’li yıllardan itibaren ise aileyi temel alan çalışmalarda büyük bir artış kaydedilmiştir.³

Aile hem birey, hem de toplum için vazgeçilmez öneme sahip evrensel bir olgudur. Bu nedenledir ki, insanlık tarihi boyunca ailenin olmadığı bir topluma rastlanmamıştır. Aile bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, sevgi ihtiyacı, duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel ve dini değerleri kazanma, sağlıklı zihinsel gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını karşıladığı birincil ortamdır. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamı, psiko-sosyal yönden gelişen bireyin en çok etkileşime uğradığı yerdir. Bu ilişkiler, bireyin kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere saygı ve sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal beceriler geliştirmesini, topluma adaptasyon sürecini ve ileride kendisinin de sağlıklı bir aile kurmasını olanaklı hale getirir.⁴ Aile kurumu toplumun düzenini, kültürün ve geleneklerin devamını, yeni nesillerin bakım ve eğitimini ve kendisini oluşturan bireylerin ihtiyaçlarını sağlayan bir kurum olması nedeniyle, din ve

² Gönül İçli, “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”, *PAÜ. Eğitim Fak. Derg.*, Sayı:3, 1997, s. 59-67.

³ Kadir Canatan, “Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 25-26.

⁴ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile ve Tüketici Hizmetleri*, Ankara, 2011, s. 4.

devlet tarafından da desteklenerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.⁵ Sağlıklı bir toplum hayatı aile ilişkilerinin sağlıklı olması ile yakından ilgilidir.⁶

Aile her şeyden önce bir sistemdir ve kendine ait bir yapısı, düzeni ve özellikleri vardır. Aile Yaşam Döngüsü tabiriyle kavramlaştırılan bu yapı bir kadın ve erkeğin evlenmesiyle başlayan ve her ikisinin de ölümüyle sona eren uzun soluklu bir süreci ifade eder. Aile yaşam döngüsü bir düzen içerisinde ortaya çıkar ve her döngünün kendine özgü özellikleri vardır. Bu döngü ve özelliklerden bazıları birçok toplumda benzer olabilirken, bazı döngü ve özellikler toplumdan topluma, kültürden kültüre ve hatta, bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir. Türk toplumunda aile yaşam döngüsüyle alakalı yapılan sınırlı sayıdaki araştırmaların ortak özelliği, yabancı kaynaklardan elde edilen farklı ülkelere özgü döngülerin kullanılmasıdır. Bu noktada toplumumuza özgü döngüleri belirlemeye yönelik çaba içinde olmak ve farklı döngüler içindeki davranış ve rol kalıplarını belirlemek gerekmektedir. Bu anlamda, çalışmanın birinci amacı, Türk ailesine özgü yaşam döngüsünü ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

Genel olarak bütün dinler, özelde ise İslam dini müntesiplerinin bütün hayatını kuşatan inanç, ilke, pratik ve sembolleri barındırır. Dindar ise, mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip, bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişidir.⁷ Bireylerin hayatındaki en uzun soluklu süreç ve müntesibi olduğu dinin kurallarını rol, tutum ve davranışlarına her an yansıtabilecekleri en önemli kurum ise şüphesiz aile kurumudur. Bu bağlamda, araştırmanın diğer amacı aile bireylerinin, özellikle de eşlerin din algısının aile yaşam döngüsü süreçlerini etkileyip etkilemediği ve döngüler değiştikçe dindarlığın etkisinin farklılaşıp farklılaşmadığını anlamaya çalışmaktır. Bu nedenle, araştırma konusu konuyla alakalı ilk çalışma olması açısından oldukça önem arz etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bilimsel araştırma, sorun bilinci oluşan konularda geliştirilen varsayımları test etmek ve sorunlara güvenilir çözüm yolları bulmak için sistemli ve planlı bir şekilde

⁵ Haluk Yavuzer, *Evlilik Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 21.

⁶ TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 2011, s. 31.

⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C. I, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 726.

verilerin toplanması, sınıflandırılması, analizi, açıklanması, yorumlanması, değerlendirilmesi ve rapor edilmesi suretiyle bilimsel bilgi üretme amacıyla yapılan düşünsel ve deneysel çabaların tümüdür.⁸ Araştırma, konunun seçilmesi ile başlar ve konu ile ilgili hipotez oluşturulur. Araştırma hipotezleri, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında var olduğu düşünülen muhtemel ilişkileri belirten ifadelerdir. Araştırma hipotezleri, konu hakkında geniş bilgi sahibi olunduktan sonra kurularak, tasarlanan çalışma ile bu hipotezler değerlendirilir.⁹

Araştırma hipotezi çok geniş olmamalıdır. Ele alınan konu ne kadar küçük ve yalın ise, hipotezi kurmak ve sınırlandırmak o kadar kolay olur. Hipotez hem geniş bir teoriye, hem de gerçek bir gözleme dayanmalıdır. Hipotezlerde kullanılacak ifadeler açık, sade ve herkes tarafından kullanılan kavramlar olmalıdır.¹⁰ Bu bağlamda, araştırmanın hipotezlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Aile yaşam döngüsü her ailenin içinden geçtiği süreçleri barındır.
2. Evliliğin başlamasından, her iki eşin de ölümüne kadar geçen süreçte eşler, her döngüde farklı roller, farklı sorumluluklar ve farklı görevler üstlenmektedirler.
3. Eşlerin aile yaşam döngüleri içindeki tutum ve davranışları cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, gelir durumu, yerleşim yerinin özellikleri, evlenme yaşı ve çocuk sayısı gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir.
4. Eşlerin kendilerine göre dindarlık algıları ve düzeyleri, farklı döngüler içerisinde yüklendikleri rol, tutum ve davranışlarını etkilemektedir.
5. Eşlerin hem kişisel özellikleri, hem de dindarlık düzeyleri birlikte farklı döngüler içinde yüklendikleri rol, tutum ve davranışlarını etkilemektedir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLARI

Çeşitli zorluklar sebebiyle amprik çalışmalar bazı kapsam ve sınırlar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu çalışmanın kapsam ve sınırları ise şunlardır:

⁸ İsmet Daşdemir, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık TİC. LTD. ŞTİ., Bartın, 2016, s. 27.

⁹ Tümer Ulus, Haluk İnce, Süheyla Aliustaoğlu, Esen Melez, “Araştırma Nasıl Tasarlanır”, *Adli Tıp Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, s. 40-47.

¹⁰ Zeki Aslantürk, *Din Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* içinde, Ed. Niyazi AkYüz-İhsan Çapcıoğlu, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 217.

1. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, örneklemin temsil ettiği Batı Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Antalya, Isparta ve Burdur illeri ve bu illerin bazı ilçe ve kasaba/köylerinde yaşayan ailelerle sınırlıdır. Bu ilçe ve köyler şunlardır: Antalya Manavgat ilçesi-Kızılağaç ve Kızılot köyleri, Alanya ilçesi-Konaklı ve Toslak köyleri, Korkuteli ilçesi- Dereköy ve Tatköy, Isparta Yalvaç ilçesi- Özbayat ve Sücüllü köyleri, Gelendost ilçesi-Yaka ve Bağlıllı köyleri, Senirkent İlçesi-Büyükkabaca kasabası ve Yassıören köyü, Eğirdir ilçesi-Büyükgökçeli kasabası ve Akpınar köyü, Burdur Ağlasun ilçesi ve Dereköy, Bucak ilçesi-Seydiköy ve Karapınar köyleri ve Yeşilova ilçesi.
2. Araştırma sonucunda elde edilen veriler, deneklerin anket sorularına vermiş oldukları cevapların samimi ve doğru olduğu varsayımıyla sınırlıdır.
3. Her araştırma belirli bir zaman diliminde yapılır. Zamanla insanların düşünce ve kanaatlerinde değişiklikler meydana gelebilir. Bu nedenle, bu araştırma yapıldığı zaman dilimiyle sınırlıdır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama aracının hazırlanması, veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliği ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Modeli

Bilimsel yöntem sistematik bilgi edinme yoludur. Organize ve sistematik bir biçimde oluşmuş birtakım aşamalardan meydana gelir. Bir bilimin amacına ulaşmasını sağlayan, her şeyden önce yöntemidir. Bilimsel yöntem takip edilmesi gereken beş basamaktan oluşur. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1. Araştırılacak olan sorunu ortaya koyup tanımlamak,
2. Konu ile ilgili bilgi ve belgeleri toplamak,
3. Hipotezi formüle etmek,
4. Veri toplamak ve verilerin analizini yapmak,
5. Hipotezle ilgili sonuçlara ulaşmak.¹¹

¹¹ Enver Özkalp, *Davranış Bilimlerine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Web-ofset, Eskişehir, 2004, s. 11.

Araştırma teorik ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölüm için ‘mevcut kayıt ve belgeleri inceleme yoluyla veri toplama metodu’ olan *dokümantasyon metodu*¹² kullanılmıştır. Uygulama bölümü için ise istatistiksel teknikler kullanılmış ve elde edilen veriler ‘olayların dışı ait formlarından anlam içeren bütünlere nüfuz etmek ve olaylar arasında sebep-sonuç bağı kurmak’ demek olan *anlayıcı, açıklayıcı metod*¹³ kullanılarak hipotezler test edilmiştir.

Araştırma evli bireylerin din algılarının aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutum ve davranış düzeylerine etkisini iki bağımsız değişken ve bir bağımlı değişken çerçevesinde ele almakta ve herhangi bir farklılaşma olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın problemi çerçevesinde *karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modeli* tekniğinden faydalanılmıştır.

İki faktörlü (bağımsız değişken) olarak planlanan araştırmanın bağımlı değişkenleri evli bireylerin nişanlılık, yeni evli çocuksuz, bebekli, okul dönemi çocuklu, ergen çocuklu, evden ayrılan çocuklu, boş yuva ve dulluk döngülerinden oluşan aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutum düzeyleridir. Bağımsız değişkenler ise iki ayrı gruptan oluşmaktadır. Birinci gruptaki bağımsız değişkenler olgusal kimliği ifade eden cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, ailenin gelir durumu, ikamet yeri, evlilik yaşı ve ailenin çocuk sayısıdır. İkinci gruptaki bağımsız değişken ise dindarlık düzeyidir.

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Herhangi bir araştırma sürecinde, araştırmanın problemine uygun bir araştırma yönteminin belirlenmesiyle birlikte, araştırma evreninin belirlenmesi ve bu evrenden örneklemin seçilmesi aşaması gelir.

Araştırılan konuyu oluşturan unsurların tümünü kapsayan yapı evrendir.¹⁴ Diğer bir ifadeyle evren, araştırma sonuçlarının geçerli olacağı ve genellenebileceği büyük gruptur. Bu anlamda araştırmanın evreni Batı Akdeniz’i oluşturan Antalya, Isparta ve Burdur illerinde ve bu üç ilin ilçe ve kasaba/köylerinde yaşayan ve aile yaşam döngüsünün herhangi bir sürecinde bulunan evli bireylerdir.

¹² Aslantürk, Din Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler, s. 207.

¹³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86.

¹⁴ Elif Kuş, *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 45.

Evren üzerinde araştırma yapmanın zor ve külfetli olması sebebiyle, evren içerisinde ana kitleyi temsil eden bir kısım seçilir. Buna örneklem denilir. Ancak, ana kitleyi temsil edecek parçaya karar vermek için ana kitlenin, yani bütünü iyi tanınması gerekir.¹⁵ Örneklem ana kitleden daha küçük olan ve ana kitlenin özelliklerini bünyesinde barındıran gruptur.

Araştırmada, tesadüfi örneklem tekniğiyle evreni yansıtabilecek nitelikte bir örneklem oluşturulmuştur. Ana kitlenin içinde yer alan farklılaşmalar göz önünde bulundurularak, evreni dağıtırken kota örnekleme tekniği uygulanmış ve veriler elde edilmiştir. Batı Akdeniz’i oluşturan üç il, ilçe ve kasaba/köylerindeki demografik yapıya dikkat edilerek, anketin farklı aile yaşam döngüsü süreçlerinde bulunan 800 evli birey üzerinde uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak geri dönmeyen, eksik ve cevapsız anket formları neticesinde 736 katılımcının cevaplandığı anketler analiz edilmiştir. Anket tekniği ile birlikte, katılımcı gözlem tekniği de kullanılarak veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

5.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu hazırlanırken bu alanda yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Anket formu uygulamaya geçilmeden önce, anket formu içerisinde yer alması düşünülen soruların amaca uygun olup olmadığını ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla örnekleme temsil gücüne sahip 100 kişiden oluşan bir grup üzerinde ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama neticesinde veri toplamada problemlili olduğu ve anlaşılma gücünün çekildiği fark edilen ifadeler anlaşılabilir hale getirilmiş ve katılımcıların belirttikleri diğer bazı eksikler tamamlanmıştır.

Evli bireylerin olgusal kimlikleri hakkında bilgi elde etmek ve bu bilgilerle aile yaşam döngüsü süreçleri içindeki tutum ve davranışları arasındaki ilişkilerin tespitine yönelik olarak “Kişisel Bilgi Anketi” oluşturulmuştur. Kişisel bilgi anketinde evli bireylerin farklı aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutum ortalamalarında etkili olduğu düşünülen ve bunlar arasındaki ilişkinin anlaşılması için bağımsız değişken olarak 9 soru yer almıştır.

¹⁵ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s. 103.

Evli bireylerin farklı aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutumlarını ortaya koymak ve bunların aynı anda iki farklı bağımsız değişkenle olan ilişkisini tespit edebilmek amacıyla likert tipi 8 sorudan oluşan nişanlılık ölçeği, 10 sorudan oluşan çocuksuz döngü ölçeği, 8 sorudan oluşan bebekli döngü ölçeği, 6 sorudan oluşan okul dönemi çocuklu döngü ölçeği, 9 sorudan oluşan ergen çocuklu döngü ölçeği, 10 sorudan oluşan evden ayrılan çocuklu döngü ölçeği, 7 sorudan oluşan boş yuva döngüsü ölçeği ve 9 sorudan oluşan dulluk döngüsü ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeklerde her madde için “Tamamen katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” ve “Tamamen katılmıyorum” olmak üzere ve “Her zaman”, “Çoğu zaman”, “Bazen”, “Nadiren” ve “Hiçbir zaman” olmak üzere beş seçenek sunulmuştur. Evli bireyler farklı aile yaşam döngülerindeki tutumlarını bu beş seçenektan birini işaretleyerek göstermişlerdir. Ölçeklerdeki olumlu maddelerde “Tamamen katılıyorum” ve “Her zaman” tercihlerine 5, “Katılıyorum” ve “Çoğu zaman” tercihlerine 4, “Kararsızım” ve “Bazen” tercihlerine 3, “Katılmıyorum” ve “Nadiren” tercihlerine 2, “Tamamen katılmıyorum” ve “Hiçbir zaman” tercihlerine ise 1 puan verilmiştir. Olumsuz maddelerde ise, “Tamamen katılıyorum” ve “Her zaman” tercihlerine 1, “Katılıyorum” ve “Çoğu zaman” tercihlerine 2, “Kararsızım” ve “Bazen” tercihlerine 3, “Katılmıyorum” ve “Nadiren” tercihlerine 4, “Tamamen katılmıyorum” ve “Hiçbir zaman” tercihlerine ise 5 puan verilmiştir.

5.4. Veri Toplama Aracının Geçerlik ve Güvenirliğı

Anket formu içerisinde evli bireylere yönelik nişanlılık ölçeği, çocuksuz döngü ölçeği, bebekli döngü ölçeği, okul dönemi çocuklu döngü ölçeği, ergen çocuklu döngü ölçeği, evden ayrılan çocuklu döngü ölçeği, boş yuva döngüsü ölçeği ve dulluk döngüsü ölçeğinin geçerlik ve güvenirlilik testleri ile ilgili çalışmalar, anketin ön uygulaması üzerinde gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen ölçeklerin tek bir yapıyı ölçüp ölçmediğini kontrol etmek amacıyla da faktör analizi yapılmıştır.

Ölçekte yer alan maddelerin birbirleriyle ilişkisinin düzeyini ortaya koymak için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi neticesinde maddelerin yük değerinde taban .30 olarak alınarak maddelerin yük değeri tespit edilmiştir. Birinci faktör yük değeri .30’dan düşük olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçeklerde yer alan maddeler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ve varsa ne düzeyde olduğunu anlamaya yönelik olarak Pearson Korelasyon tekniği¹⁶ kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenirliği için ise Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı kullanılmıştır.

5.4.1. Nişanlılık Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örnekleme temsil gücüne sahip bir grup (100 kişi) üzerinde uygulanan nişanlılık döngüsü ölçeğinin madde analizi ve faktör analizi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Nişanlılık Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Nişanlılık Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Nişanlandıktan sonra hayatımda önemli değişiklikler oldu.	.72	.53
2- Giyim-kuşamıma daha fazla dikkat eder oldum.	.70	.50
3- Zamanımı dışarıda geçirmekten vazgeçtim.	.64	.47
4- Nişanlımla görüşerek onu tanımaya çalıştım.	.66	.46
5- Ailelerin yaklaşımı nedeniyle nişanlımla pek görüşemedim.	.36	.32
6- Uzun süreli arkadaşlığımız olduğu için nişanlılık ilişkimize farklılık getirmedi.	.54	.37
7- Aileler arasındaki sorunlardan dolayı nişanın atılması gündeme geldi.	.52	.41
8- Nişanlımın giyim kuşamına müdahale ettim.	.58	.43
Açıklanan Varyans: %44.2 Alfa: .73		

Örneklemin nişanlılık döngüsündeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 8 maddeden oluşan nişanlılık ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .36 ile .72 arasında değiştiği görülmektedir.

Bir madde dışında diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın ve yüksek olması, maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Yük değeri düşük olan madde ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %44.2’dir.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .32 ile .53 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen nişanlılık döngüsü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

¹⁶ Onur Sungur, “Korelasyon Analizi”, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde, Ed. Şeref Kalaycı, Asil Yayın, Ankara, 2010, s. 117.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .73'dür. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki tün veriler neticesinde, geliştirilen nişanlılık döngüsü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.2. Yeni Evli-Çocuksuz Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüdeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yeni evli-Çocuksuz Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Yeni evli-Çocuksuz Döngü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Evliliğin getirdiği koca/karı rolüne hemen alıştım.	.68	.26
2- Eşimle çok iyi iletişim kurdum.	.73	.27
3- Eski arkadaşlarımdan ziyade eşimle zaman geçirmeyi tercih ettim.	.54	.39
4- Ev işlerinde eşime yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için)	.49	.28
4- Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)		
5- Karar alırken mutlaka eşime de danıştım.	.46	.30
6- Eşim hata yaptığımda affettim.	.37	.38
7- Koca/karı rolü bana ağır geldi.	.70	.30
8- Bekarlıktaki özgürlüğümü çok aradım.	.70	.28
9- Eşimin ailesi evliliğimize müdahale etti.	.49	.34
10- Eşimle sıkıntılar hamilelik/hamileliğim döneminde başladı.	.44	.36
Açıklanan Varyans: %38.5		
Alfa: .62		

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüdeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 10 maddeden oluşan nişanlılık ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .37 ile .73 arasında değiştiği görülmektedir.

Bir önceki döngüde olduğu gibi, bir madde dışında diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakındır. Bu da maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Yük değeri düşük olan madde ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %38.5'dir.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .28 ile .39 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen yeni evli-çocuksuz döngü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha değerinin .62 olduğu görülmektedir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki tün veriler neticesinde, geliştirilen yeni evli-çocuksuz döngü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.3. Küçük Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin bebekli döngüdeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Bebekli Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Küçük Çocuklu Döngü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Baba/anne olma fikrine alışmadım.	.56	.34
2- Çocuk doğduktan sonra eşimin bana olan ilgisi azaldı.	.63	.40
3- Çocuk doğduktan sonra eşim yemek/temizlik yapmakta zorlandı. (Erkekler için)	.35	.32
3- Çocuk doğduktan sonra temizlik/yemek yapmakta zorlandım. (Kadınlar için)		
4- Geceleri çocuğu uyutmak için kalktığımdan dolayı gündüz uykusuz kaldım.	.30	.28
5- Çocuğun giderlerini karşılamakta zorlandım.	.55	.36
6- En küçük şeylerden bile evde tartışma yaşandı.	.73	.45
7- Sorunları çözemediğimiz için aile büyükleri devreye girdi.	.73	.47
8- Aile büyükleri yerine profesyonel yardım (psikolog, aile danışmanı vs.) aldık.	.37	.32
Açıklanan Varyans: %27.0		
Alfa: .62		

Örneklemin bebekli döngüdeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 8 maddeden oluşan nişanlılık ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .30 ile .73 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 3’ten de anlaşıldığı gibi, üç maddenin yük değerleri biraz düşük olmakla birlikte, diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın ve yüksektir. Bu anlamda, maddeler birbirleriyle yakın ilişkilidir ve amaçlanan yapıyı ölçmektedir. Yük değeri düşük olan maddeler ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %27’dir.

Madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .28 ile .47 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen bebekli döngü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .62'dir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Bu veriler neticesinde, geliştirilen bebekli döngü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüdeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Okul Dönemi Çocuklu Döngü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Çocuklar okula başladığında akşamları onların ödevleriyle ilgilendim.	.66	.38
2- Sürekli çocukların dersleriyle ilgilendiğimiz için eşime zaman ayırmakta zorlandım.	.71	.45
3- Çocukların dersleriyle eşim ilgilendi.	.31	.30
4- Çocukların dersleriyle ilgilenmeyi nöbet usulü yapmaya karar verdik.	.71	.49
5- Diğer masrafların üstüne okul masraflarının da eklenmesi bizi oldukça zorladı.	.39	.34
6- Bu dönemde eşimle birlikte ortaklaşa yaptığımız şeyler azaldı.	.71	.48
Açıklanan Varyans: %22.2 Alfa: .61		

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüdeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 6 maddeden oluşan okul dönemi çocuklu döngü ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .31 ile .71 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere, iki maddenin yük değerleri biraz düşüktür. Diğer maddelerin yük değerlerinin ise birbirine yakın ve yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamda, maddeler birbirleriyle yakın ilişkilidir ve amaçlanan yapıyı ölçmektedir. Yük değeri düşük olan maddeler ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %22.2'dir.

Madde analizi sonuçlarına göre, madde-toplam korelasyonlarının .30 ile .49 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen okul dönemi çocuklu döngü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .61'dir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Bu veriler neticesinde, geliştirilen okul dönemi çocuklu döngü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.5. Ergen Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin ergen çocuklu döngüdeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Ergen Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Ergen Çocuklu Döngü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Ergenlik dönemlerinde çocuklarla iletişim kurmakta zorlandım.	.72	.56
2- Çocuğum ergenlik döneminde kural tanımaz oldu.	.83	.70
3- Bu dönemde çocuklara çok müdahale ettim ve çocuklarla çatışmalar yaşadım.	.77	.63
4- Çocuklar sorunlarını benimle paylaşmadılar.	.61	.53
5- Çocuğum/çocuklarım beni dinlemeği zaman azarladım.	.64	.48
6- Çoğu zamanlarını evin dışında, arkadaşlarıyla geçirdiler.	.70	.56
7- Hafta sonları, akşamları ailecek vakit geçirdik.	.28	.27
8- Çocuğum arkadaş ortamında kötü alışkanlıklar edindi.	.63	.50
9- Daha önceleri ailecek yaptığımız şeyleri (piknik gibi) yapamaz olduk.	.41	.32
Açıklanan Varyans: %47.0		
Alfa: .77		

Örneklemin ergen çocuklu döngüdeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 9 maddeden oluşan ergen çocuklu döngü ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .28 ile .83 arasında değiştiği görülmektedir.

Bir madde dışında diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakındır. Bu da maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Yük değeri düşük olan madde ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %47’dir.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .27 ile .70 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen ergen çocuklu döngü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha değerinin .77 olduğu görülmektedir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki tüm veriler neticesinde, geliştirilen ergen çocuklu döngü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüdeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Evden Ayrılan Çocuklu Döngü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Evlenip evden ayrılan çocuklar da bizden ekonomik yardım almaya devam ettiler.	.30	.28
2- Çocukların evden ayrılmalarıyla evin sakinleşmesi bizi çok rahatlattı.	.42	.30
3- Eşimle baş başa kaldıktan sonra daha iyi iletişim kurmaya başladım.	.79	.64
4- Eşime daha çok zaman ayırmaya başladım.	.82	.66
5- Benim için bu dönem ikinci bahar oldu.	.84	.72
6- Eşime daha bağımlı hale geldim.	.77	.61
7- Ev işlerinde eşime yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için) 7- Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)	.72	.55
Açıklanan Varyans: %40.9		
Alfa: .78		

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüdeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 7 maddeden oluşan evden ayrılan çocuklu döngü ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .30 ile .84 arasında değiştiği görülmektedir.

İki madde dışında diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın ve yüksek olması, maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Yük değeri düşük olan maddeler ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %40.9'dır.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .28 ile .72 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen evden ayrılan çocuklu döngü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .78'dür. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki tüm veriler neticesinde, geliştirilen evden ayrılan çocuklu döngü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.7. Boş Yuva Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin boş yuva döngüsündeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Boş Yuva Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Boş Yuva Döngüsü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Çocuklar evden ayrıldıktan sonra yaşadıkları problemler bize de yansıdı.	.32	.28
2- Evlenip evden ayrılan çocukların evliliklerine müdahale etmek zorunda kaldık.	.41	.32
3- Eşimle kavgalarımız daha da arttı.	.61	.46
4- Zamanımın çoğunu arkadaşlarımla geçirmeye başladım.	.48	.31
5- Çocuklarım torunlarım fazla yüz veriyorum diye kızıyorlar.	.78	.59
6- Torunlarım marketten çikolata alırken bile çocuklar kızıyor diye endişeleniyorum.	.86	.69
7- Çocuklar evden ayrıldıktan sonra bayramlar dışında gelmez oldular.	.81	.61
Açıklanan Varyans: %53.1		
Alfa: .73		

Örneklemin boş yuva döngüsündeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 7 maddeden oluşan boş yuva döngüsü ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .32 ile .86 arasında değiştiği görülmektedir.

İki madde dışında diğer maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın ve yüksek olması, maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Yük değeri düşük olan maddeler ise araştırma için önemli olduğu varsayılarak ölçeğe dahil edilmiştir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %53,1’dir.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .28 ile .69 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler, geliştirilen boş yuva döngüsü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .73’dür. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki tüm veriler neticesinde, geliştirilen boş yuva döngüsü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.4.8. Dulluk Döngüsü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

Örneklemin dulluk döngüsündeki tutum düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin faktör ve madde analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Dulluk Döngüsü Ölçeği Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Dulluk Döngüsü Ölçeği Maddeleri	Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
1- Eşim vefat ettikten sonra kendi gündelik işlerimi yapamaz oldum.	.67	.51
2- Eşim vefat ettikten sonra evde yalnız kalmak bana çok zor geldi.	.58	.47
3- Birileriyle konuşabilmek için zamanımın çoğunu dışarıda geçirmeye başladım.	.43	.30
4- Eşim hayattayken ziyarete gelen akraba ve komşular artık gelmez oldular.	.55	.38
5- Eşim vefat ettikten sonra çocuklarımın yanında yaşamaya başladım.	.52	.40
6- Eşim vefat ettikten sonraki dönemde hastalıklarım çok arttı.	.41	.29
7- Eşim vefat ettikten sonra huzur evine gitmeyi düşündüğüm oldu.	.84	.75
8- Tekrar evlenmeyi düşündüm ama çocukların tepkisinden dolayı evlenemedim.	.85	.73
9- Eşim vefat ettikten sonra tekrar evlendim.	.61	.43
Açıklanan Varyans: %53.5		
Alfa: .78		

Örneklemin dulluk döngüsündeki tutum düzeyini ölçmek için geliştirilen ve 9 maddeden oluşan dulluk döngüsü ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin .41 ile .85 arasında değiştiği görülmektedir.

Bütün maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın ve yüksek olması, maddelerin birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ve amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %53,5'dir.

Her maddenin katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarının .29 ile .73 arasında olduğu görülmektedir. Bu veriler geliştirilen dulluk döngüsü ölçeğinin maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin güvenirlik katsayısı olan Alpha ise .78'dir. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğunun bir ifadesidir. Yukarıdaki bütün veriler neticesinde, geliştirilen boş yuva döngüsü ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

5.5. Verilerin Analizi

Anket tekniği ile elde edilen verilerin analizinde SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Örneklemin farklı aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutum düzeyleri, kendi kanaatleri çerçevesinde likert tipi beşli derecelendirme ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmada, verilerin analiz aşamasında, yüzde ve frekans dağılımının yanı sıra, aritmetik ortalama, t-testi, tek yönlü ve çift yönlü varyans analizleri (ANOVA), Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Örneklemin farklı aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutum düzeyleri cinsiyet faktörü çerçevesinde incelenirken t- testi, cinsiyet dışındaki diğer faktörler için ise nişanlılık, yeni evli çocuksuz, bebekli, okul dönemi çocuklu, ergen çocuklu ve boş yuva döngülerinde çift yönlü varyans analizi (çift yönlü ANOVA), dulluk döngüsünde ise tek yönlü varyans analizi (tek yönlü ANOVA), tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada, örneklemin çeşitli döngülerdeki tutum düzeyleri, aynı anda iki bağımsız değişkenle (dindarlık-eğitim durumu, dindarlık-meslek, dindarlık-ikamet yeri) inceleniyor olması, çift yönlü varyans analizi tekniğinin kullanılmasını gerektirmektedir. Ancak, ankete katılan 736 evli bireyin farklı aile yaşam döngüsü içinde bulunmaları, nişanlılık döngüsünden sonra gelen her bir döngüde katılımcı sayısının azalmasına sebep olmuştur. Neticede, en son döngü olan dulluk döngüsü ile ilgili soruları cevaplayanların sayısı 50'ye düşmüş ve dulluk döngüsü ölçeği için çift yönlü varyans analizi yapılması uygun olmamıştır. Çünkü çift yönlü varyans analizinde katılımcı sayısı öncelikle her bir olgusal kimlik sorularındaki seçenek sayısı kadar dörde veya beşe bölünmekte, bu bölünmeden sonra ise her biri tekrar çok dindar, dindar, din ile az ilgili ve din ile ilgisiz şeklinde dörde ayrılmaktadır. Bu nedenle, aile yaşam döngüsünün son süreci olan dulluk döngüsü ölçeği analizi için tek yönlü varyans analizi tekniği kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi tekniğiyle dulluk döngüsünde faktörler ayrı ayrı ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

DİN – DİNDARLIK – AİLE - AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

1.1. DİN

Din bireylerin psikolojik, ekonomik, sosyal ve benzeri davranışlarını etkileyen ve belirleyen en önemli kurumlardan birisi olması nedeniyle, sosyal bilimler alanındaki disiplinlerin hem ortaya çıkış aşamalarında, hem de sonraki dönemlerinde hep ilgi alanında olagelmıştır. Bu anlamda, her disiplin açısından dine farkı anlamlar ve görevler yüklenmiştir. Çalışma konusu aile ve aile bireyleri arasındaki ilişkiler olduğundan, bizim için önem arz eden dinin sosyolojik boyutudur.

Her bilim dalında dinin farklı anlamları ortaya çıksa da, bu durum aynı bilim dalının içinde din tanımı ile ilgili bir fikir birliği olduğunu göstermemektedir. Sosyolojik din tanımı açısından bakıldığında da durum bundan ibarettir. Dinler arasındaki farklılıklardan ve toplumların dini algılama ve yaşama farklılıklarından dolayı, bütün dinleri kapsayacak bir tanım yapılması oldukça zordur.

Dinin tanımlanmasındaki zorluğun iki önemli sebebi vardır. Birincisi, dinin çok yönlü, çok boyutlu bir gerçeklik olması ve basit hiçbir unsura indirgenmeye imkan vermemesidir. Din düşünmenin, hissetmenin, davranışın ve ilişki kurmanın bir yolu olarak düşünülürse, insan ve toplum hayatının her boyutunda yer alır. Bu nedenle, dinin bütün boyutlarıyla tek bir tanım altında ortaya konulması oldukça güç görünmektedir. İkinci sebep ise, bilim adamlarının ele alışlarında din, kendi kişisel anlayış ve eğilimleri doğrultusunda bir sınırlılık içerisinde görülmüş olmasıdır. Burada daha çok dinin belli bir boyutu ya da işlevinin merkeze alınması ve bütün bir dini gerçekliğin buna indirgenerek kavramlaştırılması söz konusudur.¹⁷

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından itibaren, dini toplum içinde bir olgu olarak gören ve dinin ilahi boyutunu göz ardı ederek birey ve toplum hayatında yerine getirdiği işlevlere odaklanan *işlevsel* tanımlar ve ilahi, kutsal, insanüstü ve

¹⁷ Hayati Hökelekli, “Din, Dindarlık ve Boyutları”, *Din Psikolojisi*, içinde, Ed. Hayati Hökelekli, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2010, s. 25.

tabiatüstü gibi dinin özü ve içeriği açısından yapılan özsel tanımlar ortaya çıkmıştır. Özsel tanımlar dinin ne olduğunu, işlevsel tanımlar ise dinin ne yaptığını ifade etmektedir.¹⁸

Dinin kutsal, aşkın, ilahi ve tabiatüstü gibi özü, içeriği ve değerleri açısından yapılan tanımlarına özsel tanımlar denilir.¹⁹ Evrimci fikirlerin revaç bulduğu 18. ve 19. yüzyıllarda, özellikle toplumları inceleyen bilim adamları dinlerin ortaya çıkışını ve gelişimini izah etmek için özsel tanımlara başvurmuşlardır. Bu anlamda dini *ruhlara tapınma*²⁰, insanlar tarafından izah edilemeyen *Mutlak'ı algılama çabası*,²¹ insanın çevresini kontrol altına alma çabası neticesinde ortaya çıkmış olan *büyük*²² gibi kavramlarla izah etmeye çalışmışlardır.

Evrimsel din tanımlarına yapılan yoğun, haklı eleştiriler neticesinde bu tür tanımlar zamanla önemini kaybetmiş ve dinin kökeninden ziyade içeriğine vurgu yapan sosyolojik din tanımları ortaya çıkmıştır. Bu anlamda din *insanın kutsalla ilişkisi*²³; *kutsal kozmosun kendisiyle tesis edildiği beşeri bir girişim*²⁴; *ilahi ve kutsal bir varlık ile ilişkili olan inançların, tasavvurların, tecrübelerin, duyguların, işaretlerin, dilin ve davranışların bütünü*²⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, dinin özsel tanımlarındaki temel unsurlar şunlardır: Din inanç, öğretisi ve kutsalla ilgili tutum ve davranışlardan oluşur. Dinin esas tabiatüstü veya kutsalla olan ilişkiden ibarettir. Tabiatüstü veya kutsal doğal dünyanın güçlerinden ve insani arzulardan bağımsız, onları aşan ve kendi bağımsız gerçekliği ile var olan yüce bir varlıktır. Yüce Varlık, aynı zamanda insanın kendisiyle bir şekilde (semavi dinlerde bir peygamber vasıtasıyla) ilişkide bulunduğu, kendisine bağlı

¹⁸Inger Furseth-Pal Repstad, *An Introduction to the Sociology of Religion, Classical and Contemporary Perspectives*, Ashgate Publishing, Burlington, 2006, s. 16.

¹⁹Abdurrahman Kurt, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, s. 73-93.

²⁰Robert A. Segal, *The Blackwell Companion To The Study Of Religion*, Blackwell Publishing, Malden, 2006, s. 17-18.

²¹Friedrich M. Müller, *Life And Religion*, Doubleday Page and Co., New York, 1905, s. 90.

²²William Charlton, *Being Reasonable About Religion*, Ashgate Publishing Company, Burlington, 2006, s. 21.

²³Rudolf Otto, *The Idea of the Holy*, Çev. John W. Harvey, Oxford University Press, Oxford, 1923, s. 25.

²⁴Peter L. Berger, *Dini Kurumlar*, Çev. Adil Çiftçi, Anadolu Yayınları, İzmir, 1999, s. 256.

²⁵Kalevi Tamminen, "Religious Experiences in Childhood and Adolescence: A viewpoint of Religious Development Between the Ages of 7 and 20", *International Journal for the Psychology of Religion*, Vol 4, Issue 2, 1994, pp. 61-85.

olduğunu hissettiği içsel, şahsi bir gerçekliktir. Böylece inanan kimsenin iç dünyasında etkili kutsal bir güç, kişisel ve öznel bir gerçeklik olması bakımından *içkin* olma özelliğine de sahiptir. Buna bağlı olarak din bireyin hayatında belli tarzda ve ölçüde inanç ve uygulamalar, düşünce ve tasavvurlar, duygu ve tecrübeler, tutum ve davranışlar bütünü olarak kendisini ortaya koyar.²⁶

Özsel tanımlar dini, insanın Tanrı'ya, manevi güçlere ya da kutsal olarak bilinen şeylere inanmasıyla sınırlı görüp, inancın sosyal ve psikolojik hayattaki yansımalarını yadsıdıkları; onun ahlaki, estetik, sosyo-ekonomik ve kültürel tezahürlerini kapsamadığı için dar tanımlar olarak değerlendirilirler.²⁷

İşlevsel tanımlar ise dinin sosyalleştirme, meşrulaştırma ve anlamlandırma²⁸ özelliğine vurgu yapmakta ve ilk din sosyologları gibi, dini toplumu bir arada tutan bir olgu²⁹ olarak izah etmektedirler. Dinin sırf işlevsel açıklaması, dine dışarıdan bakanların görüşünü yansıtırken, dinin içinde olanların görüşünü ihmal eder.

İşlevsel tanımlar toplum için dinin üç önemli fonksiyonu olduğunu iddia eder. Buna göre:

1. Din hayata bir anlam ve amaç kazandırır. Bireylerin hayatları boyunca karşılaştıkları ve olumsuz olarak düşündükleri olaylara anlam verir ve o olumsuzluğun getireceği üzüntüyü minimum düzeye indirir. Mesela, bela ve musibetler, savaşlar, hastalıklar, ölümler, deprem, sel, kıtlık gibi doğal afetler ve bireyleri ve toplumu üzüntü ve ümitsizliğe sevk eden benzeri olaylara, din ve ibadetler vasıtasıyla, mesela ahiret inancıyla ve ahirette mükafatı verileceği umuduyla dayanılır.³⁰
2. Din bireylere sosyal dayanışma ve aitlik hissi verir. Aynı inanç, fikir ve sembollerin paylaşımı sosyal dayanışma ve aitlik hissinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır ve bu da toplumsal bütünleşmeyi beraberinde getirmektedir.³¹

²⁶ Hökelekli, *age.*, s. 26.

²⁷ Abdurrahman Kurt, "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, s. 73-93.

²⁸ Bryan S. Turner, *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion*, Blackwell Publishing, West Sussex, 2010, s. 88.

²⁹ Nathaniel Roberts, *The Power of Conversion And Foreignness of Belonging In An Indian Slum*, University Of California Press, California, 2016, s. 116.

³⁰ Joan Ferrante, *Sociology: A Global Perspective*, Thomson Learning Inc., Belmont, 2008, s. 417.

³¹ Ferrante, *age.*, s. 417.

Mesela Fromm'a göre din, bir grup tarafından paylaşılan, grup üyelerine kendilerini adayabilecekleri hedefler sunan ve onlara ortak bir davranış biçimi veren bir sistemdir.³²

3. Din (devlete) sosyal kontrol ve destek sağlar. İçinde barındırdığı ödül, ceza ve kurallarla din, bir toplumda toplumsal kontrolü ve denetimi tesis eder ve yöneticiler bu durumu ülkeyi daha kolay yönetebilmek için kullanırlar. Monarşi ile yönetilen ülkelerde krallara veya yöneticilere kutsallık atfedilmesi de kontrol ve desteği daha da kolaylaştırır.³³

İşlevsel bakış açısından din sadece bir işlev veya salt bir güvenlik kapakçığı, toplumsal dayanışma aracı veya gerilimi hafifletici, bireyleri sosyalleştirici bir etken olarak görülmektedir. Ancak bu bakış açısı dini yeterince izah edememektedir. Belki din, tüm bunlarla birlikte *kutsalın tecrübesidir* denilebilir.³⁴ Diğer bir ifadeyle, din hem özsel tanımlarda hem de işlevsel tanımlarda ifade edilen özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

1.2. DİNDARLIK

Dinin tanımlanmasındaki güçlük ve farklı bakış açılarından kaynaklanan eksikler, dindarlığın tanımlanması için de geçerlidir. Bu anlamda, din tanımı nasıl yapılmışsa, dindarlık tanımı da ona paralel bir şekilde yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, dindarlığın din kavramından bağımsız bir şekilde tanımlanması mümkün değildir. Dindarlığın çoğu tanımında ortak olan şey, bireyin günlük yaşamında bir dine inanma ve bağlanma derecesini ifade eden, dinin bireysel ve toplumsal anlamda tecrübe edilmesidir. Bu anlamda dindarlık, müntesibi olunan dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uymak, dinine kuvvetle bağlı olup gereklerini yerine getirmek demektir. Başka bir ifadeyle dindar, mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip, bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişidir.³⁵

Din sadece belirli tasavvur ve düşüncelerden ibaret bir inanç sistemi değildir. Dinin ibadete karşılık gelen ameli bir boyutu vardır ki, dindarlık denklemin ameli boyutuna oturur. Her din getirmiş olduğu iman ve inanç esaslarının yanında, bunların ne

³² Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1981, s.41.

³³ Diana Kendall, *Sociology Of Our Times: The Essentials*, Cengage Learning, Belmont, 2007, s. 555.

³⁴ Kurt, *agm.*, s. 73-93.

³⁵ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, C. I, 2008, s. 726.

şekilde ve sıklıkla tatbik edileceğini belirten bir ibadet sistemine sahiptir. Bu bütün dinlerin ortak bir özelliğidir. Bir insanın dindar olması onun sadece belirli bir dine inanması değil, bu inancın gereklerine uygun olarak yaşamını sürdürmesi ya da en azından bu yönde bir hassasiyetinin ve eğiliminin olması demektir.³⁶

Dindarlık, dini öğeler ile insani özelliklerin bir karışımıdır. Dolayısıyla, bir kimsenin ve bir toplumun dindarlığı kişilik ve kültüre göre şekil alır ve dindarlık kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Bu nedenle, samimi ve ihlaslı dindarların yanı sıra ikiyüzlü, yüzeysel ve gösterişçi dindarlar vardır. Hoşgörülü, tahammüllü, yumuşak yüzlü dindarların yanında, tutucu, fanatik, saldırgan dindarlardan da söz edilebilir. Aynı şekilde, Türk Müslümanlığı, Arap Müslümanlığı, İran Müslümanlığı vb. kendilerine has çizgilerle diğerlerinden farklılaşır.³⁷

Dindarlık tek düze, değişmez, sabit bir olgu değildir. Yaşa, zamana, kişi ve gruplara göre değişen ve gelişen dinamik bir yapı ve süreçtir. Dinin etkisi kişiye, kişinin bağlı olduğu dine, ait olduğu mezhebe veya cemaate, dine kendini verme derecesine, sosyo-kültürel çevreye, kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığına ve daha birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Ayrıca, dindarlık birey ve toplumun hayatında belirli bir alanla sınırlı olmayıp, hayatın her alanında etkisini gösterir. İnanç, ibadet, duygu, bilgi, ahlaki değer ve tutumlar, toplumsal ilgi ve ilişkiler, tutum ve davranışlar olarak geniş bir alanda dindarlığın varlığını ve etkilerini görmek mümkündür.³⁸ Birey bu faktörlerden bazılarında çok etkili olabilirken, diğerlerinde daha az etkili olabilir. Hatta, bazılarında hiç etkili olmayabilir. Bazılarında etkili olmaması bireyin dindar olmadığını göstermemektedir. Hatta, genel olarak dinlerde yapılan ibadetlerin gizliliği, gösteriş ve riyadan kaçınma esastır. Bu anlamda dindarlıkla ilgili değerlendirme yapmak zor görünmektedir.

1.2.1. Dindarlığın Boyutları

Dindarlığın belirlenmesinde hangi kriterlerin kullanılacağı konusu din sosyolojisinin önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Dindarlığı ölçme çabaları başlangıçta tek boyutlu yaklaşımlarla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, geliştirilen

³⁶ Musa Öztürk, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Dini hayatın Dönüşümü ve Dindarlığın Yeni Bazı Görünümleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2010, s.75.

³⁷ Hökelekli, *age.*, s. 32.

³⁸ Hökelekli, *age.*, s. 32.

ölçeklerde dindarlığın alanı ve sınırları oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu ilk geliştirilen ölçeklerde öncelikle inanç ve kiliseye karşı tutumların ölçülmesine ilişkin ifadeler önem arz etmiştir. Sumner'ın³⁹ 1898 yılında geliştirdiği inançla ilgili sorulardan oluşan dindarlık ölçeği bu tarz ölçeklere uygun bir örnektir. Thurstone ve Chave'nin 1929'da geliştirdikleri dindarlık ölçeği ise kiliseye karşı tutumların dindarlık kriteri olarak ölçülmesini sağlamaya yönelik ölçeklerdendir.⁴⁰

1950'li yılların sonuna kadar dindarlık konusunda yapılan çalışmalarda Tanrıya inanç, dini ibadetlere katılım ve sıklığı ve bir dini gruba aidiyet⁴¹ gibi göstergeler dindarlık işareti olarak kabul edilmekte iken, özellikle 1959 yılında Glock, 1961'de Clark ve Fukuyama'nın çalışmalarıyla başlayan süreçte, dindarlık çok boyutlu bir şekilde kavramlaştırılmaya başlanmıştır.⁴²

Yukarıda bahsedildiği gibi, dindarlık birey ve toplumun hayatında belirli bir alanla sınırlı olmayıp inançtan ibadete, duygudan bilgiye, tutum ve davranışlardan toplumsal ilişkilere kadar çok geniş bir alanda etkili olmaktadır. Bu anlamda, din sosyologları çok boyutlu olan dindarlığın ölçülebilmesi için çeşitli modeller geliştirmişlerdir.

1959 yılında yaptığı çalışmada (The Religious Revival in America) Glock dindarlığı inanç, davranış, duygu ve etki olmak üzere dört boyutta ele almıştır.⁴³ Lenski inanç, duygu, ibadetlere katılım ve dini grup üyeliği olarak yine dört boyut belirlemiştir.⁴⁴ Fukuyama ise inanç, davranış, duygu ve bilgi olmak üzere, dindarlığı yine dört boyutta ele almıştır.⁴⁵

³⁹ Francis Bertody Sumner, "A Statistical Study of Belief", *Psychological Review*, Issue 5, 1898, pp. 616-631.

⁴⁰ David H. Wulff, *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views*, John Wiley and Sons Inc. New York, 1991, p. 206.

⁴¹ Mary Jo Meadow-Richard D. Kahoe, *Psychology Of Religion: Religion In Individual Lives*, New York, Harper and Row, 1984, p. 301.

⁴² Asım Yapıcı, "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2002, s. 75-118.

⁴³ Charles Y. Glock, "The Religious Revival in America", *Religion and The Face Of America* içinde, Ed. Jane Zahn, University of California Press, Berkeley, 1959, pp. 25-42.

⁴⁴ Gerhard Lenski, *Religious Factor: Sociological Study of Religion's Impact on Politics, Economics and Family Life*, Garden City, New York, 1961, s. 102-119.

⁴⁵ Yoshio Fukuyama, "The Major Dimensions of Church Membership", *Review of Religious Research*, Vol. 2, No: 4, 1961, pp. 154-161.

Yaygın bir şekilde kabul gören dindarlık modeli⁴⁶ ise Stark ve Glock'un dindarlık modelidir. Stark ve Glock'un birçok dini inceledikten sonra ortaya koydukları model *inanç, ibadet, tecrübe, bilgi* ve *etki* olmak üzere beş ana boyuttan oluşmaktadır.⁴⁷ Dindarlığın bu beş boyutunun ölçülmesi bireylerdeki dindarlığın geniş ölçüde anlaşılmasını sağlayacak ve dinin bireyler için arz ettiği önem kavranabilecektir.⁴⁸

Dindarlığın inanç boyutu, her dinde müntesibi olan dindar insandan beklenen dinin temel esaslarını ve öğretilerini kabul ve onlara iman etmeye işaret eder.⁴⁹ İnançların muhteva ve kapsamı, dinler arasında olduğu gibi, aynı dinin farklı mezhep ve grupları arasında da çeşitlilik gösterir.⁵⁰ İslamiyet'teki inanç yapısı İslam'ın ve imanının şartları üzerine tesis edilmiştir ve bunlardan birinin reddedilmesi inancın problemli olduğunu gösterir.

İbadet boyutu ise, herhangi bir dine özgü ibadetleri, ibadetlere bağlılığı ve takvayı içine alan eylemleri ifade eder. İbadet dinin şekilsel ve her müntesibinin yapması gereken ritüeller iken, takva kişiye özgü, bireysel davranışlardır.⁵¹ İslamiyet ibadet anlamında oldukça zengin bir dindir ve müntesiplerinden imanlarının göstergesi olarak bu ibadetleri, özellikle de farz olanları yerine getirmelerini bekler. Yapılan ibadetlerin sıklığı ve emir ve yasaklara verilen önem dindarlığın önemli göstergelerindendir.

Tecrübe boyutu yaratıcı veya aşkın varlıkla iletişimi, sevgi, şefkat, merhamet, ümit, korku, huzur, güven, teslim ve sığınma gibi duygu ve his yoğunluğunu ve bunlardan alınan hazları ifade eder. İbadet boyutuyla yakın ilişkisi vardır.⁵² Yapılan ibadetlerin sıklığı duygu yoğunluğunun ve alınan hazların artmasına sebep olur. Tecrübe boyutu dindarlığın en önemli göstergelerindendir.

⁴⁶ Abdulkadir Çekin, "Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 4, April 2013, pp. 245-261.

⁴⁷ Rodney Stark-Charles Y. Glock, *American Piety: The Nature of Religious Commitment*, University of Californian Press, Berkeley, 1961, s. 14.

⁴⁸ Stefan Huber, "Are Religious Beliefs Relevant in Daily Life", *Religion Inside and Outside Traditional Institutions* içinde, Ed. Heinz Streib, Hotei Publishing, Koninklijke Brill, 2007, s. 216.

⁴⁹ Stark-Glock, *age*. s. 14.

⁵⁰ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi (Bireysel Dindarlık Üzerine)*, Karahan Kitapevi, Adana, 2011, s. 196.

⁵¹ Stark-Glock, *age*. s. 15.

⁵² Stark-Glock, *age*. s. 15.

Diğer bir unsur olan bilgi boyutu da, bireylerin inançları ile ilgili en temel bilgileri elde etme ve kutsal kaynakları okuyabilme becerilerini ifade eder. Dini inançların kabulü bilgi gerektirdiği için, bilgi boyutunun inanç boyutuyla doğrudan ilgisi vardır.⁵³ Mesela bir Müslümandan Kur'an okuyabilmesi, Kur'an'da ve hadislerde bildirilen emir ve yasakları öğrenmesi beklenir. Ancak, inanç bilginin zorunlu bir sonucu değildir. Diğer bir ifadeyle, bilginin çok olması, inancın da yüksek olması anlamına gelmeyebilir. İnanç az bir bilgi üzerine de temellenebilir.⁵⁴

Etki boyutu ise, bireylerin dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgilerinin gündelik dünyevi etkilerini içine alır. Diğer boyutların insanın duygu, düşünce ve davranışlarında bıraktığı izlerin bütünüdür.⁵⁵ Herhangi bir dine bağlı olan, ibadetlerini yapan, dinin emir ve yasaklarına uygun hareket etmeye gayret eden dindar bireylerden, inandığı şeyleri davranış haline dönüştürerek, bunları günlük hayatında uygulaması beklenir.⁵⁶ Etki boyutu bütün dinlerde oldukça önem arz eden bir boyuttur. Dinler müntesiplerine bir yaşam tarzı sunarak, onlardan inançlarını yeme-içmeden giyim-kuşama, aile hayatından iş hayatına, alışverişten ana-baba ve akrabaya nasıl davranılacağına kadar, kısacası inançlarını hayatlarının her aşamasına yaymalarını salık verir.

1.2.2. Çeşitli Dindarlık Modelleri

Din sosyolojisi çalışmalarının en başından beri dindarlığı tanımlamaya çalışan din sosyologları tarafından, farklı teori ve paradigmlar ışığında, çeşitli dindarlık modelleri ortaya konulmuştur. Dinin ilahi boyutunu kabul etmeyenler dindarlığı *kültürle* ve *varoluşsal güvensizlikle*⁵⁷ izah etmeye çalışırken, rasyonel seçim teorisyenleri *dini pazar*⁵⁸ kavramıyla, modernistler ise *rasyonalizm* ve *farklılaşma*⁵⁹ terimleriyle izah etmişlerdir.

⁵³ Stark-Glock, *age.* s. 15.

⁵⁴ Kayıklık, *age.*, s. 196.

⁵⁵ Ali Köse-Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 112.

⁵⁶ Stark-Glock, *age.* s. 15.

⁵⁷ Catarina Kinnvall, "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and The Search For Ontological Security", *Political Psychology*, Volume 25, Issue 5, October 2004, s. 741-767.

⁵⁸ Laurence Iannaccone, "The Consequences of Religious Market Structure. Adam Smith and The Economics of Religion", *Rationality and Society*, Vol 3, Issue 2, 1991, pp. 156-177.

⁵⁹ Roy Wallis-Steve Bruce, "Secularization: The Orthodox Model", *The Sociology of Religion*, içinde, Ed. Steve Bruce, Aldershot, Elgar, 1995, pp. 8-30.

G. Mensching ekonomik ve sosyal statü açısından dindarlığı *göçebe, asalet, köylü ve burjuvazi dindarlığı* kavramlarıyla dörde ayırmıştır.⁶⁰ Allport bireyin inancında samimi olup olmamasına bağlı olarak dindarlığı *içsel* ve *dışsal dindarlık* şeklinde iki kategoride incelemiştir. İçsel dindarlık dinin araç değil amaç olmasını, inanç ve emirlere uymayı ve içselleştirmeyi ifade ederken; dışsal dindarlık dini dünyevi menfaatler elde etmek için bir araç olarak kullanmayı ifade etmektedir.⁶¹ Fromm ise, dinleri özelliklerine göre otoriter ve hümanist olarak ikiye ayırdıktan sonra, dindarlığı da bu ayrıma uygun şekilde *otoriter dindarlık* ve *hümaniter dindarlık* şeklinde ikiye ayırır. Bu anlamda çok güçlü tanrı tasavvuru olan dinler otoriterdir ve müntesipleri tanrıya bağlılıkları nispetinde değer kazanır. Hümaniter olanlarda ise insan ve insanın yetenekleri önem arz eder. En büyük erdem insanın kendi yetenek ve güçlerini öğrenmesi ve geliştirmesidir.⁶²

Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda da dindarlık tipolojileri oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi Taplamacıoğlu'nun, dindarlığın şiddet ve yoğunluğu üzerine yaptığı çalışmada kavramlaştırdığı beşli kategoridir. Bunlar:

- a) Cenaze törenleri dışında hemen hemen hiçbir ibadeti yapmayan *gayr-i amil dindarlar*,
- b) İçinde bulundukları sosyal gruba göre tavır belirleyip, başkaları yaptığında yapan ama yapmadığında yapmayan *idareci/maslahatçı dindarlar*,
- c) İbadetlerini yerine getirdikten sonra gündelik işleriyle uğraşan ve dürüst bir hayat sürmeye gayret eden *dini bütün/amil dindarlar*,
- d) Zamanlarının çoğunu ibadetle geçiren, farzların yanında nafile ibadetlerini de yapan ve yeniliklere biraz kapalı olan *sofu dindarlar*,
- e) İslam'ı yanlış anlayarak her yeniliğe karşı çıkan ve eleştiren *softa/yobaz dindarlardır*.⁶³

Günay ise dindarlığı dinin emir ve yasaklarına bağlılık ve dini yaşantının yoğunluğuna göre beş gruba ayırmıştır.⁶⁴ Bunlar:

⁶⁰ Gustav Mensching, *Dini Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Tekin Yayınları, Konya, 1994, s. 253.

⁶¹ Gordon W. Allport-J. Michael Ross, "Personal Religious Orientation And Prejudice", *Journal Of Personality And Social Psychology*, Issue 5, 1967, s. 432-443.

⁶² Fromm, *age.*, s. 55-58.

⁶³ Mehmet Taplamacıoğlu, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, Ankara, 1962, s.141-151.

- a) *Ateşli dindarlar*: Dinin emir ve yasaklarına bağlı olan bu grup, dini düşüncelerini günlük hayatlarına yoğun bir şekilde yansıtırlar. Dini ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren ve beşeri ilişkilerini inançlarının etkisiyle şekillendiren bu tür kişiler üç kısma ayrılmaktadır. Birinci grup, dinin taleplerini yaşantıları içerisinde bir çeşit alışkanlık ve gelenek haline geldiği kişilerin oluşturduğu *sofulardır*. İkinci grup taassup noktasına varan bir bağlılıkla dinini yaşayan *softalardır*. Üçüncü grup ise belirli dini gruplara ve cemaatlere üye olan ve dini bu perspektifte yaşayanların oluşturduğu *grupçu dindarlardır*.⁶⁵
- b) *Alaca dindarlar*: Dini inançlarına bağlı olan bu gruptaki insanlar ibadetlerini yapmakta sıkıntı yaşamaktadırlar.
- c) *Mevsime göre dindar olanlar*: Bu gruptakiler ise inançlı olmakla birlikte, özel gün ve gecelerde ibadetlerini yerine getirenlerdir.
- d) *Beynamazlar*: Dini inanışlara saygılı olmakla birlikte, bunlara günlük hayatları içerisinde hemen hemen hiç yer yermeyen kişilerdir. Ancak bunların, kendilerine bir menfaat sağlayacağını düşündükleri zaman, bazı dini pratikleri yerine getirmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Çünkü bunlar ibadet yapma arzusuyla motive olmuş kişiler değildir. Onlar daha ziyade ibadet yapıyor görünme ihtiyacı içerisindeyler.⁶⁶
- e) *Dine karşı ilgisiz olanlar*: Dinin hiçbir boyutuyla ilgilenmeyen kişilerdir.

Günay ayrıca, dindarlığın şekline göre, kültürel yapı içerisinde geleneksel ve kalıplaşmış unsurların yoğun olduğu *halk dindarlığı*, İslam bilginlerince hurafe ve batıl inanç olarak isimlendirilen unsurlara yer verilmeyen *seçkinlerin dindarlığı*, dini sadece Allah ile kul arasında kutsal bir bağ olarak gören ve dini düşüncelerini günlük hayatına yansıtmayan kişilerin yaşadığı *laik dindarlık* ve geleneksel tip ile laik tip arasında geçiş teşkil eden⁶⁷ *tranzisyonel dindarlık* olarak dörde ayırmıştır.⁶⁸

Asım Yapıcı dinin günlük hayatta bireydeki tezahürüne göre dindarlığı *liberal*, *muhafazakar*, *dogmatik* ve *fanatik dindarlık* olmak üzere dörde ayırmıştır.

⁶⁴ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s. 260-264.

⁶⁵ Yapıcı, *agm.*, s. 75-118.

⁶⁶ Yapıcı, *agm.*, s. 75-118.

⁶⁷ Yapıcı, *agm.*, s. 75-118.

⁶⁸ Günay, *age.*, s. 263-264.

- a) Liberal dindarlar ibadetlerini yapmakla birlikte, dinin sosyal hayata müdahale etmesinden yana olmayan, yeni ortaya çıkan dini izahları kolayca kabul edebilen oldukça hoşgörülü dindarlardır.
- b) Muhafazakar dindarlar inançlarını günlük hayatlarına yaymaya çalışan, yeni fikirlere tam olarak kapalı olmamakla birlikte geleneğin korunmasına taraftar olan, yeni neslin din eğitimi hususunda dikkatli davranan dindarlardır.
- c) Dogmatik dindarlar inançlarını hayatın bütün boyutlarına yayarlar. Karşılaştıkları durumlar karşısında belirleyici etken o şeyin dini akideye (sevap-günah, caiz-caiz değil) uygun olup olmadığıdır. Her türlü değişim ve gelişime ve özellikle geleneksel dini değerlere zarar verdiğini düşündükleri yeni fikirlere karşıdır.
- d) Fanatik dindarlık ise dogmatik dindarlığın bir üst boyutudur. Fikir bazında oldukça katı olan fanatik dindarların en önemli özelliklerinden birisi dini konularda aşırı hoşgörüsüz olmalarıdır. Dini bilgileri yeterli olmayan bu grup, olayları objektif bir şekilde değerlendiremezler ve mensup oldukları grubun fikir ve davranışlarına mutlak doğru nazarıyla bakarlar.⁶⁹

Üçlü bir dindarlık ölçeği geliştiren Kemaleddin Taş ise, ölçeğini bireylerin cinsiyet, yaş, yerleşim yeri, ekonomik şartlar ve eğitim koşullarındaki farklılıklara göre üniversite öğrencileri üzerinde geliştirmiştir. Bunlar:

- a) *Geleneksel/İlmihalci dindarlık*: Bu dindarlık türü Kur'an ve sünnetin yanında, ağırlıklı olarak ilk dönemlerde yazılan temel dini kaynaklar, din büyüklerinin görüşleri ve ilmihal bilgilerine dayanır. Dindeki emir ve yasaklara uyma ve inancın yanında ibadetleri yerine getirme önem arz eder.
- b) *Modernist/Hümanist dindarlık*: Vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, yardımseverlik gibi bir takım evrensel ahlaki değerler önem arz eder. Dini otorite olarak kabul edilen kişilere bağlanmanın zorunluluk taşımadığı, inancın temel gösterge olduğu, ancak dindeki kurallara uymanın ve dini ritüelleri yerine getirmenin ikinci plana atıldığı hümanist bir yaklaşıma sahiptir.
- c) *Popüler/Hurafeci dindarlık*: Geleneksel dindarlıkta yer alan bazı hususları da içine almakla beraber, İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden izler taşır. Bunun yanı sıra, modern dönemdeki bazı olguları da içinde barındırarak değişik

⁶⁹ Yapıcı, *agm.*, s. 75-118.

toplumsal katmanlarda ve geniş kitlelerde varlığını gösterir. Halk arasında değişik formatlarda, kurumlaşmamış tarzlarda bulunabilen, yaşanan din olarak da kabul edilebilir.⁷⁰

Yukarıdaki sınıflamalar konuyu belirli açılardan ele alarak oluşturulmuş kategorilerdir. Bununla birlikte, her din, hatta o dinin içinde yer alan farklı dini gruplar, mezhepler ve tarikatlar mensuplarına belirli bir din ve dünya görüşü ve bunlardan beslenen bir dindarlık modeli sunar. Bu bağlamda, genel anlamda Yahudi, Hristiyan, Budist, Müslüman, Şintoist, Hinduist vs. dindarlıklarından söz edilebileceği gibi, genel Müslüman dindarlığı içerisinde Alevi, Şii ve Sünni dindarlığı, Nakşi, Kadiri vs. tarikat üyelerinin yaşadığı dindarlık, Nurcu, Süleymancı vs. cemaatlerde ve hatta aynı dini grup içindeki farklı küçük gruplarda yaşanan dindarlıklar da birbirlerinden az ya da çok farklılık arz ettiği için farklı tipler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹

1.3. AİLE

Aile, bireylerle toplum arasında bağ kuran ve toplum hayatının devamını sağlayan en temel toplumsal kurumlardan biridir.⁷² Farklı dönemlere ve farklı bilim dallarına göre değişik anlamlar yüklenen aileyi tanımlamak oldukça güçtür. Ancak, yapılan tanımların ortak özellikleri göz önüne alınarak aile; “evlenme, kan ya da evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız-oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanların oluşturduğu en küçük sosyal kurumdur”⁷³ şeklinde tanımlanabilir.

İnsanoğlunun tarihsel sürecinde ailenin olmadığı bir topluma rastlanmamıştır,⁷⁴ zira toplum için aile büyük önem arz etmektedir. Birey ve toplum için en temel öge olan aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, sevgi ihtiyacı,

⁷⁰ Kemaleddin Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15:2, 2010, s.47-62.

⁷¹ Yapıcı, *agm.*, s. 75-118.

⁷² T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Aile Yapısı Araştırması 2006*, Nakış Ofset, Ankara, 2010, s. 1.

⁷³ Kenan Çağan, *Aile Sosyolojisi-Ailenin İşlevleri*, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 84.

⁷⁴ George Murdock *Social Structure* (1949) adlı kitabında çok farklı karakterlerdeki 250 farklı toplumu incelemiş ve sonuç olarak en ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda toplumsal bir kurum olarak ailenin (aile benzeri bir kurumun) var olduğunu ifade etmiştir. George Peter Murdock, *Social Structure*, Macmillan Co. Publication, New York, 1949.

duygusal gelişim, psikolojik gelişim, eğitim, kültürel ve dini değerleri kazanma, sağlıklı zihinsel gelişimini sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını karşıladığı birincil yer ve çevredir. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamı, psiko-sosyal yönden gelişen bireyin en çok etkileşime uğradığı yerdir. Bu ilişkiler, bireyin kendine güvenmesini, kendine ve diğer bireylere sevgi duymasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal beceriler geliştirmesini ve topluma adaptasyon sürecini olanaklı hale getirir.⁷⁵

Aile kurumu toplumun düzenini, kültürün ve geleneklerin devamını, yeni nesillerin bakım ve eğitimi ve kendisini oluşturan bireylerin ihtiyaçlarını sağlayan bir kurum olması nedeniyle, din ve devlet tarafından da desteklenerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.⁷⁶

1.3.1. Ailenin Temel Özellikleri

Tarih boyunca yapısal ve işlevsel değişikliklere uğramasına⁷⁷ ve toplumdan topluma farklılıklar göstermesine rağmen, her toplumda varlığını ve önemini sürdüren aile *evrensel* bir kurum olma özelliğini taşır.⁷⁸

Aile *toplumsal* bir kurumdur. Toplumsal ve yasal kurallara uygun şekilde oluşturulur ve yaşatılır. Bunun yolu da evliliktir. Anayasaya göre aile toplumun temelidir ve devlet aileyi korumakla görevlidir.⁷⁹

Aile toplumun çekirdeğini oluşturur, zira toplumun ailelerin bir araya gelmesinden oluşan bir bütün olduğu düşünülür. Diğer bir ifadeyle, toplumsal yapı ailelerden oluşur. Bu nedenle toplum ailenin, aile de toplumun genel özelliklerini yansıtır.⁸⁰

Aile, toplumu oluşturan bireylerin kişilik yapısının gelişiminde ve bireylerin *sosyalleşme* sürecinde ilk ve temel etkiye sahiptir.⁸¹ Bireylerin kişilikleri anne ve babalarından görerek ve etkilenecek elde ettikleri özelliklerle şekillenmektedir. Keza,

⁷⁵ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile ve Tüketici Hizmetleri*, Ankara, 2011, s. 4.

⁷⁶ Haluk Yavuzer, *Evlilik Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 21.

⁷⁷ Eşsizoglu, *age.*, s. 4.

⁷⁸ Mark Kirby et al., *Sociology in Perspective*, Heinemann Educational Publishers, Oxford, 2000, s. 47.

⁷⁹ Eşsizoglu, *age.*, s. 4.

⁸⁰ Eşsizoglu, *age.*, s. 4.

⁸¹ Erol Cansel, "Sosyal Devlet ve Aile", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3-4, 1969, s. 11-22.

bireylerin toplum içinde ve kendi ailelerini kurduklarında sergileyecekleri roller, anne ve babalarının icra ettikleri rollere benzeme eğilimi göstermektedir.

Aile, nesli ve dolayısıyla toplumu devam ettirme arzusunu içeren ana-babalık, sevgi, şefkat ve merhamet duygularını barındıran *duygusal* bir temele dayanır.⁸² Aile üyeleri birbirlerine karşı ailenin duygusal bir temele dayanmış olmasının getirdiği sorumluluğu taşırlar.

Aileler kendilerini oluşturan bireylere göre şekillenirler. Aileyi oluşturan her üyenin belirli rolleri ve sorumlulukları vardır. Aile yaşamı *işbölümü* ve *işbirliği* temeline dayanır. İş bölümünde her üyenin durumuna uygun olarak üstlendiği roller ve bu rollerin gerektirdiği sorumluluklar vardır. Aile gerçek anlamda paylaşmanın yaşandığı en doğal ortamdır. Aile ilişkilerinin niteliği büyük ölçüde bu rollerin gereklerinin yerine getirilmesine bağlıdır.⁸³

Toplumsal bir kurum olan aile diğer toplumsal kurumlar olan eğitim, ekonomi, din, siyaset vb. ile sürekli *etkileşim* içindedir. Bu etkileşimin sürekli ve güçlü olması ailenin toplumdaki yeri ve öneminin bir sonucudur. Aile diğer toplumsal kurumlarla işbirliği yaparak toplumsal işlevlerin yerine getirilmesine katkıda bulunur.⁸⁴

1.3.2. Ailenin İşlevleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ailenin işlevleri anne babadan en küçük çocuğa kadar, bütün aile üyelerinin icra ettikleri görev ve rollerle ortaya çıkan bir durumdur. Ailenin kurulmasıyla birlikte bütün işlevler elbette ki yerine getirilmez, çünkü bu işlevlerin yerine getirilmesi için zaman içinde uygun koşulların ortaya çıkması gerekmektedir. Ayrıca, icra edilen bazı işlevler zamanla önemlerini yitirirler ve ortadan kalkarlar veya işlevlerini başka kurumlara devrederler.⁸⁵

Sosyal bilimciler ailenin işlevleriyle alakalı farklı başlıklar belirlemişlerdir. Bu durum, her toplumsal kurumda olduğu gibi, zamanla ailede ve aile bireylerinin rollerinde meydana gelen değişimlerle alakalıdır ve toplumdan topluma hem farklılık

⁸² Leyla Elbruz, *Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 1981, s. 7.

⁸³ Eşsizoglu, *age.*, s. 4.

⁸⁴ Eşsizoglu, *age.*, s. 4.

⁸⁵ Talcott Parsons, "The Family In Urban-Industrial America 1", *Sociology of the Family*, içinde "Ed. Anderson, M., Penguin Books, Harmondsworth, 1980, s. 50.

göstermekte, hem de önem sıralaması değişmektedir. Ailenin dört temel işlevi olduğunu ifade eden George Murdock'a göre bu işlevler *cinsellik, ekonomi, üreme ve eğitim/sosyalleşme*dir.⁸⁶ Davis de *üreme, bakım (çocuk/yaşlı), toplumda yer edinme ve sosyalleşme* şeklinde dört işlev belirlemiştir.⁸⁷ Ogburn ve Nimkoff ise *şefkat, ekonomi, eğlence, koruma, din ve eğitim* olmak üzere ailenin altı işlevi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸ Daha başka sosyal bilimciler yukarıda sayılanların yanına *koruma, sosyal statü sağlama, boş zaman değerlendirme, sevgi ve duygusal destek, yaşlı bakımı, işbirliği/işbölümü* gibi işlevleri de eklemişlerdir.

Ailenin en önemli işlevlerinden birisi *biyolojik ve fizyolojik* işlevidir. Biyolojik ve fizyolojik işlevlerden üç tanesi ise en önemlileridir. Birincisi cinsel faaliyetleri düzenleme işlevidir.⁸⁹ Bütün toplumlarda kimin kiminle evlenebileceğini, cinselliğin nasıl yaşanması gerektiğini gösteren normlar vardır. Bu normların öğrenilmesinde aile önemli rol oynar. Diğer önemli biyolojik ve fizyolojik işlev aile fertlerine koruma sağlama işlevidir.⁹⁰ Aile, üyelerine fiziki, ekonomik ve psikolojik destek ve koruma sağlar. Bir aile üyesine yapılacak herhangi bir saldırı aileye yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilir ve üye aile tarafından korunur. Bu anlamda aile fiziki, ekonomik ve psikolojik koruma sağlayan bir sığınak olarak görülür. Aile bireyleri arasında sevgi ve duygusal destek sağlama görevi de diğer önemli biyolojik ve fizyolojik işlevlerdendir. Birçok işlev bir zaman diliminde geçerli olmasına rağmen, bu işlev ailenin sona ermesine kadar devam eder. Her aile bir araya gelme, üreme, aşk, sevgi, merhamet, şefkat, ilgi, alaka gibi his ve duygular üzerine kurulur. Bu duygu ve hisler ailenin kurulmasından sona ermesine kadar devam eder.

Ailenin bir diğer önemli işlevi *ekonomik* işlevlerdir. Ekonomik işlevler işbölümü ve gelir düzenlemesi şeklinde ikiye ayrılır. İşbölümünde aile içinde yapılan işler bireylerin statü ve rollerine uygun olarak paylaştırılır. Evin dışında yapılması gereken işlerden genellikle erkekler sorumlu iken, ev işlerini ve çocuk yetiştirme işinin çoğunluğunu kadınlar üstlenirler. Çocuklar ise anne babalarına yardımcı olma rolünü icra ederler. Aile bireylerinden birinin omuzlarına yüklenmiş fazla bir yük, ailevi

⁸⁶ George Murdock, *Social Structure*, Macmillan Co. Publication, New York, 1949, s.3.

⁸⁷ Kingsley Davis, *Human Society*, The Macmillan Company, New York, 1949, s. 395.

⁸⁸ William Fielding Ogburn-Meyer Francis Nimkoff , *A Handbook Of Sociology*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1934, s. 263-286.

⁸⁹ Sharma, *Urban Sociology*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi, 2004, s. 88.

⁹⁰ Sharma, *age.*, s. 88-89.

faaliyetlerdeki performansın düşmesine sebep olur.⁹¹ Her bireyin kendi sorumluluklarını yerine getirmesi ve işbirliği içinde olması, aile içi ilişkilerin düzenli olduğunun bir göstergesidir.

Gelir düzenlemesinde ise ailenin, ekonomik faaliyetlerin ve tüketimin merkezinde bulunması vardır. Yiyecek, içecek, kıyafet, barınma, eğitim gibi ihtiyaçlar için düzenli bir gelire ihtiyaç bulunmaktadır. Bu anlamda, ihtiyaçlarının karşılanması noktasında uygun bir gelir için aile içinde düzenlemeler yapılır.⁹²

Aile bireylerinin sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması da ailenin işlevleri arasında yer alır. Bu ailenin *toplumsal* işlevidir ve toplumsal kontrolün sağlanmasında önemli rol oynar.⁹³ Aile çocukların sosyalleşmesi ve topluma kazandırılması noktasında en önemli toplumsal kurumdur. Doğdukları andan itibaren toplum içinde nasıl davranacaklarını, nelere dikkat edeceklerini, nelerin toplum tarafından kabul gördüğünü, nelerin reddedildiğini anne, baba ve diğer akrabaların tutum, tavır ve davranışlarını izleyerek öğrenen çocuklar, içinde yaşadıkları toplumun devamını sağlama noktasında önemli görevler icra ederler. Toplumumuzda anne ve babaların kullandıkları *ayıp*, *günah* gibi kavramlar çocukların sosyalleşmesinde ve toplumsal değerleri öğrenip uygulamalarında çok önemli rol oynar.

Aile, bireylerine sosyal statü sağlama noktasında da işlev görür. Herhangi bir ailede doğan çocuk, o ailenin toplumdaki statüsünü henüz küçük yaşlardan itibaren elde eder ve toplum tarafından o statüyle değerlendirilir.⁹⁴ Mesela, toplumda önemli bir yeri olan bir ailenin çocuğu, o ailenin veya anne-babasının statüsüyle hürmet görürken, tam tersine hakir görülen bir ailenin çocuğu da hakir görülür. Çocukların evliliklerinde bile birçok toplumda bu statüye dikkat edilir.

Toplumun devamını sağlayacak üreme işlevi de ailenin toplumsal bir işlevidir.⁹⁵ İnsan neslinin ve toplumların devamını sağlama işlevi hemen hemen her kültürde yasal olarak aileye verilmiş bir görevdir. Aile dışındaki üreme şekli, bazı Batılı toplumlar dışında, diğer hiçbir toplumda kabul edilebilir bir olgu değildir.

⁹¹ Sharma, *age.*, s. 89.

⁹² Sharma, *age.*, s. 89.

⁹³ Parsons, *age.*, s. 57.

⁹⁴ Shirley A. Hill, *Families: A Social Class Perspective*, Sage Publications, California, 2012, s. 49.

⁹⁵ Paul Taylor-John Richardson-Alan Yeo-Ian Marsh-Keith Trobe-Andrew Pilkington, *Sociology in Focus*, Causeway Press, Ormskirk, 2004, s. 232.

Ailenin bir başka önemli işlevi *kültürel ve dini* işlevlerdir. Aile, üyelerini toplumun kültürüne göre şekillendirerek toplumun kültürünü canlı tutar. Aile içindeki çocuklar bebekliklerinden itibaren içinde yaşadıkları toplumun kültürüne uygun şekilde davranış sergilemeyi öğrenirler ve nesilden nesile bu şekilde aktarılır.⁹⁶ Bir kültür unsuru olan din de aile içinde öğrenilir. Zaten aile tabii bir dini gruptur. Çocuklar anne ve babalarının dini davranışlarını görerek öğrenirler ve birçok dini ritüel bütün üyelerin katılımıyla aile içinde icra edilir. Birçok toplumda aile bireylerinin rolleri bile din tarafından belirlenir.

Ailenin son önemli işlevi ise *eğlence ve dinlenme* işlevidir. Aile, üyelerine eğlence ve dinlenme olanakları da sunmaktadır.⁹⁷ Aile üyelerinin beraberce yaptıkları piknik, tatil, oyun gibi aktiviteler hem aile üyelerine eğlence sağlamakta, hem de aile bireyleri arasındaki iletişim ve etkileşimi güçlendirerek ailenin huzurlu ve mutlu bir aile olmasına katkı sağlamaktadır. Hatta ailenin bu işlevi yerine getirmesini kolaylaştıran hizmet sektörleri dahi oluşmuştur.

1.3.3. Aile Tipleri

Tarih boyunca var olan aile kurumu, elbette ilk gün ki özelliklerini devam ettirmemektedir. Zaman içinde, toplumdan topluma, farklı coğrafyalarda değişim göstererek yapısal anlamda ve aile bireylerinin rolleri anlamında farklı aile şekilleri ortaya çıkmıştır. Yine bu süreçte aileye yüklenen anlamlarda ve ailenin işlevlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece, ailenin tek boyutlu olarak ele alınması ve sınıflandırılması mümkün olmamış ve aileyi çeşitli perspektiflerden anlamaya ve tanımlamaya yönelik olarak çeşitli kriterler kullanılmaya başlanmıştır. Bu kriterler hane halkı sayısı, otorite biçimi, evlilik şekilleri, yerleşim yerleri, çevre, akrabalık ve mülkiyet ilişkilerine göre farklılık arz etmektedir.⁹⁸

Aile, yapılan evliliğin türüne göre *monogami* ve *poligami*, aile içindeki otorite şekline göre *ataerkil* ve *anaerkil*, çocuk yetiştirme tarzına göre *sert*, *gevşek* ve *demokratik*, yerleşim yerine göre *köy*, *kent* ve *gecekondu* ailesi gibi çeşitli biçimlerde

⁹⁶ Ira D. Glick-Ellen M. Berman, -John F. Clarkin, *Marital and Family Therapy*, American Psychiatric Publishing, Arlington, 2000, s. 342.

⁹⁷ Marvin B. Sussman, *Sourcebook In Marriage And The Family*, Houghton Mifflin, New York, 1973, s. 287.

⁹⁸ Sezer Yudulmaz, “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Ölçütler Açısından Kent Ailesi (Sivas İli Örneği)”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1992, s. 21.

sınıflandırılabilmesine karşılık, tezimizde kullanılacak aile tipleri aile içi görev ve rolleri ve yaşam tarzını ifade eden *modern çekirdek aile* ve (*geleneksel*) *geniş aile*dir. Geleneksel ve kırsal (tarıma dayalı) toplumlara özgü bir kurum olan geniş aile birçok üyeden oluşan, akrabalık bağları ile varlığını sürdüren ve kan bağına bağlı bir aile tipidir. Üye sayısı nispeten fazla, çok işlevli, dayanışmacı, dine ve geleneklere bağlı ve akrabalık ilişkileri sağlam bir aile tipidir.⁹⁹

Büyükanne-büyükbaba, anne-baba ve çocuklar olmak üzere en az üç nesli içine alan geleneksel geniş ailede, aile üyeleri arasındaki işbölümü ve rol farklılığı oldukça önem arz eder ve bu nedenle hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Hiyerarşinin en üstünde ailenin en yaşlı ferdi bulunur. Aile içi rol ve statü farklılıkları yaş, cinsiyet, medeni hal ve doğurganlık gibi kriterlere bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu anlamda erkekler kadınlardan, yaşlılar gençlerden, evliler bekarlardan, çocuğu olanlar çocuğu olmayanlardan üstündürler.¹⁰⁰ Statüsü en düşük olanlar ise aileye sonradan dahil olan gelinlerdir.¹⁰¹

Geleneksel geniş ailede yaşlılar üretim ve tüketim başta olmak üzere ailenin karar mekanizmasında kilit rol oynarlar. Diğer fertler ise konumlarının gerektirdiği işleri ve sorumlulukları yüklenirler. Geleneksel geniş aile ekonomik olarak bir bütünlük arz eder. Gelirler tek elde toplanır ve masraflar tek elden yapılır. Koruyuculuk, eğitim, din, boş zamanları değerlendirme gibi günümüz modern aile yapısının sosyal kurumlara devrettiği işlevleri geleneksel geniş aile kendisi yerine getirir.¹⁰²

Günümüzde, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan değişim ve gelişime bağlı olan toplumsal yapıdaki değişim, aile yapısında da değişimlere yol açmıştır. Hızlı kentleşme ve endüstri alanındaki gelişmelerle birlikte, aile yapısı da geleneklerin ağır

⁹⁹ Ergün Yıldırım, “Aile ve Evlilik Türleri”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 71.

¹⁰⁰ Ferhunde Özbay, “Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, Ed. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimciler Derneği, Ankara, 1984, s. 35-64.

¹⁰¹ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile Yapısı- Aile ve Tüketici Hizmetleri*, Ankara, 2011, s. 5.

¹⁰² Berrin Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. Dergisi*, Sayı 4, 2000, s. 223-243.

bastığı geniş aile tipinden, toplumsal eğitim sonucu ve üretim ve tüketim koşullarına bağlı oluşan çekirdek aileye doğru değişmeye başlamıştır.¹⁰³

Modern çekirdek aile anne-baba ve çocuklar olmak üzere iki nesli içine alan, evrensel olmakla birlikte, sanayileşmiş toplumlarda daha yaygın görülen, daha çok kentlere özgü aile tipidir. Modern çekirdek aile ile geleneksel geniş aileyi birbirinden ayıran sadece aile üye sayısı ve içerdikleri nesillerin farkı değildir. Bu aile tipleri üretim biçimleri ve tüketim alışkanlıkları, üstlendikleri işlevler, aile içinde kadın erkek rolleri ve ilişkileri bakımından da birbirlerinden ayrılırlar.¹⁰⁴

Toplumsal değişimlere paralel olarak, ailenin yapısı geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye doğru evrildikçe, ailenin işlevlerinde de değişimler olmaktadır. Bu bağlamda, sanayi toplumlarında yaygın olan çekirdek ailenin, geleneksel geniş ailede görülen işlevlerin birçoğunu kaybettiği, bu işlevleri diğer toplumsal kurumlara devrettiği görülmektedir. Modern çekirdek aile tipinin baskın olduğu, kişisel farklılaşma ve çalışma alanında uzmanlaşmanın geliştiği sanayi toplumlarında ailenin eğitim, üretim, sosyal güvenlik gibi işlevleri başka kurumlar tarafından üstlenilmekte, ailenin yalnız üreme, çocukların bakımı ve sosyalleşme, aile üyelerinin psikolojik gereksinmelerinin karşılanması gibi işlevleri ön plana çıkmaktadır.¹⁰⁵

Modern çekirdek aile içindeki bireyler üretimin aile dışında yapılmasından dolayı, ev dışında çalışarak daha bağımsız hale gelirler. Kadının dışarıda çalışması ve aile ekonomisine katkıda bulunması, aile içinde daha fazla söz hakkı elde etmesine yol açar. Bu durum, geniş ailedeki nispeten katı hiyerarşik ilişkileri ortadan kaldırır ve ailede daha eşitlikçi ilişkilerin oluşmasını sağlar. Bu anlamda aile reisliği bir cinsin tekelinde değildir ve kararlar ortaklaşa alınır.¹⁰⁶

¹⁰³ Çınar Yenilmez, “Aile İlişkileri”, *Aile Yapısı ve İlişkileri* içinde, Ed. Çınar Yenilmez, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2012, s. 21.

¹⁰⁴ Altan Eşsizozğlu, “Aile ile İlgili Temel Kavramlar” *Aile Yapısı ve İlişkileri* içinde, Ed. Çınar Yenilmez, Anadolu Üniversitesi Web Ofset, Eskişehir, 2012, s. 15.

¹⁰⁵ Eşsizozğlu, *age.*, s. 15.

¹⁰⁶ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile Yapısı- Aile ve Tüketici Hizmetleri*, s. 6.

1.3.4. Aile İçi Rollerini Anlamaya Yönelik Öne Çıkan Teoriler

Teoriler, belirli bir konuyla ilgili durumların adı olan kavramlar ve bu kavramların tanımları olan önermelerden oluşan genellemelerdir.¹⁰⁷ Bir bilim dalı, özellikle de sosyal bilimler, farklı teorik görüşleri ve bu teorilere özgü kavramları içerirler. Bu teorik bakış açıları zaman zaman birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılabilir ve hatta aralarında zıtlıklar oluşabilir. Teorik farklılıklar herhangi bir problem teşkil etmekten ziyade, konunun gücünün, canlılığının ve karmaşıklığının göstergesidir.¹⁰⁸

Toplum içinde meydana gelen çok yönlü etkileşimleri izah ve çözümlemede tek bir teori yeterli olmamaktadır. Çünkü her bir yaklaşım, topluma, toplumsal kurumlara ve bireylere farklı açılardan bakmaya çalışarak, konunun sadece bir veya birkaç yönünü ele alabilmekte ve çözümleyebilmektedir.¹⁰⁹ Tezimizin konusu olan aile kurumu için de durum farklı değildir. Aileyi, ailenin işlevlerini, ailenin diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkilerini, aile içi ilişkileri, aile içi farklılaşmış rolleri, ailenin kuruluşundan sona ermesine kadar geçen zaman sürecinde ortaya çıkan farklılıkları, aile içi şiddeti ve çatışmaları ele alıp çözümleyebilecek tek bir teori yoktur ve olması da mümkün değildir. Bu anlamda, sosyoloji disiplininde zaman içerisinde ortaya çıkmış olan teoriler, yukarıda bahsedilen aile ile ilgili konuların bir veya birkaçını ele alıp çözümlemeye çalışmakta, diğer noktalarda ise yetersiz kalmaktadır. Onun yetersiz kaldığı noktayı ise bir diğeri izah etmede başarılı olmakta, ancak diğer noktalarda o da yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, araştırılacak konuya uygun bir teori belirlemek ve o teorinin bakış açısı ve kavramlarından faydalanarak izaha çalışmak daha tutarlı sonuçlar verecektir.

Sosyolojide kullanılan her teori toplumun en temel kurumlarından olan aileyi anlamaya yönelik çeşitli model ve kavramlar geliştirmekle beraber, bu bölümde bunların tamamından bahsedilmeyecektir. Tezin konusu olan aile yaşam döngüsü aile üyelerinin rollerini ve zamanla bu rollerdeki farklılaşmaları izah etme amacıyla olduğu için, sadece aile üyelerinin rol ve davranışlarına odaklanan bazı teoriler ele alınacaktır.

¹⁰⁷ Zeki Arslantürk-M. Tıfyun Amman, *Sosyoloji – Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s. 416.

¹⁰⁸ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Zeynep Mercan, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 18.

¹⁰⁹ Arslantürk-Amman, age., s. 417.

1.3.4.1. Aile Sistemleri Teorisi

Aile içi iletişim ve etkileşim çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılan aile sistemleri teorisi, aile içinde oluşan sisteme, bu sistemin işleyişine ve diğer toplumsal sistemlerle etkileşimine yaptığı vurgu ile yapısal-işlevselci bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.

Aile sistemleri teorisi aile içi ve aileler arası ilişkileri ve bunların geniş sosyal bağlamını anlamaya yönelik olarak, Ludwig Von Bertalanffy'nin genel sistem teorisinden türeyen ve genel sistem teorisinin varsayımlarını kullanan bir yaklaşımdır.¹¹⁰ Genel sistem teorisine göre sistem; birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşim içerisinde olan parçaların oluşturduğu bir bütün ya da aralarında ilişki bulunan birimler bütünüdür. Bir sistemin özellikleri, hiçbir parçasında bulunmayan, ancak bütün parçaların bir araya gelerek oluşturdukları bütünden ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, sistem kendisini oluşturan parçaların toplamından daha büyüktür ve daha fazla anlam ifade eder. Aile ilişkileri açısından ise, aile kendisini oluşturan bireylerin toplamından daha büyüktür. Bir bütün olarak ailenin işleyişi aile içi ilişkilerin ve aile bireylerinin faaliyetlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır.¹¹¹

Aile sistemleri yaklaşımı aile üyeleri arasındaki bağlılığın düzeyi, aile içi hiyerarşi, sosyal çevre ile aile arasındaki sınırlar, çevresel baskılar ve çevresel koşullara uyum sağlama süreci, aile bireylerinin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda sistemde meydana gelen değişimler, aile içi iletişim ve etkileşim kalıpları ve aile sisteminin amacı¹¹² gibi özellikleri konu edinmektedir.

Bir sistem olarak ailenin birbiriyle ilişkili parçaları ve yapısı vardır. Bu parçalar alt-sistem olarak adlandırılır. Ailenin alt-sistemi kendisini oluşturan bireylerin her biridir. Sistem içinde her bir parçanın kendine özgü özellikleri ve parçaların birbirleriyle

¹¹⁰ Patricia L. Munhall-Virginia Macken Fitzsimons, *The Emergence Of Family Into The 21st Century*, Jones And Bartlett Publishers, Virginia, 2001, s. 49.

¹¹¹ Jennifer L. Tanner-Stacey M. Kleinbaum, "Theories of Family", *Encyclopedia of Human Ecology* içinde, Ed. Julia R. Miller-Richard M. Lerner-Lawrence B. Schiamberg-Pamela M. Anderson, Library of Congress Cataloging in Publication, California, 2003, s. 274.

¹¹² Bryan Strong-Theodore F. Cohen, *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society*, Cengage Learning, Wadsworth, 2013, s. 52.

ilişkileri vardır. Bu ilişkiler parçaların birbirlerine karşılıklı bağımlılıkları neticesinde ortaya çıkar ve bunların toplamı bir yapı oluşturur.¹¹³

Aile sistemi içinde alt-sistemler arasında meydana gelen ilişki ve etkileşimin kalıpları vardır, çünkü bu ilişki ve etkileşimler sürekli yinelenmektedir. Bu kalıplar aile sisteminin dengeli bir şekilde işlemesi için hem sistemin parçalarına, yani aile üyelerine, hem de aile terapistlerine önemli bilgiler sağlar.¹¹⁴

1.3.4.2. Ekolojik Sistem Teorisi

Ekolojik sistem teorisi aile içindeki bireylerin, özellikle de çocukların gelişimini ve bu süreçte meydana gelen ev, okul, komşuluk, iş gibi çevresel etkileri anlamaya yönelik kullanılan bir yaklaşımdır.¹¹⁵ Bu yaklaşıma göre insan sosyal bir ağ içinde anlam ifade eden bir varlıktır. Bireylerin, özellikle de çocukların gelişimi ve edindikleri tavır ve davranışlar, içinde yaşadığı sosyal ağ içinde ortaya çıkan karşılıklı etkileşimlere göre değişir.

Ekolojik sistem teorisi insan davranışının bireysel, fiziksel ve sosyal çevre arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünü olduğunu varsayar. Bu anlamda, birey ve birey davranışları çevre ile alışverişine ve etkileşimine göre değerlendirilir.¹¹⁶ Sosyal ağ içinde birbiri içine girmiş ve birbirini etkileyen aile, akrabalar, okul, kültür, toplum gibi sistemler vardır. Herhangi bir sistemde meydana gelen değişiklik diğerlerini de etkilemektedir.

Urie Bronfenbrenner'in ekolojik kuramını esas alan bu yaklaşıma göre, bireyin gelişimi aşamasında etkide bulunan, farklı düzeylerde beş tane birbiri içine girmiş sistem vardır. Bunlar mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistemdir.¹¹⁷

¹¹³ Roberta R. Greene, *Human Behavior Theory And Social Work Practice*, Transaction Publishers, New Jersey, 2010, s. 173-175.

¹¹⁴ William J. Doherty-David A. Baptiste, "Theories Emerging From Family Therapy", *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach* içinde, Ed, Pauline Boss-William J. Doherty-Ralph LaRossa-Walter R. Schumm-Suzanne K. Steinmetz, Springer, New York, 2009, s. 511.

¹¹⁵ Linda Leal, *A Family-Centered Approach To People With Mental Retardation*, American Association On Mental Retardation, Washington, 1999, s. 3-4.

¹¹⁶ John D. Friesen, "An Ecological Systems Approach To Family Counselling", *Canadian Counsellor-Conseiller Canadien*, Vol. 17, No. 3, 1983, s. 98-104.

¹¹⁷ Munhall-Fitzsimons, *age.*, s. 50.

Birey için mikrosistem bireye en yakın olan ev, okul ve akranlarıdır. Birey bu mikrosistemler içinde meydana gelen aktivite, rol ve kişilerarası ilişkilerin etkisi altındadır. Bu üç unsurdan (aktivite, rol ve kişilerarası ilişki) herhangi birinde ortaya çıkan değişiklik bütün yapıyı etkiler¹¹⁸ ve bireyin bakış açısına olumlu veya olumsuz yeni anlamlar kazandırır.

Bireyin mikrosistemindeki farklı parçalar arasındaki etkileşim mezosistemi oluşturur. Mezosistem bireyin mikrosisteminin bağımsız olarak işleyemediği alandır. Bununla birlikte, mikrosistemler birbirleriyle bağlantılıdır ve birbirlerini etkiler. Bu etkileşimlerin birey üzerinde dolaylı etkisi vardır.¹¹⁹ Mesela çocuğun ebeveynleri ile okulu arasındaki ilişki mezosistemi ifade eder. Bu iki mikrosistem arasındaki ilişkinin olumlu veya olumsuz olması, çocuğun eğitimini de olumlu veya olumsuz şekilde etkiler.

Ekzosistem ise bireyin etkilendiği fakat aktif bir katılımcı ve karar verme konumunda olmadığı yapılara işaret eder. Anne-babanın çalışma ortamı, kardeşlerin arkadaş grupları, okul idaresinin aldığı kararlar, yerel yönetimlerin uygulamaları ekzosistemi ifade etmektedir. Mesela, birey anne-babasının işyerindeki başarısı veya başarısızlığına doğrudan etki edemez, fakat bunun sonuçlarından etkilenir.¹²⁰

Mikrosistemler arasındaki etkileşimleri ve ekzosistemi içine alan sistem ise kültürel sistemi ve onu etkileyen diğer sistemleri ifade eden makrosistemdir. Makrosistem kültürel değerleri, siyasal sistemi, inançları, sosyo-ekonomik koşulları, yaşam tarzlarını içine alır.¹²¹ Bu sistemdeki unsurlar bireyin içinde yaşadığı ortamı belirlemekte ve dolaylı etkide bulunmaktadır.

Kronosistem ise bireyi, bireyin akran grubunu, aileyi, meslektaşlarını ve bunlar gibi bireyle alakalı sistemleri etkileyen toplumsal, tarihi ve çevresel etki ve olay örüntülerini ifade etmektedir. Kronosistemin temelini, büyük bir ekonomik krizin zaman içinde etkisinin farklılaşması veya anne-babası boşanmış çocuklarda,

¹¹⁸ Fiona White-David Livesey-Brett Hayes, *Developmental Psychology: From Infancy To Development*, Pearson Australia, Sidney, 2013, s. 16.

¹¹⁹ David Bjorklund-Carlos Hernandez Blasi. *Child and Adolescent Development: An Integrated Approach*, Cengage Learning, Wadsworth, 2012, s. 69.

¹²⁰ David R. Shaffer, *Social and Personality Development*, Wadsworth Cengage Learning, Belmont, 2009, s. 89.

¹²¹ White et. al., *age.*, s. 16.

boşanmanın zaman içinde etkisinin değişmesi gibi, zamanın olaylar üzerindeki etkisi belirler.¹²²

1.3.4.3. Toplumsal Alışveriş Teorisi

Georg Simmel'in günlük yaşamda kişiler arası karşılıklı etkileşimde değer ve normların önemine yaptığı vurguya, George Homans'ın karşılıklı etkileşim esnasında bireylerin menfaat beklentilerini eklemesinden ortaya çıkan toplumsal alışveriş yaklaşımı, hem sembolik etkileşimin hem de rasyonel seçim teorisinin varsayımlarını kullanan ekonomi odaklı bir yaklaşımdır.¹²³

Teori aile içi ilişkilerde ve alınan kararlarda kaynak, kar-maliyet, ödül-ceza gibi kavramlara odaklanmakta ve aile terapistlerince yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.¹²⁴ Bu anlamda, insanlar aile yaşamında çıkarları doğrultusunda hareket eden, tatminkar bir kar ve ödül olduğu sürece karar alan ve diğer aile bireyleriyle ilişkiyi menfaate dayalı bir şekilde devam ettiren,¹²⁵ kar ve ödülünü maksimum düzeye çıkarmaya, maliyet ve cezayı ise minimum düzeye indirmeye çalışan bireylerdir.¹²⁶

Toplumsal alışveriş yaklaşımı bireylerin kiminle ve ne zaman evleneceği, ailenin nerede yaşayacağı, nerede oturacağı, nerede ve ne kadar çalışacağı, ne zaman çocuk sahibi olacağı ve aile içinde ciddi sorunlar varsa boşanmanın uygun olup olmayacağı gibi bireysel ve ailevi kararların alınmasında kar-maliyet analizini konu edinmektedir.¹²⁷

Aile içi ilişkilerin toplumsal alışveriş perspektifinden çalışılması esnasında *mütekabiliyet* (reciprocity) kavramı önem arz etmektedir. Bu anlamda, aile üyelerinin birbirlerine karşı olan davranışları esnasındaki nezaketin, kabalığın, şiddetin boyutları da, “eden bulur” ifadesindeki mantıkla, yine kar-maliyet açısından değerlendirilmektedir.¹²⁸

¹²² Richard James-Burl Gilliland, *Crisis Intervention Strategies*, Cengage Learning, Belmont, 2013, s. 660.

¹²³ Maureen Baker, *Families, Labour and Love*, UBC Press, Vancouver, 2001, s. 78.

¹²⁴ Frank M. Dattilio, *Cognitive-Behavioral Therapy with Couples and Families: A Comprehensive Guide For Clinicians*, The Guildford Press, New York, 2010, s. 52.

¹²⁵ Mark A. Fine-Frank D. Fincham, *Handbook of Family Theories: A Content-based Approach*, Routledge, New York, 2013, s. 386.

¹²⁶ Karl A. Pillemer-Rosalie S. Wolf, *Elder Abuse: Conflict in the Family*, Auburn House Publishing Company, USA, 1986, s. 202.

¹²⁷ Fine-Fincham, *age.*, s. 386; Strong-Cohen, *age.*, s. 46.

¹²⁸ Dattilio, *age.*, s. 51.

1.3.4.4. Feminist Teori

Çatışma teorileri içinde yer alan ve Marxist, liberal, dini ve radikal feminizm gibi kollara ayrılan feminist yaklaşım, kadınların cinsiyetlerinden dolayı sistematik sosyal adaletsizliğe maruz kaldıkları¹²⁹ fikrinden hareket etmektedir. Genel olarak bütün feminist yaklaşımlar cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklere, erkek egemenliğine, kadınlar üzerindeki ekonomik ve fiziki baskılara ve kadınların özgürlüğü için erkeklerle mücadeleye vurgu yaparlar.¹³⁰

Feminist yaklaşıma göre, cinsiyet farklılığından dolayı kadına sistematik sosyal adaletsizliğin uygulandığı en önemli alan ailedir. Cinsiyet farklılığından kaynaklanan roller biyolojik ve fizyolojik olmaktan ziyade, geleneksel olarak bizlere toplum tarafından, özellikle de erkekler tarafından belirlenen ve öğretilen görevlerdir. Tarih boyunca aileyle özdeşleşen mahremiyet, sadakat, teslimiyet, fiziksel ve duygusal beslenme, bütünlük gibi metaforlar hep erkeklere ve çocuklara fayda sağlamıştır. Bu faydalar sosyal, ekonomik, psikolojik ve cinsel açıdan kadınlara baskı ve zulüm olarak yansımıştır.¹³¹

Feminist düşünce genel olarak eş ve annelik müessesesine eleştirel yaklaşır. Kadınlar bu iki rolde kendilerine toplum tarafından dikte edilen görevleri yapmak durumunda kalırlar ve neticede yine baskı görürler. Annelik bir iştir, fakat ekonomik bir getirisi yoktur. Bu nedenle, toplumsal statünün elde edilen gelirden kaynaklandığı toplumda annelik oldukça düşük statülü bir olgudur. Keza eş rolü için de durum benzerdir. Ev içinde kadın diğer aile bireylerine, özellikle de erkeğe ettiği hizmet noktasında değerlendirilir, fakat erkek egemen toplumda kadın yine zulüm görür. Aile hayatına en büyük katkıyı kadın yapmasına rağmen, neticede en az övgüyü kadın almaktadır.¹³²

Feminist yaklaşım kadın üzerinde baskı oluşturan cinsiyet rolleriyle mücadelede önemli bir başarı elde etmiştir. Kadın ve erkeğe dayatılan cinsiyet rollerinin, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığına ve şiddete yol açtığını savunan bu yaklaşım, bir cinsin

¹²⁹ Jennie Pilalis-Joy Anderton, "Feminism and Family Therapy-A Possible Meeting Point", *Journal of Family Therapy*, Vol 8, 1986, s. 99-114.

¹³⁰ J. Ann Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York, 1992, s. 15-16.

¹³¹ Pilalis-Anderton, *age.*, s. 99-114.

¹³² Josephine Donovan, *Feminist Theory: The Intellectual Traditions*, The Continuum Publishing Group, New York, 2006, s. 57-62.

diğerine göre daha üstün olduğu inancına ve kadınla erkek arasındaki güç, maddi refah, mülkiyet ve statü dağılımının bireysel yeteneklerden ziyade, cinsiyet esasına dayandırılarak yapılmasına karşı çıkmaktadırlar.¹³³

1.3.5. Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller

Dünya üzerindeki bütün dinler için aile büyük önem arz etmekte ve aile dini yaşamın merkezi kabul edilmektedir. Zira, toplumsal düzenin sağlanmasında en önemli görev dine düşmektedir. Bu nedenle din ile aile arasında tarih boyunca çok yakın ilişkiler hep süregelmiştir. Dini değerlerin korunmasında ailenin rolü oldukça büyüktür. Ailenin korunmasında da dinin tesiri bir o kadar önemlidir. Dolayısıyla bu iki kurum bekaları için belli ölçüde birbirine muhtaçtır. Hemen hemen bütün dinler üremeyi teşvik etme, boşanmayı engelleme ve zorlaştırma gibi kurallarla hem aileyi korumak, hem de aile üzerinden dinin bekasını sağlamak için önlemler almışlardır.¹³⁴ Herhangi bir dine mensup bir ailede doğacak her birey, o dinin üyesinin artmasına ve dinin varlığını sürdürmesine bir vesiledir.

Daha önce de belirtildiği gibi, aile kimliğin şekillendiği, dinin öğrenildiği, dini pratiklerin yerine getirildiği ve meşru cinsellik, sevgi, saygı, itaat, birliktelik, fedakarlık, paylaşma, yardımlaşma¹³⁵ gibi toplumun beklediği dini ve ahlaki davranışların kazanıldığı yerdir. Doğal bir dini grup olduğu için, kuruluşundan sona ermesine kadar dini ritüel ve simgelerle iç içe¹³⁶ olan ailenin içinde din, özellikle de dine ait ibadetler aile fertleri arasında beraberce yapılmaktadır. Küçüklüğünden beri anne-babasını dini vecibelerini yerine getirirken gören bireylerin taklit ve koşullanma yoluyla bu davranışları elde etmesi ve belirli bir yaşa geldikten sonra aynı tavırları sergilemeleri kaçınılmazdır. Ebeveynlerin çocuklar için rol model olmaları dini ve ahlaki değerlerin aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, bütün dinler için olduğu gibi, İslam dini için de aile kurumu hayati önem taşımaktadır.

Çocuklar üzerindeki ebeveyn etkisi oldukça yoğundur. Bu durum ebeveynlerin çocuklar için rol model olmalarından kaynaklanmaktadır. Söz edilen etki bazı bireyler

¹³³ Thomas J. Sullivan, *Introduction to Social Problems*, Pearson Education, Boston, 2003, s. 224-226.

¹³⁴ Mustafa Tekin, "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan,-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 260-262.

¹³⁵ Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009, s. 1-26.

¹³⁶ Paul Vermeer, "Religion and Family Life: An Overview of Current Research and Suggestions for Future Research", *Religions*, 2014, 5, pp. 402-421.

için yaşam boyu devam ederken¹³⁷, bazıları için yaşamın ilerleyen safhalarında azalabilmekte, hatta ortadan kalkabilmektedir.¹³⁸ Belirli bir yaşa geldikten ve kişilik kazandıktan sonra, bireylerin aile içinde öğrendiklerinden farklı eğilimler içine girmesi de mümkündür. Hatta, çocukların ilerleyen süreçlerde farklı eğilimleriyle ebeveynlerini etkilemelerinin de mümkün olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ebeveyn çocuk ilişkisi yaşam boyu devam eden karşılıklı bir süreçtir. Ancak, etki çocukluk ve ergenlik döneminde ebeveyn den çocuğa doğru tek taraflı, yetişkinlik döneminde karşılıklı, ebeveynlerin yaşlılığı döneminde ise çocuklardan ebeveynlere doğru, yine tek taraflıdır.¹³⁹

Genel olarak bütün dinler toplum için önem arz eden temel fonksiyonları yerine getirmesi beklenen aileyi korumak ve sağlıklı bir şekilde devamını sağlamak için karı-koca ilişkilerinin hangi esaslar üzerine kurulacağı, aile üyelerinin birbirini üzerindeki hak ve görevleri, aile üyelerinin rolleri, ailenin akraba ve toplumla ilişkilerindeki esaslar, çocukların geleceğe hazırlanması gibi konularla ilgili prensipler belirlemişlerdir.¹⁴⁰ İslam dini için ise durum daha da ileri boyuttadır. Zira, İslamiyet bir yaşam biçimidir ve günlük hayatı dini esaslar çerçevesinde düzenlemeyi amaç edinmektedir. Giyim-kuşamdan yeme-içmeye, tavır ve davranışlardan gelenek ve göreneklere, ekonomik konulardan bilime ve sanata, doğumdan ölüme kadar birçok konuda İslam'ın kapsayıcı yapısı ve normatif düzenlemeleri söz konusudur.¹⁴¹ Bu anlamda eş seçimi, nikah, evlilik töreni, evin reisliği, çocuğa isim verme, kadının kocaya kocanın kadına, ebeveynin çocuklara çocukların ebeveynine nasıl davranması gerektiği gibi noktalar ve aile içi roller İslam hukukunda düzenlenmiş ve aile kurumunun sağlıklı bir şekilde yürümesi, sağlıklı bireyler yetişmesi, aile bireylerinin İslam dinini en uygun şekilde yaşaması ve bunun yeni nesle aktarılması için emir ve tavsiyeler gelmiştir.

¹³⁷ Ross M. Stolzenberg-Mary Blair Loy-Linda J. Waite, "Religious Participation in Early Adulthood: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership", *American Sociological Review*, Vol: 60, No: 1, 1995, s. 84-103.

¹³⁸ Alan C. Acock-Vern L. Bengtson, "On the Relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization". *Journal of Marriage and The Family*, Vol: 40, No: 3, 1978, s. 519-530.

¹³⁹ Darren E. Sherkat, "Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency", *Handbook of Sociology of Religion*, içinde, Ed. Michele Dillon, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 151-163.

¹⁴⁰ Tekin, *age.*, s. 237.

¹⁴¹ Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983, s.58.

Bununla birlikte, bireylerin aile içindeki rolleri, içinde yaşanılan çağın şartlarına göre değişmektedir. Günümüzde aile bireylerinin rolleri, özellikle de karı-koca rolleri eskisi gibi kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Son zamanlarda kadınların iş hayatında her zamankinden daha fazla boy göstermeleri, rollerde belirgin değişikliklere neden olmuştur. Bu anlamda, artık eşler dede-nine veya anne-babalarından öğrendikleri ve toplumun da beklentilerini içeren geleneksel rolleri sergilememektedirler. Kısacası, ülkemizde aile yapısı, ailenin işlevleri ve aile üyelerinin rolleri açısından gelenekselden moderne doğru ilerleyen bir süreç yaşanmakta ve ikisi arasında kalan eşler rollerini oynamada sıkıntı yaşamaktadırlar. Üstelik, nasıl davranacaklarını bilmeyen dindar aileler, aile ve aile içi rollerle alakalı İslam dininden referans alırken, yukarıda bahsettiğimiz iki eğilim (geleneksel-modern) karşılına çıkmakta ve sorunun çözümünden ziyade karışıklığı daha da artırmaktadırlar.

Kısaca, “sahip olunan statü içerisinde bireyin kendisinden göstermesi gereken davranış”¹⁴² olarak tanımlanan rol kavramı, aileyi oluşturan her bireyin, ailenin bir parçası olarak uyumlu bir şekilde çalışabilmesi ve işlevlerini yerine getirebilmesi için kendilerinden beklenen davranışları ifade etmektedir. Bu roller, içinde yetişilen aile, akraba çevresi ve toplumda bireyin küçüklüğünden itibaren görerek öğrendiği davranışlardır.

Bir ailenin sağlıklı bir şekilde devam etmesi ve aile içi iletişimin uygun ve yerinde olması için, aile içindeki her bireye uygun roller vardır. Bu roller zamanla, aile yaşam döngüsü evrelerini teker teker geçtikçe ortaya çıkar ve bazı roller bir sonraki evrede sona erer. En hayati önem arz eden roller ailenin yaşam döngüsünün her evresinde faal olan karı-koca tarafından icra edilmekteyken, tali roller ailenin diğer üyeleri tarafından yerine getirilmektedir. Bireylerin rollerini yapmamaları veya rollerini yerine getirirken ortaya çıkan aksaklıklar sistem olarak aileyi etkilemekte ve diğer üyelerin omuzlarına daha fazla yük binmektedir.

Bir ailede araçsal ve duygusal olmak üzere iki tür rol vardır. Bu iki farklı rol geleneksel cinsiyet rolü algısına göre, bireylerin sosyalizasyon süreçleri içerisinde öğrendikleri rollerdir. Araçsal roller evin ve ailenin devamını sağlayan ve hayati önem

¹⁴² Aziza Ergeshkyzy, “Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s. 23.

taşıyan rasyonel rollerdir. Duygusal roller ise daha insani ve hissi rollerdir. Araçsal roller fiziksel kaynakların temini, karar alma süreci ve ailenin yönetilmesi gibi işlevleri ifade ederken, duygusal roller aile bireylerini büyütmek, onlara duygusal destek vermek ve bunların sağlıklı gelişmesini ya da sağlıklı yürütülmesini sağlamak adına yürütülen işlevleri kapsamaktadır.¹⁴³ Araçsal rollerde erkek kadından daha aktif görev alırken, duygusal rollerde kadın erkekten daha aktiftir.

Yine de, bütün ailelerde rol dağılımı keskin çizgilerle belirlenmiştir demek doğru olmaz, zira her ailenin farklı dinamikleri vardır.¹⁴⁴ Bu dinamikler aile bireylerinin kişisel, kültürel ve çevresel özelliklerine göre rol dağılımı yapılmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, aile üyelerinin üstlendikleri roller ailenin yapısı, tipi, cinsiyet, evlilik süresi, eğitim düzeyi, kadının çalışması, yerleşim yeri gibi kriterlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Dolayısıyla, eş rolü de, anne-baba rolü de her ailede farklılık arz edebilmektedir. Bununla birlikte, genel anlamda erkeğin aile içindeki en önemli görevi eşlik, babalık ve çalışarak ailenin geçimini sağlamaktır. Kadının en önemli görevi ise, yine eşlik, annelik, ev kadınlığıdır. Buna bağlı olarak, evle ilgili alınacak kararlarda, ev içi işler konusunda kadınlar, satın alma ve dışarı ile ilişkileri belirleyen konularda ise erkekler söz sahibidir. Eşlik, yani karı-kocalık rolü aile yaşam döngüsü içinde ortaya çıkan ve döngülerin tamamında aktif olan en önemli ve uzun soluklu roldür. Kadının kocasına, kocanın da karısına karşı tavır ve davranışlarını ifade etmektedir. Birbirlerinin maddi manevi isteklerini karşılamak ve birbirlerine sadık olmayı gerektirir. Anne-babalık rolü ise, çocuğun yetiştirilmesi, topluma hazırlaması ve çocuğa maddi ve manevi destek sağlanması ile ilgilidir.¹⁴⁵

Gün geçtikçe kadınların çalışma hayatında daha fazla boy göstermeleri geleneksel cinsiyet rolü algısının ortadan kalkmasına¹⁴⁶ ve daha önce kadının görevi olduğu düşünülen bazı rollerin erkekler tarafından da yapılmasına sebep olmaktadır. Bebeği avutma, altını değiştirme, çocuklarla ve dersleriyle ilgilenme, mutfak işleri, evin

¹⁴³ Ayşen Gürcan, “Aile içi Roller”, *Meridyen Sosyal Bilimler Konferansları-Psikoloji*, Altunizade Kültür ve Sanat Merkezi, Aralık, 2007.

¹⁴⁴ Gürcan, *agm.*, 2007.

¹⁴⁵ Huriğül Eken, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 2006, s. 247-280.

¹⁴⁶ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, Ed. Mustafa Turgut, Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri, Ankara, 2010, s. 98.

temizliği gibi faaliyetler hala kadının üzerindeki görevler olmakla birlikte, günümüzde erkekler tarafından da, çalışan eşlerine yardım amacıyla yerine getirilmektedir. Yine de, evdeki işler toplumsal anlamda kadının sorumluluğundadır. Benzer şekilde erkeklerin sorumluluğunda olan araçsal roller, kadınların sosyal hayata daha fazla katılmaları neticesinde, kadınlar tarafından da yerine getirilmektedir. Mesela, geleneksel olarak karar alma sürecinin baş aktörü erkek iken, özellikle genç çiftlerde, kadının da sürece katılarak birlikte karar alma eğilimleri oldukça yüksektir.¹⁴⁷

Bilindiği gibi aile anlamlı insan ilişkilerinin ve rollerinin çok yoğun ve sürekli bir şekilde yaşandığı bir kurumdur. Bu nedenle, saygı, sevgi, beraberlik, dayanışma, işbirliği, iletişim gibi olguların yanında, aile içi uyumsuzluk, geçimsizlik, çatışma ve rol dağılımında ortaya çıkan problemler kaçınılmazdır. Ekonomi, siyaset, kültür, yaş gibi bu ilişki ve rollere etki eden birçok etken vardır. Din ve müntesibi olduğu dini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişi olarak tanımlanan dindarlık da aile içi ilişki ve rollere etki eden önemli etkenlerdendir. Özellikle, hayatın her alanına nüfuz eden İslam dini aile içi ilişkilerin belirlenmesinde ve rol dağılımında bir Müslüman için oldukça önem arz etmektedir.

İslam dininde aile içi roller keskin hatlarla belirlenmemiştir. Bazı ayet ve hadislerde karı-koca ve anne-baba rollerinin sınırları belirlenmiş ancak içerik muğlak bırakılmıştır. Zira, daha önce de belirtildiği gibi, her aile bireyinin farklı kişilik özellikleri olduğu gibi, her ailenin de farklı dinamikleri vardır ve bu dinamikler zamana ve mekana göre değişebilmektedir. İslam'ın çizdiği çerçeve içerisinde, eşlerin özellikleri ve ailenin dinamikleri göz önüne alınarak eşler rollerini yerine getirirler. Mesela, bir ayette “erkeklerin, kadınların gözetip kollayan yöneticisi”¹⁴⁸ oldukları ifade edilmiştir. Bir hadis-i şerifte ise, “Hepiniz birer çobansınız ve hepiniz idareniz altındakinden sorumlusunuz. Erkek ailesinin çobanıdır ve idaresi altındakilerden sorumludur. Kadın kocasının evinin çobanıdır ve idaresi altındakilerden sorumludur”,¹⁴⁹ denilmiştir. Görüldüğü üzere karı ve kocanın aile içindeki görevinin çerçevesi çizilmiş,

¹⁴⁷ Fatma Umut Beşpınar, “Toplumsal Cinsiyet ve Aile”, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* içinde, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s. 252-263.

¹⁴⁸ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/34; T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, Haz. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafî Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul, 2016.

¹⁴⁹ Muhyiddin-i Nevevi, *Riyazü's Salihin ve Tercemesi*, Çev. Kıyamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem, Cilt 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 324.

fakat bunun nasıl yapılacağına detayları verilmemiştir. Bunun nasıl yapılacağı karı-koca arasındaki iletişimle ortaya çıkacaktır. Bu esnada ise eşlerin birbirlerine sevgi ve merhametle¹⁵⁰ davranmaları, iyilik ve ihsanda bulunmaları¹⁵¹ ve birbirlerine karşı hayırlı olmaları¹⁵² tavsiye edilmektedir. Ancak sevgi ve merhametin nasıl olacağı yine muğlak bırakılmıştır ve eşler sevgi ve merhametli davranışın, iyilik ve ihsanda bulunmanın ve hayırlı davranışın içini beraber dolduracaklardır.

Genelde bütün dinlerde, özelde de İslam dininde çocuk sahibi olmak teşvik edilmektedir, çünkü inananların çoğalmasının en önemli sebeplerinden birisi çocuk sayısının fazla olmasıdır. Bu anlamda, İslam dininde karı-kocanın fakirlik endişesine kapılmadan¹⁵³ çok çocuk sahibi olmalarına teşvik vardır. Çiftlerin anne-baba olarak üstlendikleri rolde sorumlulukları ise öncelikle çocukları güzel ahlakla ve terbiyeyle yetiştirmeye gayret etmek, çocuklara ikramda bulunmak,¹⁵⁴ İslam'ı öğretmek ve küçük yaşlardan itibaren ibadetleri yapmalarını teşvik etmek¹⁵⁵ onlara adaletle¹⁵⁶ sabırla ve şefkatle muamele etmek, iyilik ve ihsanda bulunmaktır.¹⁵⁷ Kişinin çocuklarına iyi davranması ve ihtiyaçlarını gidermesi ise en faziletli sadaka¹⁵⁸ olarak ifade edilerek teşvik edilmiştir. Hatta, özellikle kız çocukları olan ve onlara iyilik ve ihsanda bulunan Müslümanların cennete gidecekleri ifade edilerek, Müslümanların kız erkek çocuk ayırımı yapmamaları¹⁵⁹, her ikisine de adaletle davranmaları tavsiye edilmiştir.

İslam'a göre evladın anne ve babaya karşı sorumlulukları ise onlara iyilik etmek ve hürmette bulunmak¹⁶⁰, onları üzecek herhangi bir davranışta bulunmamak, onlara güzel söz söylemek¹⁶¹, haklarına riayet etmek, eğer muhtaç iseler ihtiyaçlarını güzel bir şekilde gidermek ve himaye etmektir.¹⁶² Hatta bir hadis-i şerifte, anne ve babası veya ikisinden biri yanında ihtiyarlayan, fakat onları güzel söz ve davranışlarıyla razı

¹⁵⁰ Kur'an-ı Kerim, Rum, 30/21.

¹⁵¹ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/237.

¹⁵² Nevevi, *age.*, s. 321.

¹⁵³ Kur'an-ı Kerim, En'am, 6/151; İsra, 17/31.

¹⁵⁴ Nevevi, *age.*, s. 335.

¹⁵⁵ Nevevi, *age.*, s. 338.

¹⁵⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/127.

¹⁵⁷ Nevevi, *age.*, s. 315.

¹⁵⁸ Nevevi, *age.*, s. 328-329.

¹⁵⁹ Nevevi, *age.*, s. 311.

¹⁶⁰ Kur'an-ı Kerim, Lokman, 31/14.; Ahkaf, 46/15.; Meryem, 19/14.

¹⁶¹ Kur'an-ı Kerim, İsra, 17/23.; Bakara 2/ 83.

¹⁶² Nevevi, *age.*, s. 346.

etmeyen kişinin cenneti kazanamayacağı¹⁶³ uyarısı yapılmıştır. Zira, çocukken anne ve babası tarafından şefkat ve merhametle büyütülen çocuğun, anne ve babası yaşlanınca aynı şekilde davranması ona düşen hem insani hem de vicdani bir borçtur.

Yukarıda sayılan görev ve sorumluluklar aile içinde dindar bir Müslümandan beklenen davranışlardır ve bunları yerine getirmek kişinin dindarlığının göstergelerindendir. Bunlar bir ailenin mutlu ve huzurlu bir şekilde devam etmesi, aile bireyleri arasındaki ilişkinin güçlü olması ve aile yaşam döngüsünün kesintiye uğramaması için oldukça önemli kriterlerdir.

Semavi dinlere mensup dindar çiftler üzerinde yapılan bazı araştırmalarda, dindarlık ve aile içi geçimsizliğinin azalması arasında güçlü ve pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır.¹⁶⁴ Araştırmalara katılan çiftler ortaya çıkan problemlere karşı önlem alma, geçimsizliği çözmeye çalışma ve uzlaşma noktalarında dini inançlarının ve dua başta olmak üzere, yaptıkları ortak ibadetlerin çok etkili olduğunu¹⁶⁵ ifade etmişlerdir. Bu anlamda, dindarlık karamsarlığı, saygısızlığı ve eşlerin birbirlerine gösterme eğiliminde oldukları aşırı tepkileri azaltmakta ve birbirlerini affetmede yardımcı olmaktadır. Her iki eşin de dindar olması, dini faaliyetleri birlikte paylaşmaları ve kutsal ortak bir vizyona sahip olmaları evlilikteki stresi azaltarak ve evli eşleri birbirine yaklaştırarak aile içi geçimsizlikleri azaltmaktadır. Ayrıca, diğergamlık, alçakgönüllülük, bağışlama gibi çoğunlukla dini inançlardan kaynaklanan erdemler (bunlar dindarlar tarafından ibadet olarak algılanırlar) eşlerin birbirlerini anlamalarını kolaylaştırmakta ve aralarındaki sevgi, saygı ve hoşgörüyü artırmaktadır.¹⁶⁶ Diğer önemli bir nokta ise, genel olarak dinlerin boşanmayı hoş görmemeleri ve evliliğin ebedi olma düşüncesi dindar eşler arasındaki problemleri azaltmakta ve uzlaşma sağlamaktadır.¹⁶⁷

Sonuç olarak denilebilir ki; genel anlamda dini inanç ve uygulamalar aile içi geçimsizliğin önlenmesinde, çözülmesinde ve üstesinden gelinmesinde güvenli bir

¹⁶³ Nevevi, *age.*, s. 350.

¹⁶⁴ Kristen Taylor Curtis, Christopher G. Ellison, “Religious Heterogamy And Marital Conflict”, *Journal of Family Issues*, 23, 2002, p. 551-576.

¹⁶⁵ Mark H. Butler-Julie A. Stout-Brandt C. Gardner, “Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couple report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility”. *American Journal of Family Therapy*, Vol. 30, Issue 1, 2002, pp. 19-37.

¹⁶⁶ Nathaniel M. Lambert-David C. Dollahite, “How Religiosity Helps Couples Prevent, Resolve and Overcome Marital Conflict”, *Family Relations*, Vol. 55, No. 4, October 2006, pp. 439-449.

¹⁶⁷ Virginia T. Holeman, “Marital reconciliation: A Long and Winding Road”, *Journal of Psychology and Christianity*, Vol. 22, Issue 1, 2003, pp. 30-42.

muhafaza kabı olarak fonksiyon arz etmekte¹⁶⁸, eşler ve çocuklar arasındaki sevgi, saygı, affetme ve hoşgörü gibi güzel hasletleri artırmakta ve neticede mutlu, huzurlu bir aile ortamı sağlayarak aile yaşam döngüsünün huzurlu bir şekilde tamamlanmasına katkı sağlamaktadır.

1.4. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ

Yaşam döngüsü bireylerin (veya her hangi bir canlının) doğumları ile başlayan ve ölümleriyle sonuçlanan süreçte içinden geçtikleri, yaşla alakalı art arda gelen evreleri ifade eder. Yaşam döngüsünün temelini, insanoğlunun doğan, çeşitli evrelerden geçerek olgunlaşan ve ölen biyolojik bir organizma olduğu fikri oluşturur.¹⁶⁹ Bu evreler tabiatı gereği, olgunlaştıkça bir yaşam döngüsünden diğerine geçen bireyler nedeniyle, yaşla bağlantılıdır.¹⁷⁰

Her şeyin bir başlangıcı ve bir de sonu vardır. Belirli kurallar dahilinde ortaya çıkan her bir varlık veya kurum, gelişimi tamamlama sürecinde farklı evrelerden geçerek, üzerine düşen görevi ifa ettikten sonra, ömrünü tamamlayarak tarihe karışır. Nitekim aile de bu süreçten nasibini alır. Kuruluşundan itibaren belirli evrelerden geçerek toplum için hayati öneme sahip olan görevlerini yerine getiren aile, nihayet ömrünü tamamlar ve varlığını fotoğraf karelerine terk ederek, yerini ve görevini örnek teşkil edeceği bir sonraki nesle bırakıp, ortadan kaybolur.

Aileleri daha iyi tanımak ve anlamak amacıyla çok sayıda ölçek kullanılmaktadır. Bu ölçeklerin bazıları aile içindeki bireyleri tek başına (çalışan kadınlar, bakıma muhtaç yaşlılar gibi) ele almakta, bazıları ise bir zaman kesitindeki (ergen ve ebeveyn gibi) ailenin fotoğraflarını çekmektedir. Bu tür çalışmalar fotoğrafın çekildiği andan önceki ve sonraki zaman dilimlerini dikkate almazlar.¹⁷¹ Zaman boyutunu da dikkate alan ölçekler ise yaşam döngüsü adı verilen ve bir ailenin kuruluşundan sona ermesine kadar geçen süreçte ailelerin içinden geçtikleri evreleri ve

¹⁶⁸ Lambert-Dollahite, a.g.m., pp. 439-449.

¹⁶⁹ Dennis P. Hogan, "Life Cycle", *Encyclopedia Of Sociology*, içinde, Ed. Edgar F. Borgatta-Rhonda J. V. Montgomery, Volume 3, The Gale Group, New York, 2000, s. 1623.

¹⁷⁰ Hogan, *age.*, s. 1624.

¹⁷¹ Şuayıp Özdemir-Celalettin Vatandaş, "Hane Halkı ve Aile Yaşam Döngüsü Ölçekleri İle İçecek Tüketimi Harcamalarının Analizi", *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2009, s. 67-90.

aile bireylerinin değişen rollerini anlamaya yönelik çalışmalar yapabilmeyi mümkün kılan modellerdir.

Aile ile ilgili çalışma yapan sosyologların, yaşam döngüsü modelini aileyi anlamaya yönelik olarak kullanmaya başlamaları aile sosyolojisi için büyük bir sıçrama olmuştur.¹⁷² Aile yaşam döngüsü aile şekli, ocuk yetiştirme, okulu bitirme, ebeveynlik rollerini yerine getirme, emekli olma, yalnız kalma gibi birbirine bağlı geçişlere odaklanması açısından farklılık arz etmektedir. Zamanla ailenin diğer üyelerinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan rol değişikliklerini de kapsayarak, aile yaşam döngüsü modeli genişlemiştir. Bu genişleme neticesinde, aile yaşam döngüsü aile ve tüketiciler davranışı çalışmalarında baskın bir paradigma haline gelmiştir.¹⁷³

Son zamanlarda ise, özellikle Batı toplumlarında çocuksuz aileler çoğalmış, beraber yaşama nedeniyle evlilik dışı ocuk sahibi olma artmış, daha önceki toplumlarda görülmeyen eş cinsel evlilikler ortaya çıkmış, boşanmaların artmasıyla birlikte tek ebeveynli aileler çoğunluğu oluşturmaya başlamış ve neticede, bir düzene bağlı şekilde ilerleyen aile yaşam döngüsünün farklı modelleri bu toplumlardaki aileleri ifade edemez hale gelmiştir. Günümüzde aile yaşam döngüsü yerine, 40-50 yıl önceki aileleri ifade etmek için *geleneksel aile yaşam döngüsü*, Batıda ortaya çıkan yeni tarz aileleri ifade etmek için ise *geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü* kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Ancak geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü aile çalışmalarında pek tatmin edici bulunmamaktadır. Yeni yeni ortaya çıkan aile biçimlerinde hepsini içine alabilecek döngüler belirlemek ve bu döngüleri diğerlerine de uygulamak tatmin edici sonuçlar vermemektedir. Ülkemizdeki aile şekillerinde ve aile bireylerinin rol ve davranışlarında bazı değişimler meydana geliyor olsa da, geleneksel aile yaşam döngüsü hala bizdeki aileleri anlamada önemini devam ettirmektedir.

1.4.1. Aile Yaşam Döngüsünün Ortaya ıkışı Ve Gelişimi

Aile yaşam döngüsü çalışmaları ilk olarak 1931 yılında Sorokin, Zimmerman ve Galpin'in çalışmalarında ortaya çıkmıştır. 1934 yılında Kirkpatrick, Cowles ve Tough'ın ve 1936'da Loomis'in çalışmalarında da kullanılan aile yaşam döngüsü, bu

¹⁷² Paul C. Glick-Jr. Robert Parke, "New Approaches in Studying the Life Cycle of the Family" *Demography*, Vol. 2, 1965, s. 187–202.

¹⁷³ Hogan, *age.*, s. 1625.

yıllarda oldukça basit dört döngüden oluşmaktadır. Üç evrede gelişme gösteren aile yaşam döngüsü modelleri zamanla daha fazla döngüler içererek daha da karmaşık hale gelmiştir.¹⁷⁴

1930'lu yıllarda belirlenen aile yaşam döngüsü süreçleri şu şekildedir:

Sorokin, Zimmerman ve Galpin'in modeli;

1. Ekonomik özgürlüğünü kazanan yeni evli çiftler,
2. Bir veya daha fazla çocuğu olan çiftler,
3. Kendi kendine yeten çocukları olan çiftler,
4. Yaşlı çiftler'dir.¹⁷⁵

Kirkpatrick, Cowles, ve Tough'ın modeli ise eğitim odaklı olup;

1. Okul öncesi çocuklu aileler,
2. İlkokul çağında çocuğu olan aileler,
3. Lise çağında çocuğu olan aileler,
4. Çocukları yetişkin olan aileler,¹⁷⁶ olmak üzere yine dört döngüdür.

Loomis'in modeli de, çocukların yaşına göre belirlenmiş,

1. Çocuksuz aileler,
2. En büyüğü 14 yaşından küçük çocuklu olan aileler,
3. Çocukları 14 ile 36 yaş aralığında olan aileler,
4. Yaşlı aileler'dir.¹⁷⁷

1940'lı yıllarda yapılan çalışmalarda döngüler biraz daha geliştirilerek kompleks hale gelmeye başlamış ve yeni döngüler ilave edilmiştir. Bu dönemdeki çalışmalarda kullanılan döngüler yedi evreden oluşmaktadır. 1942 yılında Bigelow'un belirlediği döngüler;

¹⁷⁴ Patrick E. Murphy-William A. Staples, "Modernized Family Life Cycle", *Journal of Consumer Research*, Vol. 6, No. 1, June 1979, s. 12-22.

¹⁷⁵ Pitirim A. Sorokin-Carle C. Zimmerman-Charles J. Galpin, *A Systematic Sourcebook in Rural Sociology*, University of Minnesota Press, Minneapolis, Vol. 2.1931.

¹⁷⁶ Ellis L. Kirkpatrick-Mary Cowles, Roselyn Tough, "The Life Cycle of the Farm Family in Relation to Its Standard of Living," *Research Bulletin*, No. 121, University of Wisconsin Agricultural Experiment Station, Madison, 1934.

¹⁷⁷ Charles P. Loomis, "The Study of the Life Cycle of Families," *Rural Sociology*, June 1, 1936, s. 180-199.

1. Kuruluş,
2. Çocuk yetiştirme ve okul öncesi dönem,
3. İlkokul dönemi,
4. Lise dönemi,
5. Üniversite dönemi,
6. Dinlenme dönemi,
7. Emeklilik dönemi¹⁷⁸, olarak çocukların eğitime odaklı döngülerdir.

Glick 1947'deki çalışmasında;

1. İlk evlilik,
2. İlk çocuğun doğumu,
3. Son çocuğun doğumu,
4. İlk çocuğun evlenmesi,
5. Son çocuğun evlenmesi,
6. Çiftlerden birinin ölmesi,
7. Diğerinin ölmesi¹⁷⁹, şeklinde ilk ve son çocuğa göre düzenlenmiş olan yedi döngü belirlemiştir.

Duvall ve Hill'in 1948 yılında yaptıkları çalışmadaki döngüler ise;

1. Çocuksuz,
2. Genişleme,
3. Okul dönemi çocuklu,
4. Durağan,
5. İş hayatına atılan çocuklar,
6. Yaşlı çift,
7. Bir eş ölü,¹⁸⁰ şeklindedir.

1960'lı yıllarda yapılan çalışmalar ise aile yaşam döngüsünün gelişimindeki son aşamadır. Bu dönemde, başlangıçta döngülerin altında alt döngüler de belirlenmiş,

¹⁷⁸ Howard F. Bigelow, "Marriage and the Family", *Money and Marriage*, içinde, Ed. Howard Becker-Reuben Hill, Heath And Company, Boston, 1942, s. 382-386.

¹⁷⁹ Paul C. Glick, "The Life Cycle Of The Family" *Marriage and Family Living*, Vol. 17, No. 1 February 1955, pp. 3-9.

¹⁸⁰ Evelyn M. Duvall-Reuben Hill, "Report of the Committee on the Dynamics of Family Interaction," *National Conference on Family Life*, Washington D.C., 1948.

ancak zamanla alt döngülerden vazgeçilmiştir. 1962 yılında Rogers tarafından yapılan ilk çalışmada 10 döngü belirlenmiştir ve bu döngülerin beşinde toplam 19 tane alt döngü vardır. Rogers'ın döngüleri ve alt döngüleri şu şekildedir:

1. Başlangıç aileleri (çocuksuz aileler).
2. Bebekli aileler (bebekler 3 yaşından küçük)
3. Okul öncesi çocuklu aileler
 - a) Bebekli (En büyük çocuk 3-6 yaş aralığında, en küçük 3 yaşından küçük)
 - b) Bütün çocuklar 3-6 yaş aralığında
4. Okul dönemi çocuklu aileler
 - a) Bebekli (En büyük çocuk 6-13 yaş aralığında, en küçük çocuk 3 yaşından küçük)
 - b) Okul öncesi çocuklu (En büyük çocuk 6-13 yaş aralığında, en küçük çocuk 3-6 yaş aralığında)
 - c) Bütün çocuklar 6-13 yaş aralığında
5. 13-19 yaş aralığında çocuğu olan aileler.
 - a) Bebekli (En büyük çocuk 13-20 yaş aralığında, en küçük çocuk 3 yaşından küçük)
 - b) Okul öncesi çocuklu (En büyük çocuk 13-20 yaş aralığında, en küçük çocuk 3-6 yaş aralığında)
 - c) (Okul döneminde çocuklu) En büyük çocuk 13-20 yaş aralığında, en küçük çocuk 6-13 yaş aralığında
 - d) Bütün çocuklar 13-20 yaş aralığında
6. Genç yetişkin aileleri
 - a) Bebekli (En büyük çocuk 20'den büyük, en küçük çocuk 3 yaşından küçük)
 - b) Okul öncesi çocuklu (En büyük çocuk 20'den büyük, en küçük çocuk 3-6 yaş aralığında)
 - c) Okul döneminde çocuklu (En büyük çocuk 13-20 yaş aralığında, en küçük çocuk 6-13 yaş aralığında)
 - d) 13-19 yaş aralığında çocuklu (En büyük çocuk 20'den büyük, en küçük çocuk 6-13 yaş aralığında)
 - e) Bütün çocuklar 20 yaşından büyük
7. Evden ayrılma dönemine gelen çocuklu aileler

- a) Bebekli (ilk çocuk evden ayrılır, en küçük çocuk 3 yaşından küçük)
 - b) Okul öncesi çocuklu (ilk çocuk evden ayrılır, en küçük çocuk 3-6 yaş aralığında)
 - c) Okul döneminde çocuklu (ilk çocuk evden ayrılır, en küçük çocuk 6-13 yaş aralığında)
 - d) 13-19 yaş aralığında çocuklu (ilk çocuk evden ayrılır, en küçük çocuk 13-20 yaş aralığında)
 - e) Genç yetişkin çocuklu (ilk çocuk evden ayrılır, en küçük çocuk 20'den büyük)
8. Orta yaş dönemi (bütün çocuklar evden ayrılır)
 9. Yaşlı çift (emeklilikten ölüme kadar)
 10. Dulluk (bir eşin ölümünden diğerinin ölümüne kadar).¹⁸¹

Wells ve Gubar'ın 1966 yılında yaptıkları çalışmayla belirledikleri döngüler ise alt döngüler içermeyen ve çalışma odaklı olduğu için tüketici davranışlarını inceleyen araştırmacıların rağbet gösterdikleri 9 evreden ibarettir. Bunlar:

1. Bekarlık dönemi (ailelerinden ayrı yaşayan bekarlar),
2. Yeni evli çiftler (çocuksuz),
3. Dolu yuva 1 (en küçük çocuk 6 yaşın altında),
4. Dolu yuva 2 (en küçük çocuk 6 yaş ve üstü),
5. Dolu yuva 3 (yaşları büyük ama hala aileye bağımlı çocuklar),
6. Boş yuva 1 (çocuklar evden ayrılır, iş hayatı devam eder),
7. Boş yuva 2 (emeklilik),
8. Eş ölmüş, diğer eş çalışıyor,
9. Eş ölmüş, diğer eş emekli.¹⁸²

Günümüzde en yaygın kullanılan aile yaşam döngüsü modeli ise 1971 yılında Duvall'ın belirlediği, ebeveyn ve çocukların yaşlarına odaklanan 8 döngüden oluşan modeldir. Bu modelin döngüleri şu şekildedir:

1. Yeni evli çocuksuz aileler,

¹⁸¹ Roy H. Rodgers, *Improvements in the Construction and Analysis of Family Life Cycle Categories*, University of Minnesota Press, Michigan, 1962, s. 64-65.

¹⁸² William C. Wells-George Gubar, "Life Cycle Concept in Marketing Research," *Journal of Marketing Research*, Vol 3, 1966, s. 355-363.

2. Küçük çocuklu aileler (en küçük çocuk 30 aylığın altında),
3. Okul öncesi çocuklu aileler (en büyük çocuk 2,5-6 yaş aralığında),
4. Okul dönemi çocuklu aileler (en büyük çocuk 6-13 yaş aralığında),
5. Gençlik dönemi çocuklu aileler (en büyük çocuk 13-20 yaş aralığında),
6. Evden ayrılan çocuklu aileler (ilk çocuktan son çocuğun ayrılmasına kadar),
7. Orta yaş dönemi aileleri (boş yuvadan emekliliğe kadar),
8. Yaşlı aileler (emeklilikten her iki eşin ölümüne kadar).¹⁸³

Son zamanlarda, daha önceki toplumlarda nadir görülen aile şekillerinin, yapılarının ve aile üyelerinin rollerini anlamaya ve çözümlemeye yönelik arayışlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü kavramıyla ifade edilen bu çabalar, Batılı ülkelerde oran olarak diğer aile şekillerinden fazla olan tek ebeveynli aileleri, beraber yaşamaları, çocuk sahibi olmadan evlat edinme yoluyla kurulan aileleri, geç yaşlarda kurulan aileleri, eşcinsel aileleri anlamaya yöneliktir. Ancak, bu aile türlerinin hemen hemen hiç birisinde belirli bir düzen yok gibi görünmektedir. Bu nedenle, sonuçlar da tatmin edici değildir.

1.4.2. Geleneksel Aile Tipi Yaşam Döngüleri

Yukarıda belirtilen aile yaşam döngüsü modellerinin hepsi, geleneksel aile yaşam döngüsünü anlamaya yönelik çabaların ürünüdür. Döngülerden de anlaşılacağı üzere, bu modeller çalışma hayatının içinde olan, belirli ve nispeten erken yaşlarda evlenmiş, çocukları olan, boşanma yaşanmamış veya erken yaşta boşanma olsa da bireylerin tekrar evlenmesiyle döngülerin yeniden başladığı, her iki eşin de çocukların evden ayrıldığı döngüye kadar hayatta olduğu, bir düzen içinde ilerleyen aileleri anlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel aile yaşam döngüsünün iki temel ilkesi vardır. Öncelikle, geleneksel aile yaşam döngüsü yaşam döngüsünün farklı evreleri ile yaş kompozisyonları ve demografik yapı arasında ilişki kurar.¹⁸⁴ Bir başka ifadeyle, geleneksel aile yaşam döngüsü insanların evlilik yaşları, ilk çocuğun doğumu, son çocuğun doğumu, çocukların evden ayrılmaları, boş yuva ve eşlerden birinin ölümü gibi demografik olaylar arasında bağlantı olduğu varsayımından hareket etmektedir. İkinci ilke ise,

¹⁸³ Evelyn M. Duvall, *Family Development*, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1971, s. 106-132.

¹⁸⁴ Glick, *aqm.* s. 3-9.

çocukların sosyalleşme yoluyla hayatı öğrenmeleri ve yetişkinliğe ulaşmalarıdır.¹⁸⁵ Dolayısıyla, ebeveynlere düşen görev oldukça çok ve ağırdır.

Geleneksel aile yaşam döngüsü modern çekirdek aileye vurgu yapan ve bu tür aile içindeki bireylerin icra ettikleri rollere odaklanan bir modeldir. Bu anlamda, geleneksel aile yaşam döngüsü benzer fikirlere sahip, işbölümünün açık olduğu, evliliğe, çocuk eğitime, erkek ve kadının geleneksel rollerine önem veren, ev işlerinin ve evin dışındaki işlerin paylaşıldığı çekirdek aileleri anlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır.¹⁸⁶

Döngüler aile bireylerinin, özellikle de karı ve kocanın rol, tutum ve davranışlarında önemli değişikliklerin meydana gelmesiyle ortaya çıkan evrelere göre belirlenmektedir. Döngüler değiştikçe birçok yeni durum ve problemle karşılaşan çiftler, yeni durum ve problemlere uygun tavır geliştirmekte ve sorunları birlikte aşmaya çalışmaktadırlar. Üzerlerine düşen rolleri yerine getirerek bir döngüdeki sorunları çözmede başarılı olan çiftler, bir sonraki döngüye daha güçlü ve hazır bir şekilde girerek, yeni sorunlarla mücadelede başarılı olmaktadır. İyi bir iletişim kuramayan, sorunların çözümü için birlikte hareket edemeyen, rollerini icra etme noktasında sıkıntılar yaşayan aileler ise, bir döngüden diğerine geçerken, çözemedikleri sorunları da beraberlerinde sonraki döngülere taşırlar. Yeni döngüdeki problemlerin de eklenmesiyle, aile üyeleri rollerini yerine getiremez hale gelirler veya rolünün gereklerini yerine getiremeyen bir bireyin görevlerini diğer(ler)i üzerine almak zorunda kalır. Fakat bu durum ancak geçici bir çözüm sağlayabilir. Üzerine taşıyabileceğinden daha fazla yük yüklenen birey, zamanla görevlerini ifa etmede zorluklar yaşar. Neticede, ya döngüler tamamlanmadan evlilikler sona erer, ya da çevre baskısı nedeniyle evlilik devam eder, ancak aile içinde toplum için sağlıklı bireyler yetişir.

Daha önce de belirtildiği gibi, döngüler evlilikle başlayıp, her iki eşin de ölümüne kadar devam etmektedir. Başlangıçta döngüler kısa süreli iken, evliliğin ileri aşamalarında süre artmaktadır. Mesela, yeni evli-çocuksuz döngü 1-3 yıl sürerken, küçük çocuklu döngü 6-7 yıl, okul dönemi çocuklu döngü 7-8 yıl, ergen çocuklu döngü 7-8 yıl, evden ayrılan çocukları olan aile döngüsü 8-10 yıl, boş yuva döngüsü 15 yıl ve

¹⁸⁵ Erik Homburger Erikson, *Identity and the Life Cycle*, Norton, New York, 1980, s. 51-107.

¹⁸⁶ Gerrit Meijer, *Heterodox Views on Economics and the Economy of the Global Society*, Wageningen Academic Publishers, The Netherlands, 2006, s. 148.

eşlerden birinin yaşadığı döngü 10-15 yıl sürmektedir. Bu döngülerle ilgili daha detaylı bilgi çalışmanın ikinci bölümünde Modern Dönem Türk Ailesi başlığı altında verilecektir.

1.4.3. Geleneksel Olmayan Aile Tipi Yaşam Döngüleri

20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, özellikle Batı toplumlarında, çekirdek aile diğer aile tipleri içinde baskınlığını devam ettirmekteydi. Aynı dine mensup, benzer siyasi fikirleri olan çiftlerin kurdukları ailelerde evin direği ve ailenin geçimini sağlayan kişi erkekti. Kadın ise ev hanımı ve anne rolünü icra etmekteydi. Evlilik yaşam ahdi olma özelliğini korumaktaydı. Bu anlamda aile, geleneksel yaşam döngüsünü takip etmekteydi.¹⁸⁷

1950 ve 60'lı yıllarda, özellikle kadınların eğitime ve iş hayatına yoğun katılımları neticesinde birçok kazanım elde etmeleriyle birlikte, erkeklerle kadınlar arasındaki farklar ortadan kalkmaya başladı. Bu durumun kısa süre içinde aile hayatına da yansısıyla, ailenin yapısında, işlevlerinde ve aile üyelerinin rollerinde değişiklikler meydana geldi.¹⁸⁸ Çocukların eğitimi, sosyalleşmeleri, ailenin ekonomik ve sosyal güvenliği kısmen başka kurumlara devredildi.¹⁸⁹ Bu değişimler sonucunda kadın ve erkek geleneksel aile değerlerine daha az bağımlı hale geldi¹⁹⁰ ve neticede aile üyelerinin rollerinin birbirine karıştığı modern, eşitlikçi ve daha bireyseldi aile tipleri¹⁹¹ ortaya çıkmaya başladı.

1970'li yıllarda geleneksel aileyi etkileyen iki önemli değişim daha yaşandı. Birincisi, kariyer yapmanın evliliğin önüne geçmeye başlamasıydı. İkincisi ise, çocuk sahibi olma fikrinin önemini kaybetmesi ve aile başına düşen çocuk sayısındaki azalmanın bariz hale gelmesiydi.¹⁹² Bütün bunlara boşanma oranındaki artışın eklenmesi ve toplumdaki tek ebeveynli ailelerin baskın aile tipi hale gelmesiyle, geleneksel aile yaşam döngüsü yeni ortaya çıkan aile türlerinin yaşam döngülerini izah

¹⁸⁷ Kess De Hoog-Johan van Ophem, "Families and Changing Life Cycles", *Heterodox Views on Economics and the Economy of the Global Society* içinde, Ed. G. Meijer-W. J. Heijman-J. van Ophem-B. Verstegen, Wageningen Academic Publishers, Wageningen, 2006, s. 143.

¹⁸⁸ De Hoog- Ophem, *age.*, s. 147.

¹⁸⁹ De Hoog- Ophem, *age.*, s. 147.

¹⁹⁰ John DeFrain-David H. Olson, "Contemporary Family Patterns and Relationships", *Handbook of Marriage and the Family* içinde, Ed. Marvin B. Sussman-Suzanne K. Steinmetz-Gary W. Peterson, Plenum Press, New York, 1999, s. 321-322.

¹⁹¹ De Hoog- Ophem, *age.*, s. 149.

¹⁹² De Hoog- Ophem, *age.*, s. 148.

edemez hale geldi. Netice itibariyle, yeni aile türlerini anlamaya yönelik olarak geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü modelleri ortaya çıkmaya başladı.

Geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü, özellikle eğitim seviyesi yüksek olan, kariyer nedeniyle evliliği ve çocuk sahibi olmayı geciktiren, 30'lu yaşlardan sonra çocuk sahibi olan ve karı-koca rolünün birbirine karıştığı eşitlik temelinde kurulmuş çiftlerin kurduğu aile ortamlarına uygun düşmektedir. Ayrıca, evlenmeyen bekarlar, nikahsız birlikte yaşayan çiftler, çocuksuz boşanan çiftler, dullar, yalnız yaşayan yaşlılar,¹⁹³ ileri yaşlarda çocuk sahibi olan çiftler, eşcinsel aileler ve tek ebeveynli aileler geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü modellerinin ilgi alanına giren aile tipleridir.

Geleneksel olmayan aile yaşam döngüsü oldukça karmaşık, içi içe geçmiş ve alt döngülerden oluşan evrelerden oluşmaktadır. En muteber kabul edilen, Murphy ve Staples'ın belirledikleri geleneksel olmayan aile yaşam döngüleri şunlardır:

1. Genç bekarlar,
2. Çocuksuz genç evliler,
3. Diğer gençler:
 - a. Çocuksuz boşanmışlar gençler,
 - b. Çocuklu genç evliler
 - c. Çocuklu boşanmış gençler,
4. Orta yaşlılar:
 - a. Orta yaşlarda evlenen çocuksuz çiftler,
 - b. Orta yaşlarda boşanan çocuksuz çiftler,
 - c. Orta yaşlarda evlenen çocuklu çiftler,
 - d. Orta yaşlarda boşanan çocuklu çiftler,
 - e. Orta yaşlarda evlenen, aileye bağımlı çocukları olmayan çiftler,
 - f. Orta yaşlarda boşanan, aileye bağımlı çocukları olmayan çiftler,
5. Yaşlılar:
 - a. Geç yaşta evlenenler (Hem geç yaşta yapılan ilk evlilik, hem de eş öldükten sonra yapılan evlilik bu gruba girer.),

¹⁹³ De Hoog- Ophem, *age.*, s. 149.

b. Yaşlı dul veya boşanmışlar.¹⁹⁴

Ertelenen evlilikler, çocuksuz aileler, boşanmalar, nikahsız birlikte yaşamalar, eş cinsel evlilikler gibi kültürel değişim ve sosyo-demografik faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan geleneksel olmayan döngüler¹⁹⁵ belirli bir sıralama takip etmemekte ve her döngü içinde başka döngülere geçişler olabilmektedir.

¹⁹⁴ Murphy-Staples, *age.*, s. 12-22.

¹⁹⁵ Leon G. Schiffman-Leslie L. Kanuk, *Consumer Behaviour: A European Outlook*, Prentice Hall, New Jersey, 2012, s. 289.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK AİLE YAPISI ve YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ

Toplumun en küçük ve en temel birimi olduğu düşünülen aile, ilk deneyimlerin kazanıldığı, tutum ve davranışların şekillendiği ortam olarak bireylerin toplumsallaşmasında, toplumların devamının sağlanmasında büyük öneme sahip olan toplumsal bir kurumdur. Her toplumsal kurumun olduğu gibi, ailenin de bir yapısı, düzeni ve özellikleri vardır.

Aile yapısı kavramı aile üyelerinin aile içindeki rol ve statülerini kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.¹⁹⁶ Bir diğer ifadeyle, aile yapısı anne, baba, kardeşler, abla ve ağabeylerden oluşan aile bireylerinin rol ve statüleri arasındaki ilişkiler yumağından ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁷

Türk aile yapısı ile ilgili yapılan araştırma ve yayınlarda İslam öncesi, İslam sonrası ve modern dönem Türk aile yapısı şeklinde tasnifler öne çıkmaktadır. Bu çalışmalarda Türklerin İslam dinini kabul edişlerinden önceki ve sonraki dönemlerde ailede meydana gelen değişimler izah edilmekte ve aile yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada bu tasnife riayet edilmekle birlikte, çalışmanın konusu olan aile yaşam döngüsünün din değişikliğinden ziyade, ailenin yaşam şartlarına ve ekonomik koşullara göre ortaya çıkan bir olgu olması nedeniyle, göçebe hayat ve yerleşik hayat koşullarına da değinilmiştir.

2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ (GÖÇEBE) TÜRK AİLESİ

Türklerin asırlar boyu göçebe hayat yaşadığı bilinmektedir. Genel anlamda göçebelik, bir topluluğun yaşamlarını ve soylarını sürdürebilmek için belirsiz, süreli aralıklarla yer değiştirme geleneğini ya da alışkanlığını ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Göçebe yaşam biçimi süren oba, boy, aşiret gibi genellikle kan bağına dayalı

¹⁹⁶ Cihangir Doğan, “Sosyolojik Açıdan Günümüzde Türk Ailesinin Fonksiyonları”, *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1995, Sayı: 7, s. 77-92.

¹⁹⁷ Ergün Yıldırım-Emel Yıldırım, “Aile İçi İlişkiler ve İletişim”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 139.

olarak oluşmuş toplumsal grupların bu yaşayışı göçebelik olarak adlandırılmakta ve kendilerine özgü sosyo-ekonomik hayat tarzları bulunmaktadır.¹⁹⁸

Farklı toplumların göçebelik anlayışları arasında değişiklikler olmakla birlikte, Türk göçebeliği hiçbir yerde durmaksızın yaşamak değildir. At ve diğer hayvanların beslenmesi için mevsimsel doğal yaşama ve ortama uyumdur. Bu anlamda, yer değiştirmeler mevsimlerin özelliklerine göre yaylak ve kışlak tabir edilen uygun yerlere geçiş şeklinde ortaya çıkmıştır. Coğrafi ve mevsimsel şartların yerleşim yerlerini belirlediği bu süreçte, Eski Türkler yaz aylarında hayvanları için ot bulabilecekleri yüksek yerleri tercih ederken, kış aylarında da hem kendilerini hem hayvanlarını soğuğa karşı muhafaza edebilecekleri kışlakları tercih etmekteydiler.¹⁹⁹

Tarihin en eski devirlerinden itibaren tarih sahnesinde yer alan Türklerle ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu durum kısmen göçebe hayat tarzının asırlarca devam ettirilmesinden kaynaklanmıştır, zira göçebelik kayıt tutulmasını ve bunların korunmasını mümkün kılmamaktadır. Bu nedenle, Eski Türklerle ilgili bilgiler ya Çin kaynaklarından ya da İbn-i Fadlan, Marco Polo ve Van Yen Dö gibi bazı seyyah ve tüccarların yazılarından elde edilmiştir. Eski Türklerle ilgili ilk bilimsel çalışmalar ise Fransız etnolog F. Grenard'ın *Türkistan ve Tibet* isimli çalışması, Fransız sosyolog G. Richard'ın bir bölümünü Türk ailesine ayırdığı ve göçebe hayat tarzını sürdüren Yakut, Kırgız ve Altay Türkleri üzerinde yapmış olduğu incelemelerin yer aldığı *Tarihte Kadın* isimli çalışması, yine Fransız sosyolog E. Durkheim'ın Doğu Türkistan Türklerinden hareketle Türk ailesi ile ilgili genellemeleri ve Ziya Gökalp'in mezkur eserlerden hareketle, birçok çalışmasında Türk toplumu ve ailesiyle ilgili görüşleridir. Bu eserler ve fikirler Eski Türklerle ilgili çalışma yapan araştırmacıların faydalandıkları en temel çalışmalardır.²⁰⁰

Bahsi geçen çalışmalarda Türk ailesi ve aile yapısıyla ilgili çok farklı bilgi ve genellemelere rastlanmaktadır. Bu farklılıkları sadece incelenen Tibet ve Altay Türklerinin özellikleri olarak görmek ve bütün Türk boylarına genellemek en uygunu

¹⁹⁸ Şeyda Büyükcan Sayılır, “Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar-Göçerlerin Farklılaşması”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, Yaz 2012, s.563-580.

¹⁹⁹ Özcan Kayalı, “8. – 11. Yüzyıllar Arasında Göçebe Türklerin Yaylak ve Kışlak Hayatı”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 20.

²⁰⁰ Ali Erkul, “Eski Türklerde Aile”, *Türkler* içinde, Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 160,

olacaktır. Çünkü kültürel ve çevresel özelliklere göre toplumların ve kurumların yapısında farklılıklar meydana gelmektedir.

Eski Türk toplumu içinde, aralarında büyük farklılıkların olduğu ve uzun zaman zarfında büyük değişim ve dönüşümler yaşamış çeşitli Türk toplulukları mevcuttur. Bu topluluklar dil ve din gibi kültür unsurları açısından da farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle, eski Türk toplumu için tek bir aile modeli, homojen bir aile ilişkisi ve karı-koca anlayışı belirlemek mümkün değildir.²⁰¹ Bu nedenle, çalışmada eski Türkler ifadesi, Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru göç etmiş olan ve Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devletlerini kuran ve birbirleriyle nispeten benzer özellikler taşıyan Oğuz Boylarını kastetmek için kullanılacaktır.

Öncelikle, Eski Türklerin göçebe bir hayat yaşadıkları ve toplumun ve toplumu oluşturan kurumların göçebelik hayatına uygun şekilde şekillendiğini unutmamak gerekir. Bu anlamda, böyle bir toplumun çok karmaşık sosyal ve siyasi bir yapı oluşturmaları beklenemez. Bozkır kültürüne sahip olan Eski Türklerin ekonomik ve fiziki altyapısını oluşturan en önemli unsurlar at, keçi ve koyun gibi hayvanlardır.²⁰² Bu nedenle, hem aile bireyleriyle hem de hayvanlarla ilgilenecek aile üyeleri önem arz etmektedir.

Göçebe toplumlarda nüfus faktörü ve dolayısıyla kadın, doğurganlığı ve çocukların sosyalleşmesindeki birincil rolü nedeniyle oldukça önem arz etmektedir. Erkeklerin savaşta ve avda oldukları zamanlarda kadın çocukları, sürüleri, barınak ve gıdaları korumaktan sorumludur. Hayvansal gıdaların yapımı, denetimi, saklanması, giysi ve barınak yapımı, çocukların bakımı ve ahlaki eğitimi kadına aittir. Göç esnasındaki tabiat şartlarında kadın da erkek kadar güçlü ve cesur olmak zorundadır. Bu nedenle, göçebelerde kadın ve erkek arasında çok büyük cinsiyet farklılıkları yoktur.²⁰³

Eski Türk toplumunda aile ilk ve en küçük sosyal birliktir ve bütün sosyal bünyenin çekirdeğini oluşturmaktadır.²⁰⁴ Kan akrabalığı esasına dayanan ailenin reisi

²⁰¹ Mualla Kavuncu, "Osmanlılarda Aile ve Kadın", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 2, Sayı 4, Mayıs-Ağustos 1999, s. 143-168.

²⁰² Kadir Canatan, "Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi", *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011, s. 100.

²⁰³ Kavuncu, *agm.*, s. 143-168.

²⁰⁴ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 216.

erkektir. Ailenin temelini baba oğul ve torunlar oluşturmaktadır ve evden giden kızlar aileden sayılmamaktadır.²⁰⁵

Eski Türklerde evlilik aracı ve görücüler veya kız kaçırma vasıtasıyla meydana gelmekteydi. Exogami olarak bilinen ve dışarıdan kız almayı ifade eden baba ailesi hakimdi. Buna göre, kız evleneceği oğlanın baba evine gelir ve ailenin yeni bir ferdi olurdu. Evlenerek evden giden kızlar ise aileden sayılmazlardı. Ailenin çekirdeğini baba, oğul ve torunlar oluştururdu.²⁰⁶ Evlenen erkek çocuklara bir miktar mal ile çadır verilir ve bu çocuklar baba evinden ayrılırdı. En küçük çocuk ise evlendiği zaman baba ocağında kalır²⁰⁷ ve o aileyi devam ettirirdi.

Göçebe hayat yaşayan Türklerde evliliğin aşamaları söz kesme, nişan ve düğün törenleri şeklinde idi. Söz kesme evlilik için atılan ilk adımdı ve önem verilen bir anlaşmaydı. Evlilik kararının verilmesiyle birlikte nişan yapılır ve oğlanın babası kızın ailesine *kalın* adı verilen başlık öderdi.²⁰⁸ Başlık, sosyo-ekonomik durum sebebiyle genellikle at, koyun, keçi gibi canlı hayvanlar olurken, çeyiz ev eşyalarından oluşmaktaydı.²⁰⁹ Buna karşılık kızın ailesi de çeyiz hazırlardı. Evden çeyiz götüren kız mirastan yararlanamazdı.²¹⁰

Eski Türklerde düğün merasimi oldukça önemliydi ve günümüzdeki gibi, bir zorunluluk olarak görülürdü. Düğün yeni bir ev açma ve soyun devamı anlamına gelmekteydi. Düğün merasimi esnasında *küden* adı verilen düğün yemeği verilir. Düğün yemeğinin herkesi bir araya getirmesi ve kaynaşmayı sağlaması açısından önemli bir işlevi vardı.²¹¹

Aile yapısı açısından eski Türk ailesinin çekirdek aile yapısına sahip olduğunu ifade edenlerin yanı sıra, geleneksel geniş aile yapısına sahip olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu konuda bir fikir birliği söz konusu değildir. Canatan, Türkçe içinde çekirdek aile ile ilgili bir terminolojinin bulunmamasını, geniş ailenin varlığına bir delil

²⁰⁵ Ögel, *age.*, s. 237

²⁰⁶ Aksoy, *agm.*, s. 11-19.

²⁰⁷ Aysun Dursun, "Dede Korkut Hikayelerinde Halk Hukuku", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4, Fall 2011, s. 107-122.

²⁰⁸ Ögel, *age.*, s. 263.

²⁰⁹ Salim Koca, "Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Türkler içinde*, Cilt III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 16.

²¹⁰ Ögel, *age.*, s. 178.

²¹¹ Oktay Berber, "Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, Sayı, 10, s. 1-11.

olarak sunmaktadır. Aslında, göçebe hayat yaşayan ve çadırda barınan Eski Türklerin bir çadır içinde geniş aile olarak yaşamaları pek elverişli ve mümkün görünmemektedir. Bu anlamda, evlenen çocuklar için yeni bir çadır kurulması (evlenmek ve evlendirmek, yani ev sahibi olmak kavramlarının aile kurma eylemine verilmesi bunu göstermektedir) ve yeni evli çiftin burada yaşamaları mantıklı görünmekle birlikte, çekirdek aile yapısının olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira, göçebe toplum bir arada yaşayan ve birçok işlerini beraber gören, zorluklara beraber omuz veren bir yapıya sahiptir. Bugün bile Anadolu'nun birçok köyünde evlenen çocuklar evden ayrılmakla birlikte, ya evlenen çocuk için anne-babasının evinin yanına bir ev yapılmakta veya baba ev yaptırırken çocuklarının da oturacağını düşünerek iki-üç katlı bir bina yaptırmaktadır. İşlerine beraber devam etme ve birbirlerine yardım etme eğilimini devam ettirmektedirler. Bu anlamda, Eski Türklerdeki aile yapısı genel olarak çekirdek olmakla birlikte, ailenin yaşam tarzı ve işlevselliği geniş aile yapısını göstermektedir, denilebilir. Bu anlamda, günümüze kadar kullanılagelen ve birçok dilde karşılıkları olmayan yenge, enişte, baldız, elti, görümce gibi akrabalık bağlarını gösteren çok sayıda terim bu fikri güçlendirmektedir.

Eski Türklerde tek eşlilik, Türk ailesinin karakteristik özelliğini taşır.²¹² Tek eşlilik yaygın olmakla birlikte, *kuma* kavramının varlığı erkeğin birden fazla kadınla evlenebildiğini de göstermektedir. Kuma başhatundan sonra evlenilen kadına verilen bir isimdir.²¹³ Ancak genel kanı, çok evliliğin nadir olduğu ve siyasi sebepler nedeniyle, genel olarak hükümdar ailesinde görüldüğü şeklindedir.²¹⁴

Eski Türk aile yapısında evin reisi ve otorite babadır. Ancak, evin dayanağı ve kocasının en büyük yardımcısı kadındır.²¹⁵ Kadın çocukları yetiştiren, erkeğini kollayan ve gözetendir. Babadan sonra aileyi temsil annenin görevidir ve çocuklarının da vasisidir.²¹⁶ Bu anlamda, kadının topluma yön veren bir durumu söz konusudur ve kadın itibar sahibidir. Hatta, savaşta düşmana esir düşmesi zillet sayılır.²¹⁷

²¹² Dursun, *agm.*, s.107-122.

²¹³ Esra Yakut, "Eski Türklerde Hukuk", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2002, s. 401-426.

²¹⁴ Abdulkadir Donuk, "Eski Türk Ailesi ve Vasıfları", *Türk Yurdu*, 1998, Cilt IX, Sayı 16, 1988, s. 5-9.

²¹⁵ Ögel, *age.*, s. 173.

²¹⁶ Ögel, *age.*, s. 169.

²¹⁷ Kafesoğlu, *age.*, s. 217.

Günümüzde olduğu gibi, Eski Türklerde de çocuk sahibi olmak aile için önem arz etmektedir. Neslin devamı için özellikle erkek evladın varlığı önemlidir. Neslin kesilmesi ocağın sönmesi anlamına gelir ki, bunun olmaması için evlat edinme yoluna bile başvurulur.²¹⁸ Bu nedenle çocuk doğduğunda, baba ebeye hediyeler sunar, doğumu kutlamak için ziyafetler verir.²¹⁹ Bu anlamda, kadının en önemli görevlerinden biri çocuk doğurmaktır denilebilir. Bununla birlikte, Çocuk doğurma yetisini kaybetmiş olan bir kadın horlanmaz ve ondan boşanma yoluna gidilmez.²²⁰

Eski Türklerde çocuk eğitimi geleneksel ve kültüre dayalı bir şekilde, aile içinde gelişir. Baba erkek evladın, anne ise kız evladın eğitiminden sorumludur. Anne-baba evlatlarına bilgi ve edep öğretir. Kız çocuğunu çabuk evlendirmek, erkek çocuğunu ise başıboş bırakmamak gerekir.²²¹ Aile içinde eğitimin amacı bireylere benzer davranışları kazandırmayı sağlamaktır. Daha çocukluk devresinde küçük bireylerin hayvan bakıcılığı, çadır işleri, giysi üretimi, göçmek, yerleşmek, hayvan otlatmak, ev eşyası ve silah yapmak, yemek, içmek, eğlence, yarışma, spor, müzik bilgi ve becerilerini kazanmaları aile içinde gerçekleşir.²²²

Eski Türklerde ailenin korunmasına oldukça önem verilmiştir ve bu anlamda aile içi işlenen suçlara cezalar verilmiştir. Ceza hukukunun oluşmasında ailenin bütünlüğünün korunması esas alınmıştır. Aile bireylerinden birinin işlediği suç ailedeki diğer fertleri de ilgilendirmektedir. Eski Türklerde suç işleyen bir evlat yüzünden babası da suçlu olarak değerlendirilmekte ve babaya da ceza verilmektedir.²²³ Bu nedenle, çocuğu toplumsal kurallara, örf ve adetlere uygun bir şekilde yetiştirmek önem arz etmiştir.

Son zamanlara kadar günümüz Türkiye'sinde de varlığını sürdürdüğü şekliyle, boşanma hala toplum içinde kabul görmemekte ve ayıplanmaktadır. Ancak, ailenin

²¹⁸ S. Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1947, s. 145.

²¹⁹ Abdulkadir Donuk, 'Tarihte ve Bugün Şamanizm', *Araştırmalar ve Materyaller*, TTK, Ankara, 1972, s. 173.

²²⁰ Arif Aktaş, "Eski Orta Asya Türkleri", *Pusula Dergisi*, Sayı 74, Yıl 2013.

²²¹ Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 236.

²²² Gülçin Çandarlıoğlu-Tuncer Baykara, "Türk Ordusu", *Türk Dünyası Kültür Atlası* içinde, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., Cilt 1, İstanbul, 1997, s. 231.

²²³ Mehmet Mandalıoğlu, "İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 33, 2013, s. 133-159.

devamının mümkün olmadığı hallerde boşanma vakaları da görülmektedir. Her iki eşin de birbirini boşama hakları vardır. Boşanma durumunda, eğer boşanmayı erkek isterse, karısının çeyiz bedelini ödemek, kadın isterse kocasının ödediği kalını geri vermek durumundadır.²²⁴ Ancak, herhangi bir eşin kusurlu olması durumunda, kusurlu olanın hakkı iade edilmez.²²⁵

Eski Türklerdeki aile hayatı ile ilgili verilerin sınırlı olması sebebiyle, aile yaşam döngüsünü belirlemek oldukça güç görünmektedir. Yine de, elimizdeki veriler ışığında nişanlılık sürecinin oldukça önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Yeni akrabalık ilişkileri, karşılıklı hediyeler ve kalın verilmesi nişanlılığın bir döngü olarak kabul edilebileceğini göstermektedir.

Nişanlılığın döngü olduğu bir ortamda, elbette evlilik de bir döngüdür. Yeni evli çiftin ev kurmaları ve beraber yaşamaya başlamaları her toplumdaki aileler için bir döngü teşkil etmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, neslin kesilmeden devam etmesi ve ocağın sönmemesi için çocuk sahibi olmak Eski Türklerde oldukça önem arz etmekte idi. Çocuğun doğumu sonrasında babanın ebeye hediye vermesi ve ahaliye ziyafet vermesi çocuğun doğumunun Eski Türk aileleri için bir döngü olduğunu göstermektedir.

Göçebe hayat yaşayan Eski Türklerde çocuk eğitimi için herhangi bir kurum bulunmamaktadır. Çocukların eğitimi aile içinde anne-baba tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda, eğitimin göçebe Türk aileleri için bir döngü olduğu söylenemez.

Evliliğin önem arz ettiği bir toplumda evlenme çağı gelen evladını evlendirmek, bir başka deyişle mürüvvetlerini görmek, onlara ev kurmak ve onlardan torun beklemek önemlidir. Bu bakış açısı Anadolu'da hala devam etmektedir. Bu nedenle, çocuklarını evlendirmek de bir döngü olarak kabul edilebilir.

Çocukların evden gitmeleri ve çiftlerin yalnız kalmaları Eski Türklerde söz konusu değildir. Evlenen çocuklara çadırın yanına yeni bir çadır kurmak her an

²²⁴ Mualla Uydu, *Türk İslam Bütünleşmesi*, Hamle Basın Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 173.

²²⁵ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 38.

görüşmeye devam etmek ve işleri beraber yapmak anlamına gelir ki, bu anlamda anne-babanın yalnız kalmaları söz konusu değildir.

Eşlerden birinin ölmesi ise herkes ve her aile için bir döngüdür. Çocukları ve torunları yanı başında olsalar veya hayatta kalan birey tekrar evlense bile, onlarca yıl hayat arkadaşlığı yaptığı eşinin vefatı bireyin yaşamına apayrı bir hüznün ve boşluk katar. Bu nedenle, eşlerden birinin vefatı da bir döngü olarak kabul edilmelidir.

2.2. İSLAMİYET SONRASI (YERLEŞİK HAYATTA) TÜRK AİLESİ

Yerleşik hayat bir anlamda şehirleşmeyi ifade eden, hayvancılıkla birlikte, toprağın yani ziraatin ve insanların ihtiyaç duyduğu diğer zanaatların ortaya çıktığı bir süreçtir. Bu süreçte, göçebe yaşam tarzında bulunmayan yeni toplumsal kurumlar ve bu kurumların devamını sağlayacak yeni meslekler ortaya çıkmakta ve toplumsal davranışlar ve ilişkiler kan bağından ziyade ihtiyaçlara göre şekillenmektedir.

Boylar halinde yaşayan Eski Türklerin yerleşik hayata geçmeleri farklı zaman dilimlerinde meydana gelmiştir. Bazı Türk boyları yerleşik hayata geçip devlet kurarken, diğerleri göçebe hayatlarına devam etmişlerdir. Ancak, Türklerin yoğun bir şekilde yerleşik hayata geçmeleri, Anadolu'ya gelmeleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kendisine güç katacak Türk boylarını kontrollü bir şekilde uygun yerlere yerleştirmesi neticesinde vuku bulmuştur.²²⁶

Göçebe hayattan yerleşik hayata geçen ve bu süreçte din değiştirerek İslam dinini kabul eden Türklerin aile yapısında coğrafi ve ekonomik değişimlerin neticesinde ve İslam hukukundan kaynaklanan bazı değişiklikler meydana gelmekle birlikte,²²⁷ büsbütün bir değişiklik olduğu söylenemez. Yeni dinin getirdiği en önemli değişiklik dünyayı algılama ve yaşama biçimi olmuştur.²²⁸ Bu anlamda, Eski Türklerden gelen aile yapısı ve aile üyelerinin statü ve rollerinde göze çarpan değişiklikler olmamıştır. Göçebe hayat tarzının ailevi özellikleri yerleşik hayatta da, özellikle Selçuklu Döneminde ve Osmanlı Dönemi'nin başlarında benzer biçimde devam etmiştir. Bu durum bir anlamda çoğunluğu oluşturan, nüfus faktörünün önemli olduğu, kadının tarım

²²⁶ Ramazan Uçar, *Alevilik-Bektaşılık: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 51-52.

²²⁷ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s.425.

²²⁸ Fatma Yaşar Ekici, "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi", *The Journal Of Social Science Studies*, Number:30, Winter 2014, p. 209-224.

ve hayvancılığın icrasında erkekle beraber çalıştığı, tarıma ve hayvancılığa dayalı yerleşik yapılarda, göçebelerde olduğu gibi, devam etme eğilimi göstermiştir.²²⁹ Hatta, Anadolu'ya gelen Oğuz boylarının çoğunluğu Selçuklu Döneminde, genel olarak *Türkmenler* diye anılmışlar ve göçebe hayat tarzını devam ettirmişlerdir. Osmanlı Döneminde ise, devletin baskısıyla yerleşik hayata geçmişlerdir.²³⁰

Eski Türklerde olduğu gibi, daha sonraki dönemlerde de evlilik öncesi söz kesme ve nişanlılık önemini devam ettirmiştir. Evlenme aşamasında kız ve erkek belirli bir süre nişanlı kalmışlardır. Buna *namzetlik* denilmektedir. Erkek kız tarafına *namzetlik akçesi*, eski Türklerde başlık anlamına gelen *kalın* veya İslam hukukundan gelen *mehr* adı altında para ödemektedir. Osmanlı döneminde nikah esnasında bu hediyeler sicillere kaydedilmiştir.²³¹ Bu hediyelerden namzetlik akçesi ve kalın genellikle kızın babasına ödenirken ve tasarruf hakkı babada iken, mehr kıza ödenmektedir ve tasarruf hakkı kızdadır.²³²

Daha önceki dönemlere ait kayıtlara rastlamak pek mümkün olmamakla birlikte, Osmanlılarda yapılan evliliklerin çoğu Şer'iyeye sicillerine kaydedilmiştir. Bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere nikah akitleri üç farklı şekilde yapılmıştır. Birincisi, evlenecek kız ve erkeğin kadı huzuruna gelerek şahitler önünde nikahlanmalarındır. İkincisi, evlenecek kızın ve bazen de erkeğin, yakınlarından birini vekil tayin etmek suretiyle yine kadı huzurunda nikahlanmalarındır. Üçüncüsü ise, mahkemeden bir görevlinin, kızın veya erkeğin evine gelerek nikah akdini yerine getirmesidir.²³³

Türk Ailesi Türk tarihi boyunca en az değişime uğrayan kurumlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu anlamda, yerleşik hayata geçtikten sonra da ailenin başlıca unsurları Eski Türklerde olduğu gibi düğün, doğum, çocuk, anne ve babadır.²³⁴ Bütün dönemlerde olduğu gibi, Türk toplumunda düğünler, doğumlar, sünnet törenleri çok

²²⁹ Kavuncu, *agm*, s. 143-168.

²³⁰ İlhan Şahin, "Anadolu'nun İskanı ve Türkleşmesi", *Türkler* içinde, Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 6, s. 246-259.

²³¹ Rıfat Özdemir, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat (Sempozyum)*, Dergah Yay., İstanbul, 1987, s. 106.

²³² İlber Ortaylı, "A.nadolu'da 16. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, 1980, s. 37-38.

²³³ Özdemir, *agm*, s. 102-103.

²³⁴ Refik Duran, "Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1992, s. 74.

önem taşımaktadır. Yeni doğmuş bebeklere, sünnet olan erkek çocuklarına ve gelinlere altın takı takmak gelenektir. Bu gelenek ailenin bütünlüğünü, dostlar arasındaki bağların güçlenmesini sağlamakla birlikte, aynı zamanda takılan takılar bir güvence olarak görülmüştür.²³⁵

İslam etkisindeki Türk ailesinin günlük yaşamı, her yerde ve her zaman olduğu gibi, çocukların eğitimi ve beslenmesi, karı-koca ilişkileri ve hayatın yükünün paylaşılması, evin idaresi, sağlık ve beslenme sorunlarının çözülmesi ve gündelik uygulaması etrafında oluşmuştur. Bu sayılan sorunların çözümü ve uygulamaya konulması, aynı zamanda bir toplumun kültürel hayatını ve kurumlarını oluşturur. Çocuk aileyi devam ettirecek unsurdur ve hayat onun etrafında oluşur.²³⁶ Çocuk karı ve kocanın statüsünü yükselten, onlara saygınlık ve güç kazandıran bir özelliğe sahiptir.²³⁷

İslam etkisindeki Türk ailesinin geleneksel geniş aile olduğu yönünde yaygın bir inanç vardır. Ancak, zannedilenin aksine çekirdek ailenin oranı geleneksel ailenin oranından daha yüksektir.²³⁸ Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlarda, farklı şehirler ve farklı dönemler için yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlarına göre, hane denilen birimi meydana getiren aile üyelerinin sayısı beş kişiye bile ulaşmamaktadır. Bu da çekirdek aileye tekabül etmektedir. Ancak, her hanenin bağımsız olduğunu düşünmek hatalı olabilmektedir. Sayıca az olan, birkaç neslin beraber yaşadığı konaklarda geleneksel geniş aileler varlıklarını sürdürmekle beraber, birçok aile bir avlunun etrafındaki farklı konutlarda, aynı ailenin birkaç kuşağından oluşan gruplar halinde, bir sosyo-ekonomik birim şeklinde yaşarlar. Bu durum, geleneksel yapıdaki toplumlarda akrabalık ilişkilerinin üretim, savuma ve yaşama biçimi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, aileler farklı konutlarda çekirdek aile şeklinde yaşamlarını devam ettirirken, beraber çalışma, birlikte üretim ve tüketim ve babanın mesleğini devam ettirme²³⁹ noktasında geniş aile özelliğini taşımaktadırlar.

²³⁵ Tevhide Özbağı, “Türkiye’de Yaygın Eğitim ve Sanat”, *Geleneksel Kadın Takıları II*, S. 10, Ankara, 1994, s. 9.

²³⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 133.

²³⁷ İsa Kocakaplan, “Dede Korkut’ta İnsan, Hükümdar ve Aile”, *Aile Yazıları 2*, Der. Beyli Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 249-257.

²³⁸ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz-Muhiddin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, Ed. Ezel Erverdi, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti, Ankara, 1992, s. 92-93.

²³⁹ M. Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1985, s. 33.

Bir başka yaygın inanç ise Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte çok eşliliğin yaygınlaştığı düşüncesidir. Halbuki, konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, Osmanlı toplumunda çok eşlilik oranının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Edirne tereke defterleri incelenerek yapılan bir araştırmada, çok eşliliğin en yaygın olduğu askerler arasında bile oranın yüzde 7,18 olduğu ortaya çıkmıştır.²⁴⁰ Aynı döneme ait Bursa'daki kayıtlarda ise bu oran genel anlamda yüzde 4,5'tir.²⁴¹ Tanzimat Döneminde ise çok eşlilik oranı daha da düşerek Bursa'da yüzde 2,2'ye,²⁴² İstanbul'da ise yüzde 2.16'ya gerilemiştir.²⁴³ Ayrıca, çok eşlilik oranı şehirlerde yüksek iken, kırsal kesimde oldukça düşüktür.²⁴⁴

Çok eşliliğin sebepleriyle ilgili yapılan bir çalışmada, maddi imkanlardan ziyade çocuk sahibi olma fikrinin en önemli etken olduğu ortaya çıkmıştır, zira en çok ikinci evlilik çocuğu olmayan erkeklerde görülmüştür. Diğer sebepler ise, eşin hamile olması ve birkaç tane kız çocuğu olmasına rağmen erkek çocuğun olmamasıdır. Bu anlamda çok eşliliğin en önemli sebebinin nesli devam ettirme arzusu olduğu söylenebilir.²⁴⁵

1500'lü yıllardaki tereke kayıtlarından elde edilen verilerde, Bursa ve köylerinde bir aileye düşen ortalama çocuk sayısı 2.29'dur. 1600'lü yıllarda ise 2.15'tir. Diğer bir ifadeyle, aile başına düşen çocuk sayısı 3 bile değildir. Yapılan farklı araştırmalarda, belirtilen dönemlere ait aile üyesi sayısı diğerlerine nazaran biraz yüksek çıkmakla birlikte, oran şehirlerde ortalama 5, kırsal bölgelerde ise ortalama 6 olarak ifade edilmiştir.²⁴⁶ Bu durumda bile Osmanlı ailesinin genel olarak çekirdek aile olduğunu belirtmek uygun görünmektedir.²⁴⁷ İslam dini ailelerin çok çocuk sahibi olmalarını

²⁴⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri", *TTK, Belgeler* III/5-6, 1968, s. 14.

²⁴¹ Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1988, s.50.

²⁴² Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Sentez Yayın ve Dağıtım Tic. San. A.Ş., İstanbul, 2013, s. 87.

²⁴³ Alan Duben-Cem Behar, *Istanbul Households: Marriage, Family and Fertility*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s. 161-162.

²⁴⁴ Demirel vd., *age.*, s. 103-104.

²⁴⁵ Demirel vd., *age.*, s. 97-98.

²⁴⁶ Duben-Behar, *age* s. 62-63.

²⁴⁷ Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Günümüzde Aile* içinde, Ed. Ömer Çaha, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 169.

teşvik etmesine²⁴⁸ rağmen, Türklerde iki ve üç çocuklu ailelerin oranı diğerlerine nispeten hep yüksek olagelmıştır.

Eski Türklerde olduğu gibi, dinden kaynaklanan bir meşruiyetle biraz daha güçlü şekilde, evin reisi erkektir. Ailenin geçimini üstlenen, aile düzeninin kurulması ve sürdürülmesinden birinci derecede sorumlu olan erkektir.²⁴⁹ Zira, İslam dini aile bireylerinin maddi-manevi ihtiyaçlarını, eğitim, terbiye ve koruma-kollama vazifelerini erkeğe yüklemiştir.²⁵⁰ Bununla birlikte, erkeğin evin reisi olması diğer aile bireylerini tahakküm altına alabileceği anlamına gelmemektedir. Bu durum ailenin birliğini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik bir durumdan ibarettir.²⁵¹ Şer'i hukukun uygulandığı Osmanlı döneminde, kocanın bu durumu kötüye kullanması, eşe ve çocuklara şikayet hakkı vermiş ve babanın haksız olması durumunda müeyyide uygulanması mahkeme kayıtlarına geçmiştir.²⁵²

İslam etkisindeki Türk toplumunda kadın öncelikle evinin içinde ev işleriyle meşgul olmuştur. Kocasına eş, çocuklarına annelik, eğitimcilik ve vasilik görevlerini üstlenmiştir.²⁵³ Kadının aile ve toplumun istikrarını ve devamını sağlayacak çocuklar yetiştirmesi kadın için en önde gelen rol olarak görülmüştür.²⁵⁴ Bunların yanı sıra, kadın eşine ve çocuklarına kıyafet dikme, kışlık erzak hazırlama, bağda bahçede çalışma ve besicilikte eşine yardım etme gibi faaliyetlerle de üretime katkı sağlamıştır.²⁵⁵ Özellikle dokuma tezgahlarının ve benzeri iş imkanlarının olduğu yerlerde kadınlar iş hayatında yaygın bir şekilde yer almışlardır.²⁵⁶ Ayrıca, kadınların birçoğu aile bireylerinin, ailedeki sorumluluk ve görevlerinin hukuki açıdan neler olduğunun farkında olmuşlar ve buna göre aileyi ilgilendiren konularda alınan kararlara katılmışlardır.²⁵⁷ Bunların

²⁴⁸ Ebu Davud, Nikah 4.

²⁴⁹ Buhari, Nikah, 80-89.

²⁵⁰ Tirmizi, Birr 33.

²⁵¹ Kurt, *age.*, s. 135.

²⁵² Hayri Erten, *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII y.y. İlk Yarı)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 168-169.

²⁵³ Erten, *age.*, s. 168.

²⁵⁴ Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul, 1991, s. 82.

²⁵⁵ Beşir Ayvazoğlu, , “İnsan, Ev, Çevre”, *Sosyo – Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, C. II, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 777.

²⁵⁶ Aydın, “Osmanlı Toplumunda Aile”, s. 173.

²⁵⁷ Erten, *age.*, s. 178.

yanında, kadınlar evlerde hemcinsleriyle eğlenceler düzenleme, ev dışında da birlikte eğlenme gibi aktivitelerle sosyal ortamdan kopmamışlardır.²⁵⁸

Her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de çocuğun doğması sevinçle karşılanmıştır. Çocuğun doğumundan sonra babalar ziyafet vermişler ve çocuğa takılar takılmıştır. Eski Türklerde olduğu gibi, bir süre sonra çocuğa isim koyma geleneği icra edilmiş ve bu durum önem arz ettiği için bir merasim şeklinde gerçekleşmiştir. Yine merasim şeklinde icra edilen bir başka husus ise erkek çocuklar için sünnet törenidir. Bu törenlerde Kur'an okunmuş, ilmi sohbetler yapılmış ve ziyafet verilmiştir.²⁵⁹ Bu törenler de günümüzde olduğu gibi, dini motiflerle süslenmiş ve oldukça masraf yapılmıştır.²⁶⁰

Çocukların ilk eğitimi evde anne-baba ve çevresi tarafından geleneksel bir şekilde verilmiştir.²⁶¹ Eğitim kurumlarının yaygın olmaması nedeniyle, özellikle taşrada ikamet eden ailelerin çocukları eğitim kurumlarından faydalanamamışlardır. Bu nedenle, mahallelerdeki dini cemaatler, tekkeler önem arz etmiş ve buralarda özellikle dini ve ahlaki eğitim verilmiştir.²⁶² Zira, hayırlı evlat yetiştirmek her Müslüman anne-babanın en önemli amaçlarından biri olmuştur.

5-6 yaşlarına kadar aile ortamında eğitilen çocuklar, hem Selçuklularda, hem de Osmanlılarda ilk eğitim kurumu olan, *mahalle mektebi* veya *sıbyan mektebi* adı verilen okullara gönderilmişlerdir. Sıbyan mekteplerinde erkek çocuklara genellikle caminin imamı, kız çocuklarına ise imamın eşi ders vermişlerdir. Sıbyan mektepleri genellikle mahalle aralarında, camilerin yanında, masrafları hayırseverler ve vakıflarca karşılanan eğitim kurumlarıdır. Bu okullarda okuma-yazmanın yanı sıra, ahlaki terbiye verilmesi de amaçlanmıştır. Çocuğu şerden sakındırmak ve hayra sevk etmek Selçuklu ve Osmanlı toplumunun eğitim felsefesidir.²⁶³ Bu eğitimden sonra, çocuk zanaat öğrenmek amacıyla çırak olarak babasının yanında veya başka bir işte hayatına

²⁵⁸ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 118.

²⁵⁹ Duran, *age*, s. 75.

²⁶⁰ Tahsin İçer, "Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2010., s. 75.

²⁶¹ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 62.

²⁶² Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 136.

²⁶³ Zülfü Demirtaş, "Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2007, s. 173-183,

sürdürmüş veya medreseye veya sultaniye devam etmiştir. Eğer başarılı olursa, bir devlet kademesinde memur olabilmıştır.²⁶⁴

Selçuklulardan itibaren kız çocuklarının da gidebildiği ve sadece temel dini eğitimin verildiği Sübyan mektepleri dışında, kız çocuklarının eğitimi oldukça sınırlı olmuştur. Genel olarak kadınlar okuma yazma bilmemektedirler. 16, 17 ve 18. yüzyıla ait bazı belgelerde, kadınların ebelik ve hemşirelik gibi sağlık alanında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu kadınlar icra ettikleri mesleği çıraklık ve tecrübeyle öğrenmişlerdir. Bazı kadınlar ise elbise satıcılığı, temizlikçilik, çamaşırcılık, bohçacılık, bakkalcılık ve köle tacirliği yapmışlardır. Topkapı arşivlerindeki 1582'ye ait bir hesap defterine göre, Beyazıt Camii çevresindeki dükkanlar kadınlar tarafından işletilmektedir. Bunlar arasında kağıt ve parfüm dükkanlarıyla, kuyumcular çoğunluktadır. Kadınların cami çevresinde çalışmalarına izin verilmesi, kadının evinin dışında çalışmasının şer'i hükümlere göre uygun olduğunu veya toplum ve din adamları tarafından uygun görüldüğünü göstermektedir.²⁶⁵

Günümüze kadar devam eden bir özellik olarak, ailenin en önemli görevlerinden biri de evlilik yaşına gelen çocukların evlendirilmesi ve torun sahibi olmaktır. Hala devam eden ve anne-babaların ölmeden önce görmek istedikleri şey, çocuklarının mürüvvetleridir. Bu anlamda, kuruluş dönemi Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşazade: “Bu alemde maksut olan birkaç şeydir; oğul evlendirmek, kız çıkarmak ve dünyadan ahirete imanla gitmek,”²⁶⁶ demektedir.

İslam hukuku evliliğin yürümediği durumlarda boşanmaya imkan tanıdığından, hatta diğer dinlere nispeten boşanmayı kolaylaştırdığından dolayı, boşanma olaylarına rastlanmaktadır. Ancak, boşanmaya imkan tanımakla birlikte, İslam dininin boşanmayı hoş görmemesi bu çözüme sıklıkla başvurulmasını engellemiştir.²⁶⁷ Osmanlı toplumunda, erkeklerin boşanmaya ilişkin sahip olduğu yetkiler kadınlara oranla oldukça geniştir. Erkeğin kendi iradesiyle karısından boşandığını söz ile bildirmesi yeterlidir. Buna *talak* denilmektedir. Durumu mahkemeye kaydettirmek hukuken şart değildir. Ancak kadının hukuki haklarından vazgeçmesiyle gerçekleşen ve *muhala* adı

²⁶⁴ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 136.

²⁶⁵ Kavuncu, *agm*, s. 143-168.

²⁶⁶ Hüseyin Nihal Atsız, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1970, s. 15.

²⁶⁷ Aydın, “Osmanlı Toplumunda Aile”, s. 174.

verilen boşanma şekli ve mahkeme kararıyla meydana gelen *tefrık* kayıtlara geçmiştir. Yine de, mahkeme sicillerinde kaydedilmiş boşanma davaları incelendiğinde, boşanmaların genel olarak mahkemeye bildirilmiş ve kayıtlara geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.²⁶⁸

Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde evli yaşlı çiftlerin ve eşi vefat eden dulların durumları ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. 16 ve 18. Yüzyıllar arasında Bursa şehri tereke kayıtlarından elde edilen verilere göre, erkeklerden yüzde 5'i, kadınların ise yüzde 17'si duldur. Tereke sahipleri ile anne ve/veya babalarının aynı evde ikamet edip etmedikleri kesin olarak tespit edilememiştir. Ancak, gerek dini vecibe ve köklü geleneklerin varlığı,²⁶⁹ gerekse yaşlı ve yardıma muhtaçlara hizmet veren Darülaceze gibi bir kurumun ancak 31 Ocak 1896 tarihinde açılması göz önüne alındığında, yaşlı anne-babaların çocuklarının yanında barındıkları akla gelmektedir. Darülacezenin kurulmasından önce ise, Selçuklulardan beri yaşlı, aciz ve zayıflara imarethanelerin, aşevlerinin ve tekkelerin hizmet verdikleri bilinmektedir.²⁷⁰

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte, aile yapısında çokça değişiklik göze çarpmamıştır. Aile yapısında ve aile üyelerinin statü ve rollerinde meydana gelen değişiklikler, genel olarak modern dönemde sanayileşme ve kentleşme ile birlikte görülmektedir. Zira, şehrin sosyo-ekonomik şartları ailenin yapısı ve işlevlerinde farklılaşmaya yol açmaktadır.²⁷¹ Bu nedenle, nişanlılık, yeni akrabalık bağları (dünürlük), hediyeleşmeler, düğün, evlilik, çocuk sahibi olma, çocukları Türk kültürüne, töresine ve İslam'a uygun şekilde yetiştirme, uygun yaşa gelen çocukları evlendirme ve torun sahibi olma fikirleri, Eski Türklerden günümüze kadar varlığını ve önemini sürdürmektedir. Bu anlamda nişanlılık, evlilik, çocuk sahibi olma, çocuklarını evlendirme ve eşin vefat etmesinin döngü olarak kabul edilmesi uygundur.

Eski Türklerden farklı olarak Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bazı eğitim kurumlarının açılmış olması, günümüzde olduğu gibi toplumun yoğun bir şekilde eğitime önem verdikleri ve anne-babanın çocukların eğitim dönemlerine yoğun katkı

²⁶⁸ Saadet Maydaer, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2007, s. 299-320.

²⁶⁹ Demirel vd., *agm*, s. 103.

²⁷⁰ Yusuf Genç-İsmail Barış, "Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Çağdaş Yaklaşım: Kurumsal Bakım Yerine Evde Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 10, Mart 2015, s. 36-57.

²⁷¹ Dilaver Cebeci, *Tanzimat ve Türk Ailesi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1993, s.89.

sağladıkları anlamına gelmemektedir. Yukarıda bahsedilen Sıbyan mektepleri günümüz ilkokul çağı çocuklarına eğitim veren bir kurumdu. Birçok köy ve kasabada yaşayan ailelerin çocukları okul olmaması nedeniyle bu olanaktan da mahrumlardı. Bu okulları bitiren şehirlerde yaşayan çocukların büyük çoğunluğu ise, ya baba mesleğini devam ettirme eğilimindeydi, ya da bir zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında çırak olurdu. Bu anlamda, mezkur dönemde çocuk eğitiminin bir döngü olarak kabul edilmesi uygun görünmemektedir.

2.3. MODERN DÖNEM TÜRK AİLESİ

Eski Türklerden itibaren Tanzimat'ın ilanına kadar nispeten az bir değişime maruz kalan Türk ailesi, Batılılaşma çabalarıyla birlikte, 19. yüzyılda geleneksel özelliklerinden sapmaya başlamıştır. Esasen, Batılılaşma çabaları içinde toplum ve aileyle ilgili değişim ve dönüşümler görünmemekle birlikte, eğitim ve hukuk alanında yapılan yenilikler dolaylı olarak, zamanla toplumu ve aileyi etkilemeye başlamıştır. Özellikle, sadece Sıbyan mekteplerine gidebilen küçük kız çocukları için öğretmen ve ebe okulları, kız sanayi mektepleri ve rüştiyelerin açılması, kadınların devlet işlerinde çalışmalarının önünü açmış, sosyal hayata ve iş hayatına daha fazla katılmalarına yol açmıştır. Meşrutiyet döneminde ise kadın-erkek arasında eşitlik fikirleri işlenmeye başlanmış ve kadın ve aileye yönelik özel dergiler çıkartılmıştır. Ayrıca, yine bu dönemde iyi eğitim almış alim, aydın ve paşa kızları gibi üst tabakanın kız çocukları yazar, şair, öğretmen vb. meslekleri icra ederek sosyal reformcular olarak ortaya çıkmışlardır.²⁷²

Tanzimatla birlikte yaşanan bir başka önemli değişim ise, asırlar boyu tutumlu, üretici ve kendi kendine yeten bir birim olan ailenin Batılılaşma ve Batı taklitçiliği sebebiyle tüketici bir aileye dönüşmeye başlamasıdır. Bunun nedeni, özellikle İstanbul'daki Batılı diplomatların lüks yaşam tarzlarının taklit edilmeye çalışılması ve yurt dışında eğitim gören ve daha sonra Osmanlı Devleti'nde önemli kademelerde görev alan kişilerin Batılı yaşam tarzını uygulayarak çevrelerini etkilemeleri olmuştur.²⁷³ Yine de bu etki, bütün Anadolu'ya yayılmaktan ziyade, sadece İstanbul'a özgüdür denilebilir.

²⁷² Canatan, *age.*, s. 110-113.

²⁷³ Canatan, *age.*, s. 113.

Modernleşme süreci esasen bütün toplumsal kurumlarda meydana gelen bir değişim sürecidir. Bu süreçte meydana gelen değişimlerden aile kurumu dolaylı ve dolaysız bir şekilde etkilenmiş, hem ailenin yapı ve işlevlerinde, hem de aile üyelerinin statü ve rollerinde değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel aile düşüncesi temelinden sarsılarak, farklı aile türleri ve işlevleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel geniş ailenin çekirdek aile karşısındaki varlığı iyice azalmış ve çekirdek ailenin oranı yüzde 80'lere vararak, baskın bir aile tipi haline gelmiştir. Ailenin fonksiyonları içinde yer alan eğitim, din, bebek bakımı, yaşlı bakımı gibi görevlerden bazıları kısmen, bazıları ise tamamen başka toplumsal kurumlara devredilmiş ve daha önceki dönemlerde ailenin görevleri arasında olmayan yeni bazı görevler aileye yüklenmiştir.²⁷⁴

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte özellikle büyük şehirleri etkilemeye başlayan bu değişimlerin bütün Anadolu'ya yayılması, 1950'lerden itibaren başlayan yoğun göç, kentleşme ve kadınların çalışma hayatına girmeleri ve teknolojik gelişmeler neticesinde olmuştur. Özellikle internet gibi 1980'lerden sonra ortaya çıkan ve kısa sürede bütün dünyaya yayılan hızlı teknolojik gelişmeler ise, bu değişimlerin köylere kadar her aile ve bireyi etkilemesi sonucunu doğurmuştur.²⁷⁵

1950'lerden itibaren ülkemizde başlayan sanayileşme süreci, kırsal bölgelerden sanayileşmekte olan bölgelere doğru göç hareketini ortaya çıkarmıştır.²⁷⁶ 1950'lerden önce ülke nüfusunun sadece dörtte biri şehirlerde yaşarken, 2000'lerin başında bu oran dörtte üçe yükselmiştir.²⁷⁷

Nüfus artışıyla birlikte tarımda makineleşme, tarımsal işgücü fazlalığının ortaya çıkması, tarım gelirlerinin düşük düzeyde kalması, kentlerde yeni iş kollarının ortaya çıkışı ve yoğun düzeyde istihdam gerektirmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi,

²⁷⁴ Hasan Hüseyin Taylan, "Türkiye'de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2009, Sayı 22, s. 117-138.

²⁷⁵ Ekici, *agm*, s. 209-224.

²⁷⁶ Ertuğrul Güreşçi, "Kırsal Göç ve Tarım Politikaları Arasındaki İlişki", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı 22, Bahar 2009, s. 51-67.

²⁷⁷ Murat Yılmaz, "Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 20, Sayı 33, 2015, s. 161-188.

kamulaştırma, terör, kan davası, başlık parası, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, şehirlerin rant imkanlarına sahip olması gibi nedenler göç sebepleri olmuştur.²⁷⁸

Göç neticesinde, özellikle sanayileşen şehirlerde meydana gelen yoğunluk kentleşmeyi; bu da farklı kültür ve alt-kültürlerin bir arada yaşayarak, birbirlerini etkilemesi sonucunu doğurmuştur. Bu süreç içinde en çok etkilenen kurumların başında aile gelmektedir.

Göçün en önemli sebebi ekonomik kaygılardır. Daha iyi bir yaşam tarzını elde etme gayretindeki ailelerde kadın da çalışma hayatının dışında kalmamıştır. Neticede, her iki eşin de çalıştığı çocuklu ailelerin sayısında gözle görülür bir artış olmuştur. Ancak, kadının çalışma hayatına atılması, toplumda kadından beklenen rol ve davranışlarda değişiklik meydana getirmemiştir. Kadın hem kendisinden beklenen annelik rolü, eş rolü, ev işleri gibi geleneksel rolünü oynamak zorunda kalmış, hem de çalışma hayatında kendisinden beklenen davranışları sergileyerek,²⁷⁹ daha fazla yorgunluk ve stres altına girmiştir.

Kadınların çalışma hayatına katılmalarından en fazla etkilenen aile bireyleri, şüphesiz annesinin ilgi ve bakımına muhtaç olan bebek ve çocuklar olmuştur. Sabah erkenden işe gitmek zorunda kalan ve ancak akşam evine dönebilen kadının bazı görevleri, zorunlu olarak başka toplumsal kurumlara ve eşlerine devredilmiş ve karı-koca rollerinde bazı değişimler meydana gelmiştir. Bu anlamda, geleneksel aile içi hiyerarşik yapının bozulduğu, daha eşitlikçi, kararların beraber alındığı, erkeğin ev işlerinde ve çocuk bakımında kadına yardım ettiği modern çekirdek aileler çoğalmıştır.²⁸⁰ Ancak, geleneksel rollerdeki bu değişim, daha fazla problemle yüzleşmek zorunda kalan aile içinde aşırı yorgunluk, stres ve şiddet gibi çeşitli sorunları da beraberinde getirerek,²⁸¹ boşanma oranlarında artışa sebep olmuştur.

Ev ekonomisine maddi katkı sağlama düşüncesinin yanı sıra, kadınların çalışma hayatına atılmalarının farklı sebepleri de yok değildir. Bunlardan bazıları; erkeklere

²⁷⁸ Suat Tüfekci, *Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002, s. 140.

²⁷⁹ Ekici, *agm*, s. 209-224.

²⁸⁰ Canatan, *age*, s. 114.

²⁸¹ Ali Çarkoğlu-Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Aile, İş, ve Toplumsal Cinsiyet", *İstanbul Politikalar Merkezi*, Sabancı Üniversitesi, 2013, s. 13-14.

(özellikle babaya ve kocaya) ekonomik olarak muhtaç olmamak (ekonomik özgürlük), sosyal hayatın içinde olmak, boş zamanı değerlendirmek, kariyer elde etmek, kendine olan güvenini sağlamak ve geliştirmek sayılabilir.²⁸²

Son yüzyılda meydana gelen ve bütün toplumları etkisi altına alan teknolojik gelişmeler de aileyi etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Televizyon, bilgisayar, cep telefonu ve internet gibi teknolojik ürünler aile yapılarını ve özellikle aile içi ilişkileri derinden etkilemiş, aile içinde olması gereken sosyal-duygusal paylaşımları ve beraber hareket edebilme kabiliyetlerini minimum düzeye indirmiştir.²⁸³ Özellikle Batı toplumlarında ortaya çıkmış olan olumsuz sayılabilecek yeni aile türleri, aile yapısı ve aile içi ilişkiler bu teknolojik ürünler vasıtasıyla bütün toplumlardaki aileleri etkilediği gibi, Türk ailesini de etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir.

2.3.1. Aile Yapısı

Tarih boyunca çok az bir değişimle 19. yüzyıla kadar gelen Türk ailesi, en büyük değişimlerini 20. yüzyılda yaşamaya başlamış ve bu değişimler özellikle 1950'lerden sonra bütün ülkeye yayılmaya başlamıştır. Geçmişe nazaran Türk ailesinin hem şeklinde, hem yapısında, hem işlevlerinde, hem de cinsiyetten kaynaklanan aile içi statü ve rollerinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, tarih boyunca Türk ailesi içinde hem geniş aile, hem de çekirdek aile varlığını sürdürmüştür. Türk ailesi genel olarak çekirdek aile şeklinde ayrı hanelerde yaşarken, akrabaların bir arada bulunan çadır ve konutlarda yaşaması, beraber hareket etmeleri ve birbirlerine yardım etmeleriyle geniş aile özelliğini de göstermiştir. Ancak, modern dönemde sanayileşme, kentleşme ve göç neticesinde meydana gelen değişimlerle, Türk aile yapısında çekirdek aile baskın bir şekilde öne çıkmıştır. Zira, ekonomik sebepler neticesinde köylerden kentlere yapılan göçler bir arada yaşama eğilimi gösteren aileleri parçalamış ve geleneksel aile yapısının bozulmasına sebep olmuştur. Son zamanlarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yaptırdığı geniş çaplı bir araştırma verilerine göre, günümüzde Türkiye'deki ailelerin yaklaşık yüzde 69'u tam çekirdek ailedir. Ülkemizde geniş aile yapısı varlığını sürdürmekle birlikte oranı yüzde 10 civarındadır. Geri kalan aileler ise yaklaşık yüzde

²⁸² Doğan, *age.*, s. 52.

²⁸³ Ekici, *agm.*, s. 209-224.

21 ile dağılmış ailelerdir. Bu aile türü boşanma neticesinde ortaya çıkan *tek ebeveynli* aile, yalnız yaşayan kişileri ifade eden *tek kişilik aile* veya genel olarak öğrencilerin veya bekar grupların oluşturduğu *akraba olmayan aile*dir.²⁸⁴ Bu veriler hane halkı büyüklüğü verileriyle de desteklenmektedir. Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,59 kişidir. Hanehalkı büyüklüğü açısından kır ile kent arasında belirgin bir farklılık söz konusu değildir.²⁸⁵ Diğer bir ifadeyle, hem kentlerde, hem de köylerde geleneksel geniş aile sayısı oldukça az sayıdadır.

Günümüz modern Türk toplumunda eş seçimi ve evlenme yaşında farklılıklar meydana gelmiştir. Eş seçiminde hala akraba, komşuluk ve çevre faktörü etkili olmakla birlikte,²⁸⁶ bireysel tercihler geçmişe nazaran artış göstermiş ve aile üzerinde akraba ve toplum kontrolünü zayıflamaya başlamıştır. Bu durum ailenin parçalanma olasılığını artıran bir sonucu da ortaya çıkarmıştır.²⁸⁷ Evlilik yaşında ise özellikle 1950’lerden sonra yükselme meydana gelmiştir. Daha önceki süreçte 18 yaş altı evlilikler yüksek iken, 1950’lerde bütün evlilikler içinde erkeklerde yüzde 23’e, kadınlarda yüzde 61’e, 1960’larda erkeklerde yüzde 18’e, kadınlarda yüzde 51’e, 1980’lerin başında ise erkeklerde yüzde 10’un altına, kadınlarda ise yüzde 36’ya gerilemiştir. 1990’ların başında erkeklerde yüzde 5’in altına, kadınlarda yüzde 19’a düşen 18 yaş altı evlilikler, günümüzde erkeklerde sadece yüzde 0,3, kadınlarda ise yüzde 7,6 olarak belirlenmiştir. Evlilik yaşının artmasına etki eden en önemli faktörler arasında çıkarılan kanunlar ve eğitim sayılabilir. Çocuk yaşta yapılan evliliklere ceza uygulaması ve 12 yıllık zorunlu eğitim bireylerin 18-19 yaşından önce evlenmelerini mümkün kılmamaktadır. Yükseköğrenim neticesinde ise evlilik yaşı 30’lara yaklaşmaktadır. Zira eğitim ve kariyer yapma fikri evliliklerin gecikmesine sebep olmaktadır. Bugün ilk evlenme yaşı erkeklerde ortalama 24, kadınlarda ortalama 20’dir.²⁸⁸

Bilindiği gibi evliliğin en önemli fonksiyonlarından birisi üreme fonksiyonudur. Çocuk geçmişte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Ancak, ailelerin sahip olduğu çocuk sayısında geçmişe oranla azalma görülmektedir. Günümüzde iki çocuklu ailelerin oranı yüzde 28’le diğerlerinden daha yüksektir. Üç çocuklu ailelerin oranı ise

²⁸⁴ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 153.

²⁸⁵ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 151.

²⁸⁶ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 191.

²⁸⁷ T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1994 Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları, Kılıçarslan Matbaacılık Sanayi Ltdi Ştd., Ankara, 1994, s. 108.

²⁸⁸ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 181-184.

yüzde 21’dir. Bunu yüzde 13’le tek çocuklu aileler izlemektedir. Daha sonra yüzde 12 ile dört çocuklu, yüzde 7 ile beş çocuklu aileler gelmektedir. Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısındaki düşüşte ekonomik endişelerin önem arz ettiği söylenemez, çünkü ailelerin hem ekonomik düzeyi, hem de eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk sayısında azalma görülmektedir.²⁸⁹

Aile içi iletişim açısından aile üyelerinin bir araya gelme sıklığı iş ve okul mesaisi dışında ve hafta sonlarında yoğunluk kazanmaktadır. Aile üyeleri yüzde 90 oranla hafta sonları, yüzde 89 oranla akşam yemeklerinde, yüzde 73 oranla da sabah kahvaltılarında bir araya gelmektedirler. Dışarıda ara sıra beraber yemek yeme oranı ise yüzde 30 civarındadır. Ara sıra pikniğe giden ailelerin oranı yüzde 50’ye yakındır. Aile üyelerinin beraberce yaptıkları işlerin başında ise yüzde 70’lere varan oran ile alışveriş gelmektedir. Akrabalarla iletişim açısından ise aileler yüzde 25’e varan oranda sık sık akrabalarını ziyaret etmekte iken, ara sıra yapılan akraba ziyareti oranı yüzde 65’dir. Ailelerin yüzde 10’luk bölümü ise hiç akraba ziyareti yapmamaktadırlar.²⁹⁰

Çekirdek aile, göç ve kentleşmenin bu denli artması, ailelerin akrabalık ve komşuluk ilişkilerini de zayıflatmıştır. Modern çekirdek aile diğer aile türlerine nispeten özerk bir birimdir. Kararların aile üyelerince beraber verildiği, ailenin bazı işlevlerinin başka kurumlara devredildiği ve her iki eşin de çalıştığı ekonomik olarak iyi düzeydeki bir çekirdek aile²⁹¹ başkalarına ihtiyaç duymamakta ve sadece kendi hayatını yaşamaya çalışmaktadır. Akrabalarının yaşadığı şehirden başka bir yerde yaşayan ailelerin oranı günümüzde yüzde 30’lara ulaşmıştır.²⁹² Genellikle bu aileler boş zamanlarını da kendi eğlenme ve dinlenmeleri için harcamaktadırlar. Son zamanlarda, akrabalık ilişkilerinin ve misafirliklerin önem arz ettiği dini bayramlarda tatil beldelerindeki doluluk oranı bu durumun önemli bir göstergesidir.

Ayrıca, özellikle çekirdek aileler için tasarlanan ve günümüzde bütün ev tarzları içinde en yüksek oranı sahip olan apartman dairelerinde, akrabalara birkaç günlük misafirlik dışında yer yoktur. Bir araştırma verisine göre, Türkiye’deki konutların yüzde

²⁸⁹ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Aile Yapısı Araştırması 2006*, Nakış Ofset, Ankara, 2010, s. 85.

²⁹⁰ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2006, s. 61-64.

²⁹¹ Canatan, *age*, s. 114.

²⁹² Ferhunde Özbay, “Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri”, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2013, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tanıtım ve Kirtasiye Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s. 77.

70'ten fazlasını çok katlı yapılar oluşturmaktadır²⁹³ ve ailelerin yüzde 74'ü çekirdek aileye uygun hanelerde yaşamaktadırlar. Bütün haneler içinde akraba ile birlikte yaşama oranı ise yüzde 6'dır.²⁹⁴

Günümüzde ailenin geleneksel işlevlerinde de değişimler meydana gelmiştir. Özellikle kadınların iş hayatına girmeleri neticesinde ekonomik faaliyetlerin icra edilmesinde, ev işleri ve çocuğun bakımına ilişkin rollerde farklılaşmalar olmuştur. Kadının ev dışında çalışarak ev ekonomisine katkıda bulunması ve erkeğin geleneksel rolünün bir bölümünü üstlenmesi, erkeğin de kadının geleneksel rollerinden bir bölümünü üstlenmesini gerektirmiştir. Artık kentlerde yaşayan günümüz erkeği temizlik ve mutfak işleri gibi ev işlerinde eşine yardım eden ve çocukların her haliyle alakadar olan bir aile bireyidir.

2.3.2. Türk Toplum Yapısına Özgü, Öngörülen Aile Yaşam Döngüsü Süreçleri

Aile yaşam döngüsü, Batılı sosyologların ifadesiyle geleneksel aileye, bize göre ise modern çekirdek aileye vurgu yapan ve çekirdek aile içindeki bireylerin statü ve icra ettikleri rollere odaklanan bir modeldir. Bu anlamda geleneksel aile yaşam döngüsü benzer fikirlere sahip, işbölümünün açık olduğu, evliliğe, çocuk eğitime, erkek ve kadının geleneksel rollerine önem veren, ev işlerinin ve evin dışındaki işlerin paylaşıldığı çekirdek aileleri anlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır.²⁹⁵ Bu anlamda modern Türk ailesi, aile yaşam döngüsü süreçlerinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığı bir ailedir ve modern Türk ailesi yaşam döngüsü için, günümüzde en yaygın kullanılan Duvall'in aile yaşam döngüsü modeli²⁹⁶ baz alınacaktır. Ancak, Türk aile yapısındaki farklılıklar göz önüne alınarak, döngülerde bazı değişiklikler yapılacaktır.

Bu değişikliklerden ilki nişanlılık dönemi ile ilgilidir. Batı'da yapılmış çalışmalarda döngü olarak kabul edilmemesine rağmen, ülkemizdeki aile yaşam döngüsü çalışmalarında nişanlılık sürecinin göz önüne alınması uygun görünmektedir. Zira, son zamanlarda gençler arasında flört olgusu yaygınlaşmasına rağmen, ülkemizde nişanlılığa atfedilen anlam geçmişten günümüze hala önemini korumaktadır. 2006

²⁹³ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 158.

²⁹⁴ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 70-72.

²⁹⁵ Meijer, *age*, s. 148.

²⁹⁶ Bkz. Tez s. 56.

yılında ülke çapında yapılan bir araştırma verisine göre, araştırmaya katılan evli kişilerin yüzde 88'i kız isteme ve söz kesme töreni yapıldığını, yüzde 81'i de nişan töreninin yapıldığını ifade etmişlerdir.²⁹⁷ Ancak, aynı araştırmada ortaya çıkan bir başka veri, yeni yapılan evliliklerde bu oranların bir miktar düşmeye başladığını göstermektedir.²⁹⁸

İkinci farklılık ise, henüz okul çağına gelmemiş çocuklara sahip ailelerle ilgilidir. Duvall 'küçük çocuklu aileler' döngüsünden sonra 'okul öncesi çocuklu aileler' şeklinde bir başka döngü belirlemiştir. Batılı ülkelerde 3 yaşından itibaren birkaç yıl boyunca çocukların kreş tarzındaki okullara gönderilmeleri oldukça yaygındır. Ancak ülkemizde son on yıldır yaygınlaşan bir yıllık anaokulu söz konusudur. Bu anlamda bu sürecin bizim için döngü olarak kabul edilmesi uygun görünmemektedir.

Diğer bir farklılık ise çocukların evden ayrılma süreçleriyle ilgilidir. Batı toplumlarında belirli bir yaşa gelmiş gençlerin herhangi bir nedenle evden ayrılmaları ve yeni bir ev kurmaları oldukça normal kabul edilirken, bizim toplumumuzda bunun sadece evlilikle olumlu karşılanması durumu hala önemini korumaktadır. Türk toplumunda da çocukların evden ayrılması önem arz etmekle beraber, asıl döngü çocukları evlendirmek, diğer bir deyişle mürüvvetlerini görmek ve torun sahibi olmaktır. Askerlik veya üniversite okumak için evden ayrılan çocuklar yine eve dönecekleri için, döngü olarak kabul edilebilecek en uygun dönem çocukların evlenme dönemidir.

Diğer döngülerde ise bazı döngü isimlerinde küçük farklılıklar yapılmasına rağmen içerikler aynı kalmıştır. Ülkemizde yapılan birkaç çalışmada da Duvall'ın döngüleri kullanılmıştır.²⁹⁹

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, aşağıda Modern Türk aile yaşam döngüsü ile ilgili saptamaların Türk aile yapısına özgü bizim kendi, orijinal tespitlerimiz olduğunu söyleyebiliriz. Bu tespitler esnasında, kadınların çalışma hayatına henüz Batılı ülkelerdeki kadar yoğun katılmamaları, dededen-babadan veya nineden-anneden görülen karı-koca rollerini icra etmede hala ısrarcı olunması gibi bazı noktalarda ve

²⁹⁷ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 220.

²⁹⁸ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 223-224.

²⁹⁹ Özdemir vd., *agm.*, s. 57-72.

döngü belirlemede sıkıntı yaşamakla birlikte, Türk ailesi olarak yoğun bir değişim süreci içinde olduğu da göz önüne alınarak ve eleştirilere de açık olarak, aşağıdaki modern Türk ailesine özgü döngüleri belirlemeye gayret edilmiştir.

2.3.2.1. Nişanlılık Döngüsü

Daha önce de belirtildiği gibi, İslam öncesi Türk toplumunda evliliğe ilk adım olan nişanlılık önemli bir olguydu. Nişanlılık döneminde yeni akrabalar ve akrabalık ilişkileri ortaya çıkmakta ve kız tarafına verilen kalın ve karşılıklı hediyeleşmelerle bu ilişkiler pekişmekteydi. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra da devam eden bu olgu ve ilişkiler çok az değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde evlilik öncesi yapılan nişan veya söz kesme törenleri yüzde 80'leri geçen bir oranla önemini hala sürdürmektedir.³⁰⁰ Kız kaçırma yolu ile yapılan evliliklerde söz kesme ve nişan olmaması, bu oranın daha yüksek olabileceğini de göstermektedir. Nişanlılık döneminde eski dönemlere oranla göze çarpan en önemli değişim başlık parasıdır. Başlık parası hala uygulanmakla birlikte, tüm evlilikler içinde başlık parası verme oranı yüzde 18'dir. Ayrıca öğrenim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe, başlık parası verme oranı düşmektedir.³⁰¹ Sonuç olarak denilebilir ki, Eski Türklerden beri önemini koruyan nişanlılık olgusu bugün de önemini korumaktadır ve bir döngü olarak kabul edilmelidir.

Nişanlılık, evlenecek olan bireylerin evliliğe hazırlanmaları, birbirlerini tanımaları, yeni oluşan akrabalık bağlarına uyum sağlamaları ve aralarındaki duygusal ilişkinin gelişmesi için oldukça önemli bir görevi yerine getirmektedir. Ayrıca ev tutmak, mobilya ve beyaz eşya almak gibi düşün ve evlilik için beraber yapılan faaliyetler ebeveynlerden bağımsız beraber hareket edebilme, sorumluluk alma ve evlenilecek kişi ile ortak karar alabilme gibi becerileri geliştirmekte ve aile olma yolundaki temel bu süreçte atılmaktadır.

Nişanlılık dönemi, tozpembe bir süreç gibi görünse de, bazı evliliklerde yaşanan sorunların başlangıcı bu döngüde ortaya çıkmaktadır. Evlenecek olan kız ve erkeğin ailelerinin aşırı müdahaleciliği, kız tarafının aşırı isteklerde bulunmaları veya kız ve erkeğin aşırı kıskançlık göstermeleri, bazen nişanlılık sürecinin sona ermesine ya da

³⁰⁰ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 220.

³⁰¹ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 206-207.

evliliğin gerçekleşmesi durumunda, bu süreçte yaşanan sorunların evliliğe yansımaya sebep olmaktadır.

2.3.2.2. Yeni Evli-Çocuksuz Aile Döngüsü

*Balay döngüsü*³⁰² olarak da kavramlaştırılan ve ilk aylarında duygusal ilişkilerin hakim olduğu bu döngü, evliliğin kurulmasıyla başlayıp, ilk çocuğun doğumuna kadar devam eder. Toplumumuz için oldukça önem arz eden bu döngü düğün merasimi ile başlamaktadır. 2011 yılında yapılan bir araştırma sonucuna göre, ülkemizde yapılan evliliklerde yüzde 89,4'lük bir oranla düğün töreni yapılmaktadır.³⁰³ Muhtemelen kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler, düğün töreni yapılmadığı için bu oranı bir nebze düşürmektedir.

Evliliğin ilk aylarındaki duygusal ilişkiler zamanla yerini sorumluluk alma, işbirliği, işbölümü ve paylaşım ilişkilerine bırakır. Yapılan bir araştırmada bekarlık döneminde kahvehanelerde oyun oynayarak vakit geçiren gençlerin evliliğin ilk dönemleriyle birlikte bu alışkanlıklarını azalttıklarını ya da tamamen terk ettiklerini ortaya çıkarmıştır.³⁰⁴

Farklı kültür ve toplumsal çevrede yetişen erkek ve kadının birbirlerine uyum sağlamaya çalıştığı bu dönem, evliliğin en tehlikeli evrelerinden birisi olarak kabul edilir. Çünkü en fazla boşanma oranı evliliğin ilk yıllarında ortaya çıkmaktadır. Boşanmaların yüzde 40'ı evliliğin ilk beş yılında meydana gelmektedir.³⁰⁵ Ayrıca, erkek ve/veya kadının anne babalarının evliliğe müdahale etme çabaları da çiftlerin görevlerini yerine getirme ve bağımsız hareket edebilme kabiliyeti geliştirmelerini zorlaştırmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, yeni evli-çocuksuz döngü oldukça kısa sürmektedir. Ülkemizde, özellikle geleneksel yaşam tarzını devam ettirme eğilimi olan çevrelerde, bir an önce çocuk sahibi olunması yönündeki akraba ve çevre baskısı, çiftleri alelacele çocuk sahibi olma sürecine itmekte ve gecikmesi durumunda ise evliliklerde çeşitli sıkıntılara sebep olmaktadır. Bununla birlikte, son dönemlerde

³⁰² Meijer, *age.*, s. 143.

³⁰³ Beşpınar, *age.*, s. 140.

³⁰⁴ Özdemir vd., *agm.*, s. 58.

³⁰⁵ Alanur Çavlin, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, içinde "Türkiye'de Boşanma", Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s. 198.

kariyer yapma arzuları ve çiftlerin boşanma ihtimali endişesi nedeniyle, özellikle eğitim seviyesi yüksek olan çiftlerde, evliliğin ilk yıllarında çocuk sahibi olmayı erteleme bu dönemde önem arz etmektedir. Daha geç yaşlarda çocuk sahibi olma sebebiyle de, doğurganlığın azalması neticesinde, geçmiş yıllara oranla aile başına düşen çocuk sayısı azalmaktadır. 1980'lerin başında aile başına düşen çocuk sayısı 3 iken, günümüzde bu oran 2,16'ya gerilemiştir.³⁰⁶

Bu döngüde yaşanan bir başka sıkıntı ise, düğün esnasında yapılan harcamalardan kaynaklanan borçları ödeme durumudur. Çekirdek aile olarak yaşamlarına devam etme arzusu nedeniyle kiralık bir ev, yeni mobilya ve ev eşyalarına yapılan harcamalar ekonomik olarak henüz istikrara kavuşmayan çiftleri oldukça zorlamaktadır.

2.3.2.3. Küçük Çocuklu Aile Döngüsü

Bir araştırmaya katılan katılımcıların ifadelerine göre, “Çocuk evin gülüdür. Hayatın anlamı ve bizzat kendisidir. Çocuk en büyük değerdir. Umut, gelecek, yaşamın amacı, ailenin temeli, Allah'ın emaneti ve geleceğe yatırımdır. Aile olmanın asgari şartıdır.”³⁰⁷ Aslında bu ifadeler Türk milletinin çocuk konusundaki müşterek duygu ve düşüncelerini göstermektedir.

İlk çocuğun doğumuyla başlayan bu döngü en büyük çocuğun okula başlamasına kadar devam eder. Evliliğin başlangıcından itibaren karı-koca rolünü oynayan ve bu anlamdaki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan çiftler, bu role ek olarak anne-baba rolünü de üstlenirler. Böylece, eşlerdeki rol değişimine ilaveten, aile yapısal bir değişime ve büyümeye de uğramış olur.

Erkeklerde çok fazla değişiklik olmamasına rağmen, nişanlılık sürecinde spor kıyafetler giymeyi tercih eden bayanlar, evlilikle, hatta çocuğun doğumuyla birlikte, muhtemelen daha çok anne gibi görünme niyetiyle klasik kıyafetler giymeyi tercih etmektedirler.³⁰⁸

³⁰⁶ İsmet Koç, “Türkiye’de Doğurganlık Seviyesi ve Örüntüsünün Değişimi: 1968-2011”, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* içinde, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s. 173.

³⁰⁷ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s. 246-247.

³⁰⁸ Özdemir vd., *agm*, s. 58.

Bir önceki döngü gibi, bu döngü de anne-babayı oldukça zorlayan bir süreçtir. Geleneksel ailelerin yüzde 10 gibi oldukça düşük oranda bulunduğu ülkemizde,³⁰⁹ yeni doğan bebeklerle ilgilenecek ve anne-babaya yol gösterecek nine-dededen mahrum olan çekirdek aileyi, eğer kadın da çalışıyorsa, oldukça zor günler beklemekte ve bebekle ilgili çoğu şeyi deneme-yanılma yoluyla öğrenerek, çoğu gece uykusuz kalarak tahammül sınırlarını haddinden fazla zorlamaktadırlar. Ayrıca, bebeğe yapılan hastane, bakıcı, mama, bez, oyuncak gibi masraflarla birlikte ekonomik sorunlar da baş göstermekte ve karı-koca kendi harcamalarından feragat etmektedirler. Türkiye genelinde yapılan bir araştırma sonucuna göre eşler arasında yaşanan sorunların en başında ve yüksek bir oranda “ev ve çocuklar ile ilgili sorumluluklar” ile “harcama ve tüketim alışkanlığı” gelmektedir.³¹⁰

Nişanlılık döneminde ve halk arasındaki ifadeyle *cicim* aylarında birbirlerine çok ilgi ve alaka gösteren çiftler, bebeğin doğumuyla birlikte ilgilerini bebeğe yönlendirmekte ve birbirlerine daha az zaman ayırmaktadırlar. Özellikle anne şefkatiyle çoğu vaktini bebeğe ayıran anne, eşine daha az ilgi göstermektedir. Neticede, eşlerin birbirlerinden uzaklaşması ve erkeğin dış dünya ve arkadaş çevresi ile olan ilişkilerinin artması söz konusu olmaktadır.

Bahsi geçen bütün sorunlar karı-koca ilişkilerini etkileyerek çiftlerin maddi-manevi zor günler geçirmelerine sebep olmaktadır. Eğer aile bütün bu sorunları iyi bir iletişim kurarak, dayanışma ve işbirliği içinde iş bölümü yaparak çözebilirlerse, çok güçlü ve sağlam bir şekilde diğer döngüye geçebilmektedirler.

2.3.2.4. Okul Dönemi Çocuklu Aile Döngüsü

Günümüz Türk toplumunda aile, çocuğun kendisini yetiştirip iyi bir evlat olmasını, topluma eğitimli bir birey olarak katılmasını arzu etmektedir. Kendi ayakları üzerinde durabilecek bilgi, kabiliyet ve değere sahip olması arzu edilen çocuk, ailesine, vatanına, milletine, inancına ve değerlerine sahip çıkarak faydalı olacaktır. Bütün bunlar elbette iyi bir eğitimle olacaktır. Bu görüş tipik modern Türk ailesinin çocuklarından beklentisini dile getirmektedir.³¹¹

³⁰⁹ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 153.

³¹⁰ Beşpınar, *age.*, s. 147.

³¹¹ T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, s 248-249.

Kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun daha yüksek olduğu 1950'lerde, çiftçilik, hayvancılık ve babasının mesleğini devam ettirme imkanı sebebiyle eğitim bu denli önem arz etmemekteydi. 2011 yılında yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılan yaşlıların üçte birinin okur-yazar olmadığı, ortaokul ve üstü öğrenim gören yaşlıların oranının Türkiye genelinde sadece yüzde 16 civarında olduğu ortaya çıkmıştır.³¹² Ancak, çocuk eğitimi genel olarak günümüz modern çekirdek aile için önem arz etmektedir. Özellikle son birkaç on yıl içinde Türkiye'de yasa değişiklikleriyle çocukların zorunlu eğitiminin önce 8 yıla, daha sonra da 12 yıla çıkarılması, ailelerin eğitime daha çok önem vermelerine sebep olmuştur. Ayrıca, günümüzde nüfusun dörtte üçünün şehirlerde yaşıyor olması, ailelerdeki çocuklarının okuyarak iş gücü sahibi olmaları fikrini artırmaktadır.

En büyük çocuğun okula başlamasından, yine en büyük çocuğun ergenliğe erişmesine kadar süren bu dönemde, o ana kadar karı-koca ve anne-baba görevlerini yerine getiren ebeveynler, çocuğun eğitimiyle de ilgilenme rollerini üstlenirler veya üstlenmeleri beklenir. Aile, aktivitelerini çocuğun ders çalışma zamanlarına göre ayarlamaktadır.³¹³

Diğer işlerin ve giderlerin yanında, akşamları çocukların ders çalışmasına yardımcı olmak ve eğitim giderlerini karşılamak bu döngünün özelliklerindendir. Okula giden çocuğun yanında, muhtemelen diğer küçük kardeş(ler)in de olması ve kadının da iş hayatında olması anne-babanın işbölümü yapmasını ve her iki ebeveynin de çocuklarla ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır.

Çocuğun okula başlamasıyla birlikte, özellikle büyük yerleşim yerlerinde çocuğun sosyal çevresinde genişleme meydana gelmektedir. Sınıf ve okul arkadaşlarıyla beraber olmak ve beraber vakit geçirmek hem çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlamakta, hem de çocuğun arkadaş çevresini kontrol altında tutmak adına ailelerin tanışmasına ve yeni dostluklar kurulmasına katkı sağlamaktadır. Bu anlamda, aileler arasında misafirlikler, akşam oturmaları, hafta sonu piknikleri gibi aktivitelerde artışlar

³¹²Mehmet Ali Eryurt, "Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Yaşlılık Dönemiyle İlgili Yaşam Tercihleri", *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* içinde, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2013, s. 97.

³¹³ Özdemir vd., *agm.*, s. 32.

olmaktadır. Yani, çocukların sosyalleşmesi ailelerin de sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır.

Kırk-elli yıl öncesine kadar ülkemizde, babanın mesleğini devam ettirme eğilimi nedeniyle eğitime önem verilmezken ve anne-baba bu noktada çaba sarf etmezken, günümüzde köylerde yaşayan ailelerden kentlerde yaşayan ailelere kadar, hepsi çocuklarının eğitimine önem vermekte ve çocuklarının iyi bir eğitim alabilmeleri için ellerinden gelen gayreti göstermektedirler. Elbette bu durum hem annenin, hem de babanın üzerlerine düşen görevi yerine getirmelerini gerektirmektedir.

2.3.2.5. Ergen Çocuklu Aile Döngüsü

Ergenlik biyolojik, sosyal ve psikolojik açıdan gelişme ve olgunlaşmanın meydana geldiği, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir.³¹⁴ Ergenlik dönemi hayatın fırtınalı ve karışık dönemlerinin en yüksek noktasına eriştiği bunalımlı bir yaşam kesitidir.³¹⁵

Bu döngü en büyük çocuğun ergenliğe adım atmasıyla başlamakta, en küçük çocuğun ergenlikten çıkmasıyla sona ermektedir. Ergenlik dönemindeki çocuğun bireyselleşme ve kendini ifade etme çabaları içinde olması ve aile içinden arkadaş çevresine doğru yönelmesi³¹⁶ nedeniyle, aile için hayati önem arz eden oldukça sıkıntılı ve endişe verici bir dönemdir.

Ergenler için arkadaşlık ilişkileri oldukça belirleyici özellikler taşımaktadır. O ana kadar aileden karşılanan duygusal ihtiyaçlar artık arkadaş çevresinden karşılanmaya başlanır. Evin dışında geçirilen zaman ve aileden bağımsız hareket etme süresinde belirgin artışlar meydana gelir. Bu dönemde yukarıdaki rollerine ilaveten, çocuğun sorunlarıyla ilgilenmek, ona yol göstermek, kötü olduğunu düşündükleri alışkanlıklardan korumaya çalışmak, gittikçe artan harcamalarını karşılamak gibi ebeveynleri çok zor durumda bırakan görevler ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerin en aciz durumda kaldıkları ve rollerini oynamada zorlandıkları dönem belki de bu dönemdir. Çocuğun tavır ve davranışlarında meydana gelen ve çoğunlukla ebeveynler tarafından

³¹⁴ Halide Yavuz, *Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler*, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1986, s. 277-278.

³¹⁵ T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, *Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları*, Takav Matbaacılık, Ankara, 1997, s. 7.

³¹⁶ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 10.

olumsuz görülen değişimler neticesinde aşırı müdahalecilik, ergenle ebeveynlerin sürekli çatışmalarına ve aralarındaki iletişimin kopmasına sebep olmaktadır. Bu dönemde ergenlerin en rahatsız oldukları konular anne-babalarının kendilerine çocuk muamelesi yapması, özgürlüklerinin kısıtlanması, giyim-kuşamlarına karışılması, kendi kararlarını kendilerinden ziyade anne-babalarının alması ve arkadaş çevrelerine sık sık müdahale edilmesidir.³¹⁷

Bu döngüde anne-babanın ergen çocuklarının geleceği ile ilgili endişeleri de artmaktadır. Bu anlamda çocuğa sıkı bir şekilde ders çalıştırmak, okul sonrası ve hafta sonları kurslara göndermek aileler için önem arz etmektedir. Ancak, çocuğun hem okula hem de kursa gitmesi, ders çalışması ve geri kalan zamanını arkadaşlarıyla geçirmesi ailece beraber geçirilen zamanın azalmasına sebep olmaktadır.

2.3.2.6. Evden Ayrılan Çocuklu Aile Döngüsü

Üniversite eğitimi, evlenme, işe girme gibi nedenlerle ilk çocuğun evden ayrılmasından son çocuğun evden ayrılmasına kadar geçen süreyi ifade eden bir döngüdür. Çocukların evden ayrılma süreçleri ebeveynler için hem maddi, hem de manevi oldukça sıkıntılı ve stresli olmaktadır. Ayrıca evden ayrılan çocuklar da bu dönemi sancılı geçirebilmektedirler.

Bu dönemde çocuğun üniversite okumak için ailesinin yanından ayrılarak başka bir şehre gitmesi hem ilk defa evden ayrılan çocuk için, hem de anne-baba için oldukça zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun nerede kalacağı, arkadaş çevresinin uygun olup olmadığı, yeterli parasının olup olmadığı gibi endişeler aileyi sürekli meşgul eden konular arasında yer almaktadır. Eğer evden ayrılan kız çocuğu ise endişeler daha da artmaktadır.

Çocukların nişanlılık ve evlilik süreçlerinde ise daha çok maddi problemler ortaya çıkmaktadır. Nişan ve düğün için takılan takılar, yapılan masraf, yeni çift için ev tutulması, mobilya ve beyaz eşya alınması aileleri zorlayan ve borçlanmalarına sebep olan durumlar arasındadır. Ayrıca, evden ayrılan çocukların yaşamlarına ve evliliklerine müdahale etme, kaynana-gelin çekişmeleri, çocukların teker teker evden ayrılmasıyla ortaya çıkan boşluk bu döngünün özelliklerindendir.

³¹⁷ David P. Ausubel, *Theory and Problems of Adolescent Development*, Writers Club Press, Lincoln, 2002, s. 229.

Çocukların nişanlanma ve evlenme süreçlerindeki bir başka olgu ise toplumumuz için önem arz eden dünürlük ilişkileridir. Nişan ve evlilikle başlayan yeni akrabalık ilişkileri ailelerin gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Dünürler arası misafirlikler, hediyeleşmeler, görüşmeler sıkça yaşanmaktadır. Elbette bu süreçte dünürler arasında bazı sıkıntılar da ortaya çıkmaktadır. Dünürler arasındaki ilişkiler evlenecek olan gençlere de olumlu ya da olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

2.3.2.7. Boş Yuva Döngüsü

Bütün çocukların evden ayrılmasıyla çiftin baş başa kaldıkları döngüdür. Genel olarak evliliğin 20. ve 25. yılları arasında ortaya çıkan bu süreç emeklilik döngüsü şeklinde de ifade edilmektedir. Nine-dede rolü ve torunlarla ilişkiler bu sürecin önemli özelliklerindendir. Bu döngü bazı aileler için huzur ifade ederken, bazıları için sıkıntının devamıdır. Batı toplumlarına yönelik yapılan araştırmalarda, bu döngünün çiftler için ikinci bir bahar olduğu ve evlilik doyumunun en yüksek olduğu dönem³¹⁸ olarak ortaya çıkmıştır. O ana kadar birçok telaşa, soruna beraber göğüs geren çiftler, evin boşaldığı bu süreçte birbirlerine daha sıkı sarılmakta ve daha fazla zaman ayırmaktadırlar.

Bu süreçte ortaya çıkan sıkıntıların kaynağını evin boşalması ve emeklilikle birlikte çiftlerin boşluğa düşmeleri oluşturur. Evlilikleri boyunca iyi iletişim kuramayan ve çocuklarının yanlarından ayrılmasını kabullenemeyen çiftler sıkıntı yaşamaya devam ederler. Bunlar, genellikle evden ayrılan çocuklarının yaşamlarına ve evliliklerine müdahale etmeye çalışan, onların problemlerini kendilerine dert edinen, ‘problemlerini kendileri çözsün’ diyemeyen çiftlerdir. Neticede, hem kendilerini sıkıntıya sokmakta, hem de çocuklarının kendi başlarına hareket etme yetisini elde etmelerini zorlaştırmaktadırlar.

Boş yuva döngüsünde emeklilikten kaynaklanan boş zaman çokluğu sebebiyle, bazı ailelerin ev dışında geçirdikleri zaman süresi artmaktadır. Kadın zamanını arkadaşları ve komşularıyla geçirirken, erkek kahvehaneye, lokale veya camiye gitmektedir. Çocukları ve torunları ziyaret, termal tatiller, hac ve umre seyahatleri bu dönemde artmaktadır.³¹⁹

³¹⁸ Elizabeth W. Markson, “Marital Satisfaction”, *The Encyclopedia of Aging* içinde, Ed. George L. Maddox, Springer Publishing, New York, 2001, s. 648

³¹⁹ Özdemir vd., *age.*, s. 70.

2.3.2.8. Dulluk Döngüsü

Eşlerden birinin ölmesinden, diğerinin de ölmesine kadar devam eden son döngüdür. Eşin ölmesiyle ortaya çıkan boşluk ve gündelik ihtiyaçları gidermede yaşanan sıkıntılar yaşlı için baş edilmesi gereken en önemli sorunlardandır. Fiziki kabiliyetleri zayıflayan birey, bu süreçte sağlık problemleriyle uğraşmak ve ölüm korkusuyla yüzleşmek durumundadır.³²⁰

Yalnız yaşayan erkeklerin evde iletişim kuracak birini bulamadıkları için bu süreçte dışarıda geçirdikleri zaman artmaktadır. Vakit namazlarında camilerin özellikle yaşlılar tarafından doldurulması veya kahvehanelerde yaşlıların çokluğunun bir sebebi de bu olsa gerektir. Bu nedenle, özellikle dul erkeklerin yeniden evlenme niyeti ortaya çıkmaktadır. Bayanlar için ise durum biraz farklıdır. Kendi gündelik ihtiyaçlarını karşılamaları ve evde zaman geçirmeye zaten alışık olduklarından, belki de ayıplanma endişesiyle, tekrar evlenme niyetleri düşüktür. Ayrıca, son dönemlerde devletin dul kadınlara verdiği aylık ve bazı kurumların yaşlılara yönelik hizmetleri de eşleri ölmüş bayanların maddi yetersizlik sebebiyle tekrar evlenme niyetlerini ortadan kaldırmaktadır.

Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalara göre, Türkiye’de eşi ölmüş yaşlı oranı yüzde 28’dir. Bakıma muhtaç yaşlı bireylerin bulunduğu ailelerin oranı ise yüzde 6,3’tür. Ailenin oldukça önem arz ettiği bizim gibi toplumlar için aslında bu oran oldukça düşüktür. Yaşlılar çocuklarının yanında yaşamayı arzu etmekle birlikte, onları rahatsız edeceklerini düşünerek mümkün olduğunca kendi başlarına yaşamayı tercih etmektedirler.³²¹ Ülke genelinde yalnız yaşayanların yüzde 62’sini eşi ölmüş yaşlı kadınlar oluşturmaktadır.³²² Bu oran bütün zorluklara rağmen yaşlıların kimseye yük olmama düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, aile yaşam döngüsü boyunca çiftler her an birçok sorunla karşılaşmakta ve bunların çözümü ile uğraşmaktadırlar. Sorunların çözümünde sıkıntı yaşayanlar için aile hayatı bir eziyete dönüşmekte ve çözilemeyen sorunlar arttıkça etkisi yıkıcı hale gelebilmektedir. Bununla birlikte, aile içi iletişimi kurmuş, sorunların

³²⁰ Eryurt, *age.*, s. 102.

³²¹ Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2011, s. 358-364.

³²² Özbay, *age.*, s. 75.

özümünde birbirlerine yardımcı olan, çocuklara yol gösterici olan aileler daha huzurlu aile ortamı oluşturmakta ve toplum için daha sağlıklı bireyler yetiştirmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde, alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında örneklemin olgusal kimliği ve dindarlık dereceleri ile ilgili bilgilere, ailelerin çeşitli yaşam döngüleri içindeki tutum ve davranışları ile ilgili betimsel istatistik ve analizlere, sonuç ve değerlendirmelere yer verilecektir.

3.1. ÖRNEKLEMİN OLGUSAL KİMLİĞİ

Olgusal kimlik bireylerin cinsiyeti, yaşı, doğum yeri, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, medeni durumu, mensup olduğu din, mesleği gibi sosyo-ekonomik olguları belirlemeye yönelik bilgilerdir. Olgusal kimliğin tespiti örneklemin ana kütleyi yeterince temsil edip edemediğini, örneklem içinde yer alan bireylerin betimlemeye çalışılan tutum ve davranışları ne ölçüde gösterdikleri ve araştırma sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde, kategoriler arasında farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek adına önem arz etmektedir.³²³ Bu anlamda, çalışmanın araştırma örnekleminin olgusal kimliği aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

3.1.1. Örneklemin Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 9. Örneklemin Cinsiyete Göre Yüzdelik Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	310	42,1
Kadın	426	57,9
Toplam	736	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi, örnekleimde toplam 736 kişi bulunmaktadır. Bunların %42,1’i erkeklerden, %57,9’u ise kadınlardan oluşmaktadır. Örneklem içinde kadın ve erkeklerin eşit oranda temsil edilememesi, konunun aile ve eşlerin tutum ve davranışları olması nedeniyle anket uygulamasının genel olarak ev ortamlarında ve evlerde çoğunlukla kadınların bulunduğu gündüz vakitlerinde yapılmasından kaynaklanmıştır. Diğer bir sebep ise, erkeklerin aile bireyleri ve bireyler arasındaki ilişki söz konusu olduğunda konuşmakta isteksiz davranmalarındır.

³²³ Zeki Aslantürk, *Kutsalın Dönüşü*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1998, s. 67.

3.1.2. Örneklemin Yaş Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 10. Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Yüzdelik Dağılımı

Yaş	N	%
18-24	24	3,3
25-30	92	12,5
31-40	254	34,5
41-60	296	40,2
61 üstü	70	9,5
Toplam	736	100

Örnekleimde 18-24 yaş arasında olanlar %3,3, 25-30 yaş arasında olanlar %12,5, 31-40 yaş arasındakiler %34,5, 41-60 yaş arasındakiler %40,2 ve 61 yaş ve üstü olanlar ise %9,5 oranında temsil edilmektedirler. 18-24 yaş aralığındaki evli birey oranının az olması evlilik yaşının yükseldiğini göstermektedir.

3.1.3. Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 11. Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Eğitim Durumu	N	%
Üniversite	236	33,1
Lise	174	23,6
Ortaokul	96	12,9
İlkokul	190	25,5
Okur-yazar değil	40	5,0
Toplam	736	100

Örneklemin eğitim düzeyi %33,1 ile üniversite, %23,6 ile lise, %12,9 ile ortaokul, %25,5 ile ilkokul şeklindedir. %5'i ise oku-yazar değildir. Üniversite mezunu oranının yüksek olması, özellikle lise mezunu olarak işe başlayan memurların önlisans ve lisans mezunu olmaları durumunda maaşlarında artış yapılması nedeniyle açık öğretim fakültesi okumalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim, anket uygulaması esnasında görüştüğümüz memurlardan bir kısmı, hem memuriyetlerine devam ettiklerini hem de açık öğretim fakültesi okuduklarını ve özellikle ilçelerde görev yapan memurlar bulundukları yerlerdeki Meslek Yüksekokullarında eğitim gördüklerini ifade etmişlerdir.

Okur-yazar olmayanların oranının %5 olması da günümüz eğitim koşulları göz önüne alındığında biraz yüksek görünmektedir. Ancak, Batı Akdenizi oluşturan yerleşim yerlerinde, özellikle de Toroslarda göçebe hayatın yakın zamanlara kadar devam etmesi, 61 yaş üstü gruptakilerin bir bölümünün herhangi bir eğitim alamamalarına sebep olmuştur.

3.1.4. Örneklemin Meslek Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 12. Örneklemin Meslek Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Meslek Durumu	N	%
Memur	208	28,3
İşçi	152	20,7
Çiftçi	56	7,6
Esnaf	64	8,7
Ev hanımı	222	30,2
Diğer	34	4,6
Toplam	736	100

Tablo 12’den de anlaşılacağı üzere, örneklemin %28,3’ü memur, %20,7’si işçi, %7,6’sı çiftçi, %8,7’si esnaf, %30,2’si ev hanımı ve %4,6’sı diğer meslek gruplarından oluşmaktadır.

3.1.5. Örneklemin Aylık Gelir Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 13. Örneklemin Gelir Durumuna Göre Yüzdelik Dağılımı

Gelir Durumu	N	%
500-1000	74	10,1
1100-2000	212	28,8
2100-3000	246	33,4
3100-4500	98	13,3
4600 ve üstü	106	14,4
Toplam	736	100

Tablo 13 incelendiğinde, örneklemin %11’inin 500-1000 TL arası, %28,8’inin 1100-2000 TL arası, %33,4’ünün 2100-3000 TL arası, %13,3’ünün 3100-4500 TL arası ve %14,4’ünün de 4600 ve üstü geliri olduğu anlaşılmaktadır. Bu oranlar orta düzeyde gelire sahip olanların oranının yüksek olduğunu, ancak alt gelir grubunun oranının da düşük olmadığını göstermektedir.

3.1.6. Örneklemin Oturduğu Yere Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 14. Örneklemin Oturduğu Yere Göre Yüzdelik Dağılımı

İkamet Edilen Yer	N	%
Büyükşehir	262	35,6
İl	158	21,5
İlçe	240	32,6
Kasaba/Köy	76	10,3
Toplam	736	100

Örneklemin %35,6’sının büyükşehirde, %21,5’inin şehirde, %32,6’sının ilçede ve %10,3’ünün kasaba/köyde ikamet etmekte oldukları Tablo 14’den anlaşılmaktadır.

Büyükşehir Antalya ve merkez ilçeleri iken, iller Isparta ve Burdur, İlçe ve kasaba/köyler ise bu üç şehrin giriş bölümünde belirtilen ilçe ve kasaba/köyleridir.

3.1.7. Örneklem Evlenme Yaşına Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 15. Örneklem Evlenme Yaşına Göre Yüzdelik Dağılımı

Evlenme Yaşı	N	%
18-24	488	66,3
25-29	200	27,2
30-34	42	5,7
35-45	4	0,5
46 üstü	2	0,3
Toplam	736	100

Tablo 15'deki verilere göre, örneklem %66,3'ü 18-24 yaş aralığında, %27,2'si 25-29 yaş aralığında, %5,7'si 30-34 yaş aralığında, %0,5'i 35-45 yaş aralığında ve %0,3'ü 46 ve üstü yaş aralığında evlenmişlerdir.

3.1.8. Örneklem Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 16. Örneklem Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre Yüzdelik Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
Çocuk yok	64	8,7
1	134	18,2
2	302	41,0
3	138	18,8
4 üstü	98	13,3
Toplam	736	100

Örneklem içinde henüz çocuğu olmayan yeni evlilerin oranı %8,7'dir. %18,2'sinin 1 çocuğu, %41'inin 2 çocuğu, %18,8'inin 3 çocuğu ve %13,3'ünün 4 ve üstü çocuğu vardır. Aileler başına düşen çocuk sayısı ortalama iki civarındadır.

3.1.9. Örneklem Kendi Dindarlık Algısına Göre Yüzdelik Dağılımı

Tablo 17. Örneklem Kendi Dindarlık Algısına Göre Yüzdelik Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
Çok dindar	164	22,3
Dindar	372	50,5
Din ile az ilgili	162	22,0
Din ile ilgisi yok	38	5,2
Toplam	736	100

Tablo 17'den de anlaşılacağı üzere, örneklem %22,3'ü kendini çok dindar, %50,5'i dindar, %22'si din ile az ilgili, %5,2'si ise din ile ilgisi yok şeklinde tanımlamışlardır. Kendini çok dindar ve dindar görenlerin oranı oldukça yüksektir.

3.2. AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ VE BU SÜREÇLERE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

3.2.1. Nişanlılık Döngüsü (N.D.)

Nişanlılık döngüsü eş adaylarının birbirlerini daha iyi tanıma ve evlilik için maddi-manevi hazırlık yapma dönemi olarak tanımlanmaktadır.³²⁴ Toplumumuzda, hem eş adayları hem de aileleri açısından oldukça cazip ve arzu edilen bir süreçtir. Eş adayları açısından birbirlerini tanıma, beraber hareket etme, birlikte karar verme ve uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını görme açısından, aileleri için ise çocuklarının mürüvvetini görme ve yeni akrabalıklar edinme açısından oldukça önem arz eder. Ancak evlilik hazırlıklarının getirdiği stres ve ailelerin anlaşılamamalarından kaynaklanan nedenlerle bazı problemlerin yaşandığı da bir süreçtir.³²⁵ Bu anlamda, bazı evliliklerde yaşanan sıkıntıların başlangıcı nişanlılık döngüsünde ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, nişanlılık döngüsünde bireylerin tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.1.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 18. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	3,05	74
	Dindar	2,86	128
	Din ile az ilgili	2,86	80
	Din ile ilgisi yok	2,33	28
	Toplam	2,85	310
kadın	Çok dindar	3,03	90
	Dindar	2,92	244
	Din ile az ilgili	2,86	82
	Din ile ilgisi yok	2,47	10
	Toplam	2,92	426
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,90	736

³²⁴ Şükrü Selim Has, “Nişanın Bozulmasının Hukuki ve Dini/Ahlaki Neticeleri”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2006/1), s. 113-131.

³²⁵ Nevzat Tarhan, *Evlilik Psikolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 41.

Tablo 19. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	310	2,85	734	1,647*	,101
Kadın	426	2,92			

Tablo 20. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyet	,210	1	,210	,700	,403	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
dindarlık	10,867	3	3,622	12,059*	,000	
cinsiyetin * dindarlık	3,323	3	,108	1,358*	,008	
Hata	218,674	729	,300			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 19'daki t-testi sonuçlarına göre, cinsiyetin nişanlılık döngüsüne anlamlı bir etkisi söz konusu değildir. Hem erkeklerin (2,85) hem de kadınların (2,92) nişanlılık döngüsü ile ilgili tutum ortalamaları birbirine oldukça yakındır ve her iki cins de döngüye özgü rol ve davranışları benzer şekilde sergilemektedirler.

Dindarlığın ise nişanlılık döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur³²⁶ [$F_{(3;736)}=12,059$, $p<0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en düşük ortalama dinle ilgisi olmayanlarda görülürken, en yüksek ortalama çok dindarlarda görülmektedir. Bu anlamda, çok dindar olanlar (3,04) dindar (2,90), din ile az ilgili (2,86) ve din ile ilgisiz (2,36) olanlara oranla nişanlılık döngüsünde daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Nişanlılık döngüsünde en olumsuz tutum düzeyi din ile ilgili olmayan erkek ve kadınlarda görülmektedir. Dindarlığın döngüye etkisinin en önemli sebebi, muhtemelen dindarların karşı cinsle ilk defa bu kadar yakın olmalarıdır. Bu nedenle, dindarlar için döngü diğerlerine nispeten daha olumlu karşılanmaktadır.

Hem cinsiyet hem de dindarlık beraber düşünüldüğünde ise bu iki faktörün de nişanlılık döngüsüne anlamlı etkileri söz konusudur [$F_{(3;736)}=1,358$, $p<0.05$]. Tablo 18'deki veriler hem erkeklerde hem kadınlarda dine verilen önem azaldıkça nişanlılık döngüsü için önem arz eden hususlara verilen önemin de azaldığını göstermektedir. Ancak burada dikkat çeken bir husus, din ile az ilgili olanların nişanlılık döngüsündeki tutum düzeyinin din ile ilgisi olmayanlara yakın olması mantıklı görünürken, çok dindar

³²⁶ Dindarlığın nişanlılık döngüsüne anlamlı etkiye sahip olması, buradan itibaren nişanlılık döngüsü başlığı altındaki bütün alt başlıklarda da geçerli olacaktır. Bu nedenle her alt başlıkta bu ifade tekrar edilmeyecektir.

ve dindarlara daha yakın olmasıdır. Bu anlamda, din ile az çok ilgilenenlerde dinden kaynaklanan hassasiyetlerin ve dini unsurların hakim olduğu gelenek-göreneklerin önem arz ettiği söylenebilir. Ayrıca, din ile ilgisi olmayanlarda evlilik sürecinden önceki flört olgusunun ve kadın erkek ilişkilerinin diğerlerine nispeten daha yaygın ve serbest olma ihtimali, bu grup için nişanlılık dönemini daha az önemli hale getiriyor olabilir.

3.2.1.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 21. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	3,58	6
	Dindar	2,83	12
	Din ile az ilgili	3,25	6
	Din ile ilgisi yok	-	-
	Toplam	3,12	24
25-30	Çok dindar	2,78	20
	Dindar	3,09	40
	Din ile az ilgili	2,97	24
	Din ile ilgisi yok	2,56	8
	Toplam	2,95	92
31-40	Çok dindar	2,94	44
	Dindar	2,85	128
	Din ile az ilgili	2,82	70
	Din ile ilgisi yok	2,27	12
	Toplam	2,83	254
41-60	Çok dindar	3,16	74
	Dindar	2,92	158
	Din ile az ilgili	2,95	54
	Din ile ilgisi yok	2,52	10
	Toplam	2,97	296
61 ve üstü	Çok dindar	2,91	20
	Dindar	2,79	34
	Din ile az ilgili	1,96	8
	Din ile ilgisi yok	2,12	8
	Toplam	2,66	70
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,89	736

Tablo 22. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	8,184	4	2,046	6,637*	,000	5-1, 5-2, 5-3, 5-4**
dindarlık	11,102	3	3,701	13,085*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1***
yaşınız * dindarlık	9,759	11	,887	3,137*	,000	
Hata	202,790	718	,283			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. 18-24, 2. 25-30, 3. 31-40, 4. 41-60, 5. 61 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 22'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın nişanlılık döngüsüne anlamlı bir etkisi söz konusudur [$F_{(4;736)} = 6,637$, $p < 0.05$]. Bu anlamda, gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre 61 yaş ve üstünde olanların (2,66) 41-60 yaş (2,97), 31-40 yaş (2,83), 25-30 yaş (2,95) ve 18-24 yaş (3,12) aralığındakilere nispeten nişanlılık sürecindeki tutum ve davranışlarının olumsuz anlamda farklılık arz ettiği görülmektedir. Ayrıca, hem yaşın hem de dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkileri vardır [$F_{(11;736)} = 3,137$, $p < 0.05$]. Ankete katılan bireylerden yaşı küçük ve çok dindar olanların (3,04) tutumları daha olumlu iken, yaş ilerledikçe ve dindarlık düzeyi düştükçe oran (2,36) belirgin bir şekilde düşmektedir.

Yaş faktörünün anlamlı etkisi toplumsal ve kültürel değerlerdeki bazı değişimleri de göstermektedir. Özellikle 61 yaş ve üstü olanların düşük ortalamaları 40-50 yıl önce nişanlılık sürecinde çiftlerin görüşme ve beraber hareket etme imkanlarının kısıtlı olduğunu ve bunun toplum tarafından hoş karşılanmadığını göstermektedir. Nitekim, nişanlılık ölçeği içinde bulunan 'Ailelerin yaklaşımı nedeniyle nişanlılıkla görüşemedim', ifadesine verilen cevaplarda en yüksek ortalama 61 yaş ve üstü katılımcılardan gelmiştir. Günümüzde ise, hem sosyal ve kültürel değerlerdeki değişimler, hem de teknolojik gelişmeler çiftlere daha rahat görüşme imkanı sağlamaktadır.

3.2.1.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 23. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	3,04	58
	Dindar	2,80	110
	Din ile az ilgili	2,97	60
	Din ile ilgisi yok	2,03	8
	Toplam	2,88	236
lise	Çok dindar	2,85	28
	Dindar	2,96	98
	Din ile az ilgili	2,95	30
	Din ile ilgisi yok	2,45	18
	Toplam	2,89	174
ortaokul	Çok dindar	3,11	24
	Dindar	3,00	36
	Din ile az ilgili	2,77	28
	Din ile ilgisi yok	2,53	8
	Toplam	2,92	96
ilkokul	Çok dindar	3,09	40
	Dindar	2,96	106
	Din ile az ilgili	2,67	42
	Din ile ilgisi yok	2,25	2
	Toplam	2,92	190
okur-yazar değil	Çok dindar	3,12	14
	Dindar	2,71	22
	Din ile az ilgili	3,37	2
	Din ile ilgisi yok	2,37	2
	Toplam	2,87	40
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,89	736

Tablo 24. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p.	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	,275	4	,069	,215	,930	
dindarlık	4,949	3	1,650	7,806*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
eğitim * dindarlık	8,207	12	,684	2,327*	,006	
Hata	210,405	717	,294			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 24'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim durumunun nişanlılık döngüsüne anlamlı bir etkisi yoktur. Genel anlamda bütün gruplar, nişanlılık döngüsünde benzer tutumları sergilemektedirler. Bütün gruplarda ortalama 2,87 ile 2,92 arasında değişmektedir. Duygusal ilişkileri etkileyen en önemli unsur insani

özelliklerdir. Dolayısıyla, nişanlılık sürecini ve bu süreçteki tutum ve davranışları belirleyen unsurlar bireylerin hisleri ve duygularıdır. Bu nedenle, bireylerin eğitim düzeyi döngüdeki tutum ve davranışlar üzerinde etkili değildir.

Eğitim ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkileri bulunmaktadır [F_(12;736)=2,327, p<0.05]. Tablo 23’deki verilere göre, bütün eğitim gruplarında dindarlık düzeyi değiştikçe, ortalamalarda da değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bütün eğitim gruplarında nişanlılık döngüsüne verilen önem ve döngünün gerektirdiği rol ve tavırları sergilemek dindarlık seviyesi azaldıkça düşüş eğilimi göstermektedir.

3.2.1.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 25. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	2,98	54
	Dindar	2,81	106
	Din ile az ilgili	3,00	40
	Din ile ilgisi yok	2,09	8
	Toplam	2,86	208
işçi	Çok dindar	3,01	26
	Dindar	3,12	74
	Din ile az ilgili	2,94	40
	Din ile ilgisi yok	2,37	12
	Toplam	3,00	152
çiftçi	Çok dindar	3,17	8
	Dindar	2,88	30
	Din ile az ilgili	2,60	14
	Din ile ilgisi yok	2,06	4
	Toplam	2,79	56
esnaf	Çok dindar	3,31	12
	Dindar	2,74	28
	Din ile az ilgili	3,00	18
	Din ile ilgisi yok	2,70	6
	Toplam	2,91	64
ev hanımı	Çok dindar	3,02	56
	Dindar	2,89	124
	Din ile az ilgili	2,69	34
	Din ile ilgisi yok	2,53	8
	Toplam	2,88	222
diğer	Çok dindar	3,18	8
	Dindar	2,85	10
	Din ile az ilgili	2,73	16
	Din ile ilgisi yok	---	---
	Toplam	2,87	34
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,89	736

Tablo 26. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	2,474	5	,495	1,563	,168	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
dindarlık	6,543	3	2,181	8,548*	,000	
meslek & dindarlık	8,556	14	,611	2,105*	,010	
Hata	207,020	714	,290			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 26'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek grupları arasında bir miktar fark olmakla birlikte, meslek durumunun nişanlılık döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Ancak, hem mesleğin hem de dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkisi bulunmaktadır [$F_{(14;736)}=2,105$, $p<0.05$]. Tablo 25'deki verilere göre, bütün meslek gruplarında çok dindar, dindar ve din ile az ilgili olanlarda döngüye verilen önem birbirine yakın ve yüksek iken, din ile ilgisi olmayanlarda oran oldukça düşmektedir.

3.2.1.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 27. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	3,12	14
	Dindar	2,94	42
	Din ile az ilgili	2,75	16
	Din ile ilgisi yok	2,37	2
	Toplam	2,91	74
1100-2000	Çok dindar	2,84	44
	Dindar	3,03	106
	Din ile az ilgili	2,90	48
	Din ile ilgisi yok	2,67	14
	Toplam	2,93	212
2100-3000	Çok dindar	3,07	56
	Dindar	2,84	132
	Din ile az ilgili	2,94	50
	Din ile ilgisi yok	2,09	8
	Toplam	2,89	246
3100-4500	Çok dindar	3,22	24
	Dindar	2,75	52
	Din ile az ilgili	2,84	18
	Din ile ilgisi yok	2,12	4
	Toplam	2,85	98
4600 ve üstü	Çok dindar	3,10	26
	Dindar	2,92	40
	Din ile az ilgili	2,74	30
	Din ile ilgisi yok	2,25	10
	Toplam	2,85	106
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,89	736

Tablo 28. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	,762	4	,190	,598	,664	
dindarlık	6,977	3	2,326	9,166*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
gelir * dindarlık	8,788	12	,732	2,502*	,003	
Hata	209,537	717	,293			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 28'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yukarıdaki alt başlıklarda olduğu gibi, dindarlık etkili olmakla birlikte, gelir durumunun nişanlılık döngüsüne anlamlı bir etkisi yoktur. Ancak hem gelirin hem de dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusudur [$F_{(12;736)} = 2,502$, $p < 0.05$]. Tablo 27'deki

verilerle birlikte düşünüldüğünde, bütün gelir gruplarında dindarlık düzeyi arttıkça nişanlılık döngüsündeki olumlu tutum ve davranışlar artmaktadır. Ancak anlamlı etki din ile ilgisi olmayanlarla diğerler gruplar arasında ortaya çıkmaktadır. Bütün gelir gruplarında çok dindar, dindar ve din ile az ilgili olan bireylerde ortalamalar birbirine yakın ve yüksek iken, din ile ilgisi olmayanlarda düşmektedir. Bu anlamda, nişanlılık döngüsündeki tutum ve davranışları olumlu yönde etkileyen faktör ekonomiden ziyade din faktörüdür. Duygusal ilişkilerin çok etkili olduğu nişanlılık sürecinde ekonomik faktörlerin anlamlı etkisinin olmaması, “iki gönül bir olunca samanlık seyrane olur”, atasözünün de doğruluğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, hayatın tozpembe algılandığı bu süreçte, nişanlısıyla herhangi bir şekilde iletişim ve ilişki kurmak ve onu tanımaya çalışmak, bireylerin duygu ve hislerini yeterince tatmin etmektedir ve ekonomik kaygılar bu tatmini azaltmamaktadır. Ayrıca, henüz sosyal gerçeklerle ve sorumluluk duygusuyla tam olarak karşılaşmamış olan nişanlı gençler, hangi gelir grubundan olursa olsunlar, süreci oldukça olumlu karşılamaktadırlar.

3.2.1.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında N.D.

Tablo 29. Oturulan Yer ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	3,10	62
	Dindar	2,98	146
	Din ile az ilgili	2,89	48
	Din ile ilgisi yok	2,20	6
	Toplam	2,97	262
il	Çok dindar	3,07	36
	Dindar	2,84	58
	Din ile az ilgili	2,76	44
	Din ile ilgisi yok	2,52	20
	Toplam	2,83	158
ilçe	Çok dindar	2,91	52
	Dindar	2,81	132
	Din ile az ilgili	3,03	50
	Din ile ilgisi yok	1,91	6
	Toplam	2,85	240
kasaba/köy	Çok dindar	3,16	14
	Dindar	3,01	36
	Din ile az ilgili	2,58	20
	Din ile ilgisi yok	2,45	6
	Toplam	2,88	76
Toplam	Çok dindar	3,04	164
	Dindar	2,90	372
	Din ile az ilgili	2,86	162
	Din ile ilgisi yok	2,36	38
	Toplam	2,89	736

Tablo 30. Oturulan Yer ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Nişanlılık Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	1,030	3	,343	1,179	,317	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
dindarlık	15,411	3	5,137	17,640*	,000	
ikamet * dindarlık	7,768	9	,863	2,964*	,002	
Hata	209,668	721	,291			
Toplam	6421,715	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 30'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yerinin nişanlılık döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Özellikle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte nişanlıların birbirleriyle her an iletişim kurabilme ve görüşebilme imkanı olması, küçük yerleşim birimlerinde ikamet edenlerin de döngüyü daha olumlu karşılamalarını sağlamaktadır, denilebilir.

Hem ikamet edilen yer hem de dindarlığın ise birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(9;736)} = 2,964$, $p < 0.05$]. Tablo 29'deki veriler, bütün yerleşim yeri gruplarında dindarlık düzeyi değiştikçe nişanlılık dönemindeki tutumlarda da farklılaşmalar olduğunu göstermektedir. Yine anlamlı etki din ile ilgisi olmayanlarla diğer dindarlık düzeyi grupları arasında ortaya çıkmaktadır. Diğer gruplarda ortalama hem yüksek hem birbirine yakın iken, din ile ilgisi olmayanlarda ortalama düşmektedir.

3.2.2. Yeni Evli-Çocuksuz Döngü (Y.E.-Ç.D.)

Evliliğin başlangıcından ilk çocuğun doğumuna kadar devam eden ve aile yaşam döngüsü içinde en kısa evrelerden biri olan bu süreçte, eşler karı-koca rolünü yerine getirmeye başlarlar. Sürecin ilk aylarında eşler arasında duygusal ilişkiler hakimdir. Duygusal ilişkiler yerini zamanla uyum sağlama, sorumluluk alma, işbirliği, işbölümü ve paylaşım ilişkilerine bırakır.

Eşlerin yeni evli-çocuksuz döngüdeki tutumlarını etkileyen önemli faktörlerden bazıları iletişim, sorumluluk duygusu, ailelerin evliliğe müdahale arzuları, kadının hamilelik sürecinde yaşadığı duygusallık ve düğünden kalan borçlardır.

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin yeni evli-çocuksuz döngüdeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.2.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 31. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	3,18	74
	Dindar	3,06	128
	Din ile az ilgili	3,02	80
	Din ile ilgisi yok	2,72	28
	Toplam	3,04	310
kadın	Çok dindar	3,30	90
	Dindar	3,11	244
	Din ile az ilgili	3,18	82
	Din ile ilgisi yok	3,18	10
	Toplam	3,16	426
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 32. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	310	3,04	734	3,805*	,000
Kadın	426	3,16			

*p<0.05

Tablo 33. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	3,166	1	3,166	19,214*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1***
dindarlık	3,645	3	1,215	7,372*	,000	
cinsiyetiniz * dindarlık	1,299	3	,433	2,628*	,049	
Hata	119,965	729	,165			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

** 1. Erkek, 2. Kadın

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 32'deki t-Testi sonuçlarına göre, cinsiyetin yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$t_{(734)} = 3,805$, $p < 0.05$]. Yeni evli kadınlarda ortalama 3,16 iken, erkeklerde 3,04'dür. Dolayısıyla, yeni evli erkeklerin evliliğe adaptasyonları ve döngüye özgü rollerini icra etmeleri kadınlara nispeten daha güç olmaktadır. Türk milletin geleneksel çocuk yetiştirme tarzı olan erkek çocuklarını kız çocuklarından daha özgür yetiştirme anlayışı, erkeklerin evliliğe uyum sağlamasını zorlaştırıyor olabilir. Küçük yaşlardan itibaren ev temizliğine, mutfak işlerine, babasına ve diğer aile

büyüklerine hizmet etmeye alıştırılan kız çocukları, muhtemelen evliliğe daha hazır hale gelmektedirler.

Nişanlılık döngüsünde olduğu gibi, dindarlığın yeni evli-çocuksuz döngüye de anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;736)} = 7,372$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en düşük ortalama dinle ilgisi olmayanlarda iken, en yüksek ortalama çok dindarlardadır. Bu anlamda, çok dindar olanlar (3,24) dindar (3,09), din ile az ilgili (3,10) ve din ile ilgisiz (2,95) olanlara oranla yeni-evli çocuksuz döngüde daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Yeni-evli çocuksuz döngüde en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisi olmayanlardır. Evlilikle ilgili İslam dininden ve geleneklerimizden gelen teşvik edici emirler ve tavsiyeler, dini hassasiyet taşıyanların muhtemelen döngüyü daha olumlu karşılamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca, yine dini hassasiyet taşıyan grupların genel olarak ilk cinsel deneyimlerini bu döngüde yaşamaları muhtemelen süreci daha olumlu hale getirmektedir.

Cinsiyet ve dindarlığın da birlikte yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkileri söz konusudur [$F_{(3;736)} = 2,628$, $p < 0.05$]. Erkeklerde en yüksek ortalama çok dindarlardadır (3,18) ve dindarlık düzeyi düştükçe ortalama da düşmektedir. Kadınlarda da en yüksek ortalama çok dindarlardadır, fakat gruplar arası ortalamalar birbirine oldukça yakındır. Bu durum genel olarak kadınların evliliğe daha duygusal bakmalarından ve hazır olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

3.2.2.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 34. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	4,06	6
	Dindar	3,21	12
	Din ile az ilgili	2,80	6
	Toplam	3,32	24
25-30	Çok dindar	3,21	20
	Dindar	3,11	40
	Din ile az ilgili	3,13	24
	Din ile ilgisi yok	3,32	8
	Toplam	3,15	92
31-40	Çok dindar	3,13	44
	Dindar	3,05	128
	Din ile az ilgili	3,12	70
	Din ile ilgisi yok	2,56	12
	Toplam	3,06	254
41-60	Çok dindar	3,27	74
	Dindar	3,13	158
	Din ile az ilgili	3,17	54
	Din ile ilgisi yok	3,06	10
	Toplam	3,17	296
61 ve üstü	Çok dindar	3,20	20
	Dindar	2,99	34
	Din ile az ilgili	2,52	8
	Din ile ilgisi yok	2,50	8
	Toplam	2,94	70
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 35. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	4,865	4	1,216	7,150*	,000	5-1, 5-2, 5-3, 5-4, **
dindarlık	9,068	3	3,023	19,717*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1***
yaşınız * dindarlık	9,203	11	,837	5,458*	,000	
Hata	109,919	718	,153			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

** 1. 18-24, 2. 25-30, 3. 31-40, 4. 41-60, 5. 61 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 35'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;736)} = 7,150$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, yeni evli-çocuksuz döngüye en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar 18-24 yaş aralığındakilerdir. Yaş ilerledikçe oran düşmekte,

ancak anlamlı etki 61 ve üstü yaş grubuyla diğer yaş grupları arasında ortaya çıkmaktadır. Buna göre, 61 ve üstü yaş grubunda olanlar 18-24, 25-30, 31-40 ve 41-60 yaş grubundakilere oranla daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler.

Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz yaşlılar, anne-babalarının ve diğer insanların yanında günümüzdeki gibi rahat hareket edemediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, göç ve kentleşmenin yaygınlaşmadığı bir dönemde evlenen çiftlerin, anne-babalarına yakın yerlerde oturuyor olması, anne-babaların evliliklere daha kolay müdahale etme durumu ve kayınvalide-gelin çatışmalarına daha uygun olması da bu yaş grubunun döngüye daha olumsuz tutum düzeyine sahip olmalarına sebep olabilir.

Hem yaşı hem de dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkileri vardır [$F_{(11;736)}=5,458, p<0.05$]. Tablo 34'deki veriler, bütün yaş gruplarında din ile ilgisi olmayanların döngüde en olumsuz tutum içinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca, bütün yaş ve dindarlık grupları içinde en olumlu tutum düzeyi halihazırda bu döngü içinde olan 18-24 yaş aralığındaki çok dindarlardır.

3.2.2.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 36. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	3,23	58
	Dindar	3,08	110
	Din ile az ilgili	3,11	60
	Din ile ilgisi yok	2,92	8
	Toplam	3,12	236
lise	Çok dindar	3,28	28
	Dindar	3,09	98
	Din ile az ilgili	3,08	30
	Din ile ilgisi yok	2,77	18
	Toplam	3,09	174
ortaokul	Çok dindar	3,30	24
	Dindar	3,16	36
	Din ile az ilgili	2,97	28
	Din ile ilgisi yok	2,65	8
	Toplam	3,10	96
ilkokul	Çok dindar	3,15	40
	Dindar	3,09	106
	Din ile az ilgili	3,17	42
	Din ile ilgisi yok	3,00	2
	Toplam	3,13	190
okur-yazar değil	Çok dindar	3,38	14
	Dindar	2,99	22
	Din ile az ilgili	3,20	2
	Din ile ilgisi yok	2,70	2
	Toplam	3,12	40
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 37. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	,194	4	,048	,275	,894	
dindarlık	3,311	3	1,104	6,676*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
eğitim * dindarlık	4,959	12	,413	2,500*	,003	
Hata	118,371	717	,165			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 37'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim durumunun yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bütün eğitim grupları döngüye özgü tutum ve davranışları birbirine yakın oranlarda sergilemektedirler. Aile yaşam döngüsü içinde çiftlerin en az sorumluluk sahibi oldukları döngü yeni evli-

çocuksuz döngüdür. Eşler bu süreçte sadece karı-koca rollerini icra ederler. Ayrıca, daha önce ifade edildiği gibi, duygusal ilişkilerin hakim olduğu bu süreçte bireyler hangi eğitim durumundan olurlarsa olsunlar, genel olarak olumlu tutum düzeyine sahiptirler.

Eğitim ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(12;736)} = 2,500$, $p < 0.05$]. Bütün eğitim gruplarında din ile ilgisi olmayanlar diğerlerine nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler.

3.2.2.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 38. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	3,24	54
	Dindar	3,12	106
	Din ile az ilgili	3,12	40
	Din ile ilgisi yok	2,85	8
	Toplam	3,14	208
işçi	Çok dindar	3,43	26
	Dindar	3,14	74
	Din ile az ilgili	3,08	40
	Din ile ilgisi yok	2,55	12
	Toplam	3,12	152
çiftçi	Çok dindar	3,37	8
	Dindar	2,93	30
	Din ile az ilgili	2,88	14
	Din ile ilgisi yok	2,45	4
	Toplam	2,95	56
esnaf	Çok dindar	3,05	12
	Dindar	3,06	28
	Din ile az ilgili	3,27	18
	Din ile ilgisi yok	3,03	6
	Toplam	3,11	64
ev hanımı	Çok dindar	3,23	56
	Dindar	3,06	124
	Din ile az ilgili	3,13	34
	Din ile ilgisi yok	3,32	8
	Toplam	3,12	222
diğer	Çok dindar	2,95	8
	Dindar	3,36	10
	Din ile az ilgili	3,01	16
	Toplam	3,10	34
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 39. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	2,205	5	,441	2,755*	,018	3-1, 3-2, 3-4, 3-5**
dindarlık	3,557	3	1,186	7,408*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1***
meslek * dindarlık	7,744	14	,553	3,456*	,000	
Hata	114,130	714	,160			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

** 1. Memur, 2. İşçi, 3. Çiftçi, 4. Esnaf, 5. Ev hanımı, 6. Diğer

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 39'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek durumunun yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(15;736)} = 2,755$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, yeni evli-çocuksuz döngüde en olumsuz tutum sergileyen grup çiftçilerdir. En olumlu tutum düzeyine sahip olanlar ise memurlar ve ev hanımlarıdır.

Kasaba/köylerde yaşayan çiftçilerin genel olarak yaz mevsimini çok yoğun geçirmeleri ve diğer meslek gruplarına nispeten balayı, tatil ve piknik gibi eşler arasındaki iletişimi geliştiren aktivitelerin çiftçiler arasında daha az olması³²⁷ genel anlamda döngüye olan olumlu tutum düzeyini düşürüyor plabilir. Zira, yeni evli-çocuksuz döngünün en önemli özelliği duygusal ilişkiler, uyum sağlama ve paylaşımdır. Bu nedenle, eşlerin beraber yapacakları aktiviteler bunların sağlanmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, kırsal bölgelerde genel olarak evlilik ve aileye yüklenen en önemli anlam çocuktur. Eş ile ilişkiler ve paylaşımlar ailenin diğer işlevlerinin gerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla, döngüye özgü duygusal ilişkiler diğer meslek gruplarına oranla düşüktür.

Meslek ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkisi olduğu Tablo 38'den anlaşılmaktadır [$F_{(14;736)} = 3,456$, $p < 0.05$]. Tablo 38'deki veriler, memur, işçi ve çiftçi gruplarında din ile ilgisi olmayanların daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Ev hanımlarında ise bütün dindarlık gruplarında ortalamalar birbirine yakındır.

³²⁷ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, s. 354-355.

3.2.2.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 40. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	3,34	14
	Dindar	3,12	42
	Din ile az ilgili	3,02	16
	Din ile ilgisi yok	2,70	2
	Toplam	3,13	74
1100-2000	Çok dindar	3,28	44
	Dindar	3,15	106
	Din ile az ilgili	3,12	48
	Din ile ilgisi yok	2,84	14
	Toplam	3,15	212
2100-3000	Çok dindar	3,07	56
	Dindar	3,03	132
	Din ile az ilgili	3,12	50
	Din ile ilgisi yok	3,00	8
	Toplam	3,06	246
3100-4500	Çok dindar	3,37	24
	Dindar	2,99	52
	Din ile az ilgili	3,05	18
	Din ile ilgisi yok	3,00	4
	Toplam	3,09	98
4600 ve üstü	Çok dindar	3,36	26
	Dindar	3,21	40
	Din ile az ilgili	3,09	30
	Din ile ilgisi yok	2,68	10
	Toplam	3,16	106
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 41. Gelir ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	1,376	4	,344	1,967	,098	
dindarlık	5,714	3	1,905	11,558*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
gelir * dindarlık	3,625	12	,302	1,833*	,040	
Hata	117,986	717	,165			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 41'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir durumunun yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Nişanlılık döngüsünde de gelir durumunun anlamlı etkisi olmadığı anlaşılmıştı. Bu iki döngü, aile yaşam döngüleri içindeki en yüksek olumlu tutum düzeyine sahip olunan döngülerdir.

Dolayısıyla, duygusal ilişkilerin hakim olduğu bu iki döngü, gelir durumu ne olursa olsun cazibesini yitirmemektedir. Ancak gelir durumu ve dindarlığın birlikte anlamlı etkisi vardır [$F_{(12;736)} = 1,833, p < 0.05$]. Tablo 40'daki veriler, bütün gelir gruplarında din ile ilgisi olmayanların diğerlerine nispeten döngüde daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir.

3.2.2.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 42. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	3,35	62
	Dindar	3,15	146
	Din ile az ilgili	3,04	48
	Din ile ilgisi yok	3,16	6
	Toplam	3,18	262
il	Çok dindar	3,10	36
	Dindar	3,02	58
	Din ile az ilgili	3,20	44
	Din ile ilgisi yok	2,89	20
	Toplam	3,07	158
ilçe	Çok dindar	3,18	52
	Dindar	3,06	132
	Din ile az ilgili	3,16	50
	Din ile ilgisi yok	2,53	6
	Toplam	3,09	240
kasaba/köy	Çok dindar	3,35	14
	Dindar	3,05	36
	Din ile az ilgili	2,84	20
	Din ile ilgisi yok	2,66	6
	Toplam	3,02	76
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 43. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	2,190	3	,730	4,206*	,006	1-4**
dindarlık	5,374	3	1,791	11,049*	,000	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1***
ikamet * dindarlık	5,007	9	,556	3,431*	,000	
Hata	116,726	721	,162			
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

** 1. Büyükşehir, 2. Şehir, 3. İlçe, 4. Kasaba/Köy

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 43'teki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yerinin yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;736)} = 4,206$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, büyükşehirde yaşayanlar kasaba/köyde yaşayanlara oranla döngüde daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Kasaba/köylerde yaşayan çiftlerin rahat hareket etme imkanlarının nispeten zor olması ve anne-baba ve akrabalarla aynı yerde yaşamalarından ve muhtemelen birlikte çalışmalarından dolayı evliliklerine müdahale ihtimalinin daha yüksek olması diğer gruplara oranla daha olumsuz tutum düzeyine sahip olmalarına sebep oluyor olabilir.

Hem ikamet yerinin hem de dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(3;736)} = 3,431$, $p < 0.05$]. Tablo 42'deki veriler, bütün yerleşim yeri gruplarında ortalamanın çok dindarlarda en yüksek, din ile ilgisiz olanlarda ise en düşük olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, döngüye özgü tutum ve davranışları sergileme açısından en olumlu tutum çok dindarlarda, en olumsuz tutum ise din ile ilgisiz olanlarda görülmektedir.

3.2.2.7. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Bağlamında Y.E.-Ç.D.

Tablo 44. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç yaşında evlendiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	3,24	114
	Dindar	3,11	244
	Din ile az ilgili	3,09	108
	Din ile ilgisi yok	2,87	22
	Toplam	3,12	488
25-29	Çok dindar	3,25	40
	Dindar	3,04	106
	Din ile az ilgili	3,08	46
	Din ile ilgisi yok	3,00	8
	Toplam	3,09	200
30-34	Çok dindar	3,28	10
	Dindar	3,10	18
	Din ile az ilgili	3,25	8
	Din ile ilgisi yok	2,90	6
	Toplam	3,14	42
35-45	Dindar	3,25	4
	Din ile ilgisi yok	1,70	2
	Toplam	2,73	6
Toplam	Çok dindar	3,24	164
	Dindar	3,09	372
	Din ile az ilgili	3,10	162
	Din ile ilgisi yok	2,84	38
	Toplam	3,11	736

Tablo 45. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
evlenmeyaşı	1,072	3	,357	2,042	,107	4-3, 4-2, 4-1, 3-1, 2-1**
dindarlık	5,714	3	1,905	11,558*	,000	
evlenmeyaşı * dindarlık	2,836	7	,405	2,441*	,018	
Hata	119,843	723				
Toplam	7279,965	736				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 45’deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, geç yaşlarda evlenen bireylerin tutum ortalamaları düşük olmakla birlikte, evlenme yaşının yeni evli-çocuksuz döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Dolayısıyla bireyler hangi yaşta evlenirlerse evlensinler, halk arasında cicim ayları tabir edilen döngüde benzer duyguları yaşamaktadırlar. Ancak, hem evlilik yaşı hem de dindarlığın birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(7;736)} = 2,441$, $p < 0.05$]. Tablo 44’deki verilerden bütün evlenme yaşı gruplarında din ile ilgisi olmayanların nispeten daha olumsuz tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır.

3.2.3. Küçük Çocuklu Döngü (K.Ç.D.)

İlk çocuğun doğumuyla başlayan döngü en büyük çocuğun okula başlamasına kadar devam eder. Bir önceki döngüde karı-koca rolüne bürünen eşler, bu rolle birlikte anne-baba rolünü de üstlenirler. Döngü için önem arz eden faktörlerden bazıları çocuğun bakımı ve giderleri, kadının çalışması, eşlerin karı-koca ilişkilerinin önceki döngüye nazaran azalması ve sorumluluğun artmasıyla birlikte eşler arasında sorunların ortaya çıkmasıdır. Türkiye genelinde yapılan bir araştırma sonucuna göre, eşler arasında yaşanan sorunların en başında ve yüksek bir oranda “ev ve çocuklar ile ilgili sorumluluklar” ile “harcama ve tüketim alışkanlığı” gelmektedir.³²⁸

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin küçük çocuklu döngüdeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

³²⁸ Beşpınar, *age*, s. 147.

3.2.3.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 46. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	1,75	64
	Dindar	2,04	122
	Din ile az ilgili	2,00	72
	Din ile ilgisi yok	2,51	24
	Toplam	2,00	282
kadın	Çok dindar	2,30	88
	Dindar	2,17	218
	Din ile az ilgili	2,34	74
	Din ile ilgisi yok	2,27	8
	Toplam	2,24	388
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 47. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	282	2,00	668	4,801*	,000
Kadın	388	2,24			

*p<0.05

Tablo 48. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	2,659	1	2,659	7,267*	,007	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	3,446	3	1,149	3,140*	,025	
cinsiyetiniz * dindarlık	6,217	3	2,072	5,665*	,001	
Hata	242,175	663	,366			
Toplam	3338,522	670				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 47'deki t-Testi sonuçlarına göre, bireylerin küçük çocuklu döngüdeki tutum ve davranışları cinsiyete göre farklılık göstermektedir [$t_{(668)} = 4,801$, $p < 0.05$]. Aile yaşam döngüsü içinde yer alan bütün döngüler içinde hem erkeklerde (2,00) hem kadınlarda (2,24) en düşük ortalama bu döngü içinde yer almaktadır. Dolayısıyla, her iki cinsi de en çok zorlayan döngünün küçük çocuklu döngü olduğu söylenebilir. Önceki döngülerde hakim unsur duygusal ilişkiler iken, bebeğin doğumu ve kadının bütün ilgi ve enerjisini bebeğe harcadığı bu döngüde, en önemli unsurlar bebeğin giderleri ve iş bölümüdür. Bebeğe yapılan harcamalar, kadının bütün ilgisini bebeğe yönlendirmesi, ev

işlerinin aksaması, erkeğin de bebek ve ev işleriyle ilgilenmek zorunda kalması genel anlamda çiftleri yıpratmaktadır. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz bazı çiftler, eşler arasında en çok çatışmanın bu döngüde yaşandığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, kadınlar erkeklere nispeten döngüdeki rollerini icra etmede daha başarılıdırlar.

Tablo 48'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın da küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(3;670)} = 3,140, p < 0.05$]. Dindarlık düzeyi arttıkça döngüye özgü rollerin icrasının zorlaştığı Tablo 46'dan anlaşılmaktadır. Çok dindar bireylerin ortalaması 2,07 iken, dindarların ortalaması 2,12, din ile az ilgili olanların ortalaması 2,17 ve din ile ilgisiz olanların ortalaması ise 2,45'dir. Bu anlamda, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisiz olanlar iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar çok dindarlardır. Diğer bir ifadeyle, döngüyü en sıkıntılı geçirenler çok dindar bireylerdir. Önceki döngülerin, karşı cinsle duygusal ve cinsel ilişkiler bağlamında dindarlar için oldukça olumlu ve cazip olmasından sonra, küçük çocuklu döngünün bu denli sıkıntılı olması bir hayli ilginç görünmektedir. Halbuki, dindarların nispeten evliliğe daha hazır olduğu ortaya çıkmıştı. Bu anlamda, dindarların dindarlığa, evliliğe ve aileye yükledikleri anlamlarda sorun olduğu ortaya çıkmaktadır. Karşı cinsle ilk defa bu kadar yakın ve duygusal ilişkiler kurmaya başlayan dindarların, evliliği ve aileyi sadece bu ilişkilerden ibaret olduğu gibi yanlış bir duygu içine girmeleri söz konusu olabilir. Bu anlamda, 'cicim' aylarından sonra başlayan problemler ve bebeğin doğumuyla birlikte artan sıkıntılar dindarların evlilikle ilgili beklentilerini karşılamıyor olabilir. Ayrıca, dindarlığı sadece bilgi ve ibadet boyutunda değerlendirme ve dini, hayatın her alanına tutum ve davranış olarak yansıtamama sorunu da bu sonuca yol açıyor olabilir. Diğer bir ifadeyle, dindar insanların büyük çoğunluğunun dindarlığı sadece Kur'an okumayı öğrenmek, yeterli ilmiyal bilgisini edinmek ve namazını kılıp orucunu tutmaktan ibaret olduğunu sanmakta ve özellikle toplumsal yaşamla ve ilişkilerle ilgili hususları önemsememektedirler. Tıpkı, her vakit namazını camide cemaatle kılmayı terk etmeyen, fakat camiden çıktıktan sonra kapitalist sistemin gereklerini yerine getirerek ticaret yapmaya devam eden bazı esnaflar gibi, dindarların bir kısmı da ibadetlerini yaptıktan sonra evde eşine karşı davranışlarında dinle alakası olmayan ama büyüklerinden gördüğü tutum ve davranışlarına devam etmektedirler. Halbuki, Hz. Peygamberin eşleriyle olan ilişkilerini

ve Müslümanlara tavsiyelerini toplumumuzda bilmeyen yoktur. Ancak anlaşıldığı kadarıyla, bunları uygulamak birçok dindar için mümkün olmamaktadır.

Diğer bir husus ise, dindar insanların anne-babalarından gördükleri geleneksel karı-koca ilişkilerini devam ettirme eğilimine sahip olmalarıdır. Kadının ev işlerini yaptığı ve çocuk baktığı, erkeğin ise dışarıda çalışıp evin giderlerini karşıladığı geleneksel aile anlayışı günümüzde ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu nedenle, eşinin hamileliği döneminde ev işlerine yardım eden ve bebeğin doğumuyla birlikte bebeğin bakımına yardım etmeye başlayan dindar erkekler bir süre sonra bu durumu devam ettirmekte zorluk yaşamaktadırlar.

Cinsiyet ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;670)} = 5,665$, $p < 0.05$]. Tablo 46'daki veriler erkeklerde dindarlık düzeyi yükseldikçe sürecin daha sıkıntılı geçirildiğini, kadınlarda ise farklı dindarlık düzeylerinde ortalamanın birbirlerine yakın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çok dindar kadınlar döngüdeki rollerini yerine getirme açısından, çok dindar erkeklerden daha başarılıdırlar.

3.2.3.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 49. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	2,16	4
	Dindar	1,97	4
	Din ile az ilgili	2,18	4
	Toplam	2,10	12
25-30	Çok dindar	2,21	14
	Dindar	2,03	28
	Din ile az ilgili	2,12	16
	Din ile ilgisi yok	1,97	6
	Toplam	2,08	64
31-40	Çok dindar	2,00	40
	Dindar	2,10	116
	Din ile az ilgili	2,19	64
	Din ile ilgisi yok	2,42	12
	Toplam	2,12	232
41-60	Çok dindar	2,11	74
	Dindar	2,20	158
	Din ile az ilgili	2,33	54
	Din ile ilgisi yok	2,48	8
	Toplam	2,18	294
61 ve üstü	Çok dindar	2,10	20
	Dindar	2,11	34
	Din ile az ilgili	1,75	8
	Din ile ilgisi yok	2,12	6
	Toplam	2,06	68
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 50. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	1,281	4	,320	,812	,518	
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4**
yaşınız * dindarlık	7,748	11	,704	,835	,545	
Hata	249,895	652	,384			
Toplam	338,522	670				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 50'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bu anlamda, bütün yaş gruplarında küçük çocuk sahibi bireylerin tavır ve davranışlarında benzerlik söz konusudur ve genel anlamda bütün yaş grupları bu döngüde sıkıntı çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, bebekli

bir yaşam farklı yaş gruplarındaki bütün bireyleri zorlamaktadır. Ayrıca, yaş ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkileri yoktur.

3.2.3.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 51. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	1,89	50
	Dindar	2,07	96
	Din ile az ilgili	2,03	48
	Din ile ilgisi yok	2,43	8
	Toplam	2,03	202
lise	Çok dindar	1,94	24
	Dindar	2,10	90
	Din ile az ilgili	2,28	28
	Din ile ilgisi yok	2,30	16
	Toplam	2,13	158
ortaokul	Çok dindar	2,20	24
	Dindar	2,12	30
	Din ile az ilgili	2,12	26
	Din ile ilgisi yok	2,55	6
	Toplam	2,17	86
ilkokul	Çok dindar	2,13	40
	Dindar	2,15	102
	Din ile az ilgili	2,30	42
	Din ile ilgisi yok	2,40	2
	Toplam	2,20	186
okur-yazar değil	Çok dindar	2,55	14
	Dindar	2,27	22
	Din ile az ilgili	2,25	2
	Toplam	2,37	38
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 52. Eğitim ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Fark	Anlamlı
eğitim	5,128	4	1,282	3,300*	,011	1-5	
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4	
eğitim * dindarlık	3,517	11	1,352	1,892*	,041		
Hata	248,549	652	,382				
Toplam	3338,522	670					

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 52'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitimin küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(4;670)} = 3,300$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan

çoklu karşılaştırmaya göre, eğitim düzeyi düştükçe bireylerin daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları ve döngüyü daha az sıkıntıyla geçirdikleri anlaşılmaktadır. Üniversite mezunlarının ortalamaları 2,03 iken ve en olumsuz tutum düzeyine sahip olan grup iken, lise mezunlarının ortalaması 2,13, ortaokul mezunlarının 2,17, ilkokul mezunlarının 2,20 ve okur-yazar olmayanların ortalaması 2,37'dir. Genel anlamda, bütün grupların bu döngüdeki ortalamaları oldukça düşük iken, yine de en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar okur-yazar olmayanlardır. Anlamlı etki üniversite mezunları ile okur-yazar olmayanlar arasında ortaya çıkmaktadır.

Ankete katılan okur-yazar olmayanların büyük çoğunluğu 61 ve üstü yaş grubundandır. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz özellikle 61 ve üstü yaş grubundan olan erkekler çocuklarla bebekliklerinde pek ilgilenmediklerini, bebekle ilgili her şeyi eşlerinin yaptığını ve bu nedenle de pek zorluk çekmediklerini ifade etmişlerdir. Üniversite mezunu olan bazı erkekler ise, bebekle ilgili her şeyi eşleriyle beraber yaptıklarını, hatta bebeğin altını bile temizlediklerini belirtmişlerdir. Son zamanlarda, çarşıda pazarda bebek arabasını iten veya eşi yanında iken kucağında bebekle dolaşan genç erkeklerle karşılaşmak oldukça normal bir durumdur. Ayrıca, üniversite mezunu olan bireylerin kendileri gibi üniversite mezunu olanlarla evlenme oranları yüksektir ve karı-koca çalışmaktadırlar. Bu nedenle, evde küçük çocuğun olması, onun ihtiyaçlarını karı-kocanın birlikte gidermeleri, bakıcı ile olan ilişkiler, çalışma hayatı, kariyer hedefleri ile ilgili endişeler ve gece çocuğun bakımı nedeniyle uykusuz kalma gibi sebepler üniversite mezunlarını diğer eğitim gruplarına oranla daha da zorlamaktadır.

Eğitim ve dindarlık birlikte düşünüldüğünde yine döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(11;670)} = 1,892, p < 0.05$]. Tablo 51'deki veriler, üniversite mezunu olan çok dindar bireylerin en olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını, okur-yazar olmayan çok dindarların ise en olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Bu anlamda, dini bilgi düzeyinin muhtemelen en yüksek olduğu üniversite mezunu olan çok dindarların döngüde en olumsuz tutum düzeyini sergilemeleri, dindarlığın boyutlarından biri olan bilgi boyutunun 'inancın zorunlu bir sonucu olmadığı' teziyle örtüştüğünü söyleyebiliriz.³²⁹ Bu sonuç belki de eğitim düzeyi düşük olan dindarların başlarına gelen

³²⁹ Bkz. Tez, s. 23.

olaylara daha kaderci ve az eleştirel bir anlayışla yaklaştıklarını ve daha az sıkıntı çektiklerini gösteriyor olabilir.

3.2.3.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 53. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	1,86	50
	Dindar	2,08	102
	Din ile az ilgili	2,15	36
	Din ile ilgisi yok	2,31	8
	Toplam	2,05	196
işçi	Çok dindar	2,05	22
	Dindar	2,29	64
	Din ile az ilgili	2,19	34
	Din ile ilgisi yok	2,65	10
	Toplam	2,25	130
çiftçi	Çok dindar	2,53	8
	Dindar	2,17	26
	Din ile az ilgili	2,14	14
	Din ile ilgisi yok	3,12	4
	Toplam	2,29	52
esnaf	Çok dindar	1,65	10
	Dindar	1,97	26
	Din ile az ilgili	1,96	14
	Din ile ilgisi yok	1,68	4
	Toplam	1,88	54
ev hanımı	Çok dindar	2,33	56
	Dindar	2,09	112
	Din ile az ilgili	2,23	34
	Din ile ilgisi yok	2,36	6
	Toplam	2,19	208
diğer	Çok dindar	1,55	6
	Dindar	2,12	10
	Din ile az ilgili	2,32	14
	Toplam	2,10	30
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 54. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	8,513	5	1,703	4,434*	,001	4-2, 4-3, 4-5**
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4
meslek * dindarlık	11,479	14	,820	2,213*	,006	
Hata	239,717	648	,371			
Toplam	338,522	670				

*p<0.05

**1. Memur, 2. İşçi, 3. Çiftçi, 4. Esnaf, 5. Ev hanımı, 6. Diğer

Tablo 54'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek farklılığının küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(5;670)} = 4,434$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, esnaflar (1,88) ev hanımı (2,19), işçi (2,25) ve çiftçilere (2,29) nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz esnafların birçoğu iş yoğunluğundan, ödemelerdeki ve para tahsilindeki problemlerden ve dinlenecek vakit bulamadıklarından yakınmışlardır. Bütün bunların üstüne, bir de döngünün özelliklerinden kaynaklanan sıkıntılar eklenince, muhtemelen esnaflar oldukça zorlanmakta ve döngüye özgü rollerini yerine getirmekte sıkıntı yaşamaktadırlar.

Meslek ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(14;670)} = 2,213$, $p < 0.05$]. Tablo 53'teki veriler özellikle memur ve esnaflarda çok dindar bireylerin daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. En olumsuz tutum düzeyinin ise çok dindar esnaflarda olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda çok dindar esnafların ailenin önemini ve işlevlerini anlamada sıkıntı yaşadıkları söylenebilir. Uygulama esnasında görüştüğümüz dindar bir esnaf bazen namazları kaçırdığını, ödemeleri geciktirdiğinde mazeret bulmak için yalan söylemek zorunda kaldığını ve bunlara benzer bazı sıkıntılardan bahsetmişti. Bu anlamda, önceki paragrafta belirtilen sıkıntıların yanında bu gibi dini vecibelerini yerine getirememekten kaynaklanan sıkıntılar yaşayan ve vicdanen de rahatsız olan bazı dindar esnaflar, bu sıkıntıları hane halkına yansıtıyor olabilirler. Bu da eşle ilişkilerin daha sıkıntılı olmasına sebep olabilir.

3.2.3.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 55. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Toplam	2,36 2,23 2,18 2,24	14 42 16 72
1100-2000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,09 2,21 2,31 2,35 2,21	44 90 44 12 190
2100-3000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,95 2,09 2,19 3,38 2,12	52 120 42 8 222
3100-4500	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,08 1,97 2,07 2,12 2,02	18 50 16 4 88
4600 ve üstü	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,81 2,12 2,00 1,82 1,98	24 38 28 8 98
Toplam	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,07 2,12 2,17 2,45 2,14	152 340 146 32 670

Tablo 56. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	14,171	4	3,543	9,930*	,000	1-4, 1-5, 2-5**
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4, ***
dindarlık * gelir	17,619	11	1,602	4,465*	,000	
Hata	233,513	652	,359			
Toplam	338,522	670				

*p<0.05

**1. 500-1000, 2. 1100-2000, 3. 2100-3000, 4. Esnaf, 5. 3100-4500, 6. 4600 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 56'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir durumunun küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;670)} = 9,930$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, ilginç bir şekilde gelir düzeyi azaldıkça döngüye ilişkin olumlu tutum düzeyinin arttığı görülmektedir. Buna göre, en olumlu tutum

düzeyi 2,34 ortalama ile geliri 500-1000 TL aralığında olanlar iken, en olumsuz tutum düzeyi 1,98 ortalama ile geliri 4600 TL ve üstü gelir grubunda olanlardır. Son zamanlarda, özellikle ucuz Çin malı oyuncak ve çocuk eşyalarının herkes tarafından kolayca alınabiliyor olması ekonomik sıkıntıları azaltıyor olabilir. Ayrıca, 500-1000 TL gelir grubunda olanlar çoğunlukla çiftçiler olduğundan, genel olarak köylerde erkekler bebeklerle diğer meslek gruplarına oranla daha az ilgilendikleri köyde bebekle ilgilenen bir anneanne veya babaannenin olma ihtimalinin yüksek olması ve köylerde çocuk bakımının nispeten daha masrafsız olması 500-1000 TL geliri olanların tutum düzeyini yükseltiyor olabilir.

Tablo 56'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir durumu ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusudur [$F_{(11;670)} = 4,465$, $p < 0.05$]. Tablo 55'deki veriler, en alt gelir grubundaki çok dindar ve dindarların nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını gösterirken, üst gelir grubundakilerde dindarlık düzeyi yükseldikçe daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir.

3.2.3.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 57. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	2,13	54
	Dindar	2,07	132
	Din ile az ilgili	2,14	44
	Din ile ilgisi yok	2,82	4
	Toplam	2,11	234
il	Çok dindar	2,14	34
	Dindar	2,22	50
	Din ile az ilgili	2,21	38
	Din ile ilgisi yok	2,24	18
	Toplam	2,23	140
ilçe	Çok dindar	1,87	50
	Dindar	2,12	122
	Din ile az ilgili	2,13	44
	Din ile ilgisi yok	3,18	4
	Toplam	2,08	220
kasaba/köy	Çok dindar	2,39	14
	Dindar	2,14	36
	Din ile az ilgili	2,08	20
	Din ile ilgisi yok	2,79	6
	Toplam	2,25	76
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 58. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	2,302	3	,767	1,957	,119	1-4, 2-4**
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	
ikamet * dindarlık	10,579	9	1,175	3,105*	,001	
Hata	247,606	655	,379			
Toplam	3338,522	670				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 58'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yerinin küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi yoktur. Bununla birlikte, Tablo 57'deki veriler kasaba/köylerde yaşayan evli bireylerin küçük çocuklu döngüde nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Bir önceki başlıktaki yorumlara ilaveten, köylerde küçük çocukların dışarıda, evin önünde oynamak için olanaklarının olması anne-babaları biraz rahatlatıyor olabilir. İkamet yerinin ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(9;670)} = 3,105$, $p < 0.05$]. Buna göre, bütün ikamet yeri gruplarında en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisi olmayanlardır.

3.2.3.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 59. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç yaşında evlendiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	2,15	112
	Dindar	2,15	228
	Din ile az ilgili	2,27	98
	Din ile ilgisi yok	2,26	18
	Toplam	2,18	456
25-29	Çok dindar	1,99	34
	Dindar	2,07	96
	Din ile az ilgili	2,00	44
	Din ile ilgisi yok	2,46	8
	Toplam	2,06	182
30-34	Çok dindar	1,12	6
	Dindar	2,10	14
	Din ile az ilgili	1,75	4
	Din ile ilgisi yok	3,00	6
	Toplam	2,04	30
35-45	Dindar	1,50	2
	Toplam	1,50	2
Toplam	Çok dindar	2,07	152
	Dindar	2,12	340
	Din ile az ilgili	2,17	146
	Din ile ilgisi yok	2,45	32
	Toplam	2,14	670

Tablo 60. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamli Fark
evlenmeyaşı	3,158	3	1,053	2,693*	,045	1-4, 2-4, 3-4
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4
dindarlık * evlenmeyaşı	9,213	6	1,535	4,091*	,000	
Hata	246,559	658	,375			
Toplam	3338,522	670				

*p<0.05

**1. 18-24, 2. 25-29, 3. 30-34, 4. 35-45,

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 60'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, evlilik yaşının küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;670)} = 2,693$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırma, erken yaşlarda çocuk sahibi olanların geç yaşlarda çocuk sahibi olanlara nazaran daha olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Buna göre, 18-24 yaş aralığında çocuk sahibi olanların ortalaması 2,18, 25-29 yaş aralığında çocuk sahibi olanların ortalaması 2,06, 30-34 yaş aralığında çocuk sahibi olanların ortalaması 2,04 ve 35-45 yaş aralığında çocuk sahibi olanların ortalaması ise 1,50'dir. Bu anlamda, geç yaşlarda evlenenlerin döngüye özgü rolleri yerine getirmede daha çok sıkıntı yaşadıkları söylenebilir. Meslek hayatının en olumlu ve yoğun döneminin yaşandığı 35-45 yaş aralığında evlenenlerin, yoğun iş temposu yanında bebekle de ilgilenme durumunda kalmaları bu yaş grubunu daha çok sıkıntıya sokuyor olabilir.

Evlilik yaşı ve dindarlık birlikte düşünüldüğünde yine anlamlı etki söz konusudur [$F_{(6;670)} = 4,091$, $p < 0.05$]. Tablo 59'daki veriler, bütün evlenme yaşı gruplarında dindarlık düzeyi arttıkça olumsuz tutum düzeyinin de arttığını göstermektedir. Bu anlamda, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar bütün evlilik yaşı gruplarındaki çok dindarlardır.

3.2.3.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında K.Ç.D.

Tablo 61. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
1	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,92 2,03 2,18 2,32 2,06	32 60 32 8 132
2	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,90 2,12 2,12 2,31 2,09	48 170 72 12 302
3	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,95 2,32 2,19 2,52 2,20	38 56 34 10 138
4 ve üstü	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,59 2,04 2,53 3,40 2,30	34 54 8 2 98
Toplam	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,07 2,12 2,17 2,45 2,14	152 340 146 32 670

Tablo 62. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Küçük Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	4,612	3	1,537	3,981*	,008	1-4, 2-4**
dindarlık	3,298	3	1,099	3,017*	,016	1-4, 2-4**
çocuksayısı * dindarlık	12,547	9	1,394	3,776*	,000	
Hata	241,437	655	,369			
Toplam	3338,522	670				

*p<0.05

**1. 1, 2, 2, 3, 3, 4, 4 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 62'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, çocuk sayısının küçük çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;670)} = 3,981, p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, çocuk sayısı arttıkça bireylerin daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmakla birlikte, anlamlı etki 4 ve üstü çocuğu olanlarla (2,30) 1 (2,06) ve 2 (2,09) çocuğu olanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, 4 ve üstü çocuğu olanlar 1 veya 2 çocuğu olanlardan daha olumlu tutum düzeyine

sahiptirler. Çocuk sayısı arttıkça tecrübenin de artması ve çiftlerin karşılına çıkacak problemlere karşı daha hazırlıklı olması döngüye özgü sıkıntıların nispeten daha hafif atlatılmasını sağlıyor olabilir. Ayrıca, yeni bebek dünyaya geldiğinde diğer çocukların yeni bebekle ilgilecek yaşa gelmeleri çiftlerin işini kolaylaştırıyor olabilir.

Çocuk sayısı ve dindarlığın da döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(9;670)} = 3,776$, $p < 0.05$]. Tablo 61'deki veriler, bütün çocuk sayısı gruplarında çok dindarların en olumsuz tutum içinde olduklarını göstermektedir.

3.2.4. Okul Dönemi Çocuklu Döngü (O.D.Ç.D.)

Okul dönemi çocuklu döngü en büyük çocuğun okula başlamasıyla başlar ve en büyük çocuğun ergenliğe erişmesine kadar devam eder. Önceki döngülerde karı-koca ve anne-baba görevlerini yerine getiren çiftler, bu döngüde çocuğun eğitimiyle de ilgilenme rollerini üstlenirler.

Diğer işlerin ve giderlerin yanında, bu döngüye etki eden faktörler çocukların ders çalışmasına yardımcı olmak ve eğitim giderlerini karşılamaktır. Okula giden çocuğun yanında, muhtemelen diğer küçük kardeş(ler)in de olması, kadın çalışma hayatının içinde olsa da olmasa da, anne-babanın işbölümü yapmasını ve her iki ebeveynin de çocuklarla ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin okul dönemi çocuklu döngüdeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.4.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 63. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	2,68	56
	Dindar	2,69	106
	Din ile az ilgili	2,73	56
	Din ile ilgisi yok	2,45	20
	Toplam	2,68	238
kadın	Çok dindar	2,67	84
	Dindar	2,75	194
	Din ile az ilgili	2,93	62
	Din ile ilgisi yok	2,16	4
	Toplam	2,75	344
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 64. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	238	2,68	580	1,617*	,106
Kadın	344	2,75			

Tablo 65. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	,803	1	,803	2,615	,106	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	
cinsiyetiniz * dindarlık	1,150	3	,383	1,271	,283	
Hata	173,150	575	,302			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 64'deki t-Testi sonuçlarına göre bireylerin okul dönemi çocuklu döngüdeki tutum ve davranışları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Kadınların ortalaması (2,75) erkeklerin ortalamasından (2,68) biraz fazla olmakla birlikte, anlamlı bir etki oluşturmamaktadır. Yine de, kadınların çocuklarının eğitimiyle erkeklerden biraz daha fazla ilgili oldukları söylenebilir.

Tablo 65'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(3;582)} = 4,614$, $p < 0.05$]. Tablo 63'deki verilere göre, din ile ilgisi olmayanların diğer dindarlık düzeyi gruplarına oranla daha

olumsuz tutum düzeyine sahip olarak, çocuklarının eğitime daha az önem verdikleri söylenebilir.

Günümüzde Türk toplumunda eğitime verilen önem, genel anlamda ‘çocuğun okuyarak bir devlet kurumunda iş bulması ve geleceğini garanti altına alması’ anlamında düşünülmektedir. Bu anlamda dini hassasiyet taşıyan gruplarda yine bir anlayış sorunu olduğu anlaşılmaktadır. Zira, dini terminolojide rızık endişesi ve gelecek kaygısı bir Müslümanda olmaması gereken hislerdir. Mesela, Hud suresinin 6. ayetinde her canlının rızıkının Allah tarafından verileceği bildirilmiştir. Bu anlamda, rızık endişesiyle ve gelecekte ne olacağı kaygısıyla eğitime önem vererek çocuğun iyi bir iş sahibi olmasına gayret etmek iki şekilde izah edilebilir. Ya günümüz dindarları rızık Allah tarafından verildiğini bilmekle beraber bunu hayatlarına tatbik etmekte başarılı olamamaktalar, ya da gelecek kaygısı rızıktan ziyade daha lüks bir hayat yaşama arzusundan kaynaklanmaktadır. Her iki halde de, dindarların dini bir yaşam tarzı olarak görmekte zorlandıkları anlaşılmaktadır. Cinsiyet ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir.

3.2.4.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 66. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
25-30	Çok dindar	2,88	12
	Dindar	2,75	10
	Din ile az ilgili	2,47	6
	Toplam	2,80	28
31-40	Çok dindar	2,98	32
	Dindar	2,80	102
	Din ile az ilgili	2,90	50
	Din ile ilgisi yok	2,56	10
	Toplam	2,87	194
41-60	Çok dindar	2,63	74
	Dindar	2,75	154
	Din ile az ilgili	2,85	54
	Din ile ilgisi yok	2,31	8
	Toplam	2,73	290
61 ve üstü	Çok dindar	2,15	20
	Dindar	2,42	34
	Din ile az ilgili	2,04	8
	Din ile ilgisi yok	2,11	6
	Toplam	2,27	68
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 67. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	19,879	4	4,970	18,023	,000	4-1, 4-2, 4-3**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614	,003	1-2, 1-3, 1-4***
yaşınız * dindarlık	5,792	8	,724	2,718	,006	
Hata	150,747	567	,266			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. 25-30, 2. 31-40, 3. 41-60, 4. 61 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 67'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;582)} = 18,023$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, genel anlamda bütün gruplar döngüyü sıkıntılı geçirmektedirler, zira ortalamalar oldukça düşüktür. Bununla birlikte, okul dönemi çocuklu döngüde en olumsuz tutum düzeyi, eğitimin pek önem arz etmediği, kentleşme ve göç olgusunun henüz başladığı ve baba mesleğini devam ettirme eğiliminin yaygın olduğu 40-50 yıl önce bu döngüyü yaşamış olan 61 ve üstü yaş grubunda olanlarda

görülmektedir. 61 ve üstü yaş grubunda olanlar (2,27) 41-60 yaş grubu (2,73), 31-40 yaş grubu (2,87) ve 25-30 yaş grubundakilere (2,80) oranla eğitimi daha az önemsemektedirler.

Yaş ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusu olduğu Tablo 66'den anlaşılmaktadır [$F_{(8;582)} = 2,718, p < 0.05$]. Tablo 66'daki verilere göre, 25-30, 31-40 ve 41-60 yaş grubundaki çok dindar ve dindar bireylerin çocukların eğitimine verdikleri önem nispeten yüksek iken, 61 ve üstü yaş grubundakilerde düşüktür.

3.2.4.3. Eğitim Durumu ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 68. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	2,84	44
	Dindar	2,77	78
	Din ile az ilgili	2,74	36
	Din ile ilgisi yok	2,63	6
	Toplam	2,80	164
lise	Çok dindar	2,85	20
	Dindar	2,86	74
	Din ile az ilgili	3,82	22
	Din ile ilgisi yok	2,55	12
	Toplam	2,81	128
ortaokul	Çok dindar	2,70	24
	Dindar	2,64	26
	Din ile az ilgili	2,64	18
	Din ile ilgisi yok	2,56	4
	Toplam	2,67	72
ilkokul	Çok dindar	2,64	38
	Dindar	2,81	100
	Din ile az ilgili	2,96	40
	Din ile ilgisi yok	1,83	2
	Toplam	2,79	180
okur-yazar değil	Çok dindar	2,04	14
	Dindar	2,03	22
	Din ile az ilgili	1,85	2
	Toplam	2,02	38
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 69. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	21,458	4	5,364	19,649*	,000	5-1, 5-2, 5-3, 5-4 **
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
eğitim * dindarlık	9,074	11	,825	3,216*	,000	
Hata	144,409	564	,256			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. Üniversite, 2. Lise, 3. Ortaokul, 4. İlkokul, 5. Okur-yazar değil

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 69'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim düzeyinin okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;582)} = 19,649$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, eğitim düzeyi düştükçe çocukların eğitimine verilen önem de düşmektedir. Bu anlamda, döngü içinde en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar okur-yazar olmayanlardır. Okur-yazar olmayanların neredeyse tamamı, bir önceki başlıkta ifade edildiği gibi, eğitimin günümüze oranla daha önemsiz olduğu bir dönemde bu döngüyü tamamlamış olan 61 ve üstü yaş grubunda olanlardan oluşmaktadır.

Yine Tablo 69'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim ve dindarlığın da döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(11;582)} = 3,216$, $p < 0.05$]. Tablo 68'deki verilere göre, bütün eğitim düzeyi gruplarında dindarlık düzeyi düştükçe eğitime verilen önem de azalmaktadır.

3.2.4.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 70. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	2,71	42
	Dindar	2,75	88
	Din ile az ilgili	2,84	30
	Din ile ilgisi yok	2,41	6
	Toplam	2,74	166
işçi	Çok dindar	2,95	22
	Dindar	2,82	56
	Din ile az ilgili	2,54	22
	Din ile ilgisi yok	2,53	10
	Toplam	2,76	110
çiftçi	Çok dindar	2,45	8
	Dindar	2,34	26
	Din ile az ilgili	2,50	8
	Din ile ilgisi yok	2,58	4
	Toplam	2,41	46
esnaf	Çok dindar	2,37	8
	Dindar	2,85	20
	Din ile az ilgili	2,85	14
	Din ile ilgisi yok	2,00	2
	Toplam	2,72	44
ev hanımı	Çok dindar	2,62	54
	Dindar	2,73	102
	Din ile az ilgili	3,02	32
	Din ile ilgisi yok	1,83	2
	Toplam	2,74	190
diğer	Çok dindar	2,55	6
	Dindar	2,79	8
	Din ile az ilgili	3,05	12
	Total	2,85	26
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 71. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	5,281	5	1,056	3,503*	,004	3-1, 3-2, 3-5, 3-6**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
meslek * dindarlık	8,602	14	,614	2,128*	,009	
Hata	161,386	560	,289			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. Memur, 2.İşçi, 3. Çiftçi, 4. Esnaf, 5. Ev hanımı, 6. Diğer

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 71'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek farklılığının okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(5;582)} = 3,503$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, çiftçiler (2,41) memurlara (2,74), işçilere (2,76), ev hanımlarına (2,74) ve diğer meslek gruplarına (2,85) nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Esnaflar da olumsuz tutum düzeyine sahip olan diğer meslek grubudur. Muhtemelen köylerde eğitim şartlarının nispeten kısıtlı olması ve çocukların da küçük yaşlardan itibaren çalışmak durumunda kalmaları nedeniyle, çiftçiler çocuklarının eğitime yeterli önemi vermemektedirler. Esnafların da yoğun iş hayatı ve işi çocuklarına devretme niyeti eğitimi esnaflar için önemsiz hale getiriyor olabilir.

Meslek ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(14;582)} = 2,128$, $p < 0.05$]. Tablo 70'deki veriler memur ve işçilerde dindarlık düzeyi düştükçe olumlu tutum düzeyinin de düştüğünü, çiftçilerde değişmediğini, esnaf, ev hanımı ve diğer meslek gruplarında ise çok dindarlarda düştüğünü göstermektedir.

3.2.4.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 72. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	2,59	14
	Dindar	2,42	38
	Din ile az ilgili	2,47	10
	Toplam	2,47	62
1100-2000	Çok dindar	2,53	44
	Dindar	2,83	84
	Din ile az ilgili	3,18	36
	Din ile ilgisi yok	2,23	10
	Toplam	2,79	174
2100-3000	Çok dindar	2,90	48
	Dindar	2,74	108
	Din ile az ilgili	2,76	38
	Din ile ilgisi yok	2,62	8
	Toplam	2,78	202
3100-4500	Çok dindar	2,61	14
	Dindar	2,75	38
	Din ile az ilgili	2,36	12
	Din ile ilgisi yok	2,50	2
	Toplam	2,64	66
4600 ve üstü	Çok dindar	2,55	20
	Dindar	2,77	32
	Din ile az ilgili	2,81	22
	Din ile ilgisi yok	2,37	4
	Toplam	2,70	78
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 73 Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	5,849	4	1,462	4,873*	,001	1-2, 1-3, 1-4, 1-5**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
gelir * dindarlık	11,103	11	1,009	3,613*	,000	
Hata	157,283	564	,279			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. 500-1000, 2. 1100-2000, 3. 2100-3000, 4. 3100-4500, 5. 4600 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 73'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir farklılığının okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;582)} = 4,873$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en düşük gelir grubunda olanlar (500-1000) diğer gelir grubundakilere nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Ankete

katılan bireylerden, 500-1000 gelir grubunda olanlar genel olarak çiftçidirler. Bu nedenle, önceki tablolarda eğitim durumu ve meslekle ilgili yapılan yorumlar burada da geçerlidir.

Gelir durumu ve dindarlığın da birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(11;582)} = 3,618$, $p < 0.05$]. Bütün gelir gruplarında dinle ilgisi olmayanlar diğerlerinden daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler.

3.2.4.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 74. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	2,86	52
	Dindar	2,73	114
	Din ile az ilgili	3,06	36
	Din ile ilgisi yok	2,29	4
	Toplam	2,81	206
il	Çok dindar	2,53	30
	Dindar	2,84	46
	Din ile az ilgili	2,84	28
	Din ile ilgisi yok	2,41	12
	Toplam	2,71	116
ilçe	Çok dindar	2,69	44
	Dindar	2,76	104
	Din ile az ilgili	2,80	40
	Din ile ilgisi yok	2,50	2
	Toplam	2,75	190
kasaba/köy	Çok dindar	2,23	14
	Dindar	2,48	36
	Din ile az ilgili	2,31	14
	Din ile ilgisi yok	2,44	6
	Toplam	2,39	70
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 75. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	4,042	3	1,347	4,742*	,003	4-1, 4-2, 4-3**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
ikamet * dindarlık	5,074	9	,564	1,984*	,039	
Hata	160,820	567	,284			
Toplam	4509,334	582				

* $p < 0.05$

**1. Büyükşehir, 2. İl, 3. İlçe, 4. Kasaba/Köy

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 75'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yerinin okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;582)} = 4,742$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar büyükşehirde yaşayanlar iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar ise kasaba/köylerde yaşayanlardır. Anlamlı fark ise kasaba/köylerde yaşayanlarla (2,39) ilçelerde (2,75), şehirlerde (2,71) ve büyükşehirde (2,81) yaşayanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Bu durum genel olarak kasaba/köylerde yaşayan ve 500-1000 gelir grubunda bulunan çiftçilerin döngüye en olumsuz tutum içinde olmaları sonucuyla da desteklenmektedir.

İkamet yeri ve dindarlığın da anlamlı etkileri vardır [$F_{(9;582)} = 1,984$, $p < 0.05$]. Tablo 74'deki veriler, kasaba/köy dışında diğer ikamet yeri gruplarında din ile ilgisi olmayanların en olumsuz tutum içinde olduklarını göstermektedir.

3.2.4.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 76. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç yaşında evlendiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	2,61	108
	Dindar	2,72	212
	Din ile az ilgili	2,82	90
	Din ile ilgisi yok	2,16	14
	Toplam	2,70	424
25-29	Çok dindar	2,87	28
	Dindar	2,74	72
	Din ile az ilgili	2,84	26
	Din ile ilgisi yok	2,08	5
	Toplam	2,77	131
30-34	Çok dindar	3,00	4
	Dindar	2,85	14
	Din ile az ilgili	3,16	3
	Din ile ilgisi yok	3,19	6
	Toplam	2,98	27
Toplam	Çok dindar	2,67	140
	Dindar	2,73	300
	Din ile az ilgili	2,83	118
	Din ile ilgisi yok	2,40	24
	Toplam	2,72	582

Tablo 77. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
evlenmeyaşı	4,868	3	1,623	5,564*	,006	3-1, 3-2**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
evlenmeyaşı * dindarlık	3,862	6	,644	2,208*	,041	
Hata	165,924	570	,292			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. 18-24, 2.25-29, 3. 30-34

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 77'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, evlenme yaşının okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;582)} = 5,564$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, geç yaşta evlenenler döngüde daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Bu anlamda 30-34 yaş aralığında evlenenlerin ortalaması (2,98) 25-29 (2,77) ve 18-24 yaş aralığında evlenenlerden (2,70) daha yüksektir. Genel olarak geç yaşta evliliğe sebep olan en önemli faktörün eğitim ve kariyer olması, geç yaşta evlenenlerin çocuk eğitime de önem verdiklerini göstermektedir.

Evlenme yaşı ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkileri vardır [$F_{(6;582)} = 2,208$, $p < 0.05$]. Tablo 76'daki veriler 18-24 ve 25-29 yaş aralığında evlenen din ile ilgisi olmayan kişilerin en olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını, 30-34 yaş aralığında evlenen din ile ilgisi olmayanların ise en olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir.

3.2.4.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında O.D.Ç.D.

Tablo 78. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
1	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,70 2,68 2,56 2,37 2,65	20 32 10 4 66
2	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,72 2,76 2,93 2,75 2,79	48 158 66 8 280
3	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,86 2,95 2,75 2,26 2,83	38 56 34 10 138
4 ve üstü	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,39 2,44 2,75 1,83 2,43	34 54 8 2 98
Toplam	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,67 2,73 2,83 2,40 2,72	140 300 118 24 582

Tablo 79. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Okul Dönemi Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	11,297	3	3,766	12,980*	,000	4-2, 4-3**
dindarlık	4,186	3	1,395	4,614*	,003	1-2, 1-3, 1-4***
çocuksayısı * dindarlık	4,497	9	,500	1,772	,071	
Hata	159,613	566	,282			
Toplam	4509,334	582				

*p<0.05

**1. 1, 2, 2, 3, 3, 4, 4 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 79'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, sahip olunan çocuk sayısının okul dönemi çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;582)} = 512,980$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, 4 ve üstü çocuk sahibi olanların 2,43 ortalama ile döngüde en olumsuz tutuma sahip oldukları, 2 ve 3 çocuk sahibi olanların ise sırasıyla 2,79 ve 2,83 ortalamalarla en olumlu tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Tek çocuk sahibi olanların ortalaması ise 2,65'tir.

Muhtemelen, evde ilgilenilmesi gereken çocuk sayısının fazla olması ve 4 ve üstü çocuk sahibi olanların genel olarak eğitime önem vermeyen, eğitim düzeyi düşük ve 61 ve üstü yaş grubundan olan grupta bulunması bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Çocuk sayısı ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkileri söz konusu değildir.

3.2.5. Ergen Çocuklu Döngü (E.Ç.D.)

En büyük çocuğun ergenliğe adım atmasıyla başlayan döngü, en küçük çocuğun ergenlikten çıkmasıyla sona erer. Ergenlik dönemindeki çocuğun bireyselleşme ve kendini ifade etme çabaları içinde olması ve aile içinden arkadaş çevresine doğru yönelmesi³³⁰ nedeniyle, aile için hayati önem arz eden, oldukça sıkıntılı bir dönemdir.

Bu döngüde eşler önceki görev ve sorumluluklarına ek olarak, çocuğun ergenlik sorunlarıyla ilgilenmek, ona yol göstermek, kötü olduğunu düşündükleri alışkanlıklardan korumaya çalışmak, gittikçe artan harcamalarını karşılamak gibi sorumlulukları üstlenirler. Bu döngüyü etkileyen en önemli faktörler ebeveynlerin ergenlerle iletişim kurmalarındaki zorluk ve aşırı müdahaleci davranmalarıdır.

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin ergen çocuklu döngüdeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.5.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 80. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	2,83	36
	Dindar	2,76	76
	Din ile az ilgili	2,75	36
	Din ile ilgisi yok	3,29	12
	Toplam	2,81	160
kadın	Çok dindar	2,76	64
	Dindar	2,74	150
	Din ile az ilgili	2,98	44
	Din ile ilgisi yok	3,33	4
	Toplam	2,79	262
Toplam	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

³³⁰ T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile Yapısı-Aile ve Tüketici Hizmetleri*, s. 10.

Tablo 81. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	160	2,81	420	,293	,770
Kadın	262	2,79			

Tablo 82 Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	,074	1	,074	,153	,696	1-3, 1-4**
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	
cinsiyetiniz * dindarlık	1,212	3	,404	,837	,474	
Hata	199,819	414	,483			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 81'deki t-Testi sonuçlarına göre, bireylerin ergen çocuklu döngüdeki tutum ve davranışları cinsiyete göre farklılık göstermemekle birlikte, her iki cinsin de döngüye özgü tutumları olumsuzdur. Kadınların ortalaması (2,79) erkeklerin ortalamasından (2,81) biraz düşük olmakla birlikte, anlamlı bir etki oluşturmamaktadır. Bu döngü eşler için çok sıkıntılı olmasına ve tutum ortalamalarının bütün döngüler içinde en düşük çıkma ihtimali olmasına rağmen, beklenilenden yüksek çıkmıştır. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz eşler, bu döngünün oldukça sıkıntılı geçtiğini ifade etmekle birlikte, çocuklarının sıkıntılarını gidermek ve onlara yardımcı olabilmek adına, önceki döngülerden daha fazla birbirleriyle iletişim halinde olduklarını ve fikir alışverişinde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda, süreç sıkıntılı geçmesine rağmen, eşlerin evlilik tatminleri yüksek olmaktadır.

Tablo 82'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(3;422)} = 3,609$, $p < 0.05$]. Tablo 81'deki verilere göre, din ile ilgisi olmayanlar (3,30) çok dindar (2,79) dindar (2,74) ve din ile az ilgili olanlara (2,88) oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Diğer bir ifadeyle, din ile ilgisi olmayanlar döngüyü daha az sıkıntılı ve ergen çocuklarıyla daha az çatışma içinde geçirmektedirler.

Ergenlik döneminde çocukların dış dünyaya daha çok açılmaları ve yeni yeni arkadaş çevrelerine katılmaları dindarlık düzeyi yüksek olan aileleri çocuklarının kötü alışkanlıklar edinebileceği ve haram olan şeylere meyledeceği endişesini vermektedir. Bu nedenle, çocuklarını bundan korumak isteyen çok dindar ve dindar aileler,

çocuklarıyla sık sık çatışma yaşamakta ve döngüyü oldukça sıkıntılı geçirmektedirler. Din ile ilgisi olmayanlar açısından ise dindarların içki, uygun olmayan kıyafetler, kız erkek arkadaşlığı gibi kötü alışkanlık olarak değerlendirdikleri pek çok şey onlar için kötü alışkanlık değildir. Bu nedenle, ergen çocuklarına karşı daha az müdahaleci yaklaşmaktadırlar ve neticede daha az çatışma yaşamaktadırlar.

Dini endişe taşıyan grupların çocuklarıyla çatışma yaşamalarının bir başka nedeni ise, artık ibadetlere başlama yaşı gelen çocukların ibadet yapma noktasında isteksiz davranmalarıdır. Bu durum yine anne-babaları çocuklarıyla çatışma yaşamaya yöneltmektedir. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz bazı dindar aileler ‘çocuklara günde beş vakit namaz kılmayı hatırlatmalarının çocuklarda namaza karşı soğukluk meydana getirdiğini ve kılmamak için çocukların kendileriyle mücadele ettiklerini’ ifade ederek ‘buna nasıl bir çözüm bulacaklarını da bilmediklerini’ söylemişlerdir. Bu anlamda, zaten yaşı gereği kurallara karşı içlerinde isyankarlık taşımaya başlayan ergen çocuklar ibadetlerini yapmak noktasında anne-babalarının ısrarlarına karşı olumsuz bir tavır takınmaktadırlar. Birçok dindar anne-baba ise ne yapacaklarını bilmediklerinden, genelde iletişim tartışmayla ve anne-babanın çocuğu azarlamasıyla sonuçlanmaktadır. Cinsiyet ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir.

3.2.5.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 83. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
31-40	Çok dindar	3,01	12
	Dindar	2,70	52
	Din ile az ilgili	2,67	22
	Din ile ilgisi yok	2,50	4
	Toplam	2,73	90
41-60	Çok dindar	2,77	68
	Dindar	2,73	140
	Din ile az ilgili	2,97	50
	Din ile ilgisi yok	3,59	6
	Toplam	2,80	264
61 ve üstü	Çok dindar	2,71	20
	Dindar	2,87	34
	Din ile az ilgili	2,88	8
	Din ile ilgisi yok	3,55	6
	Toplam	2,88	68
Toplam	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

Tablo 84. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	2,503	2	1,252	2,634	,073	
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	1-2, 1-3, 1-4**
yaşınız * dindarlık	5,356	6	,893	1,879	,083	
Hata	194,837	410	,475			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 84'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, üst yaş gruplarına doğru ortalama bir miktar yükselmekle birlikte, yaşı ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Aslında, son zamanlarda yaygınlaşan internet ve akıllı cep telefonları gibi teknolojik gelişmeler ve sürekli uygun olmayan kadın-erkek ilişkilerinin işlendiği dizi ve filmler günümüzde aileleri çok fazla endişelendirirken ve günümüzdeki ailelerin daha sıkıntı içinde olmaları ve yaşı anlamlı etkisi olması gerektiği fikrini bize verirken, yaşı döngüye anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Çünkü günümüzde bahsettiğimiz endişeler ailelerde yaygın iken, 61 ve üstü yaş grubunun çocuklarının ergen olduğu yıllarda ülkemizde siyasi çatışmalar oldukça yoğundu. O dönemin ergen çocuklu ailelerinde ise, çocuklarının çatışma içinde yer alabileceği ve belki de hayatını

kaybedeceği endişesi vardı. Bu anlamda, her dönemde çocukları sebebiyle aileleri endişe içinde bırakacak gelişmeler olabilmektedir. Bu nedenle, farklı yaş grubundaki ortalamalar birbirine yakın çıkmış ve anlamlı etki ortaya çıkmamıştır. Yaş ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir.

3.2.5.3. Eğitim ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 85. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	2,85	28
	Dindar	2,77	40
	Din ile az ilgili	2,68	24
	Din ile ilgisi yok	2,88	4
	Toplam	2,78	96
lise	Çok dindar	2,88	10
	Dindar	2,59	54
	Din ile az ilgili	2,77	10
	Din ile ilgisi yok	3,47	8
	Toplam	2,73	82
ortaokul	Çok dindar	2,82	14
	Dindar	2,35	16
	Din ile az ilgili	2,91	10
	Din ile ilgisi yok	2,88	2
	Toplam	2,66	42
ilkokul	Çok dindar	2,78	34
	Dindar	2,78	94
	Din ile az ilgili	3,05	34
	Din ile ilgisi yok	3,88	2
	Toplam	2,85	164
okur-yazar değil	Çok dindar	2,57	14
	Dindar	3,22	22
	Din ile az ilgili	2,77	2
	Toplam	2,95	38
Toplam	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

Tablo 86. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	2,566	4	,641	1,381	,240	
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	1-2, 1-3, 1-4**
eğitim * dindarlık	10,032	11	,912	1,464*	,061	
Hata	187,186	403	,464			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 86'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitimin ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, bütün eğitim gruplarında ortalamalar birbirine yakın iken, ilkokul mezunlarında ve okur-yazar olmayanlarda ortalamalar biraz daha yüksek çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle, ilkokul mezunu olanlar ve okur-yazar olmayanlar nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Eğitim düzeyi düşük olan grupların ergen çocuklarına nasıl yol göstereceklerini bilmeme ihtimalinin eğitim düzeyi yüksek olan gruplardan daha yüksek olması, süreci daha esnek ve olurlarına bıraktıkları fikrini bize vermektedir. Diğer bir ifadeyle, eğitim düzeyi düşük olan grupların ergen çocuklarına daha esnek davranma durumları süreci daha az çatışma ile geçirdiklerini göstermektedir. Eğitim ve dindarlığın da birlikte döngüye anlamlı etkileri yoktur.

3.2.5.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 87. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	2,86	28
	Dindar	2,72	54
	Din ile az ilgili	2,87	24
	Din ile ilgisi yok	3,18	6
	Toplam	2,81	112
işçi	Çok dindar	2,55	14
	Dindar	2,83	44
	Din ile az ilgili	2,52	14
	Din ile ilgisi yok	4,11	2
	Toplam	2,75	74
çiftçi	Çok dindar	2,86	8
	Dindar	2,92	26
	Din ile az ilgili	2,77	8
	Din ile ilgisi yok	2,50	4
	Toplam	2,85	46
esnaf	Çok dindar	2,77	6
	Dindar	2,65	14
	Din ile az ilgili	2,63	8
	Din ile ilgisi yok	3,88	2
	Toplam	2,75	30
ev hanımı	Çok dindar	2,73	38
	Dindar	2,70	80
	Din ile az ilgili	3,03	22
	Din ile ilgisi yok	3,88	2
	Toplam	2,78	142
diğer	Çok dindar	3,25	6
	Dindar	2,53	8
	Din ile az ilgili	4,11	4
	Toplam	3,12	18
Toplam	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

Tablo 88. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	2,332	5	,466	,952	,447	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	
meslek * dindarlık	16,024	14	1,145	2,500*	,020	
Hata	182,679	399	,458			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 88'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek farklılığının ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bütün meslek gruplarındaki

ebeveynler ergen çocuklu döngüde benzer sıkıntı ve çatışmaları yaşamaktadırlar, zira bütün ergenler benzer tavır ve davranışları sergilemektedirler.

Meslek ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkisi vardır [$F_{(14;422)} = 2,500, p < 0.05$]. Tablo 87'deki verilere göre, çiftçiler dışında diğer meslek gruplarında din ile ilgisiz olanlar diğer dindarlık düzeyindekilere nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler.

3.2.5.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 89. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	2,96	12
	Dindar	2,81	36
	Din ile az ilgili	3,25	8
	Toplam	2,90	56
1100-2000	Çok dindar	2,63	28
	Dindar	2,90	70
	Din ile az ilgili	3,07	24
	Din ile ilgisi yok	3,50	4
	Toplam	2,89	126
2100-3000	Çok dindar	2,79	38
	Dindar	2,62	74
	Din ile az ilgili	2,94	24
	Din ile ilgisi yok	3,25	6
	Toplam	2,75	142
3100-4500	Çok dindar	2,29	6
	Dindar	2,26	22
	Din ile az ilgili	2,37	10
	Din ile ilgisi yok	2,77	2
	Toplam	2,32	40
4600 ve üstü	Çok dindar	3,11	16
	Dindar	3,01	24
	Din ile az ilgili	2,60	14
	Din ile ilgisi yok	3,44	4
	Toplam	2,97	58
Toplam	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

Tablo 90. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	8,001	4	2,000	4,467*	,002	4-1, 4-2, 4-3, 4-5**
dindarlık	4,494	3	1,498	3,346*	,019	1-2, 1-3, 1-4***
gelir * dindarlık	7,082	11	,644	1,438	,153	
Hata	180,454	403	,448			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. 500-1000, 2. 1100-2000, 3. 2100-3000, 4. 3100-4500, 5. 4600 ve üstü

Tablo 90'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir farklılığının ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;422)} = 4,467$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, 3100-4500 gelir grubunda olanlar (2,32) 500-1000 gelir grubu (2,90), 1100-2000 gelir grubu (2,89), 2100-3000 gelir grubu (2,75) ve 4600 ve üstü gelir grubundakilere (2,97) nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Bu anlamda, üst gelir grubuna doğru ortalamanın düşmesi, ergen çocukların gelirin daha iyi olması sebebiyle birçok şeye daha kolay ulaşabilmeleri ihtimali, maddi durumu iyi olan aileleri endişeye sevk ediyor olabilir. Gelir durumu ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkileri yoktur.

3.2.5.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 91. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	2,66	32
	Dindar	2,65	96
	Din ile az ilgili	2,92	22
	Din ile ilgisi yok	3,44	4
	Toplam	2,71	154
il	Çok dindar	2,91	24
	Dindar	2,77	30
	Din ile az ilgili	2,88	16
	Din ile ilgisi yok	3,59	6
	Toplam	2,90	76
ilçe	Çok dindar	2,83	32
	Dindar	2,84	66
	Din ile az ilgili	2,89	28
	Din ile ilgisi yok	2,11	2
	Toplam	2,84	128
kasaba/köy	Çok dindar	2,75	12
	Dindar	2,81	34
	Din ile az ilgili	2,77	14
	Din ile ilgisi yok	3,33	4
	Toplam	2,82	64
Total	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Toplam	2,80	422

Tablo 92. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	2,498	3	,833	1,735	,159	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	
ikamet * dindarlık	4,647	9	,516	1,076	,379	
Hata	194,861	406	,480			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 92'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yeri farklılığının ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi yoktur. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, büyükşehirde yaşayanların ortalaması diğer ikamet yeri gruplarına oranla biraz daha düşük olmakla birlikte, bu fark anlamlı etki oluşturmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, bütün yerleşim yeri gruplarında ergen çocuklu aileler döngüye özgü sıkıntı ve endişeleri yaşamaktadırlar. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler neticesinde her yerden her şeye çok kolay ulaşılabilir olması küçük yer-büyükşehir farkını en aza indirmiş olabilir. İkamet yeri ve dindarlığın da birlikte anlamlı etkileri söz konusu değildir.

3.2.5.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 93. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç yaşında evlendiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	2,75	82
	Dindar	2,73	176
	Din ile az ilgili	2,88	70
	Din ile ilgisi yok	3,55	12
	Total	2,80	340
25-29	Çok dindar	2,96	18
	Dindar	2,83	42
	Din ile az ilgili	2,80	8
	Din ile ilgisi yok	2,11	2
	Total	2,84	70
30-34	Dindar	2,48	6
	Din ile az ilgili	3,00	2
	Din ile ilgisi yok	2,99	2
	Total	2,68	10
35-45	Dindar	2,77	2
	Total	2,77	2
Total	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Total	2,80	422

Tablo 94. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
evlenmeyaşı	1,933	3	,644	1,350	,258	1-2, 1-3, 1-4
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609	,013	
evlenmeyaşı * dindarlık	4,688	5	,938	1,964	,083	
Hata	195,744	410	,477			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 94'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, evlenme yaşının ve hem evlenme yaşının hem de dindarlığın birlikte ergen çocuklu döngüye anlamlı etkileri yoktur. Diğer bir ifadeyle, ergen çocuk sahibi ebeveynler hangi yaşta olurlarsa olsunlar çocukla ilgili endişelerden kurtulamamaktadırlar. Ancak, gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, evlenme yaşı yükseldikçe ortalamalarda bir miktar düşüş olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda, 40'lı ve 50'li yaşlarda iken ergen çocuk sahibi olan ebeveynlerin yaştan getirdiği yorgunlukla, daha tahammülsüz oldukları söylenebilir.

3.2.5.8. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında E.Ç.D.

Tablo 95. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
1	Çok dindar	3,42	10
	Dindar	2,39	24
	Din ile az ilgili	3,50	4
	Din ile ilgisi yok	3,38	4
	Total	2,84	42
2	Çok dindar	2,59	28
	Dindar	2,85	100
	Din ile az ilgili	2,82	42
	Din ile ilgisi yok	2,97	2
	Total	2,80	172
3	Çok dindar	2,69	30
	Dindar	2,87	48
	Din ile az ilgili	2,95	26
	Din ile ilgisi yok	3,25	8
	Total	2,87	112
4 ve üstü	Çok dindar	2,85	32
	Dindar	2,60	54
	Din ile az ilgili	2,63	8
	Din ile ilgisi yok	3,88	2
	Total	2,71	96
Total	Çok dindar	2,79	100
	Dindar	2,74	226
	Din ile az ilgili	2,88	80
	Din ile ilgisi yok	3,30	16
	Total	2,80	422

Tablo 96. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Ergen Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	2,308	3	,769	1,679	,171	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	5,208	3	1,736	3,609*	,013	
çocuksayısı * dindarlık	14,303	9	1,589	3,468*	,000	
Hata	186,047	406	,458			
Toplam	3528,349	422				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 96'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, sahip olunan çocuk sayısının ergen çocuklu döngüye anlamlı etkisi yoktur. Her çocuğun karakterinin farklı olması, farklı ilgi ve yönelimlerinin olması bir ergen çocukta elde edilen tecrübenin diğer çocuklar için de kullanılabileceği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle ebeveynler her ergen çocukta farklı sıkıntılar yaşayabilmektedirler.

Çocuk sayısının ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(9;422)}=3,468$, $p<0.05$]. Tablo 75'deki veriler bütün çocuk sayısı gruplarında din ile ilgisiz olanların diğerlerine nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir.

3.2.6. Evden Ayrılan Çocuklu Döngü (E.A.Ç.D.)

Eğitim, evlilik ve işe girme gibi nedenlerle ilk çocuğun evden ayrılmasından son çocuğun evden ayrılmasına kadar geçen süreyi ifade eden bir döngüdür.

Bu döngü, eşlerin önceki görev ve sorumluluklarına ek olarak, evden ayrılan çocukların maddi-manevi problemleriyle ilgilendikleri, eşlerin birbirleriyle daha çok iletişim kurmaya gayret ettikleri bir süreçtir. Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin evden ayrılan çocuklu döngüdeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.6.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 97. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	3,23	22
	Dindar	3,33	45
	Din ile az ilgili	2,88	22
	Din ile ilgisi yok	2,69	6
	Toplam	3,16	95
kadın	Çok dindar	2,98	50
	Dindar	3,20	91
	Din ile az ilgili	2,78	23
	Din ile ilgisi yok	2,75	4
	Toplam	3,07	168
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 98. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	95	3,16	261	1,293	,197
Kadın	168	3,07			

Tablo 99. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	,300	1	,300	,966	,327	4-1, 4-2, 3-1, 3-2**
dindarlık	8,124	3	2,708	8,714*	,000	
cinsiyetiniz * dindarlık	,316	3	,105	,339	,797	
Hata	79,246	255	,311			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 98'deki t-Testi sonuçlarına göre, erkeklerin ortalaması (3,16) kadınların ortalamasından (3,07) bir miktar yüksek olmakla birlikte, cinsiyet farklılığının evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Ancak önceki döngülere nispeten, bu döngüdeki yüksek ortalama ile çiftlerin daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, üniversite okumak, başka bir yerde işe girmek ve evlenmek suretiyle çocukların evden ayrılmaları biraz çiftleri rahatlatmakta, çiftler birbirleriyle daha iyi iletişim kurmakta ve döngüye özgü rol ve tutumları sergilemelerini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 99'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;263)} = 8,714, p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, çok dindar ve dindarlar din ile az ilgili ve din ile ilgisiz olanlara oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Bu döngünün en önemli özelliğinin çocukların evlenerek evden ayrılmaları (mürüvvetini görmek) olmasından ve evlilik sürecinin çokça dini ritüelleri barındırmasından dolayı, dindarların bu döngüyü önemsemelerini ve olumlu tutum içinde olmalarını sağlıyor olabilir. Ayrıca, Tablo 63'ten elde edilen bulgulara çok dindar ve dindarların, çocuklarının eğitime nispeten daha çok önem verdikleri ortaya çıkmıştı. Bu anlamda, üniversite okumak için çocuğun evden ayrılması sebebiyle dindar anne-babalarda oluşan çocuğun geleceğinin kurtulduğu fikri dindar grupları rahatlatıyor olabilir. Cinsiyet ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkisi yoktur. Bütün dini gruplarda erkek ve kadınlar benzer tutum içerisindedirler.

3.2.6.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 100. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
31-40	Çok dindar	3,20	2
	Dindar	3,29	10
	Din ile az ilgili	2,71	9
	Toplam	3,03	21
41-60	Çok dindar	3,01	50
	Dindar	3,32	93
	Din ile az ilgili	2,92	28
	Din ile ilgisi yok	2,35	4
	Toplam	3,14	175
61 ve üstü	Çok dindar	3,16	20
	Dindar	3,03	33
	Din ile az ilgili	2,62	8
	Din ile ilgisi yok	2,95	6
	Toplam	3,01	67
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 101. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	,087	2	,043	,143	,867	4-1, 4-2, 3-1, 3-2**
dindarlık	6,340	3	2,113	6,930*	,000	
yaşınız * dindarlık	3,406	5	,681	2,234	,052	
Hata	76,848	252	,305			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 101'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaş farklılığının ve hem yaşın hem de dindarlığın döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bütün yaş gruplarının ortalamaları birbirine yakındır ve tutum düzeyleri diğer döngülere oranla nispeten daha olumludur. Bu anlamda, bütün yaş grupları eşle ilişki ve iletişim kurma noktasında daha gayretlidirler. Muhtemelen, evden ayrılan çocukların halleriyle hemhal olmak ve birbirleriyle paylaşımda bulunmak eşler arasındaki ilişki ve iletişimin daha yoğun yaşanmasına sebep olmaktadır.

3.2.6.3. Eğitim durumu ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 102. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	2,90	14
	Dindar	3,46	24
	Din ile az ilgili	3,27	8
	Din ile ilgisi yok	2,90	2
	Toplam	3,24	48
lise	Çok dindar	3,20	6
	Dindar	3,16	26
	Din ile az ilgili	2,41	6
	Din ile ilgisi yok	2,69	6
	Toplam	3,00	44
ortaokul	Çok dindar	2,78	10
	Dindar	3,40	2
	Din ile az ilgili	2,86	8
	Toplam	2,87	20
ilkokul	Çok dindar	3,22	28
	Dindar	3,17	63
	Din ile az ilgili	2,80	21
	Din ile ilgisi yok	2,60	2
	Toplam	3,10	114
okur-yazar değil	Çok dindar	3,02	14
	Dindar	3,33	21
	Din ile az ilgili	2,50	2
	Total	3,16	37
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 103. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	2,596	4	,649	1,941	,104	
dindarlık	5,705	3	1,902	6,286*	,000	4-1, 4-2, 3-1, 3-2**
eğitim * dindarlık	5,129	10	,513	1,695	,082	
Hata	74,119	245	,303			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 103'teki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, üniversite mezunu olanların ortalaması biraz yüksek olmakla birlikte, eğitim farklılığının evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi yoktur. Üniversite mezunlarının ortalamasının yüksek olması, geçmişte kendilerinin de üniversite okumak için evden ayrılma durumlarının,

muhtemelen daha olumlu tutum düzeyine sahip olmalarına ve endişelerinin diğer eğitim düzeyi gruplarına oranla daha az olmasına sebep olmaktadır.

Yine Tablo 103'teki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim ve dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusu değildir.

3.2.6.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 104. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	2,91	16
	Dindar	3,31	34
	Din ile az ilgili	2,96	12
	Din ile ilgisi yok	2,73	4
	Toplam	3,11	66
işçi	Çok dindar	2,92	10
	Dindar	3,23	18
	Din ile az ilgili	2,50	8
	Din ile ilgisi yok	3,40	2
	Toplam	3,00	38
çiftçi	Çok dindar	3,60	6
	Dindar	3,10	20
	Din ile az ilgili	2,79	8
	Toplam	3,12	34
esnaf	Çok dindar	3,68	4
	Dindar	3,40	8
	Din ile az ilgili	3,24	4
	Din ile ilgisi yok	2,10	2
	Toplam	3,28	18
ev hanımı	Çok dindar	2,98	32
	Dindar	3,27	52
	Din ile az ilgili	2,86	9
	Din ile ilgisi yok	2,60	2
	Toplam	3,12	95
diğer	Çok dindar	3,15	4
	Dindar	2,89	4
	Din ile az ilgili	2,67	4
	Toplam	2,90	12
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 105. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	,851	5	,170	,570	,723	4-1, 4-2, 3-1, 3-2
dindarlık	5,431	3	1,810	6,062*	,001	
meslek * dindarlık	2,434	13	,572	,915*	,059	
Hata	71,967	241	,299			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 105'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, hem meslek farklılığının evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusu değildir, hem de meslek ve dindarlığın birlikte anlamlı etkisi yoktur. Türk toplumunda aile hayatını ve çocukların evlilik süreçlerini etkileyen en önemli faktör dini unsurların hakim olduğu gelenek ve göreneklerden gelen adetlerdir. Dolayısıyla, bir önceki tabloda ortaya çıkan eğitim durumunun anlamlı etkisi olmaması gibi, meslek farklılığının da anlamlı etkisi yoktur. Çiftler hangi meslekten olurlarsa olsunlar döngüde benzer tutum ve davranışları sergilemektedirler.

3.2.6.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 106. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Toplam	3,21 2,99 2,86 3,03	10 29 5 44
1100-2000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,91 3,21 2,92 2,70 3,03	24 36 14 2 76
2100-3000	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	3,25 3,37 2,79 2,58 3,19	20 47 18 4 89
3100-4500	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	3,30 3,17 2,80 2,74 3,12	6 12 4 2 24
4600 ve üstü	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,97 3,56 3,17 2,77 3,26	12 12 4 2 30
Toplam	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	3,06 3,25 2,83 2,71 3,10	72 136 45 10 263

Tablo 107. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	2,689	4	,672	2,013	,093	
dindarlık	6,422	3	2,141	7,733*	,000	4-1, 4-2, 3-1, 3-2**
gelir * dindarlık	9,981	11	,907	3,278*	,000	
Hata	67,540	244	,277			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 107'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir farklılığının evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi yoktur. Ancak, gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmada, gelir durumu yükseldikçe ortalamalarda bir miktar artış olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum üst gelir grubundakilerin daha olumlu tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Muhtemelen, üst gelir grubundakilerin evden ayrılan

çocukların eğitim ve düğün giderlerini daha kolay karşılayabilmeleri bu sonucu vermektedir. Ancak, diğer gelir gruplarının ortalamalarının da üst gelir grubuna yakın olması, maddi yetersizlikler nedeniyle kredi veya borçla yapılmış olsa da, çocuğunu üniversiteye göndermenin veya evlendirmenin anne-babanın olumlu tutum düzeyini artırdığını göstermektedir.

Yine Tablo 107'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir ve dindarlığın birlikte anlamlı etkileri söz konusudur. Tablo 106'daki verilerden de anlaşılacağı üzere, bütün gelir gruplarında en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisi olmayanlardır.

3.2.6.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 108. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	3,28	22
	Dindar	3,35	60
	Din ile az ilgili	2,60	11
	Din ile ilgisi yok	2,60	2
	Toplam	3,23	95
il	Çok dindar	3,05	20
	Dindar	2,84	18
	Din ile az ilgili	2,81	6
	Din ile ilgisi yok	2,80	6
	Toplam	2,91	50
İlçe	Çok dindar	2,61	18
	Dindar	3,27	34
	Din ile az ilgili	3,03	16
	Toplam	3,04	68
kasaba/köy	Çok dindar	3,32	12
	Dindar	3,27	24
	Din ile az ilgili	2,77	12
	Din ile ilgisi yok	2,57	2
	Toplam	3,13	50
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 109. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	3,639	3	1,213	3,686*	,013	1-2**
dindarlık	6,422	3	2,141	7,733*	,000	4-1, 4-2, 3-1, 3-2***
ikamet * dindarlık	8,300	8	1,037	3,656*	,000	
Hata	70,373	248	,284			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. 1, 2. 2, 3. 3, 4. 4 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 109'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yerinin evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;263)} = 3,686$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, büyükşehirde yaşayanlar (3,23) şehirde yaşayanlara (2,91) oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler.

Yine Tablo 109'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yeri ve dindarlığın birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(8;263)} = 3,656$, $p < 0.05$]. Tablo 108'deki verilere göre, büyükşehir, il ve kasaba/köylerde yaşayan çok dindar ve dindarlar daha olumlu tutum düzeyine sahipken, ilçelerde en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar çok dindarlardır.

3.2.6.7. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 110. Evlilik Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç yaşında evlendiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
18-24	Çok dindar	3,01	66
	Dindar	3,22	119
	Din ile az ilgili	2,79	41
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,06	236
25-29	Çok dindar	3,53	6
	Dindar	3,40	13
	Din ile az ilgili	3,17	4
	Toplam	3,39	23
30-34	Dindar	3,75	1
	Din ile az ilgili	3,65	1
	Toplam	3,70	2
35-45	Çok dindar	3,65	1
	Dindar	3,55	1
	Toplam	3,60	2
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 111. Evlenme Yaşı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
evlenmeyaşı	3,480	3	1,160	3,519*	,016	1-2**
dindarlık	6,340	3	2,113	6,930*	,000	4-1, 4-2, 3-1, 3-2***
evlenmeyaşı * dindarlık	,436	2	,218	,712	,492	
Hata	77,832	254	,306			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. 18-24, 2. 25-29, 3. 30-34, 4. 35-45

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 111'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, evlenme yaşının evden ayrılan çocuklu döngüye anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;263)} = 3,519$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, 25-29 yaş aralığında evlenenler (3,39) 18-24 yaş aralığında evlenenlere (3,06) nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Bu anlamda, kendileri 50'li yaşlarda iken çocukları evden ayrılan bireyler, 40'lı yaşlarda iken çocukları evden ayrılanlardan süreci daha olumlu karşılamaktadırlar. Dolayısıyla yaş bağlamında olgunluk, süreci daha olumlu ve olgun karşılamaya sebep olmaktadır. Evlenme yaşı ve dindarlığın ise birlikte anlamlı etkileri yoktur.

3.2.6.8. Çocuk sayısı ve Dindarlık Bağlamında E.A.Ç.D.

Tablo 112. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
1	Çok dindar	2,70	2
	Dindar	3,19	10
	Din ile ilgisi yok	2,57	2
	Toplam	3,03	14
2	Çok dindar	2,93	16
	Dindar	3,32	49
	Din ile az ilgili	2,89	21
	Din ile ilgisi yok	2,90	2
	Toplam	3,14	88
3	Çok dindar	3,03	22
	Dindar	3,13	30
	Din ile az ilgili	2,73	16
	Din ile ilgisi yok	2,75	4
	Toplam	2,99	72
4 ve üstü	Çok dindar	3,16	32
	Dindar	3,26	47
	Din ile az ilgili	2,85	8
	Din ile ilgisi yok	2,60	2
	Toplam	3,17	89
Toplam	Çok dindar	3,06	72
	Dindar	3,25	136
	Din ile az ilgili	2,83	45
	Din ile ilgisi yok	2,71	10
	Toplam	3,10	263

Tablo 113. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngüdeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	,402	3	,134	,421	,738	
dindarlık	6,340	3	2,113	6,930*	,000	4-1, 4-2, 3-1, 3-2***
çocuksayısı * dindarlık	1,064	8	,133	,418	,910	
Hata	78,880	248	,318			
Toplam	2627,776	263				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 113'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, hem çocuk sayısının, hem de çocuk sayısı ve dindarlığın birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusu değildir. Evden ayrılacak çocuğun sayısının çok olması anne-babayı daha fazla sıkıntı içine sokmamaktadır. Bir çocuğun evden ayrılması, fakat diğerlerinin hala evde olması da sıkıntıyı azaltmamaktadır. Bu anlamda, anne-babanın kendilerini sürece psikolojik olarak hazırladıkları ortaya çıkmaktadır.

3.2.7. Boş Yuva Döngüsü (B.Y.D.)

Bütün çocukların evden ayrılması neticesinde, eşlerin baş başa kaldıkları bir dönemdir. Evlilik, çalışma hayatı gibi herhangi bir nedenle evden ayrılan çocuklarla ilgili endişeler, nine-dede rolü ve torunlarla ilişkiler bu sürecin önemli özelliklerindendir. Baş başa kalan eşlerin önceki döngülere nispeten daha iyi iletişim kurdukları ve birbirlerine zaman ayırdıkları bir dönemdir.

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin boş yuva döngüsündeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.2.7.1. Cinsiyet ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 114. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	2,17	15
	Dindar	2,10	32
	Din ile az ilgili	2,46	14
	Din ile ilgisi yok	2,14	4
	Toplam	2,19	65
kadın	Çok dindar	2,30	42
	Dindar	2,41	65
	Din ile az ilgili	2,47	16
	Din ile ilgisi yok	3,00	4
	Toplam	2,40	127
Toplam	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,57	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 115. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	65	2,19	190	2,152*	,033
Kadın	127	2,40			

*p<0.05

Tablo 116. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	2,233	1	2,233	5,265*	,023	1-2**
dindarlık	1,791	3	,597	1,407	,242	
cinsiyetiniz * dindarlık	1,369	3	,456	1,076	,361	
Hata	78,048	184	,424			
Toplam	1129,553	192				

*p<0.05

**1, 2

Tablo 115'deki t-Testi sonuçlarına göre, bireylerin boş yuva döngüsündeki tutum ve davranışları cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Her iki cinsin de ortalamalarının oldukça düşük olması (erkeklerde 2,19, kadınlarda 2,40) bu döngüye olan olumsuz tutum düzeyini göstermekle birlikte, kadınların tutum düzeyi erkeklere oranla biraz daha olumludur. Bazı Batı toplumlarında evlilik tatmini ile ilgili yapılan araştırmalarda, çiftlerin evlilikten aldıkları en yüksek tatmin düzeyinin bu döngüde olduğu anlaşılmıştır. Ancak, araştırmamızda böyle bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Batı toplumlarında çocukların erken yaşlarda evden ayrılmaları oldukça normal kabul edilmekte ve hatta teşvik edilmektedir. Bu anlamda, eşler kendi hayatlarını yaşamayı tercih etmektedirler. Muhtemelen ülkemizde aileler çocukların evden ayrılmaları suretiyle evin boşalmasını kabullenememektedirler.³³¹

Tablo 116'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bu anlamda, hem dini hassasiyeti olanlarda hem de olmayanlarda, çocukların evden herhangi bir nedenle ayrılmaları arzu edilmemektedir. Ancak, gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmada, dindarlık düzeyi arttıkça olumsuz tutum düzeyinin bir miktar arttığı anlaşılmaktadır. Dindarlık düzeyi maddeler bazında değerlendirildiğinde ise dini hassasiyet taşıyan ebeveynlerin, çocuklarının evliliklerine daha fazla müdahale etme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle, olumsuz tutum düzeyi artıyor olabilir. Cinsiyet ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusu değildir.

³³¹ Ali Eryılmaz, "Ailede Mutluluk Faktörleri", *Aile İçi Uyumlu Etkileşim* içinde, Ed. Bahaddin Acat, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013, s. 101.

3.2.7.2. Yaş ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 117. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
31-40	Çok dindar	2,85	2
	Dindar	2,47	4
	Din ile az ilgili	2,23	4
	Toplam	2,45	10
41-60	Çok dindar	2,25	37
	Dindar	2,21	61
	Din ile az ilgili	2,59	18
	Din ile ilgisi yok	2,57	2
	Toplam	2,30	118
61 ve üstü	Çok dindar	2,23	18
	Dindar	2,46	32
	Din ile az ilgili	2,32	8
	Din ile ilgisi yok	2,23	6
	Toplam	2,36	64
Toplam	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,40	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 118. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Fark	Anlamlı
yaşınız	,270	2	,135	,309	,735		
dindarlık	1,816	3	,605	1,436	,234		
yaşınız * dindarlık	3,321	5	,964	1,525	,071		
Hata	76,291	181	,421				
Toplam	1129,553	192					

Tablo 118'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın ve yaş ve dindarlığın birlikte boş yuva döngüsüne anlamlı etkileri söz konusu değildir. Ebeveynler hangi yaş grubunda olurlarsa olsunlar, genel olarak döngüde olumsuz tutum içindedirler. 31-40 ve 41-60 yaş grubunda olanların halen çalışmaya devam ediyor olmaları, 61 ve üstü yaş grubunun muhtemelen çalışmayı bırakmaları veya emekli olmaları anlamlı bir fark oluşturmamaktadır. Dolayısıyla, bu durum yaşları ne olursa olsun ebeveynlerin fikren evden ayrılan çocuklarıyla meşgul oldukları ve eşleriyle uyumlu ve olumlu bir ortam oluşturmamaları anlamına gelmektedir.

3.2.7.3. Eğitim ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 119. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Çok dindar	1,94	7
	Dindar	2,20	10
	Din ile az ilgili	2,16	2
	Din ile ilgisi yok	2,42	2
	Toplam	2,13	21
lise	Çok dindar	2,13	6
	Dindar	2,29	22
	Din ile az ilgili	2,90	4
	Din ile ilgisi yok	2,14	4
	Toplam	2,31	36
ortaokul	Çok dindar	2,00	10
	Din ile az ilgili	2,57	4
	Toplam	2,17	14
ilkokul	Çok dindar	2,44	24
	Dindar	2,28	44
	Din ile az ilgili	2,45	18
	Din ile ilgisi yok	3,57	2
	Toplam	2,39	88
okur-yazar değil	Çok dindar	2,48	10
	Dindar	2,42	21
	Din ile az ilgili	1,85	2
	Toplam	2,40	33
Toplam	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,57	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 120. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	1,854	4	,464	1,068	,374	
dindarlık	1,642	3	,547	1,297	,277	
eğitim * dindarlık	5,796	9	,644	1,525	,142	
Hata	73,879	175	,422			
Toplam	1129,553	192				

Tablo 120'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim durumunun ve yaş ve dindarlığın birlikte boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi yoktur. Ancak gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmada üniversite mezunlarının ve çok dindarların ortalamalarının bir miktar düşük olduğu anlaşılmaktadır. Üniversite okumak için evden ayrılmış olan ebeveynlerin, çocukları ayrıldığında diğer gruplara nazaran daha fazla sıkıntı içinde olmaları ilginç görünmektedir. Muhtemelen üniversite okumak, iş

hayatına atılmak, kariyer çalışmaları gibi yoğun bir hayatın içinden geçen üniversite mezunlarının emekli olmaları ve evin boşalması ile birlikte diğer gruplara nispeten daha fazla boşluğa düşmeleri söz konusu oluyor olabilir.

3.2.7.4. Meslek ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 121. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	1,83	9
	Dindar	2,23	22
	Din ile az ilgili	2,63	8
	Din ile ilgisi yok	2,78	4
	Toplam	2,27	43
işçi	Çok dindar	2,36	10
	Dindar	2,08	9
	Din ile az ilgili	1,85	2
	Din ile ilgisi yok	1,14	2
	Toplam	2,10	23
çiftçi	Çok dindar	2,85	4
	Dindar	2,33	20
	Din ile az ilgili	2,09	6
	Toplam	2,35	30
esnaf	Çok dindar	1,64	4
	Dindar	1,92	8
	Din ile az ilgili	2,57	2
	Toplam	1,93	14
ev hanımı	Çok dindar	2,40	26
	Dindar	2,46	38
	Din ile az ilgili	2,41	8
	Din ile ilgisi yok	3,57	2
	Toplam	2,47	74
diğer	Çok dindar	2,21	4
	Din ile az ilgili	3,08	4
	Toplam	2,64	8
Toplam	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,57	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 122. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	5,727	5	1,145	2,755*	,020	4-5**
dindarlık	1,196	3	,399	1,068	,364	
meslek * dindarlık	11,742	11	1,067	2,861*	,002	
Hata	64,185	172	,373			
Toplam	1129,553	192				

*p<0.05

**1. Memur, 2. İşçi, 3. Çiftçi, 4. Esnaf, 5. Ev hanımı, 6. Diğer

Tablo 122'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek farklılığının boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(5;192)} = 2,755$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en olumsuz tutum düzeyine sahip olan meslek grupları sırasıyla esnaflar (1,94), işçiler (2,10), memurlar (2,27), çiftçiler (2,35) ve ev hanımlarıdır (2,47). Ancak anlamlı etki ev hanımları ile esnaflar arasında ortaya çıkmaktadır. Genel olarak esnafların işlerini babalarından devralmaları ve beraber çalışmaları, çocuklarının da işi kendilerinden devralacağı ve beraber işe devam edecekleri düşüncesine itiyor olabilir. Dolayısıyla, çocukların evden ayrılmaları ve belki başka meslekler edinmeleri esnafların olumsuz tutum düzeylerini artırıyor olabilir.

Meslek ve dindarlığın da döngüye anlamlı etkisi vardır [$F_{(11;192)} = 2,861$, $p < 0.05$]. Tablo 121'deki verilerden, özellikle memur ve esnaflarda çok dindar bireylerin daha olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

3.2.7.5. Gelir Durumu ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 123. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	2,45	10
	Dindar	2,46	28
	Din ile az ilgili	2,21	4
	Toplam	2,43	42
1100-2000	Çok dindar	2,18	18
	Dindar	2,24	19
	Din ile az ilgili	2,59	10
	Din ile ilgisi yok	2,14	2
	Toplam	2,40	49
2100-3000	Çok dindar	2,67	13
	Dindar	2,35	36
	Din ile az ilgili	2,49	12
	Din ile ilgisi yok	3,35	4
	Toplam	2,50	65
3100-4500	Çok dindar	2,42	4
	Dindar	2,14	10
	Din ile az ilgili	2,57	2
	Din ile ilgisi yok	2,42	2
	Toplam	2,28	18
4600 ve üstü	Çok dindar	1,75	12
	Dindar	2,00	4
	Din ile az ilgili	2,16	2
	Toplam	1,85	18
Toplam	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,57	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 124. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	8,842	4	2,210	5,768*	,000	5-1, 5-2, 5-3, 5-4**
dindarlık	,501	3	,167	,435	,728	
gelir * dindarlık	7,657	10	,766	1,998*	,036	
Hata	66,677	174	,383			
Toplam	1129,553	192				

*p<0.05

**1. 500-1000, 2. 1100-2000, 3. 2100-3000, 4. 3100-4500, 5. 4600 ve üstü

Tablo 124'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir farklılığının boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;192)} = 5,768$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en yüksek gelir grubunda olanlar (4600 ve üstü) diğer gelir grubundakilere nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Bu döngünün emeklilik dönemi olması ve maddi durumlarının da iyi olması sebebiyle, kendilerine bir meşgale edinememiş olan çiftler muhtemelen boşluğa düşmekte ve süreci sıkıntılı geçirmektedirler.

Gelir durumu ve dindarlığın da birlikte anlamlı etkileri vardır [$F_{(10;192)} = 1,998$, $p < 0.05$]. Tablo 123'deki verilerden, dindarlık düzeyi ve gelir düzeyi arttıkça, daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.7.6. Oturulan Yer ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 125. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	2,16	22
	Dindar	2,14	35
	Din ile az ilgili	2,49	8
	Din ile ilgisi yok	3,57	2
	Toplam	2,23	67
il	Çok dindar	2,48	20
	Dindar	2,54	7
	Din ile az ilgili	2,50	4
	Din ile ilgisi yok	1,78	4
	Toplam	2,41	35
ilçe	Çok dindar	2,05	9
	Dindar	2,45	30
	Din ile az ilgili	2,65	10
	Toplam	2,41	49
kasaba/köy	Çok dindar	2,28	6
	Dindar	2,29	25
	Din ile az ilgili	2,21	8
	Din ile ilgisi yok	3,14	2
	Toplam	2,32	41
Total	Çok dindar	2,27	57
	Dindar	2,30	97
	Din ile az ilgili	2,47	30
	Din ile ilgisi yok	2,57	8
	Toplam	2,34	192

Tablo 126. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	,829	3	,276	,677	,567	
dindarlık	2,512	3	,837	2,050	,109	
ikamet * dindarlık	5,796	8	,644	1,525	,142	
Hata	72,288	177	,408			
Toplam	1129,553	192				

Tablo 126'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre ikamet yerinin, ikamet yeri ve dindarlığın birlikte boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Kentleşme ve göç olgusu sebebiyle birçok ailenin çocuğunun artık anne-babalarının yakınlarında yaşamaması, çocuklar ve torunlara olan özlem ve boş yuva döngüsüne özgü ortaya çıkan boşluk hissi ikamet yeri gruplarının benzer hisleri paylaşmalarına ve benzer tutum içinde olmalarına sebep olmaktadır.

3.2.7.7. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Bağlamında B.Y.D.

Tablo 127. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
1	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,00 2,00 2,42 3,14 2,26	2 6 2 2 12
2	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	1,66 2,30 3,12 2,42 2,24	16 27 8 2 53
3	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,66 2,61 2,27 1,14 2,48	15 21 14 2 52
4 ve üstü	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,45 2,20 2,09 3,57 2,31	24 43 6 2 75
Toplam	Çok dindar Dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisi yok Toplam	2,27 2,30 2,47 2,57 2,34	57 97 30 8 192

Tablo 128. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Boş Yuva Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	1,878	3	,626	1,897	,132	
dindarlık	1,425	3	,475	1,439	,233	
çocuksayısı * dindarlık	22,195	9	2,466	7,473	,000	
Hata	58,077	176	,330			
Toplam	1129,553	192				

Tablo 128'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ailelerin sahip oldukları çocuk sayısının, çocuk sayısı ve dindarlığın birlikte boş yuva döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Ayrıca, döngüdeki ortalamaların oldukça düşük olması bu döngüdeki tatminin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Anket soruları madde bazında değerlendirildiğinde ebeveynlerin çocuklarının hayatlarına ve evliliklerine müdahale etme eğiliminin yüksek olduğu görülmektedir.³³² Dolayısıyla,

³³² Bkz tez s. 216.

çocuk sayısının fazla olması, çocukların ve torunların ziyaretlerinden alınacak tatmini onların yaşamlarına müdahale ederek ve belki de aynı sıkıntıları fikren de olsa yaşayarak düşürmektedir. Bu nedenle, çocuk sayısının çok olması eve ziyarete gelen çocuk ve torunların da çok olmasına ve ziyaretlerin sık olmasına sebep olurken, onların evliliklerine müdahale etmek ve dertleriyle dertlenmek ebeveynleri sıkıntıya sokmaktadır.

3.2.8. Dulluk Döngüsü (D.D.)

Aile yaşam döngüsünün son evresi olan dulluk döngüsü eşlerden birinin ölmesinden, diğerinin de ölmesine kadar devam eder. Eşin vefat etmesiyle yalnız kalan bireyin nerede yaşayacağı, günlük ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı, hastalıklarla mücadele, yeniden evlilik yapma arzusu döngüye etki eden önemli faktörlerdendir.

Çalışmanın bu bölümünde, eşlerin dulluk döngüsündeki tutum ve davranışlarına etki eden faktörler ele alınacaktır. Giriş bölümünde ifade edildiği üzere, aile yaşam döngüsünün son evresinde bulunan katılımcıların sayıca az olması sebebiyle, önceki döngülerde kullanılan çift yönlü varyans analizi (çift yönlü ANOVA) kullanımı bu döngü için uygun düşmemektedir. Bu nedenle, tek yönlü varyans analizi (tekyönlü ANOVA) kullanılacaktır. Ancak, çift yönlü varyans analizi için kullanılan tablolarda bulunan *toplam* ifadelerinin tek yönlü varyans analizi verileri olması sebebiyle, yine aynı tablolar verilerek sadece toplam satırındaki veriler değerlendirilecektir.

3.2.8.1. Cinsiyet Bağlamında D.D.

Tablo 129. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Cinsiyetiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
erkek	Çok dindar	2,44	2
	Dindar	2,42	4
	Din ile az ilgili	2,48	6
	Din ile ilgisi yok	2,44	2
	Toplam	2,60	14
kadın	Çok dindar	2,75	10
	Dindar	2,84	20
	Din ile az ilgili	2,94	4
	Din ile ilgisi yok	2,18	2
	Toplam	2,68	36
Toplam	Çok dindar	2,70	12
	Dindar	2,59	24
	Din ile az ilgili	2,66	10
	Din ile ilgisi yok	2,45	4
	Toplam	2,65	50

Tablo 130. Cinsiyete Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ortalama	Sd	T	p
Erkek	14	2,60	48	,323	,748
Kadın	36	2,68			

Tablo 131. Cinsiyet ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
cinsiyetiniz	,022	1	,022	,066	,799	1-2, 1-3, 1-4
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	
cinsiyetiniz * dindarlık	2,783	3	,928	2,792	,052	
Hata	13,956	42	,332			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 130'daki t-Testi sonuçlarına göre, bireylerin dulluk döngüsündeki tutum ve davranışları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir [$t_{(50)} = ,323$, $p < 0.05$]. Her iki cinsin de ortalamalarının oldukça düşük olması (erkeklerde 2,60, kadınlarda 2,68), bu döngüye olan olumsuz tutum düzeyini göstermekle birlikte, kadınların tutum düzeyi erkeklere oranla biraz daha olumludur. Kendi gündelik işlerini daha kolay yapabiliyor olmaları, muhtemelen kadınların döngüyü daha az sıkıntılı geçirmelerine sebep olmaktadır. Yapılan bir araştırma sonucuna göre, eşi öldükten sonra çocuklarının yanında kalma arzusu erkeklerde daha yüksektir.³³³

3.2.8.2. Dindarlık Bağlamında D.D.

Tablo 131'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, dindarlığın dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;50)} = 2,821$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmada, dindarlık düzeyi azaldıkça olumsuz tutum düzeyinin bir miktar arttığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda anlamlı etki, din ile ilgisi olmayanlarla (1,93) çok dindar (2,89), dindar (2,63) ve din ile az ilgili (2,85) olanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Ölüm fikri, ahiret hayatına olan inanç ve o güne kadar kaybettiği dost ve akrabalarıyla tekrar görüşeceği inancı din ile bir şekilde ilgisi olan bireylerin, muhtemelen süreci daha az sıkıntılı geçirmelerine sebep olmaktadır. Cinsiyet ve dindarlığın ise birlikte döngüye anlamlı etkileri söz konusu değildir.

³³³ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, s. 365-369.

3.2.8.3. Yaş Bağlamında D.D.

Tablo 132. Yaş ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşınız?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
41-60	Çok dindar	3,20	6
	Dindar	2,43	12
	Din ile az ilgili	3,18	4
	Toplam	2,78	22
61 ve üstü	Çok dindar	2,58	6
	Dindar	2,83	12
	Din ile az ilgili	2,62	6
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,60	28
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,68	50

Tablo 133. Yaşa Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
yaşınız	,386	1	,386	,947	,335	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	
yaşınız * dindarlık	2,808	3	1,404	4,320	,020	
Hata	13,974	43	,325			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 133'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, yaşın dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Bu anlamda, eşi vefat eden her birey dulluk döngüsünde benzer sıkıntı ve endişeleri paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte, Tablo 132'deki veriler 61 yaş ve üstü grupta din ile ilgisi olmayanların bu döngüde daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Muhtemelen yaşlarının yüksek olması, artık ölüme daha da yaklaştıkları düşüncesi ve ölümden sonra ne olacağı endişesi 61 yaş ve üstü için olumsuz tutum düzeyinin yüksek olmasına sebep olmaktadır.

3.2.8.4. Eğitim Bağlamında D.D.

Tablo 134. Eğitim Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Eğitim durumunuz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
üniversite	Din ile ilgisi yok	1,75	1
	Toplam	1,75	1
lise	Din ile ilgisi yok	2,12	2
	Toplam	2,12	2
ortaokul	Çok dindar	2,12	2
	Din ile az ilgili	3,00	2
	Toplam	2,56	4
ilkokul	Çok dindar	3,37	6
	Dindar	2,64	16
	Din ile az ilgili	2,66	6
	Toplam	2,80	28
okur-yazar değil	Çok dindar	2,56	4
	Dindar	2,62	8
	Din ile az ilgili	3,25	2
	Toplam	2,69	14
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,68	50

Tablo 135. Eğitim Durumuna Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
eğitim	3,761	3	,254	3,773*	,042	1-4, 1-5, 2-4, 2-5**
dindarlık	3,100	3	,1033	2,821*	,049	1-2, 1-3, 1-4***
eğitim * dindarlık	2,994	3	,998	3,041*	,040	
Hata	13,126	40	,328			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. Üniversite, 2. Lise, 3. Ortaokul, 4. İlkokul, 5. Okur-yazar değil

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 135’deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, eğitim farklılığının dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(3;50)} = 3,773$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, eğitim düzeyi yükseldikçe, olumsuz tutum düzeyi de artış göstermektedir. Anket uygulaması esnasında konuştuğumuz üniversite mezunu birey, bütün çocuklarının farklı yerlerde çalışmasından dolayı yalnız yaşadığını, onları rahatsız etmemek için yanlarına gitmediğini, eğer gidecek olsa birkaç ay birinin yanında, birkaç ay diğerinin yanında kalmak durumunda olduğunu, bu nedenle de kendi evinde yalnız yaşamayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, bütün işlerini kendisi yapmak durumunda kalmaktadır. Ayrıca, din ile ilgisi olmayan bir birey olduğu için,

yaşadığı dönemi anlamlandırmakta ve kabullenmekte zorluklar yaşamaktadır. Yaşlıların çocukları ile aynı evde yaşama/yaşamama sebebi ile ilgili yapılan bir araştırma sonucuna göre, eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarına yük olmak istememe oranı artmaktadır.³³⁴

3.2.8.5. Meslek Bağlamında D.D.

Tablo 136. Meslek ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Mesleğiniz?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
memur	Çok dindar	2,62	2
	Din ile ilgisi yok	1,75	2
	Total	2,18	4
işçi	Çok dindar	2,62	2
	Din ile az ilgili	3,25	2
	Din ile ilgisi yok	2,12	2
	Toplam	2,66	6
çiftçi	Dindar	2,25	6
	Din ile az ilgili	2,43	4
	Toplam	2,32	10
esnaf	Dindar	3,87	2
	Din ile az ilgili	3,00	2
	Toplam	3,43	4
ev hanımı	Çok dindar	3,03	8
	Dindar	2,62	16
	Din ile az ilgili	3,12	2
	Toplam	2,78	26
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,68	50

Tablo 137. Meslek Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
meslek	4,831	4	1,208	3,596*	,013	4-1, 4-2, 4-3, 4-5**
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	1-2, 1-3, 1-4***
meslek * dindarlık	1,856	4	,464	1,588	,197	
Hata	11,102	38	,292			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. Memur, 2. İşçi, 3. Çiftçi, 4. Esnaf, 5. Ev hanımı, 6. Diğer

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 137'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, meslek farklılığının dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;50)} = 3,596$, $p < 0.05$]. Gruplar arası

³³⁴ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, s.367.

yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, esnaflar diğer meslek gruplarına oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Esnaflar arasında mesleklerini babadan oğula devretme eğilimi yüksek olduğu için, çocukları ile birlikte aynı yerleşim yerinde yaşama oranı yüksektir. Bir esnaf emekli olmasına ve işi oğluna devretmesine rağmen, dükkana gidip gelmeye devam ettiğini, bunun kendisine bir meşgale olduğunu ve komşu esnaflarla sohbet ederek zamanını geçirdiğini ifade etmiştir. Bu durum süreci daha az sıkıntılı geçirmesine sebep olmaktadır.

3.2.8.6. Gelir Durumu Bağlamında D.D.

Tablo 138. Gelir Durumu ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailenizin gelir durumu?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
500-1000	Çok dindar	3,31	4
	Dindar	2,61	20
	Din ile az ilgili	2,62	2
	Toplam	2,72	26
1100-2000	Çok dindar	2,45	6
	Dindar	2,62	2
	Din ile az ilgili	2,75	4
	Din ile ilgisi yok	2,12	2
	Toplam	2,51	14
2100-3000	Dindar	2,87	2
	Din ile az ilgili	3,12	2
	Toplam	3,00	4
3100-4500	Din ile az ilgili	3,00	2
	Din ile ilgisi yok	2,75	2
	Toplam	2,87	4
4600 ve üstü	Çok dindar	3,07	2
	Toplam	3,07	2
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	2,33	4
	Toplam	2,78	50

Tablo 139. Gelir Durumuna Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
gelir	2,159	4	,540	2,365*	,042	5-1, 5-2**
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	1-2, 1-3, 1-4***
gelir * dindarlık	1,515	4	,379	1,033	,403	
Hata	13,940	38	,367			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. 500-1000, 2. 1100-2000, 3. 2100-3000, 4. 3100-4500, 5. 4600 ve üstü

***1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 139'daki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, gelir farklılığının dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusudur [$F_{(4;50)} = 2,365$, $p < 0.05$]. Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, en yüksek gelir grubunda yer alanlar diğerlerine oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Ülkemizde sigortalı ve emekli olmak son zamanlarda rağbet gören bir olgu olduğu için ve dulluk döngüsünün en önemli özelliklerinden birisinin hastalıklarla mücadele olmasından dolayı, en üst gelir grubundakilerin tedavi ve ilaçlara daha kolay ulaşılıyor olması bu döngüyü daha az sıkıntılı geçirmelerine neden oluyor olabilir.

3.2.8.7. Oturulan Yer Bağlamında D.D.

Tablo 140. İkamet Yeri ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Yaşadığınız yer?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
büyükşehir	Çok dindar	2,62	2
	Dindar	2,95	6
	Din ile az ilgili	3,12	2
	Toplam	2,92	10
il	Çok dindar	3,37	4
	Din ile az ilgili	3,00	2
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,72	10
ilçe	Çok dindar	2,66	6
	Dindar	2,54	6
	Din ile az ilgili	3,25	2
	Toplam	2,69	14
kasaba/köy	Dindar	2,52	12
	Din ile az ilgili	2,43	4
	Toplam	2,50	16
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,68	50

Tablo 141. İkamet Yerine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
ikamet	1,755	3	,585	1,698	,183	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	
ikamet * dindarlık	1,162	4	,290	,843	,506	
Hata	13,432	39	,344			
Toplam	380,406	50				

* $p < 0.05$

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 141'deki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, ikamet yeri farklılığının dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Yaşlı dul bireyler eşleri vefat ettikten sonra yaşadıkları çevreyi değiştirmek istememektedirler.³³⁵ Dolayısıyla, uzun süreden beri yaşadıkları, akrabalarının, komşularının ve arkadaşlarının bulunduğu çevrede yaşamlarını devam ettirmekte ve yalnızlıklarını bir nebze onlarla gidermektedirler. Bununla birlikte, gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, ikamet yeri küçüldükçe ortalamalarda bir miktar düşüş görülmektedir. Büyük yerleşim yerlerinde ihtiyaçlara ulaşmanın daha kolay olması olumlu tutum düzeyini biraz yükseltiyor olabilir. Ayrıca bir araştırma sonucuna göre, kentlerde yaşayan yaşlı bireylerin %58'i haftada en az bir kez çocukları tarafından ziyaret edildiklerini ifade etmişlerdir. Kırsal bölgelerde yaşayanlarda ise oran %43'dür.³³⁶ Dolayısıyla, kasaba ve köylerde yaşayan dul bireylerin çocuklarını ve torunlarını daha az görmekten kaynaklanan bir sıkıntıları olabilir.

3.2.8.8. Çocuk Sayısı Bağlamında D.D.

Tablo 142. Çocuk Sayısı ve Dindarlık Düzeyine Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Kaç çocuğunuz var?	Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz.	Ortalama	N
2	Çok dindar	2,37	4
	Dindar	2,75	6
	Din ile az ilgili	3,12	2
	Din ile ilgisi yok	1,75	2
	Toplam	2,55	14
3	Dindar	3,06	4
	Din ile az ilgili	2,62	6
	Din ile ilgisi yok	2,12	2
	Toplam	2,68	12
4 ve üstü	Çok dindar	3,15	8
	Dindar	2,46	14
	Din ile az ilgili	3,25	2
	Toplam	2,76	24
Toplam	Çok dindar	2,89	12
	Dindar	2,63	24
	Din ile az ilgili	2,85	10
	Din ile ilgisi yok	1,93	4
	Toplam	2,68	50

³³⁵ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, s. 369.

³³⁶ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, s. 372-374.

Tablo 143: Çocuk Sayısına Göre Bireylerin Dulluk Döngüsündeki Tutumlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	p	Gruplar Arası Anlamlı Fark
çocuksayısı	,351	2	,175	,536	,589	1-2, 1-3, 1-4**
dindarlık	3,100	3	1,033	2,821*	,049	
çocuksayısı * dindarlık	3,089	4	,897	2,443	,062	
Hata	13,084	40	,327			
Toplam	380,406	50				

*p<0.05

**1. Din ile ilgisi yok, 2. Din ile az ilgili, 3. Dindar, 4. Çok dindar

Tablo 143'teki çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, sahip olunan çocuk sayısının dulluk döngüsüne anlamlı etkisi söz konusu değildir. Ancak Gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, çocuk sayısı arttıkça olumlu tutum düzeyinde bir miktar artış olduğu anlaşılmaktadır.

Aile yaşam döngüsü süreçlerinde görüldüğü gibi, çiftlerin her döngüde üstlenmeleri ve icra etmeleri gereken ve genel olarak çocuklara odaklı birçok rol vardır. Bu roller içinde yaşlı ve dul anne-baba ile ilgilemek pek önem arz etmemektedir. Çocukların neredeyse yarısının dul anne-babayı ziyaret etmeleri ise, genel olarak gününbirlik ziyaretlerden ibaret olmaktadır. Bu da çocuk sayısının önemini ortadan kaldırmaktadır.

3.3. EŞLERİN AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ SÜREÇLERİ İLE İLGİLİ TUTUMLARININ BETİMSSEL İSTATİSTİKLERİ

Bu başlık altında, eşlerin aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutumları geliştirilen ölçeklerdeki maddeler çerçevesinde, eşlerin tutumlarını madde bazında görmek ve maddelerde yer alan ifadelerle katılım düzeylerini tespit ederek yorumda bulunmak amacıyla, tek tek ele alınacaktır.

3.3.1. Eşlerin Nişanlılık Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

3.3.1.1. Nişanlılık Olgusunun Önemi

Flört ve kız-erkek arkadaşlığının geçmişe nazaran oldukça yaygınlaşması ve teknolojik aletlerin en küçük yerleşim yerlerine kadar girmesi neticesinde nişanlı çiftlerin birbirleriyle iletişim kurmalarının kolaylaşması nişanlılık sürecinin gizemini ortadan kaldırdığı ve geçmişe nazaran nişanlılığın önemini kaybettiği fikrini vermesine rağmen, ülkemizde nişanlılığa verilen önem hala devam etmektedir. Bu anlamda,

nişanlılık sürecinin etkisinin çiftlerin hayatlarına yansımalarını aşağıda elde edilen bulgulara görmek mümkündür.

Tablo 144. Nişanlılık Olgusunun Önemi

Nişanlandıktan sonra hayatımda önemli değişiklikler oldu.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	22	3,0
Katılmıyorum	92	12,5
Kararsızım	54	7,3
Katılıyorum	340	46,2
Kesinlikle Katılıyorum	228	31,0
Toplam	736	100,0

$X=3,89$

Yukarıdaki tablodan da anlaşılaçağı üzere, örneklemin büyük bir bölümü (%77,2) nişanlılığın hayatına etkisi olduğunu düşünürken, %15,5 ‘i bu fikre katılmamaktadırlar. Madde dindarlık faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde, en yüksek ortalamanın 4,14’le çok dindarlarda, en düşük ortalamanın ise 3,38’le din ile ilgisi olmayanlarda olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kız-erkek arkadaşlığı nispeten yaygın olan din ile ilgisi olmayanların nişanlılık sürecine verdikleri önem azalmaktadır.

3.3.1.2. Giyim-Kuşamla İlgili Tutum

Nişanlılık sürecinin hayata etkisi ile alakalı yukarıdaki genel sorudan sonra, etkinin hangi yönde olduğunu anlamak için sorulan diğer soruların ilki giyim-kuşamla alakalıdır. Zira, nişanlılığın başlangıcında taraflar nişanlı gençlere takılarla birlikte yeni kıyafetler de hediye ederler.

Tablo 145. Giyim-Kuşamla İlgili Tutum

Giyim-kuşamıma daha fazla dikkat eder oldum.	N	%
Hiçbir zaman	80	10,9
Nadiren	104	14,1
Bazen	102	13,9
Çoğu zaman	270	36,7
Her zaman	180	24,5
Toplam	736	100,0

$X=3,48$

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, örneklemin %24,5’i nişanlandıktan sonra giyim kuşamlarına daha fazla dikkat ettiklerini belirtirken, %36,7’si çoğu zaman, %13,9’u bazen ve %14,1’i nadiren dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. % 10,9’u ise hiç dikkat etmemektedirler. Bu anlamda nişanlı çiftlerin genel anlamda kendilerine ve giydikleri kıyafetlere dikkat ettikleri söylenebilir.

3.3.1.3. Dışarıda Geçirilen Zaman

Ergenlikle birlikte aileden yavaş yavaş kopma ve dış dünya ile kurulan ilişkiler artmaktadır. Bu anlamda gençler zamanlarının çoğunu dışarıda geçirmektedirler. Erkekler için geçmişte de halihazırda da hal böyleyken, geçmişte kadınların dışarıda bulunmaları hoş karşılanmazdı. Ancak günümüzde özellikle 12 yıllık kesintisiz ilk ve orta öğretim, hafta sonu kursları ve üniversite eğitimiyle birlikte kadınların da dışarıda geçirdikleri zaman dilimi artmıştır. Artık günümüzde kadınların dışarıda bulunmaları, her hangi bir işte çalışmaları, kafelerde oturmaları, alışverişe çıkmaları v.b. yadırganmamaktadır.

Tablo 146. Dışarıda Geçirilen Zaman

Zamanımı dışarıda geçirmekten vazgeçtim.	N	%
Hiçbir zaman	86	11,7
Nadiren	80	10,9
Bazen	160	21,7
Çoğu zaman	246	33,4
Her zaman	164	22,3
Toplam	736	100,0

$X=3,41$

Tablo 146'daki verilerden de anlaşılacağı üzere, nişanlandıktan sonra dışarıda geçirilen zamanın azalıp azalmadığını anlamaya yönelik soruya örneklemin %22,3'ü her zaman, %33,4'ü çoğu zaman, %21,7'si bazen, %10,9'u nadiren ve %11,7'si ise hiçbir zaman şeklinde cevap vermişlerdir. Bu sonuçlar nişanlı bireylerin bekarlık dönemlerine nazaran kendilerini daha fazla sınırladıklarını veya ailelerin özellikle kız çocuklarının dışarıda dolaşmalarını sınırladıklarını göstermektedir. Madde cinsiyet faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde kadınların ortalamasının (3,34) erkeklerin ortalamasında (3,45) yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.1.4. Nişanlı Çiftlerin Görüşmesi

Evliliğe hazırlık olan nişanlılık sürecinde çiftlerin görüşmeleri ve birbirlerini tanımaya çalışmaları önem arz etmektedir. Hatta, bazı durumlarda nişanlıların birbirleriyle anlaşamamaları ve birbirlerinin bazı huylarını beğenmemeleri neticesinde nişanlılığın sona erdirilmesi rastlanılan olaylardandır.

Tablo 147. Nişanlı Çiftlerin Görüşmesi

Nişanlımla sık sık görüşerek onu tanımaya çalıştım.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	88	12,0
Katılmıyorum	138	18,8
Kararsızım	56	7,6
Katılıyorum	302	41,0
Kesinlikle Katılıyorum	152	20,7
Toplam	736	100,0

X=3,37

Tablo 147’den de anlaşılacağı üzere, örneklemin %61,7’si nişanlısıyla sık sık görüşüğünü belirtmiştir. %30,8’i ise nişanlısıyla görüşme noktasında sıkıntı yaşamıştır. Günümüzde nişanlı çiftlerin baş başa veya iletişim aletleriyle görüşmesi oldukça kolay ve yaygındır. Ancak, örneklemin bir kısmının yaşlı olması ve nişanlılık süreçlerini 40-50 yıl önce geçirmiş olmaları, nişanlısıyla görüşememe oranını yükseltmiştir. Madde yaş faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde, 61 ve üstü yaş grubunun ortalamasının 2,37 olduğu görülmüştür. Ayrıca, anket uygulaması esnasında görüştüğümüz bazı aileler nişanlılık döneminde görüşmelerinin kolay ve rahat olması için çocuklarına “imam nikahı” kıydırdıklarını ifade etmişlerdir.

3.3.1.5. Nişanlılık Sürecinden Önceki Arkadaşlık

Nişanlı çiftlerin nişanlılık öncesi kurdukları arkadaşlık ilişkisi bazı duyguları önceden yaşamaları neticesinde, muhtemelen ilişkilerini etkileyecektir. Önceden kız-erkek arkadaşlığı ilişkisi yaşamamış bireylerin bu süreci daha heyecanlı ve tozpembe geçirmeleri muhtemeldir.

Tablo 148. Nişanlılık Sürecinden Önceki Arkadaşlık

Uzun süreli arkadaşlığımız olduğu için nişanlılık ilişkimize farklılık getirmedi.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	68	9,2
Katılıyorum	132	17,9
Kararsızım	60	8,2
Katılmıyorum	214	29,1
Kesinlikle Katılmıyorum	262	35,6
Toplam	736	100,0

X=2,34

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, örneklemin %64,7’si nişanlılık sürecinden önce arkadaşlıklarının olmadığını, %27,1’i ise nişanlanmadan önce de arkadaş olduklarını ifade etmişlerdir. Bu verilere göre kız-erkek arkadaşlığı çok yüksek

görünmemektedir. Belki de flörtler genel olarak nişanlılık ve evlilikle sonuçlanmamakta, kısa süreli ve geçici olmaktadır.

3.3.1.6. Sorunların Döngüye Etkisi

Her ne kadar tozpembe bir süreç olarak değerlendirilse de, çiftler arasındaki problemlerin bir kısmı nişanlılık sürecinde başlamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ise ailelerin yaklaşımlarıdır. Genel anlamda ailelerden kaynaklanan sorunlar çocukların nerede kalacağı, hangi tarafın hangi eşyaları alacağı, erkek tarafının ne kadar altın takacağı gibi ekonomik durumlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çözülmemesi durumunda ise nişanlılık sürecinin sona erdirilmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Tablo 149. Sorunların Döngüye Etkisi

Aileler arasında meydana gelen sorunlardan dolayı nişanın atılması gündeme geldi.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	36	4,9
Katılıyorum	34	7,1
Kararsızım	16	2,2
Katılmıyorum	234	31,8
Kesinlikle Katılmıyorum	398	54,1
Toplam	736	100,0

X=1,87

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, aileler arasında meydana gelen sorunların genel olarak nişanlılık sürecini etkilemediğini göstermektedir. Katılımcıların sadece %12'si yaşanan sorunların nişanlılığı bitirme noktasına geldiğini ifade ederken, %85,9'u bu fikre katılmamaktadırlar. Bu veriler nişanlılık sürecinde son zamanlarda ailelerin etkisinin oldukça azaldığını göstermektedir.

Muhtemelen günümüzde evlenecek olan çiftlerin aileleriyle birlikte yaşama ihtimallerinin düşük olması, erkeğin baba mesleğini devam ettirme durumunda olmaması ve kadınların da çalışma hayatına katılmalarındaki yüksek oran, evlenecek olan gençlerin daha özgür ve ailelerinden bağımsız hareket etmelerine sebep olmaktadır.

3.3.1.7. Çiftlerin Birbirlerine Müdahaleleri

Nişanlılık sürecine girilmesiyle birlikte, artık nişanlısı üzerinde bazı tasarruflarda bulunmayı hakkı olarak görmek nişanlı çiftlerin, özellikle de erkeklerin bir özelliğidir. Bu durum en çok kıskançlık krizleriyle birlikte, giyilen kıyafetlerde ortaya

çıkar. Erkekler nişanlılarının başkalarının dikkatini çekecek kıyafetler giymesini arzu etmezler ve nişanlılarının kıyafetlerine müdahale etme eğilimi gösterebilirler.

Tablo 150. Nişanlı Çiftlerin Birbirlerine Müdahaleleri

Nişanlımın giyim kuşamına sık sık müdahale ettim.	N	%
Hiçbir zaman	336	45,7
Nadiren	168	22,9
Bazen	112	15,2
Çoğu zaman	68	9,2
Her zaman	52	7,1
Toplam	736	100,0

$X=2,10$

Tablo 150'den de anlaşılacağı üzere, nişanlısının giydiği kıyafetlere müdahale etme oranı oldukça düşüktür. Örneklemin %7,1'i nişanlısının giydiği kıyafete her zaman müdahale ettiğini belirtirken, %9,2'si çoğu zaman, %15,2'si bazen, %22,9'u nadiren müdahale ettiklerini, %45,7'si ise hiçbir zaman müdahale etmediklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda, nişanlı çiftlerin kıyafet konusunda birbirlerine çok fazla müdahale etmedikleri söylenebilir. Madde dindarlık faktörü ile birlikte değerlendirildiğinde din ile ilgisi olmayanların nişanlılarının kıyafetine daha fazla müdahale ettikleri anlaşılmaktadır. Çok dindar bireylerin ortalaması 2,08 iken, din ile ilgisi olmayanların ortalaması 2,31'dir.

3.3.2. Eşlerin Yeni Evli-Çocuksuz Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Evliliğin ilk yılları eşlerin hem birbirlerine, hem de evlilikle birlikte gelen yeni rollerine alışmaları açısından oldukça önem arz etmektedir. Oldukça rahat geçen bu süreç “balayı döngüsü” olarak da ifade edilmektedir. Genel olarak duygusal ilişkilerin hakim olması, çiftlerin çocuğun doğumuna kadar huzurlu bir yaşam sürmelerini sağlamaktadır. Ancak yine bu süreçte, sorumluluk alma, işbirliği, işbölümü ve paylaşım ilişkileri ve bunlara uyum sağlama sorunları ortaya çıkmaktadır.

3.3.2.1. Evliliğin İçselleştirilmesi

Evlilik öncesi çok az sorumluluğu olan ve birçok işleri anne-babaları tarafından yapılan bireyler, bu süreçte sorumluluk alma, eşile birçok şeyi paylaşma ve iş bölümü yapma gibi, eşine yönelik üzerine düşen rolleri yerine getirme durumuyla karşı karşıya kalırlar. Bazı bireyler bu sorumlulukları yerine getirmede sıkıntılar yaşayabilirler.

Tablo 151. Evliliğin İçselleştirilmesi

Evliliğin getirdiği koca/karı rolüne hemen alıştım.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	30	4,1
Katılmıyorum	128	17,4
Kararsızım	96	13,0
Katılıyorum	262	35,6
Kesinlikle Katılıyorum	220	29,9
Toplam	736	100,0

$X=3,70$

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, genel olarak bu döngüde çiftlerin evliliğe çabuk alıştıkları ve rollerini yerine getirdiklerini göstermektedir. Örneklemin %65,5'i evliliğin getirdiği koca/karı rolüne hemen alıştığını, %21,5'i ise alışamadığını ifade etmiştir. Bu anlamda, hem dinimizde hem de geleneklerimizde evliliğin yaygın bir şekilde teşvik edilmesinin, bireylerin evliliğe daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olduğu söylenebilir.

3.3.2.2. Eşler Arası İletişim

Evliliğin başlangıcıyla birlikte eşlerin iyi bir iletişim kurmaları evliliğin devamı ve ileride doğacak olan çocukların birlikte yetiştirilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. İyi iletişim kuramamış ailelerde erkek evin dışında daha fazla zaman harcarken, evle alakalı birçok görev kadına kalmaktadır.

Tablo 152. Eşleri Arası İletişim

Eşimle çok iyi iletişim kurdum.	N	%
Hiçbir zaman	20	2,7
Nadiren	58	7,9
Bazen	110	14,9
Çoğu zaman	268	36,4
Her zaman	280	38,0
Toplam	736	100,0

$X=3,99$

Yukarıdaki tabloda yer alan verilere göre, örneklemin %38'i eşiyle her zaman iyi iletişim kurduğunu ifade ederken, %36,4'ü çoğu zaman, %14,9'u bazen, %7,9'u nadiren iyi iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. %2,7'si ise hiçbir zaman iyi iletişim kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu verilerden hareketle eşlerin birbirleriyle iyi iletişim kurdukları söylenebilir.

3.3.2.3. Birlikte Geçirilen Zaman

Evliliğin ilk dönemlerinde eşlerin birbirleriyle iyi bir ilişki kurabilmeleri için birlikte zaman geçirmeleri oldukça önemlidir. Bekarken arkadaş çevresiyle geçirilen zaman, kahvehane ve oyun alışkanlıklarının aynı şekilde devam etmesi evliliğe zarar verebilmektedir. Bu anlamda, zamanın önemli bir bölümünün eşle geçirilmesi evliliğin ileriki safhalarında gerekli olan iletişim, paylaşım ve sorumluluk bilinci için önem arz etmektedir.

Tablo 153. Birlikte Geçirilen Zaman

Eski arkadaşlarımdan ziyade eşimle zaman geçirmeyi tercih ettim.	N	%
Hiçbir zaman	24	3,3
Nadiren	40	5,4
Bazen	96	13,0
Çoğu zaman	292	39,7
Her zaman	284	38,6
Toplam	736	100,0

X=4,05

Tablo 153'ten de anlaşılacağı üzere, örneklemin %38,6'sı her zaman, %39,7'si çoğu zaman, %13,0'ü bazen, %5,4'ü nadiren eşiyile zaman geçirmeyi tercih ettiğini belirtirken, %3,3'ü ise hiçbir zaman eşiyile zaman geçirmeyi tercih etmediğini ifade etmiştir. Bu anlamda, genel olarak eşlerin bekarlık dönemindeki alışkanlıklardan vazgeçerek birbirleriyle zaman geçirdikleri söylenebilir.

3.3.2.4. Eşe Yardım

Son zamanlarda, kadınların çalışma hayatında eski dönemlere nazaran daha fazla boy göstermeleri, ev işlerine ve çocuklara ayırdıkları zaman sürecini azaltmaktadır. Bu anlamda, geleneksel olarak kadına verilmiş olan bu işlerde erkeklerin eşlerine yardımcı olmaları kaçınılmaz olmaktadır. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz yaşlılar bu işleri erkeğin yapmasını ayıplarken, bazı gençlerin eşlerine yardım etmeye gayret ettikleri görülmüştür.

Tablo 154. Eşe Yardım

Ev işlerinde eşime yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için) Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)	N	%
Hiçbir zaman	146	19,8
Nadiren	172	23,4
Bazen	158	21,5
Çoğu zaman	154	20,9
Her zaman	106	14,4
Toplam	736	100,0

X=2,87

Tablo 154'teki veriler, erkeklerin %14,4'ünün her zaman, %20,9'unun çoğu zaman, %21,5'inin bazen, %23,4'ünün ise nadiren eşlerine yardım ettiklerini göstermektedir. Örneklem içinde bulunan erkeklerin %19,8'i ise eşlerine yardım etmemektedirler. Örneklem içindeki yaşlı katılımcılar eşe yardım etme oranını bir hayli düşürmektedir.

3.3.2.5. Ortak Karar Alma Tutumu

Evliliğin huzurlu bir şekilde devam etmesi ve kadında da bir birey olduğu fikrinin oluşması için ve hatta sonraki döngülerde çocuklara da örnek olmak açısından, eşlerin beraber karar alma ve uygulamaları önem arz etmektedir. Evlilik sürecinde sadece erkeğin karar alması ve diğer aile fertlerinin bu kararları uygulaması, bazı sıkıntıları ortaya çıkarabilir. Ayrıca, karar alma sürecine katılmayan bireyler, uygulama esnasında isteksiz davranabilirler.

Madde yaş faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde, ankete katılan 18-24 ve 25-30 yaş aralığındaki genç çiftlerin ortalamaları 4,50 gibi oldukça yüksek bir rakamdır. Ancak, yaşın yükselmesiyle birlikte ortalamalar düşmekte ve en düşük ortalama 3.20 ile yaşı 61 ve üstü olanlarda görülmektedir. Bu anlamda 40-50 yıl önceye nazaran, eşler günümüzde birlikte karar alma sürecine daha fazla katılmaktadırlar. Bunun en önemli sebeplerinden biri çalışan kadınların oranındaki artış olabilir. Ev ekonomisine katkıda bulunan kadının karar alma sürecine katılmaması pek mümkün görünmemektedir.

Tablo 155. Ortak Karar Alma Tutumu

Karar alırken mutlaka eşime de danıştım.	N	%
Hiçbir zaman	38	5,2
Nadiren	32	4,3
Bazen	92	12,5
Çoğu zaman	262	35,6
Her zaman	312	42,4
Toplam	736	100,0

X=4,05

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, eşlerin beraber karar alma oranları oldukça yüksektir. Örneklemin %42,4'ü karar alırken her zaman, %35,6'sı çoğu zaman, %12,5'i bazen, %4,3'ü ise nadiren eşlerine danıştıklarını belirtirken, %5,2'si eşine hiçbir zaman danışmadığını belirtmiştir. Türkiye genelinde yapılan bir araştırma sonucuna göre, eşlerin birlikte karar alma oranı, yukarıdaki verilere benzer şekilde %80'ler civarındadır.³³⁷

3.3.2.6. Eşler Arası Hoşgörülü Davranış

Bir ömür boyu birlikte yaşayan, her şeylerini paylaşan ve her şeye beraber göğüs geren eşlerin arasında sıkıntı, tartışma ve anlaşmazlıkların olmaması mümkün değildir. Hatta, tartışma ve anlaşmazlıklar beraber yaşamanın getirdiği özelliklerdir ve eşler arasında sık sık görülür. Eşlerden birinin hata yapması durumunda, diğer eşin tepkisi tartışmanın veya sıkıntının seyrini belirlemektedir. Bu durumda affedici davranmak, aile içindeki huzurun ve eşler arasındaki sevgi ve saygının da devam etmesini sağlamaktadır.

Tablo 156. Eşler Arası Hoşgörülü Davranış

Eşim hata yaptığında affettim.	N	%
Hiçbir zaman	12	1,6
Nadiren	58	7,9
Bazen	170	23,1
Çoğu zaman	296	40,2
Her zaman	200	27,2
Toplam	736	100,0

X=3,83

Tablo 156'dan anlaşıldığı üzere, eşi hata yaptığında her zaman affettiğini ifade edenlerin oranı %27,2'dir. Katılımcıların %40,2'si çoğu zaman, %23,1'i bazen, %7,9'u nadiren eşlerini affederken %1,6'sı hiçbir zaman affetmemektedir. Bu verilere göre

³³⁷ Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011, 245-246.

eşlerin birbirlerine önemli oranda affedici yaklaşıtları veya tartışma çıkmaması için sessiz kaldıkları söylenebilir.

3.3.2.7. Eş Rolünde Ortaya Çıkan Sıkıntılar

Bekar olarak yaşarken çok az sorumluluğı olan ve istediğı gibi hareket edebilen bireyler, evlilikle birlikte gelen sorumlulukları kaldırmakta zorlanabilmektedirler. Ancak, zamanla onlar da evlilik hayatına ve evliliğın getirdiğı sorumluluklara alışırılar.

Tablo 157. Eş Rolünde Ortaya Çıkan Sıkıntılar

Koca/karı rolü bana ağır geldi.	N	%
Hiçbir zaman	304	41,3
Nadiren	172	23,4
Bazen	148	20,1
Çoğı zaman	78	10,6
Her zaman	34	4,6
Toplam	736	100,0

$X=2,14$

Tablo 157'deki veriler genel olarak çiftlerin rollerine kolay alıştıklarını göstermektedir. Örneklemin %41,3'ü karı/koca rolünün hiçbir zaman ağır gelmediğini, %23,4'ü nadiren, %20,1'i bazen, %10,6'sı çoğı zaman, %4,6'sı ise her zaman ağır geldiğini ifade etmişlerdir.

3.3.2.8. Eş Rolünü Yerine Getirme Esnasındaki İç Çatışma

Evliliğın getirdiğı sorumluluklara alışmakta zorluk yaşayan bazı bireyler, bekar oldukları dönemdeki kadar rahat hareket edemedikleri için evlendiklerine pişman olmaktadırlar. Bu anlamda bekar arkadaşlarına evlenmemeleri tavsiyesinde bulunan yeni evli bireylere rastlanmaktadır.

Tablo 158. Eş Rolünü Yerine Getirme Esnasındaki İç Çatışma

Bekarlıktaki özgürlüğümü çok aradım.	N	%
Hiçbir zaman	288	39,1
Nadiren	182	24,7
Bazen	126	17,1
Çoğı zaman	66	9,0
Her zaman	74	10,1
Toplam	736	100,0

$X=2,26$

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, genel olarak katılımcıların verdikleri cevap, evlilikten memnun oldukları yönündedir. Bu anlamda, örneklemin %39,1'i yaptığı evlilikten hiçbir zaman pişman olmadığı ifade ederken, %24,7'si nadiren,

%17,1'i bazen, %9'u çoğu zaman, %10,1'i ise her zaman bekarlık dönemlerini özlediklerini ifade etmişlerdir.

3.3.2.9. Ailelerin Evliliğe Müdahaleleri

Ülkemizde, evliliğin ilk döngülerinde yaşanan en önemli sorunların başında ailelerin evliliklere müdahale etme eğilimleri gelmektedir. Çocuklarının kendi başlarına hareket etme becerilerinin olması gerektiğini fark edemeyen aileler, eğer maddi yardımda da bulunuyorlarsa, çocuklarının evliliğinin nasıl olması gerektiğine karar verme hakkını kendilerinde görebilmektedirler. Bu da, yeni evli çiftlerin sorumluluk duygusu kazanmalarını ve birlikte karar verme kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 159. Ailelerin Evliliğe Müdahaleleri

Eşimin ailesi evliliğimize çok müdahale etti.	N	%
Hiçbir zaman	364	49,5
Nadiren	120	16,3
Bazen	78	10,6
Çoğu zaman	82	11,1
Her zaman	92	12,5
Toplam	736	100,0

X=2,20

Tablo 159'daki veriler ailelerin azımsanmayacak oranda çocuklarının evliliklerine müdahale ettiklerini göstermektedir. Ankete katılan deneklerin %12,5'i her zaman, %11,1'i çoğu zaman, %10,6'sı bazen, %16,3'ü ise nadiren ailelerinin evliliklerine müdahale ettiklerini belirtmişlerdir. % 49,5'i ise çocuklarının evliliklerine müdahale etmemiştir.

3.3.2.10. Hamilelik Dönemindeki Sıkıntılar

Hamilelik dönemi kadının en hassas olduğu dönemlerden birisidir. Bu dönemde kadının her şeye duygusal yaklaşması, kocasından her zaman olduğundan daha fazla ilgi ve şefkat beklemesi ve birçok kadının kokulardan rahatsız olması sonucunda yemek yapmakta zorlanması ve hatta mutfağa dahi girememesi kocaları sıkıntıya sokmaktadır. Çünkü erkekler genel olarak eşinin yaşadığı duygusal süreci anlayamamaktadır.

Tablo 160. Hamilelik Dönemindeki Sıkıntılar

Eşimle sıkıntılar hamilelik/hamileliğim döneminde başladı.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	300	40,8
Katılmıyorum	210	28,5
Kararsızım	52	7,1
Katılıyorum	138	18,8
Kesinlikle Katılıyorum	36	4,9
Toplam	736	100,0

X=2,06

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, bu dönemin bir nebze sıkıntılı geçtiğini göstermektedir. Örneklemin %69,3'ü hamilelik döneminde sıkıntı olmadığını düşünürken, %23,7'si sıkıntıların hamilelik döneminde başladığını düşünmektedir. Bu anlamda, erkek katılımcıların yaklaşık dörtte birinin eşlerinin duygusal taleplerine cevap vermekte zorlandıkları anlaşılmaktadır.

3.3.3. Eşlerin Küçük Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Hamilelik döneminde yaşanan bazı sıkıntılardan sonra, bebeğin doğumuyla birlikte eşlerin önceki rollerine ilaveten farklı rollere bürünmesi, bebeğin bakımı, maddi ihtiyaçları ve ilginin tamamen bebeğe kayması eşler için zorlu bir süreçtir. Daha önce ifade edildiği gibi, en sıkıntılı ve en çok boşanmanın gerçekleştiği döngü bu döngüdür.

3.3.3.1. Anne/Baba Rolünde Sıkıntı

Bebeğin doğumuna kadar hep anne-babasının çocuğu olmuş olan bireyler, kendilerinin de çocuğunun olması fikrine alışmakta zorluk çekebilmektedirler. Eski rollerine eklenen yeni rol maddi manevi birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Günümüzde birçok ailenin çekirdek aile olması, bebeğin bakımı ve rahatsızlıklarıyla ilgili her şeyin deneme yanılma yoluyla öğrenilmesini gerektirmektedir. Bu durum bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir.

Tablo 161. Anne-Baba Rolünde Sıkıntı

Baba/anne olma fikrine alışamadım	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	308	46,0
Katılmıyorum	230	34,3
Kararsızım	36	1,3
Katılıyorum	77	11,5
Kesinlikle Katılıyorum	46	6,9
Toplam	670	100,0

X=1,95

Tablo 161'deki veriler genel olarak yeni bebekleri olan çiftlerin anne-baba rolüne alışmakta zorluk çekmediklerini göstermektedir. Örneklemin %80,3'ü anne/baba olma fikrine alışmakta sıkıntı çekmezken, %18,3'ü sıkıntı çekmiştir. Toplumumuzda yakınları tarafından yeni evli çiftlerden bir an evvel çocuk beklemek, çiftlerin anne-baba rolüne erken uyum sağlamalarına sebep oluyor olabilir.

3.3.3.2. Eşler Arasındaki İlgı Kaybı

Duygusal ilişkilerin hakim olduğu bir önceki döngüyü nispeten daha huzurlu ve rahat geçiren ve ilgilerini sadece birbirlerine yönelten eşler, özellikle de bayanlar, bebeğin doğumuyla birlikte ilgilerini bebeğe kaydırmaktadırlar. Döngü içinde maddi-manevi sıkıntı yaşayan eşlerin ilgilerinin bebeğe yönelmesiyle, eşler arası iletişimde sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Tablo 162. Eşler Arasındaki İlgı Kaybı

Çocuk doğduktan sonra eşimin bana olan ilgisi azaldı.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	192	28,7
Katılmıyorum	260	38,8
Kararsızım	43	6,4
Katılıyorum	125	18,6
Kesinlikle Katılıyorum	50	7,5
Toplam	670	100,0

X=2,32

Yukarıdaki tabloya göre, ankete katılanların %67,5'i çocuk doğduktan sonra eşinin kendisine olan ilgisinin azalmadığını düşünürken, %26,1'i azaldığını düşünmemektedir. %6,4'ü ise kararsızdır. Bu anlamda, katılımcıların dörtte biri ilgisini çocuğa yönlendirerek eşinin isteklerini göz ardı etmektedir denilebilir. Ancak, kadınların bebeklerinin ihtiyaçlarını karşılamak için zamanlarının ve ilgilerinin çoğunu bebeğe harcamaları erkekler tarafından makul karşılanması gereken bir durumdur.

3.3.3.3. Ev İşlerinde Ortaya Çıkan Problemler

Bebeğin bakımı ve ihtiyaçları kadınların zamanlarının çoğunu almaktadır. Bu nedenle, temizlik, yemek, ütü gibi işler bazen sekteye uğramaktadır. Bu durum özellikle erkeklerin canlarını sıkmakta ve yaşanmakta olan sıkıntılara yenileri eklenmektedir.

Tablo 163. Ev İşlerinde Ortaya Çıkan Problemler

Çocuk doğduktan sonra eşim yemek/temizlik yapmakta zorlandı. (Erkekler için) Çocuk doğduktan sonra temizlik/yemek yapmakta zorlandım. (Kadınlar için)	N	%
Hiçbir zaman	176	26,3
Nadiren	226	33,7
Bazen	172	25,7
Çoğu zaman	70	10,4
Her zaman	26	3,9
Toplam	670	100,0

$X=2,32$

Tablo 163'teki veriler çocuk doğduktan sonra kadınların ev işlerini yapmakta çok zorlanmadıklarını göstermektedir. Örneklemin içindeki kadınların %26,3'ü ev işlerini yapmakta hiçbir zaman zorlanmazken, %33,7'si nadiren, %25,7'si bazen, %10,4'ü çoğu zaman, %3,9'u ise her zaman zorlanmaktadır.

3.3.3.4. Bebek Bakımı Esnasındaki Sıkıntı

Günümüzde bebeklerle ilgilenen babaların oranı oldukça yüksektir. Yaşlı çiftlerin, özellikle erkeklerin, “büyüklerin yanında çocuklarını kucaklarına bile alamadıkları” ifadelerine karşılık, genç çiftler bu konuda hiçbir sıkıntı çekmemektedirler. Erkekler, geçmişe nazaran bebeklerin her türlü ihtiyaçlarıyla ilgilenmekte ve hatta eşleri de çalışıyorsa, geceleri bebekle nöbetleşe ilgilenmektedirler. Bu nedenle, hem kadın hem koca uykusuz kalabilmektedirler.

Tablo 164. Bebek Bakımı Esnasındaki Sıkıntı

Geceleri çocuğu uyutmak için kalktığımdan dolayı gündüz uykusuz kaldım.	N	%
Hiçbir zaman	150	22,4
Nadiren	120	17,9
Bazen	200	29,9
Çoğu zaman	124	18,5
Her zaman	76	11,3
Toplam	670	100,0

$X=2,81$

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere çocuğun doğumuyla birlikte örneklemin %22,4'ü hiçbir zaman uykusuzluk sorunu yaşamamıştır. %17,9'u nadiren, %29,9'u bazen, %18,5'i çoğu zaman, %11,3'ü ise her zaman uykusuzluk sorunu yaşamıştır.

Bu maddeye verilen cevaplar cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde ise kadınlarda ortalamanın 3,12, erkeklerde ise 2,40 olduğu anlaşılmıştır. Bu veriler erkeklerin bir bölümünün de bebekleriyle ilgilendiklerini ve gece uykusuz kaldıklarını göstermektedir.

3.3.3.5. Çocuğun Giderlerinin Karşılanması

Aileleri en çok zorlayan konuların başında ekonomik sıkıntılar gelmektedir. Eğer çift kirada oturuyorsa, düğünden ve düğün esnasında alınan ev eşyalarından kalan borçlar varsa ve bunların üstüne bebeğin giderleri de ekleniyorsa, çiftler için bu süreç gerçekten sıkıntılı olabilmektedir.

Tablo 165. Çocuğun Giderlerini Karşılanması

Çocuğun giderlerini karşılamakta zorlandım.	N	%
Hiçbir zaman	216	32,2
Nadiren	170	25,4
Bazen	138	20,6
Çoğu zaman	92	13,7
Her zaman	54	8,1
Toplam	670	100,0

$X=2,40$

Tablo 165'deki verilerden anlaşıldığı üzere, bebeğin giderleri genel olarak çiftleri ekonomik sıkıntı içine sokmamaktadır. Ankete katılanların %32,2'si bebeğin giderlerini karşılamada hiçbir sıkıntı çekmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, %25,4'ü nadiren, %20,6'sı bazen, %13,7'si çoğu zaman, %8,1'i ise her zaman sıkıntı çektiklerini belirtmişlerdir.

3.3.3.6. Sorunların Büyümesi

Bebekle birlikte anne-baba rolüne bürünen ve yukarıdaki başlıklarda belirtilen sıkıntıları yaşamaya başlayan çiftler, iyi bir iletişimle bu sorunları aşmayı başaramazlarsa, genel olarak yaşadıkları sıkıntıyı birbirlerine yansıtmakta ve en küçük problemlerden bile tartışmalar çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, en çok boşanma bu döngüde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 166. Sorunların Büyümesi

En küçük şeylerden bile evde tartışma yaşandı.	N	%
Hiçbir zaman	240	35,8
Nadiren	184	27,5
Bazen	102	15,2
Çoğu zaman	102	15,2
Her zaman	42	6,3
Toplam	670	100,0

$X=2,29$

Yukardaki tablodan da anlaşılacağı gibi, örneklem tartışmaların yoğun olduğunu düşünmemektedir. Örneklemin %6,3'ü sorunlarını her zaman tartışmaya dönüştürdüklerini ifade ederken, %15,2'si çoğu zaman, %15,2'si bazen ve %27,5'i nadiren tartışmaya dönüştürdüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %35,8'i ise hiçbir zaman tartışmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu verilerden eşler arasındaki iletişimin genel olarak iyi bir düzeyde olduğu sonucu çıkabilir.

3.3.3.7. Aile Büyüklerinden Yardım Talebi

Genel olarak aile içi sorun yaşayan çiftler, bu sorunları ya kendileri çözmeye çalışmakta, ya aile büyüklerinden yardım talep etmekte, ya da yaygın olmamakla birlikte, psikolog/aile danışmanları gibi işin uzmanlarına başvurumaktadırlar. Sorunlar çiftlerin kendi başlarına çözemeyecekleri bir düzeye geldiğinde, yardım talep etmeseler de, aileler olaylara ister istemez müdahale etmektedirler.

Tablo 167. Aile Büyüklerinden Yardım Talebi

Sorunları çözemediğimiz için aile büyükleri devreye girdi.	N	%
Hiçbir zaman	388	57,9
Nadiren	152	22,7
Bazen	52	7,8
Çoğu zaman	44	6,6
Her zaman	34	5,1
Toplam	670	100,0

$X=1,78$

Tablo 167'den anlaşıldığı üzere, çiftlerin sıkıntı yaşaması durumunda aile büyüklerinin müdahale oranları yüksek görünmemektedir. Sorun yaşandığında aile büyüklerinin hiçbir zaman müdahale etmediğini ifade edenlerin oranı %57,9 iken, nadiren müdahale ettiklerini ifade edenlerin oranı %22,7, bazen müdahale ettiklerini ifade edenlerin oranı %7,8, çoğu zaman müdahale ettiklerini ifade edenlerin oranı %6,6 ve her zaman müdahale ettiklerini ifade edenlerin oranı ise %5,1'dir. Bu veriler ışığında

aile büyüklerinin evliliklerde yaşanan tartışma ve çatışmalara pek müdahale etmedikleri söylenebilir.

3.3.3.8. Profesyonel Yardım Talebi

Sıkıntılarını kendi aralarında çözemeyen çiftler, ailelerinin olaylara müdahalelerini istemiyorlarsa veya ailelerin yardımı da yetersiz kaldıysa, ülkemizde çok yaygın olmamakla birlikte, psikolog ya da aile danışmanlıklarına başvurumaktadırlar.

Tablo 168. Profesyonel Yardım Talebi

Aile büyükleri yerine profesyonel yardım (psikolog, aile danışmanı vs.) aldık.	N	%
Hiçbir zaman	582	86,9
Nadiren	40	6,0
Bazen	24	3,6
Çoğu zaman	6	,9
Her zaman	2	,3
Toplam	16	2,4

X=1,26

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere, eşlerin profesyonel yardım talebi oldukça düşüktür. Toplumumuzdaki “aile içi mahrem şeylerin başkalarına anlatılmaması gerektiği” fikri, muhtemelen sıkıntı yaşayan eşlerin profesyonel yardım talebinde bulunmamalarının en önemli sebepleri arasındadır.

Örneklemin %86,9’unun profesyonel yardım talebi hiçbir zaman olmamıştır. %6’sı nadiren, %3,6’sı bazen, %0,9’u çoğu zaman, %0,3’ü ise her zaman profesyonel yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda, hem aile büyüklerinin çok fazla müdahale etmediği, hem de profesyonel yardım alınmadığı durumlarda, bir çok sorunu kolaylıkla çözebilecek iki otoriteden yoksun olan genç çiftler sorunları kendileri halletmeye çalışmaktadır. Ancak tecrübesiz ve bilgisiz olmaları muhtemelen sorunları daha da çözülemez hale getirmekte ve en çok boşanma bu döngüde yaşanmaktadır..

3.3.4. Eşlerin Okul Dönemi Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Son zamanlarda eğitime verilen önemin artması, çiftlerin çocuklarının eğitimleriyle daha fazla ilgilenmelerine ve eğitim için daha fazla masraf yapmalarına sebep olmaktadır. Önceki döngülerde icra ettikleri rollere ilaveten gelen bu yeni rol ve ilgilenilmesi gereken diğer küçük kardeş(ler), çocuğun eğitimiyle ve ödevleriyle kimin ilgileneceği noktasında sıkıntılar çıkarmaktadır.

3.3.4.1. Çocuğun/Çocukların Dersleri

Çocuğun dersleriyle ve ödevleriyle ilgilenme noktasında bayanların erkeklere oranla daha istekli oldukları veya erkeklerin bu görevi kadınların omuzlarına yükledikleri Tablo 64'den anlaşılmıştı. Bu anlamda, evde daha az zaman harcayan erkekler okul dönemi çocuklarının eğitimiyle daha az ilgilenmektedirler.

Tablo 169. Çocukların Dersleriyle İlgilenme

Çocuklar okula başladığında akşamları onların ödevleriyle ilgilendim.	N	%
Hiçbir zaman	78	13,4
Nadiren	58	10,0
Bazen	66	11,4
Çoğu zaman	178	30,6
Her zaman	202	34,7
Toplam	582	100,0

X=3,62

Tablo 169'daki veriler örneklemin çocuklarının dersleriyle ilgilenme oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcıların %34,7'si çocuklarının dersleriyle her zaman ilgilenirken, %30,6'sı çoğu zaman, %11,4'ü bazen, %10'u nadiren ilgilenmektedir. %13,4'ü ise çocukların dersleriyle hiç bir zaman ilgilenmemektedir. Bu veriler günümüzde anne-babaların çocuklarının eğitime önem verdiklerini göstermektedir. Hiç bir zaman ve nadiren seçeneklerindeki yüksek sayılabilecek yüzdeler ise döngüyü 40-50 yıl önce tamamlamış olan 61 yaş ve üstü gruptan kaynaklanmaktadır. Bu madde yaş faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde 25-30 yaş aralığındakilerin ortalaması 4,21 iken, 61 ve üstü yaş grubunda olanlarda ortalama 2,20'dir.

3.3.4.2. Eşin İhmali

Özellikle bayanların ev işleri (yemek-temizlik-ütü) ve diğer küçük çocukların bakımı gibi günlük işlerine ilaveten çocukların eğitimiyle de ilgilenmeleri, eşlerine ayıracakları zaman dilimini azaltmaktadır. Bu anlamda, erkeğin sabah işe giderken giyeceği kıyafetlerin ütülenmemiş olması, işten geldiğinde yemeğin hazır olmaması gibi durumlar, eşe yeterince zaman ayıramama problemini göstermektedir.

Tablo 170. Eşin İhmali

Sürekli çocukların dersleriyle ilgilendiğim için eşime zaman ayırmakta zorlandım.	N	%
Hiçbir zaman	208	35,7
Nadiren	154	26,5
Bazen	122	21,0
Çoğu zaman	78	13,4
Her zaman	20	3,4
Toplam	582	100,0

X=2,22

Tablo 170’de görüldüğü üzere, bireyler diğer işlerinin yanında eşlerine zaman ayırmakta zorlanmadıklarını düşünmektedirler. Örneklemin %3,4’ü her zaman, %13,4’ü çoğu zaman, %21’i bazen, %26,5’i ise nadiren zorlandığını ifade ederken, % 35,7’si hiç zorlanmadığını belirtmektedir.

3.3.4.3. Derslerle İlgilenme Görevinin Eşe Devredilmesi

Günümüzde neredeyse her akşam okul dönemi çocuklarının ödevlerinin olması, eşlerden birinin mutlaka çocuğun ödevleriyle ilgilenmesini gerektirmektedir.

Tablo 171. Çocukların Dersleriyle Eşin İlgilenmesi

Çocukların dersleriyle eşim ilgilendi.	N	%
Hiçbir zaman	80	13,7
Nadiren	148	25,4
Bazen	184	31,7
Çoğu zaman	98	16,8
Her zaman	72	12,4
Toplam	582	100,0

X=2,89

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, çocuğun dersleriyle ilgilenme görevini örneklemin %12,4’ü her zaman, %16,8’i çoğu zaman, %31,7’si bazen, %25,4’ü ise nadiren eşine bırakırken, %13,7’si hiçbir zaman eşine bırakmamaktadır. Çalışma hayatı nedeniyle erkeklerin evin dışında çok fazla zaman geçirmeleri, akşam eve yorgun gelmeleri ve dinlenmek istemeleri çocukların dersleriyle kadınların daha fazla ilgilenmesine sebep olmaktadır. Bu madde cinsiyet faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde, erkeklerin ortalamasının 3,40, kadınların ortalamasının ise 2,50 olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kadınlar çocukların dersleriyle erkeklerden daha fazla ilgilenmektedirler. Diğer bir ifadeyle erkekler çocukların dersleriyle ilgilenme işini eşlerine bırakmaktadırlar.

3.3.4.4. Derslerle Nöbetleşerek İlgilenme

Ebeveynlerin her ikisinin de çalışma hayatında olduğu bazı ailelerde göze çarpan nöbet usulü çocuklarla ilgilenme toplumumuzda çok yaygın olmamakla birlikte, özellikle genç çiftler arasında görülen bir durumdur. Eşlerin her ikisinin de sabah erken kalkarak işe gidecek olması, kadının ev ekonomisine erkek kadar katkıda bulunuyor olması erkeğin de çocuklarla ilgilenme noktasında kadına yardım etmesini gerektirmektedir. Bu anlamda, gece nöbetleşerek bebekleriyle ilgilenen veya çocuklarının eğitimiyle nöbet usulü ilgilenen ailelere rastlamak mümkündür. Eğer dersleriyle ilgilenilmesi gereken birden fazla çocuk varsa, bir eşin bir çocuğun dersleriyle, diğer eşin diğer çocuğun dersleriyle ilgilenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Tablo 172. Çocukların Dersleriyle Nöbetleşerek İlgilenme

Çocukların dersleriyle ilgilenmeyi nöbet usulü yapmaya karar verdik.	N	%
Hiçbir zaman	330	56,7
Nadiren	138	23,7
Bazen	62	10,7
Çoğu zaman	44	7,5
Her zaman	8	1,4
Toplam	582	100,0

X=1,73

Tablo 172'deki veriler nöbet usulünün yaygın olmadığını ve tasvip edilmediğini göstermektedir. Buna göre, örneklemin %1,4'ü çocukların dersleriyle her zaman nöbetleşe ilgilendiklerini ifade ederken, %7,5'i çoğu zaman, %10,7'si bazen, % 23,7'si de nadiren nöbetleşe ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %56,7'si ise hiçbir zaman nöbet usulünü uygulamadıklarını ifade etmişlerdir.

3.3.4.5. Ekonomik Sıkıntı

Düğünden kalan borçlar, çocukların bebeklik dönemlerinde yapılan masraflar, mutfak masrafları gibi ev için yapılan düzenli harcamalar ve eşlerin kendileri için yaptıkları masrafların üstüne çocukların eğitim masraflarının da eklenmesi aileleri ekonomik olarak zorlamaktadır.

Tablo 173. Ekonomik Sıkıntı

Diğer masrafların üstüne okul masraflarının da eklenmesi bizi oldukça zorladı.	N	%
Hiçbir zaman	132	22,7
Nadiren	100	17,2
Bazen	132	22,7
Çoğu zaman	130	22,3
Her zaman	88	15,1
Toplam	582	100,0

$X=2,90$

Yukarıdaki tabloda yer alan veriler, çocukların okul masraflarını karşılamakta örneklemin %15,1'inin her zaman, %22,3'ünün çoğu zaman, %22,7'sinin bazen, %17,2'sinin ise nadiren zorlandıklarını göstermektedir. Katılımcıların % 22,7'si ise hiçbir zaman zorlanmamaktadırlar. Önceki döngülerde ekonomik sıkıntıların bu döngüye oranla düşük çıkması döngüler ilerledikçe ve çocuklar büyüdükçe harcamaların arttığını ve ailelerde ekonomik sıkıntıların baş gösterdiğini ortaya koymaktadır.

3.3.4.6. Eşlerin Ortak Hareket Etme Durumu

Evlilik esnasında çiftlerin yerine getirdikleri roller arttıkça ve farklı farklı sıkıntılar ortaya çıktıkça, eşler birlikte hareket etmekte zorluk yaşamaktadırlar. Gün içinde iş yerindeki görevlerini yerine getiren çiftler veya eğer çalışmıyorsa gün boyu ev işleriyle meşgul olan kadın, akşam ve hafta sonları çocukların ödevleriyle ilgilenmek zorunda kalmakta ve bu nedenle eşleri ve çocukları rahatlatmak ailecek yapılacak misafirlikler, piknikler ve tatiller yapılamamaktadır. Bu nedenle de, aile içinde yaşanan sıkıntılar artmaktadır.

Tablo 174. Eşlerin Ortak Hareket Etme Durumu

Bu dönemde eşimle birlikte ortaklaşa yaptığımız şeyler azaldı.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	88	15,1
Katılıyorum	142	24,4
Kararsızım	104	17,9
Katılmıyorum	182	31,3
Kesinlikle Katılmıyorum	66	11,3
Toplam	582	100,0

$X=2,99$

Yukarıdaki tabloda yer alan verilere göre, okul dönemi çocuklu döngüde, eşler birlikte hareket etme noktasında genel olarak biraz sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu döngüde eşiyle birlikte ortak hareket edemediklerini düşünenlerin oranı 40,4 iken, eşiyle ortak

hareket ettiklerini düşünenlerin oranı 42,6'dır. Bu anlamda, diğer sıkıntılara çocukların derslerinin de eklenmesi eşleri bazı aktiviteleri yapmaktan alıkoymaktadır.

3.3.5. Eşlerin Ergen Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Evlilik hayatında eşlerin en sıkıntılı dönemlerinden biri olan ergen çocuklu döngü, eşleri oldukça zorlayan bir süreçtir. Bu süreçte, özellikle çocukların içlerine kapanmaları, kötü alışkanlıklar edinmeleri, ebeveynleriyle çatışmaları ve bağımsız hareket etme arzuları sebebiyle kontrol dışı kalmaları anne-babaları sıkıntıya sokmaktadır. Anne-babaların aşırı korumacı ve müdahaleci yaklaşımları sıkıntıları daha da artırmaktadır. Bununla birlikte, anket uygulaması esnasında bu döngüye özgü farkına vardığımız önemli bir husus, eşlerin bundan önceki döngülere nazaran daha fazla iletişim kurmaya başlamalarıdır. Bunun en önemli sebebi, ergen çocukların durumlarıyla ilgili eşlerin fikir alışverişinde bulunmaları ve davranışlarında değişiklik olan çocuklarıyla ilgili neler yapabileceklerini ilk defa bu kadar çok birbirleriyle paylaşmalarıdır.

3.3.5.1. Ergen Çocuklarla İletişim Sıkıntısı

Her şeyin çok hızlı bir şekilde değiştiği günümüzde, anne-baba ve çocuklar arasındaki algı ve davranış farklılığı her zaman olduğundan daha fazladır. Günümüz anne-babaları ile çocuklar, amiyane tabirle “farklı tellerden” çılmaktadırlar. Farklı zevkler, saç modelleri, kıyafetler, konuşma tarzları gibi günümüz gençlerini cezbeden şeyler, ebeveynlerle çocuklar arasındaki iletişimsizliği derinleştirmektedir. Bütün bunların yanında, teknolojik gelişmeler neticesinde cep telefonu ve internetle bütün ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini düşünen gençlerle iletişim kurmak ebeveynler için zor olmaktadır.

Tablo 175. Ergen Çocuklarla İletişim Sıkıntısı

Ergenlik dönemlerinde çocuklarla iletişim kurmakta zorlandım.	N	%
Hiçbir zaman	46	10,9
Nadiren	80	19,0
Bazen	116	27,5
Çoğu zaman	124	29,4
Her zaman	56	13,3
Toplam	422	100,0

X=3,15

Tablo 175'deki verilere göre, ankete katılan ebeveynler genel olarak ergen çocuklarıyla iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar. Katılımcıların %10,9'u ergen

çocuklarıyla iletişim kurmakta hiçbir zaman zorlanmadıklarını düşünürken, %13,3'ü her zaman %29,4'ü çoğu zaman, %27,5'i bazen, %19'u ise nadiren zorlandıklarını düşünmektedirler.

3.3.5.2. Ergen Çocukların Tavırları

Daha serbest hareket etme ve kurallara uymama eğilimi taşıyan ergenlerin davranışları anne-babalarını bir hayli zorlayabilmektedir. Ergenlerle anne-babaları arasındaki çatışmalar en çok bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Tablo 176. Ergen Çocukların Tavırları

Çocuğum ergenlik döneminde kural tanımaz oldu.	N	%
Hiçbir zaman	68	16,1
Nadiren	100	23,7
Bazen	98	23,2
Çoğu zaman	94	22,3
Her zaman	62	14,7
Toplam	422	100,0

X=2,96

Tablo176'daki veriler ergenlerin kurallara uymama noktasında anne-babalara oldukça sıkıntı çıkardıklarını göstermektedir. Buna göre, örneklemin %16,1'i çocuklarının ergenlik döneminde her zaman kurallara uyduğunu ifade ederken, %23,7'si nadiren, %23,2'si bazen, %22,3'ü çoğu zaman, %14,7'si ise hiçbir zaman kurallara uymadığını ifade etmişlerdir.

3.3.5.3. Ergen Çocuklarla Çatışma

Ergenler genel olarak kendilerine müdahale edilmesinden hoşlanmamaktadır. Müdahale edildiğinde ise anne-baba ve ergenler arasında çatışmalar olmakta ve bu durum aralarındaki iletişimi daha da sıkıntılı hale getirmektedir. Anne-babaların çocuklarına aşırı müdahaleci yaklaşımları yanlış gibi görünmekle birlikte, çocuklarının zararlı arkadaşlıklar ve alışkanlıklar edinmelerinden endişe etmeleri sebebiyle bu müdahaleci yaklaşımları kaçınılmaz olmaktadır.

Tablo 177. Ergen Çocuklarla Çatışma

Bu dönemde çocuklara çok müdahale ettim ve çocuklarla çatışmalar yaşadım.	N	%
Hiçbir zaman	74	17,5
Nadiren	118	28,0
Bazen	102	24,1
Çoğu zaman	78	18,5
Her zaman	50	11,8
Toplam	422	100,0

X=2,79

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, anne-babaların çocuklarına müdahale etme ve çatışma oranları yüksek görünmektedir. Katılımcıların %17,5'i ergen çocuklarına hiçbir zaman müdahale etmediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte %28'i nadiren, %24,1'i bazen, %18,5'i çoğu zaman, %11,8'i ise her zaman müdahale ettiklerini ve çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

3.3.5.4. Ergenlerin Ebeveynlerinden Uzaklaşmaları

Ergenlerin anne-babalarıyla çatışma yaşamaları ve anne-babalarının kendilerini anlamadığı düşüncesine kapılmaları, sorunlarını anne-babalarına anlatmamalarına ve içlerine kapanmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, ergenle ebeveynleri arasındaki iletişim ve paylaşım oldukça azalmaktadır.

Tablo 178. Ergenlerin Ebeveynlerinden Uzaklaşmaları

Çocuklar sorunlarını benimle paylaşmadılar.	N	%
Hiçbir zaman	86	20,4
Nadiren	96	22,7
Bazen	98	23,2
Çoğu zaman	88	20,9
Her zaman	54	12,8
Toplam	422	100,0

$X=2,83$

Tablo 178'deki veriler ergenlerin sorunlarını anne-babalarıyla paylaşımlarında sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir. Buna göre, katılımcıların % 20,4'ü çocuklarının sıkıntılarını her zaman paylaştıklarını belirtirken, % 22,7'si nadiren, %23,2'si bazen, %20,9'u çoğu zaman, %12,8'i ise hiçbir zaman paylaşmadıklarını belirtmişlerdir.

3.3.5.5. Sıkıntıların Çatışmaya Dönüşmesi

Ebeveynlerin müdahaleci yaklaşımları neticesinde ergenlerle çatışma yaşamaları çoğu zaman ebeveynlerin çocuklarını azarlayarak susturmaya çalışmalarıyla sonuçlanmaktadır.

Tablo 179. Sıkıntıların Çatışmaya Dönüşmesi

Çocuğum/çocuklarım beni dinlemeği zaman azarladım.	N	%
Hiçbir zaman	32	7,6
Nadiren	92	21,8
Bazen	168	39,8
Çoğu zaman	102	24,2
Her zaman	28	6,6
Toplam	422	100,0

$X=3,00$

Tablo 179'daki verilerden anlaşıldığı üzere, çocuklarla sıkıntı yaşadıklarında azarlayarak karşılık verdiğini düşünen ebeveyn oranı oldukça yüksektir. Tabloya göre, örneklemin %7,6'sı hiçbir zaman azarlamadığını ifade ederken, %21,8'si nadiren, %39,8'i bazen, %24,2'si çoğu zaman, %6,6'sı ise her zaman azarladığını ifade etmiştir.

3.3.5.6. Evden Kaçış

Ergenlik döneminde evden bağımsız hareket etme eğilimi başlayan ergenlerin, anne-babalarıyla yukarıda bahsedilen sorunları da yaşamalarıyla çoğu zamanlarını dışarıda aynı sıkıntıları yaşayan arkadaşlarıyla geçirmeye başlamaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu da ailenin birlikte hareket etmesinde sıkıntılara yol açmaktadır.

Tablo 180. Evden Kaçış

Çoğu zamanlarını evin dışında, arkadaşlarıyla geçirdiler.	N	%
Hiçbir zaman	96	22,7
Nadiren	130	30,8
Bazen	90	21,3
Çoğu zaman	66	15,6
Her zaman	40	9,5
Toplam	422	100,0

X=2,59

Yukarıdaki tabloya göre, ergen çocukların anne-babalarından bağımsız hareket etme eğilimleri olmakla birlikte çok yüksek değildir. Katılımcıların %22,7'si ergen çocuklarının zamanlarını hiçbir zaman dışarıda geçirmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte %30,8'i nadiren, %21,3'ü bazen, %15,6'sı çoğu zaman, %9,5'i ise her zaman dışarıda arkadaşlarıyla zamanlarını geçirdiklerini belirtmişlerdir. Toplumumuzda kız çocuklarının dışarıda zaman geçirmeleri hoş görülmediğinden oran düşük görünüyor olabilir.

3.3.5.7. Ailece Hareket Edebilme Durumu

Anne-babasıyla iletişim sorunu yaşayan ve ev dışında zaman geçirmeye başlayan ergenler, ailecek yapılan faaliyetlerden zevk almamaktadırlar. Bu nedenle de, dışarıda arkadaşlarıyla veya evde bilgisayar başında zaman geçirmeyi tercih edebilmektedirler.

Tablo 181. Ailece Hareket Edebilme Durumu

Hafta sonları, akşamları ailecek vakit geçirdik.	N	%
Hiçbir zaman	16	3,8
Nadiren	106	25,1
Bazen	134	31,8
Çoğu zaman	92	21,8
Her zaman	74	17,5
Toplam	422	100,0

$X=3,24$

Tablo 181'deki verilere göre, katılımcıların %3,8'i hiçbir zaman ailecek vakit geçiremediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte %25,1'i nadiren, %31,8'i bazen, %21,8'i çoğu zaman, %17,5'i ise her zaman ailecek birlikte vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Ergen çocuklu döngüde aile bireylerinin birlikte hareket etme oranı, birçok topluma nazaran aile değerlerine daha fazla önem veren Türk toplumu için düşüktür.

3.3.5.8. Kötü Alışkanlık Problemi

Çocukları ergenlik döneminde olan ailelerin en çok endişe duyduğu şeylerin başında çocuklarının kötü alışkanlıklar edinmesi gelmektedir. Bu nedenle, çocuklarının kimlerle arkadaşlık ettiklerini ve hangi ortamlarda bulunduklarını denetleme ihtiyacı hissederler. Çocuklarla ebeveynleri arasındaki çatışmaların çoğu, ebeveynlerin bu endişelerinden ve buna müdahale etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 182. Kötü Alışkanlık Problemi

Çocuğum arkadaş ortamında kötü alışkanlıklar edindi.	N	%
Hiçbir zaman	226	53,6
Nadiren	66	16,1
Bazen	56	13,3
Çoğu zaman	40	9,5
Her zaman	32	7,6
Toplam	422	100,0

$X=2,04$

Yukarıdaki tabloya göre katılımcıların %53,6'sı çocuğunun hiçbir zaman kötü alışkanlık edinmediğini düşünmektedirler. Çocuğunun arkadaş ortamında kötü alışkanlık edindiğini düşünenler ise %16,1 ile nadiren, %13,3 ile bazen, %9,5 ile çoğu zaman, %7,6 ile her zamandır. Bu veriler çocuklarının arkadaş ortamlarında kötü alışkanlıklar edindiğini düşünen katılımcıların oranının düşük olduğunu göstermektedir. Bunun sebeplerinden birisi ebeveynlerin kötü alışkanlık ifadesine farklı anlam yüklenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Zira bazıları için sigara, alkol, açık kıyafetler, kız-erkek arkadaşlığı gibi olgular kötü alışkanlık iken, bazıları için değildir.

3.3.6. Eşlerin Evden Ayrılan Çocuklu Döngü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Evin boşalmaya başladığı bir zaman dilimi olan bu döngü, bazı aileler için rahatlamaların, bazıları için ise yeni sıkıntıların ortaya çıktığı bir döngüdür. Çocukların mürüvvetlerini görme arzusu, yeni akrabalık bağlarının gelişmesi ve eşlerin birbirleriyle olan iletişimlerinin ve bağımlılıklarının artması bu döngünün özelliklerdendir. Evden ayrılan çocukların maddi ve manevi sıkıntılarının anne-babalara yansması döngüyü zorlaştırabilmektedir.

3.3.6.1. Anne/Babalardan Ekonomik Yardım Talebi

Evlenen çocukların genellikle başka evlere taşınması ve düğünde yapılan harcamalardan dolayı maddi sıkıntıların ortaya çıkması, genç çiftlerin anne-babalarından maddi yardım almalarına sebep olmaktadır. Ancak, anne-babaların gençlere maddi yardımda bulunmaları, evliliğe müdahale etme olasılığını artırmaktadır.

Tablo 183. Anne/Babalardan Ekonomik Yardım Talebi

Evlenip evden ayrılan çocuklar da bizden ekonomik yardım almaya devam ettiler.	N	%
Hiçbir zaman	90	33,8
Nadiren	59	22,2
Bazen	37	13,9
Çoğu zaman	52	19,5
Her zaman	28	10,5
Toplam	266	100,0

X=2,51

Tablo 183'teki verilere göre, evli genç çiftlerin %33,8'i anne-babalarından maddi yardım almamaktadırlar. Bununla birlikte katılımcıların evlenerek evden ayrılan çocuklarının %22,2'si nadiren, %13,9'u bazen, %19,5'i çoğu zaman, %10,5'i ise her zaman anne-babalarından maddi yardım almaktadır. Bu veriler ışığında, toplumumuzda evlenerek evden ayrılan çocukların önemli bir kısmının hala anne-babalarına bağımlı oldukları söylenebilir.

3.3.6.2. Eşlerin Rahatlaması

Evlilikleri boyunca sürekli çocukların bakımı, eğitimi, sorunları ve giderleri ile ilgilenen ve hayatlarını tamamen çocuklarına endeksli bir şekilde devam ettiren ebeveynler, çocukların evden ayrılmaya başlamasıyla birlikte, bazı sorunların ortadan kalkmasıyla rahatlamakta, ancak daha başka problemlerle karşılaşmaktadırlar. Özellikle

başka şehirlere eğitim ve çalışmak için giden çocuklarının durumları ebeveynleri sıkıntıya sokmaktadır.

Tablo 184. Eşlerin Rahatlaması

Çocukların evden ayrılmalarıyla evin sakinleşmesi bizi çok rahatlattı.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	58	21,8
Katılmıyorum	104	39,1
Kararsızım	44	16,5
Katılıyorum	40	15,0
Kesinlikle Katılıyorum	20	7,5
Toplam	266	100,0

$X=2,47$

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, çocukların evden ayrılmalarının ebeveynleri çok fazla rahatlatmadığını göstermektedir. Katılımcıların %60,9'u çocukların evden ayrılmaları neticesinde evin sakinleşmesinin kendilerinde bir rahatlamaya sebep olmadığını ifade ederken, sadece %22,5'i rahatladıklarını ifade etmişlerdir.

Uzun süre farklı rollerden kaynaklanan problemlerle karşılaşan ve bu problemlerle uğraşmaya alışan eşler için evin sakinleşmesi bir boşluk oluşturuyor olabilir. Bir diğer sebep ise, bir önceki tablodan elde edilen verilerden de anlaşılacağı üzere, evden ayrılan çocukların önemli bir kısmı anne-babalarına hala bağımlı olmaya devam etmektedir. Çocuklarının sorunlarıyla ilgilenmeye devam eden çiftler huzurlu bir ortam bulamıyor olabilirler.

3.3.6.3. Eşlerin İletişiminde İlerleme

Çocuklarla ve çocukların sorunlarıyla ilgilenmekten birbirlerine yeterince zaman ayıramayan eşler, çocukların evden ayrılmaya başladıkları bu döngüde, önceki döngülere oranla daha iyi iletişim kurmaktadır. Muhtemelen yaşın ilerlemesiyle birlikte hastalıkların da ortaya çıkması, eşlerin birbirlerine her zaman olduğundan daha fazla ihtiyaçları duydukları fikrini güçlendirmektedir. Bu nedenle, eşlerin bu döngüde birbirlerine karşı daha anlayışlı oldukları söylenebilir.

Tablo 185. Eşlerin İletişiminde İlerleme

Eşimle baş başa kaldıktan sonra daha iyi iletişim kurmaya başladım.	N	%
Hiçbir zaman	34	12,7
Nadiren	54	20,2
Bazen	61	22,8
Çoğu zaman	82	30,7
Her zaman	36	13,5
Toplam	267	100,0

$$X=3,12$$

Tablo 185'deki veriler çocukların evden ayrılmalariyla birlikte eşlerin birbirleriyle daha iyi iletişim kurmaya başladıklarını göstermektedir. Buna göre örneklemin sadece %12,7'si eşiyile hiçbir zaman iyi iletişim kuramadığını belirtirken, %20,2'si nadiren, %22,8'i bazen, %30,7'si çoğu zaman ve %13,5'i her zaman daha iyi iletişim kurduklarını belirtmişlerdir.

3.3.6.4. Birlikte Geçirilen Zaman

Eşlerin birbirlerine daha fazla zaman ayırmaları ve eski alışkanlıklarından bir nebze uzaklaşmalarını (kahvehane, gün gibi) evde daha fazla zaman harcamalarını gerektirmektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte insanlar daha sakin bir hayatı tercih etmekte ve eski alışkanlıklarında azalmalar görülmektedir.

Tablo 186. Birlikte Geçirilen Zaman

Eşime daha çok zaman ayırmaya başladım.	N	%
Hiçbir zaman	20	7,5
Nadiren	46	17,2
Bazen	50	18,8
Çoğu zaman	111	41,4
Her zaman	40	15,0
Toplam	267	100,0

$$X=3,39$$

Yukarıdaki tablodaki veriler, çocukların evden ayrılmaya başlamalarıyla birlikte eşlerin birbirlerine daha fazla zaman ayırdıklarını göstermektedir. Örneklemin %15'i eşine her zaman zaman ayırdığını, %41,4'ü çoğu zaman, %18,8'i bazen ve %17,2'si nadiren zaman ayırdığını düşünmektedir. %7,5'inin ise bu dönemde eşiyile iletişim kurmada problemi vardır.

Bu döngüde eşlerin kahvehane ve gün gibi alışkanlıkları azalmaktadır. Yaşın ilerlemesiyle birlikte zamanını daha fazla ibadetle geçirme arzusu evde eşle birlikte geçirilen zamanın artırmaktadır. Zira örneklemin neredeyse %75'i kendini çok dindar

ve dindar olarak tanımlamıştır. Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz erkeklerin bir bölümü günlük hayatlarını “evden camiye, camiden eve” şeklinde ifade etmişlerdir.

3.3.6.5. İkinci Bahar

İkinci bahar tabiri, yaşın ilerlemesiyle birlikte yeniden yaşama bağlanma, yaşamdan zevk alma ve eşiyile birlikte olmaktan mutlu olmayı ifade eder. Bu dönemde çocukların evden ayrılmaya başlamalarıyla birlikte bazı eşler yeni bir yaşam kurmaya, yeni dostluklar ve yeni alışkanlıklar edinmeye başlarlar.

Tablo 187. İkinci Bahar

Benim için bu dönem ikinci bahar oldu.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	32	12,0
Katılmıyorum	78	29,2
Kararsızım	69	25,8
Katılıyorum	62	23,2
Kesinlikle Katılıyorum	26	9,7
Toplam	267	100,0

$X=2,89$

Önceki döngülere oranla eşleriyle daha iyi iletişim kurmaya başlayan çiftler için genel olarak bu döngünün ikinci bir bahar olduğu söylenemez. Tablo 187’deki verilere göre, katılımcıların %32,9’u bu döngünün kendileri için ikinci bir bahar olduğunu ifade ederken, %41,2’si aynı fikirde değildir. Muhtemelen evden ayrılan çocuklarla olan ilişkiler ve onların sıkıntılarıyla meşgul olmak ebeveynleri rahatsız etmektedir.

3.3.6.6. Dayanışma Ruhu

Günümüzde, iş ve eğitim sebebiyle evden ayrılan çocukların farklı şehirlere yerleşmeleri oldukça yaygındır. Bu nedenle, ebeveynler yalnız kalmakta ve ebeveynlerde “bize bizden başka kimse bakmaz” fikri ortaya çıkmaktadır. Bu durum eşlerin birbirlerine daha bağımlı hale getirmektedir.

Tablo 188. Dayanışma Ruhu

Eşime daha bağımlı hale geldim.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	32	12,0
Katılmıyorum	46	17,2
Kararsızım	59	22,1
Katılıyorum	92	34,5
Kesinlikle Katılıyorum	38	14,2
Toplam	267	100,0

$X=3,22$

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, bu döngüde eşlerin birbirlerine daha bağımlı hale geldiklerini göstermektedir. Katılımcıların %29,2’si eşine daha bağımlı

hale geldiğini düşünmezken, %48,7'si eşine daha bağımlı hale geldiğini kabul etmektedir.

3.3.6.7. Eşe Yardım

Karı-koca rolleri geçmişte belirgin bir şekilde ayrılmış olmasında rağmen, özellikle kadınların çalışma hayatına yoğun bir şekilde katıldığı günümüzde bu ayrışma ortadan kalkmaya başlamıştır. Çalışma hayatında erkeklere özgü olarak değerlendirilen görevlerin kadınlar tarafından da yapılmaya başlanması, erkeklerin de kadınlara özgü olarak değerlendirilen işleri yapmaya başlamalarını gerektirmiştir. Ayrıca, yaşın ilerlemesiyle birlikte, genç iken arkadaşlar arasında ve çevresinde prestij sebebi olarak görülen 'kazak erkek' tavırlarında esnemeler olmakta ve bazı erkekler gençken eşi için yapmadığı birçok şeyi ileriki yaşamlarında yapmaya başlamaktadırlar.

Tablo 189. Eşe Yardım

Eşime ev işlerinde yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için) Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)	N	%
Hiçbir zaman	30	11,2
Nadiren	58	21,7
Bazen	87	32,6
Çoğu zaman	52	19,5
Her zaman	40	15,0
Toplam	267	100,0

X=3,05

Evliliğin ilk zamanları olan çocuksuz döngü ölçeğinde sorulan aynı soruya verilen cevapların oranlarıyla kıyaslandığında, ileriki yaşlarda eşe yardım etme oranlarının bir miktar arttığı görülmektedir. Çocuksuz döngüde ortalama 2,87 iken, evden ayrılan çocuklu döngüde ortalama 3,05'e yükselmiştir.³³⁸ Tablo 189'daki verilere göre bu döngüde kocaların %11,2'si eşine hiçbir zaman yardım etmezken, %21,7'si nadiren, %32,6'sı bazen, %19,5'i çoğu zaman ve %15'i her zaman yardım etmektedir. Bahsi geçen madde yaş faktörü ile birlikte değerlendirildiğinde ise en düşük ortalama 2,88 ile 61 ve üstü yaş grubuna aittir. 31-40 yaş grubunda ise ortalama 3,38'e yükselmektedir. Dolayısıyla kentleşme ve göç olgusunun yavaş ilerlediği dönemlerde döngüyü tamamlayan ve çocuk ve akrabalarıyla aynı yerde yaşayanların eşlerine yardım etme oranı daha düşüktür. Ancak bu süreci halen yaşamakta olan ve tam çekirdek aile özelliğini taşıyan ailede yaşayan bireyler, muhtemelen çocuklarının çalışmak için başka

³³⁸ Bkz. Tez s. 117

şehirlere gitmesiyle birlikte eşlerine daha bağımlı hale gelmektedirler. 61 yaş ve üstü grup ise muhtemelen çekirdek aile olmakla birlikte, akrabaların bir arada yaşaması ve birbirlerine yardım etmesi sebebiyle, ileride eşine muhtaç duruma düşeceğini kavrayamamaktadırlar.

3.3.7. Eşlerin Boş Yuva Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Bütün çocukların evden ayrılmalarıyla birlikte başlayan boş yuva döngüsü, genel anlamda emeklilik dönemlerini ifade etmektedir. Eşlerin baş başa kaldıkları, çocuklarını ve torunlarını bekledikleri bir süreçtir.

3.3.7.1. Problemlerin Anne/Babaya Yansıması

Çocukların çeşitli nedenlerde evden ayrılmalarıyla birlikte yaşadıkları maddi-manevi problemler bazen anne-babalara da yansımaktadır. Bazı anne-babalar problemleri çocuklarının çözmesi gerektiğini düşünürken, bazıları çocuklarının problemlerine müdahale etme konusunda oldukça istekli davranırlar.

Tablo 190. Problemlerin Anne/Babaya Yansıması

Çocuklar evden ayrıldıktan sonra yaşadıkları problemler bize de yansıdı.	N	%
Hiçbir zaman	45	23,1
Nadiren	32	16,4
Bazen	42	21,5
Çoğu zaman	26	13,3
Her zaman	50	25,6
Toplam	195	100,0

X=3,10

Tablo 190'daki veriler, evden ayrılan çocukların yaşadıkları problemleri anne-babalarına önemli oranda yansıttıklarını göstermektedir. Günümüzde evlenen ve evden ayrılan çocukların çekirdek aile oluşturmaları ve bazılarının çalışma şartları sebebiyle farklı şehirlerde yaşamak durumunda kalmaları, problemlerini anne-babalara yansıtılmalarını gereksiz kılmaktadır, gibi bir fikir bize vermekten, durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Örneklemin %23,1'i çocuklarının evden ayrıldıktan sonra yaşadıkları problemleri kendilerine yansıtmadıklarını ifade ederken, %16,4'ü nadiren, %21,5'i bazen, %13,3'ü çoğu zaman, %25,6'sı ise her zaman çocuklarının problemlerini kendilerine yansıttıklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda ne kadar büyürlerse büyüsünler çocukların anne-babalarının yanında hala 'çocuk' oldukları ve kendi başlarına bırakılmadıkları anlaşılmaktadır.

3.3.7.2. Çocukların Evliliklerine Müdahale

Üstteki tabloda çocukların sorunları anne-babalarına çok fazla yansıttıkları görülmüştü. Ancak yansıtılması durumunda, bazı anne-babalar müdahale etmeyi uygun görmezken, bazıları ise bu konuda oldukça istekli davranmaktadırlar.

Tablo 191. Çocukların Evliliklerine Müdahale

Evlenip evden ayrılan çocukların evliliklerine müdahale etmek zorunda kaldık.	N	%
Hiçbir zaman	50	25,6
Nadiren	50	25,6
Bazen	46	23,6
Çoğu zaman	43	22,0
Her zaman	6	3,1
Toplam	195	100,0

$\bar{X}=2,44$

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, çocukların evliliklerine müdahale oranı biraz yüksektir. Katılımcıların %25,6'sı çocuklarının evliliklerine hiçbir zaman müdahale etmediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, %25,6'sı nadiren, %23,6'sı bazen, %22'si çoğu zaman, %3,1'i ise her zaman müdahale ettiklerini ifade etmişlerdir.

Çocukları muhtemelen başka yerlerde ikamet etmekte iken, anne-babaların evliliklere bu denli müdahale etmelerinin en önemli sebebi iletişim araçlarının yaygın ve gelişmiş olmasıdır. Yaşanan bir sorunun bir anda istenilen kişiye ulaştırılabilmesi müdahaleyi daha da kolaylaştırmaktadır.

3.3.7.3. Eşler Arasında Huzursuzluk

Bu döngüye kadar çok fazla rol üstlenen ve ortaya çıkan problemlerle mücadele eden eşler bütün çocukların evden ayrılmalarıyla birlikte boşluğa düşebilmektedirler. Yaşın ilerlemesi, bazı hastalıkların ortaya çıkması, akraba ve arkadaş çevrelerinden bazılarının vefat etmesi bu boşluğu derinleştirmektedir. Bu nedenle, eşlerde huysuzluk durumları yaşanmakta ve bunu en yakını olan eşine yansıtabilmektedirler. Neticede ise eşler arasında çatışmalar yaşanmaktadır.

Tablo 192. Eşler Arasında Huzursuzluk

Eşimle kavgalarımız daha da arttı.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	66	33,7
Katılmıyorum	74	37,8
Kararsızım	20	10,2
Katılıyorum	26	13,3
Kesinlikle Katılıyorum	10	5,1
Toplam	196	100,0

$X=2,12$

Yukarıdaki tabloda görülen veriler, bu döngüde eşler arasında yaşanan çatışmaların yüksek olmadığını göstermektedir. Örneklemin sadece %18,4'ü eşiyile kavgalarının arttığını düşünürken, %70,2'si buna katılmamaktadır. Dolayısıyla, çiftlerin evliliklerinin sonlarına doğru birbirlerine daha anlayışlı davrandıkları söylenebilir.

3.3.7.4. Huzursuzlukların Sonucu

Baş başa kalan bazı eşlerin çatışma yaşamaları eşlerin birbirlerinden uzaklaşmalarına ve özellikle erkeğin zamanını ev dışında, arkadaşlarıyla geçirmeye başlamasına sebep olabilmektedir.

Tablo 193. Huzursuzlukların Sonucu

Zamanının çoğunu arkadaşlarımla geçirmeye başladım.	N	%
Hiçbir zaman	96	49,0
Nadiren	38	19,4
Bazen	26	13,3
Çoğu zaman	24	12,2
Her zaman	12	6,1
Toplam	196	100,0

$X=1,96$

Yukarıdaki tablodaki veriler eşlerin zamanlarını dışarıda, arkadaş çevresiyle geçirme oranlarının yüksek olmadığını göstermektedir. Buna göre, örneklemin bu soruya verdikleri cevap %49 oranında hiçbir zamandır. Bununla birlikte, katılımcıların %19,4'ü nadiren, %13,3'ü bazen, %12,2'si çoğu zaman, %6,1'i ise her zaman vaktini arkadaşlarıyla geçirmektedir. Buradaki veriler bir önceki tablodaki verilerle de örtüşmektedir.

3.3.7.5. Torunlarla İlişkilere Müdahale

Bu döngüde eşlerin torunlarıyla ilişkileri önem arz etmektedir. Toplumumuzda evlilik hayatının çok yoğun ve sıkıntılı geçmesi sebebiyle ve büyüklerinden çekindikleri için çocukları ile yeterince ilgilenememiş olan eşler, bu eksikliği torunlarıyla gidermeyi

arzu etmektedirler. Ancak, çocuklarının şımarık olacağını ve fazla yüz verilmemesi gerektiğini düşünen anne-babalar ise bu duruma müdahale edebilmektedirler.

Tablo 194. Torunlarla İlişkilere Müdahale

Çocuklarım torunlarıma fazla yüz veriyorum diye kızıyorlar.	N	%
Hiçbir zaman	42	21,6
Nadiren	26	13,4
Bazen	64	33,0
Çoğu zaman	26	13,4
Her zaman	36	18,6
Toplam	194	100,0

$X=2,92$

Tablo 194'deki verilere göre, torunlarına olan ilgileri sebebiyle çocuklarının kendilerine hiçbir zaman müdahale etmediklerini düşünen katılımcı oranı %21,6'dır. Bununla birlikte katılımcıların %13,4'ü nadiren, %33'ü bazen, %13,4'ü çoğu zaman, %18,6'sı ise her zaman çocuklarının kendilerine bu noktada müdahale ettiklerini düşünmektedirler. Bu oranlar anne-babaların torunlarına karşı davranışlarında sıkıntı yaşadıklarını ve çocuklarından çekindiklerini göstermektedir.

3.3.7.6. Çocukların Ziyaretleri

Daha önce belirtildiği gibi, günümüzde eğitim ve iş olanakları sebebiyle çocuklar başka yerleşim yerlerine, özellikle de şehirlere yerleşmektedirler. Bu nedenle, anne-babaları ziyaret etmek çok sık mümkün olmamaktadır. Yakın zamana kadar, yılda birkaç kez bayramlarda ve yıllık izinlerde anne-babalarla görüşmek mümkün iken, son zamanlarda bu ziyaretlerin yerine, tatil yörelerinde zaman geçirmek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bayram tatillerinde otellerin doluluk oranları her yıl daha da artmaktadır.

Tablo 195. Çocukların Ziyaretleri

Çocuklar evden ayrıldıktan sonra bayramlar dışında gelmez oldular.	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	86	44,8
Katılmıyorum	48	25,0
Kararsızım	10	5,2
Katılıyorum	42	21,9
Kesinlikle Katılıyorum	6	3,1
Toplam	192	100,0

$X=1,79$

Tablo 195'deki verilerden, genel olarak çocukların anne-babalarını sık ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Örneklemen neredeyse %70'i çocuklarının kendilerini genel olarak ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. %25'i ise sadece bayramlarda ziyaret

ettiklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda toplumumuzda sıla-ı rahim'e verilen önemin, biraz azalmakla birlikte devam ettiği söylenebilir.

3.3.8. Eşlerin Dulluk Döngüsü İle İlgili Tutumlarının Betimsel İstatistikleri

Eşlerden birinin vefatıyla başlayan döngü, aile yaşam döngüsünün son evresidir. İhtiyarlık, yalnızlık ve ölümü bekleme bu süreçte bireyi en çok etkileyen olgulardandır.

3.3.8.1. Gündelik İşler

Eşin ölümüyle birlikte hayattaki en büyük destekçisini kaybeden ve yalnız kalan bireyler, eğer yakınlarında çocukları veya akrabaları yoksa, günlük işlerini yapmakta zorlanabilirler. Bu durum özellikle erkekler için sorun teşkil edebilir. Aile yaşam döngüsü boyunca eşinin yaptığı yemek, temizlik gibi işleri yapmak erkekler için oldukça zor olabilir.

Tablo 196. Gündelik İşler

Eşim vefat ettikten sonra kendi gündelik işlerimi yapamaz oldum.	N	%
Her zaman	24	48
Çoğu zaman	8	16
Bazen	6	12
Nadiren	10	20
Hiçbir zaman	2	4
Toplam	50	100

$X=2,16$

Tablo 196'daki verilerden anlaşıldığı gibi, günlük işlerini yapma noktasında, örneklem içindeki deneklerin % 48'i her zaman, % 16'sı çoğu zaman, %12'si bazen, % 20'si ise nadiren zorlandıklarını ifade etmişlerdir. % 4'ü ise hiçbir zaman zorlanmadıklarını söylemişlerdir. Tabloya genel olarak bakıldığında, eşi vefat eden bireylerin günlük işlerini yaparken oldukça zorlandıkları söylenebilir. Yakında bulunan akrabaların ve komşuların yardımı dul ve yaşlı bireylerin işlerini biraz kolaylaştırıyor olabilir. Madde ikamet yeri ile birlikte değerlendirildiğinde büyükşehirdeki dul bireylerin tutum ortalaması 2,20 iken, kasaba/köylerdeki dul bireylerin tutum ortalaması 2,25'dir. Dolayısıyla kasaba ve köylerdeki akrabalar ve komşulardan aldıkları destekle biraz daha az sıkıntı çektikleri söylenebilir.

3.3.8.2. Yalnızlık Problemi

Anket uygulaması esnasında görüştüğümüz yaşlı, dul bir erkek, son yıllarını felçli geçiren ve bütün ihtiyaçlarıyla kendisinin ilgilenmek zorunda kaldığı eşi için,

“keşke ölmeseydi de, evde nefes alan birisi olsaydı”, demişti. Oldukça yorucu ve sıkıntılı birkaç yıldan sonra bu ifadeyi kullanması, insanın konuşan ve dinleyen birisine ne kadar ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Tablo 197. Yalnızlık Problemi

Eşim vefat ettikten sonra evde yalnız kalmak bana çok zor geldi.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	26	52,0
Katılıyorum	10	20,0
Kararsızım	4	8,0
Katılmıyorum	4	8,0
Kesinlikle Katılmıyorum	6	12,0
Toplam	50	100,0

$$X=3.92$$

Tablo 197’deki bulgular, eşi vefat etmesi neticesinde yalnız kalma problemiyle ilgili olarak, katılımcıların % 52’sinin kesinlikle katıldığını, % 20’sinin katıldığını, % 8’inin kararsız olduğunu, % 8’inin katılmadığını, %12’sinin ise kesinlikle katılmadığını göstermektedir. Buna göre, katılımcıların %72’si yalnız kalmaktan rahatsız olmaktadır. Bir önceki maddede olduğu gibi, bu maddede de büyükşehirde yaşayan dulların çok sıkıntılı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer üç yerleşim yerinde ikamet eden yaşlı dulların ortalamaları 3,8 civarında iken, büyükşehirde yaşayanların ortalamaları 4,60’dır. Dolayısıyla, büyükşehirlerdeki akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.8.3. Ziyaretlerin Azalması

Toplumumuzda yaygın olan yaşlı ve komşu ziyareti, eşlerden birinin vefat etmesiyle azalabilmektedir. Bunun sebeplerinden birisi, vefat eden bireyin akrabalarının diğer eşle olan ilişkilerini azaltmaları veya sonlandırmalarıdır. Diğer bir sebep ise, erkek vefat ettiğinde kadın akrabaların, kadın vefat ettiğinde ise erkek akrabaların ve komşuların iletişimi kesmeleridir.

Tablo 198. Ziyaretlerin Azalması

Eşim hayattayken ziyarete gelen akraba ve komşular artık gelmez oldular.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	12	24,0
Katılıyorum	10	20,0
Kararsızım	6	12,0
Katılmıyorum	16	32,0
Kesinlikle Katılmıyorum	6	12,0
Toplam	50	100,0

$$X=2.88$$

Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, eşlerden birinin vefat etmesiyle, daha önce ziyarete gelen akraba ve komşuların ziyaretlerini önemli oranda kestiklerini göstermektedir. Buna göre, örneklemin %44'ü eşi vefat ettikten sonra akraba ve komşuların artık ziyarete gelmediğini belirtirken, yine %44'ü herhangi bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir.

3.3.8.4. Nerede Kalınacak?

Eşi vefat eden ve yalnız yaşayan birey sayısı, çocukların çalışma ve eğitim gibi farklı nedenlerle farklı yerlerde yaşaması nedeniyle günümüzde artış göstermiştir. Geçmişte de çekirdek aile yapısı toplumumuzda yaygın iken, evlenen çocukların genel olarak anne-babalarının bulunduğu yerleşim yerinde veya aynı bina içinde yaşamaları, yaşlı bireylerin yalnız yaşama sorununu bir nebze azaltmaktaydı.

Tablo 199. Nerede Kalınacak

Eşim vefat ettikten sonra çocuklarımla yanında yaşamaya başladım.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	14	28
Katılıyorum	6	12
Kararsızım	2	4
Katılmıyorum	10	20
Kesinlikle Katılmıyorum	18	36
Toplam	50	100

X=2,24

Eşi vefat ettikten sonra bireyin çocuklarının yanında kalmasıyla ilgili olarak Tablo 199'daki verilerden de anlaşıldığı üzere, katılımcıların % 56'sı çocuklarıyla yaşamakta, % 40'ı ise yalnız yaşamaktadır. Yalnız yaşayan dul ve yaşlı oranı yüksek görünmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi yaşlı bireyin ömrünü geçirdiği ortamdan ve arkadaşlarından kopmak istememesidir. Bir diğer sebep ise, günümüz apartman dairelerinin çekirdek ailenin yaşamına uygun şekilde yapılması ve yaşlıların çocuklarının huzurunu bozma endişesiyle yalnız yaşamayı tercih etmeleridir.³³⁹ Bazen de çocuklar yaşlı anne-babalarını evde istememektedirler.

3.3.8.5. Hastalıklar

Yaşlılık vücudun çeşitli sistemlerinin işlevselliğinin azar azar yitirilmesi olarak açıklanmaktadır.³⁴⁰ Bu anlamda, yaşlılık döneminde hastalıkların artması beklenen

³³⁹ Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları, 2011, s. 365-366.

³⁴⁰ Kay Van Norman, *Exercise programming for older adults*, Champaign, Human Kinetics, 1995, p. 1-21.

bir durumdur. Ayrıca, yaşlılık döneminde vücudun işlevlerini yitirmeye başlaması, yalnızlık, arkadaşların vefat etmesi gibi sebeplerle ruhsal bozukluklar da ortaya çıkabilmektedir.³⁴¹

Tablo 200. Hastalıkların Artması

Eşim vefat ettikten sonraki dönemde hastalıklarım çok arttı.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	18	36
Katılıyorum	20	40
Kararsızım	0	0
Katılmıyorum	6	12
Kesinlikle Katılmıyorum	6	12
Toplam	50	100

X=3.76

Yukarıdaki tablodan elde edilen bulgulara göre, dulluk döngüsünde hastalıkların artmasıyla ilgili olarak, katılımcıların %76'sı hastalıklarının arttığını ifade ederken, %24'ü eşi vefat ettikten sonra hastalıklarının artmadığını belirtmişlerdir. Bu anlamda, yalnız kalan birey hayatının son evresinde diğer sıkıntılarla birlikte, hastalıklarla da mücadele etmektedir.

3.3.8.6. Huzurevi Düşüncesi

Ülkemizde devlet ve vakıflara ait toplam 130 tane huzurevi bulunmaktadır ve kapasiteleri 17 binin biraz üzerindedir. Hali hazırda bakımı yapılan yaşlı sayısı ise 15 bin civarındadır.³⁴² Bu anlamda, ülkemizde huzurevlerinin çok yaygın olmadığı söylenebilir. Ayrıca, kapasitenin tamamının dolu olmaması da talebin yüksek olmadığını göstermektedir.

Tablo 201. Huzurevi Düşüncesi

Eşim vefat ettikten sonra huzur evine gitmeyi düşündüğüm oldu.	N	%
Her zaman	0	0
Çoğu zaman	0	0
Bazen	6	12
Nadiren	6	12
Hiçbir zaman	38	76
Toplam	50	100

X=1.36

Tablo 201'deki verilere göre, huzur evine gitme fikriyle alakalı olarak, katılımcıların % 12'si bazen huzurevine gitmeyi düşündüğünü, % 12'si nadiren düşündüğünü, % 76'sı ise hiçbir zaman düşünmediğini ifade etmişlerdir. Her zaman ve

³⁴¹ Lut Tamam-Seva Öner, "Yaşlılık Çağı Depresyonları", *Demans Dergisi*, 2001;1, s. 50-60.

³⁴² <http://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-yasli-lara-hizmet-veren-kuruluslar>, (20.01.2017).

çoğu zaman düşünen ise hiç yoktur. Buna göre, katılımcıların büyük çoğunluğunun huzurevi ile ilgili olumsuz düşüncesi olduğu söylenebilir. Madde gelir düzeyi faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde, gelir düzeyi yükseldikçe huzurevine gitme fikrinin arttığı görülmüştür.

3.3.8.7. Tekrar Evlenme İsteği

Daha önce de belirtildiği gibi, sosyal bir varlık olan insan, yanında konuşan, dinleyen birisine ihtiyaç duymaktadır. Çocukları ve torunlarıyla yaşayan yaşlılar için bu ihtiyaç bir nebze azalmaktadır. Ancak, eşi vefat ettikten sonra yalnız kalanlarda, özellikle erkeklerde, yeniden evlenme arzusu olabilmektedir. Yalvaç Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü ile yaptığımız bir görüşmede, özellikle yalnız kalan yaşlı erkeklerin, dul kalan kadınlara devlet tarafından verilen aylık nedeniyle, dul kadınların evlenme niyetleri olmadığını, bu nedenle de evlenecek kadın bulamadıklarını söylediklerini, ifade etmiştir.

Tablo 202. Tekrar Evlenme İsteği

Eşim vefat ettikten sonra tekrar evlenmeyi düşündüm.	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	4	8
Katılıyorum	0	0
Kararsızım	0	0
Katılmıyorum	4	8
Kesinlikle Katılmıyorum	42	84
Toplam	50	100

$$X = 1.40$$

Yukarıdaki tablodan elde edilen bulgular genel olarak yaşlı dulların evlenme niyetleri olmadığını göstermektedir. Katılımcıların % 8'i evlenmeyi düşündüğünü, % 92'si ise düşünmediğini ifade etmiştir. Ancak, 50 yaşlı katılımcıdan 36'sının kadın olması, ortalamanın düşük çıkmasının nedenlerinde biri olabilir. Ayrıca, madde çocuk sayısı faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde 3, 4 ve daha fazla çocuğu olan dul bireylerin diğer çocuk sayısı gruplarına oranla evliliği daha fazla düşündükleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ, GENELLEME VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara, yapılan genellemelere ve bu doğrultuda önerilere yer verilmiştir.

1. SONUÇLAR

Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde ulaşılan sonuçları, evli bireylerin dindarlık ve değişik faktörlere göre aile yaşam döngüsü süreçlerinden olan “nişanlılık, yeni evli-çocuksuz, küçük çocuklu, okul dönemi çocuklu, ergen çocuklu, evden ayrılan çocuklu, boş yuva ve dulluk döngülerine yönelik tutumları” şeklinde sekiz başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Faktörlere Göre Örneklemin Nişanlılık Döngüsü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin nişanlılık dönemine yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Dindarlık düzeyi örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumlarını etkilemektedir. Dindarlık düzeyi en yüksek olanlar döngüde en olumlu tutum düzeyine sahip iken, dindarlık düzeyi düştükçe, tutum düzeyinde de düşüş olmaktadır. (bkz. Tablo 18-20)

Örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumları yaşa göre farklılık göstermektedir. Bu anlamda 40-50 yıl önce nişanlılık sürecini tamamlamış olan yaşı 61 ve üstü bireyler diğerlerine nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 21-22)

Örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumları eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir. Ancak, hem dindarlık hem eğitim beraber düşünüldüğünde anlamlı bir etki söz konusudur. Bütün eğitim gruplarında dindarlık düzeyi yükseldikçe olumlu tutum düzeyi de artmaktadır. (bkz. Tablo 23-24)

Örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumları meslek farklılığına göre değişiklik göstermemektedir. Ancak meslek ve dindarlığın birlikte anlamlı etkileri vardır. Bütün meslek gruplarında dinle ilgisi olmayanların daha olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 25-26)

Örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık arz etmemektedir. Bununla birlikte, gelir düzeyi ve dindarlığın birlikte anlamlı etkileri söz konusudur. Bütün gelir grupları içinde din ile ilgisi olmayanların tutum düzeyi daha olumsuzdur. (bkz. Tablo 27-28)

Örneklemin nişanlılık dönemine yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermemektedir. Fakat ikamet yeri ve dindarlık birlikte göz önüne alındığında, bütün ikamet yeri gruplarında din ile ilgisi olmayan bireylerin daha olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 29-30)

Faktörlere Göre Örneklemin Yeni Evli-Çocuksuz Döngü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Kadınlar erkeklere oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 31-32)

Dindarlık düzeyi bireylerin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumlarını da etkilemektedir. Bu anlamda, Dindarlık düzeyi en yüksek olanlar döngüde en olumlu tutum düzeyine sahip iken, dindarlık düzeyi düştükçe tutum düzeyinde de azalma olmaktadır. En olumsuz tutum düzeyi din ile ilgisiz olanlarda görülmektedir. (bkz. Tablo 31-33)

Cinsiyet ve dindarlık beraber göz önüne alındığında, erkeklerde dindarlık oranı en yüksek olanlar en olumlu tutum düzeyine sahip iken, dindarlık oranı düştükçe tutum düzeyi de düşmektedir. Bu anlamda, en olumsuz tutum düzeyi din ile ilgisi olmayanlardadır. Kadınlarda ise, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar çok dindar olanlar iken, diğer dindarlık düzeyindekilerde tutum düzeyi birbirine yakındır. (bkz. Tablo 31-33)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları yaşa göre farklılık göstermektedir. Bu anlamda 40-45 yıl önce yeni evli-çocuksuz döngüyü tamamlamış olan yaşı 61 ve üstü bireyler diğerlerine nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 34-35)

Hem dindarlık hem yaş birlikte değerlendirildiğinde, yine farklılık ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bütün yaş gruplarında din ile ilgisi olmayanlar en olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 34-35)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir. Ancak, hem dindarlık hem eğitim beraber düşünüldüğünde anlamlı bir etki söz konusudur. Bütün eğitim gruplarında din ile ilgisi olmayanlar diğerlerine nispeten daha olumsuz tutuma sahiptirler. (bkz. Tablo 36-37)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları meslek farklılığına göre değişiklik göstermektedir. En olumlu tutum düzeyine sahip olanlar memur ve ev hanımları iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar çiftçilerdir. Meslek ve dindarlık birlikte düşünüldüğünde ise memur, işçi ve çiftçi gruplarında din ile ilgisi olmayanların daha olumsuz tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 38-39)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte, gelir düzeyi ve dindarlığın birlikte anlamlı etkileri söz konusudur. Bütün gelir grupları içinde din ile ilgisi olmayanların tutum düzeyi daha olumsuzdur. (bkz. Tablo 40-41)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermektedir. Büyükşehirlerde yaşayanlar en olumlu tutum düzeyine sahip iken, köy/kasabalarda yaşayanlar en olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. İkamet yeri ve dindarlık beraber göz önüne alındığında, bütün ikamet yeri gruplarında din ile ilgisi olmayan bireylerin daha olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 42-43)

Örneklemin yeni evli-çocuksuz döngüye yönelik tutumları evlilik yaşına göre değişiklik göstermemektedir. Ancak, dindarlık ve evlilik yaşı birlikte değerlendirildiğinde, bütün evlilik yaşı gruplarında din ile ilgisi olmayanların nispeten daha olumsuz tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 44-45)

Faktörlere Göre Örneklemin Küçük Çocuklu Döngü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Buna göre, kadınlar erkeklere oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 46-47)

Dindarlık düzeyi örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumlarını da etkilemektedir. Bu anlamda, dindarlık düzeyi en yüksek olanlar döngüde en olumsuz tutum düzeyine sahip iken, dindarlık düzeyi düştükçe tutum düzeyinde artış olmaktadır. En olumsuz tutum düzeyine sahip olan grup çok dindarlardır. (bkz. Tablo 46-48)

Cinsiyet ve dindarlık birlikte değerlendirildiğinde, erkeklerde dindarlık düzeyi yükseldikçe daha olumsuz tutum düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadınlarda ise farklı dindarlık düzeylerinde oranlar birbirlerine oldukça yakındır. (bkz. Tablo 46-48)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları yaşa göre farklılık göstermemektedir. Hem dindarlık hem yaş birlikte değerlendirildiğinde ise, yine herhangi bir farklılık ortaya çıkmamaktadır.

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi düştükçe bireylerin daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bu anlamda, en olumsuz tutum düzeyine sahip olan grup üniversite mezunları iken, en olumlu tutum düzeyine sahip grup okur-yazar olmayanlardır. (bkz. Tablo 51-52)

Hem dindarlık hem eğitim beraber değerlendirildiğinde ise, yine anlamlı bir etki söz konusudur. Buna göre, üniversite mezunu olan çok dindar bireylerin en olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları, okur-yazar olmayan çok dindarların ise en olumlu tutum düzeyine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. (bkz. Tablo 51-52)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları meslek farklılığına göre değişiklik göstermektedir. En olumlu tutum düzeyine sahip olanlar işçi, çiftçi ve ev hanımları iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar esnaflardır. Meslek ve dindarlık birlikte düşünüldüğünde ise, özellikle memur ve esnaflarda çok dindar

bireylerin daha olumsuz tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 53-54)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık arz etmektedir. Buna göre, en olumlu tutum düzeyi geliri 500-1000 aralığında olanlarda iken, en olumsuz tutum düzeyi geliri 4600 ve üstü gelir grubunda olanlardır. Dindarlık ve gelir düzeyi birlikte değerlendirildiğinde, yine farklılık söz konusudur. En alt gelir grubundaki çok dindar ve dindarlar nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahip iken, üst gelir grubundakiler dindarlık düzeyi yükseldikçe daha olumsuz tutum düzeyine sahip olmaktadır. (bkz. Tablo 55-56)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermemektedir. Ancak, ikamet yeri ve dindarlık birlikte göz önüne alındığında, bütün ikamet yeri gruplarında en olumlu tutum düzeyinin din ile ilgisi olmayanlarda olduğu anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 57-58)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları evlilik yaşına göre değişiklik göstermektedir. Buna göre, erken yaşlarda çocuk sahibi olanlar, geç yaşlarda çocuk sahibi olanlara nazaran daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 59-60)

Dindarlık ve evlilik yaşı birlikte değerlendirildiğinde, yine farklılık ortaya çıkmaktadır. Bütün evlenme yaşı gruplarında dindarlık düzeyi arttıkça, olumsuz tutum düzeyi artmaktadır. (bkz. Tablo 59-60)

Örneklemin küçük çocuklu döngüye yönelik tutumları sahip olunan çocuk sayısına göre de farklılık arz etmektedir. Sahip olunan çocuk sayısı arttıkça, bireylerin daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu anlamda, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar 4 ve üstü çocuğu olanlardır. (bkz. Tablo 61-62)

Faktörlere Göre Örneklemin Okul Dönemi Çocuklu Döngü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Ancak, dindarlık düzeyi bireylerin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumlarını etkilemektedir. Bu anlamda, din ile ilgisi

olmayanlar daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Cinsiyet ve dindarlık birlikte değerlendirildiğinde ise yine bir fark ortaya çıkmamaktadır. (bkz. Tablo 63-64-65)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları yaşa göre farklılık göstermektedir. Döngüye en olumsuz tutum 61 ve üstü yaş grubunda olanlarda görülmektedir. Diğer yaş gruplarında ise tutum ortalamaları birbirine yakındır. (bkz. Tablo 66-67)

Hem dindarlık hem yaş birlikte değerlendirildiğinde ise, yine farklılık ortaya çıkmaktadır. 25-30, 31-40 ve 41-60 yaş grubundaki çok dindar ve dindar bireyler daha olumlu tutum düzeyine sahip iken, 61 ve üstü yaş grubundakiler olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 66-67)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi düştükçe, çocukların eğitimine verilen önem de düşmektedir. Bu anlamda, döngüye en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar üniversite mezunları iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar okur-yazar olmayanlardır. (bkz. Tablo 68-69)

Hem dindarlık hem eğitim beraber değerlendirildiğinde ise, yine farklılık söz konusudur. Buna göre, din ile ilgisi olmayan üniversite mezunların en olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Diğer eğitim gruplarında ise en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisi olmayanlardır. (bkz. Tablo 68-69)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları meslek farklılığına göre değişiklik göstermektedir. Bu anlamda, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar çiftçilerdir. Dindarlık ve meslek farklılığı birlikte değerlendirildiğinde ise, memur ve işçilerde dindarlık düzeyi düştükçe olumlu tutum düzeyinin de düştüğü, çiftçilerde değişmediği, esnaf, ev hanımı ve diğer meslek gruplarında ise çok dindarlarda düştüğü ortaya çıkmaktadır. (bkz. Tablo 70-71)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık arz etmektedir. En düşük gelir grubunda olanlar (500-1000) diğer gelir grubundakilere nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. Dindarlık ve gelir düzeyi birlikte değerlendirildiğinde, yine farklılık söz konusudur. Bütün gelir

gruplarında dinle ilgisi olmayanlar diğerlerinden daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 72-73)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermektedir. En olumlu tutum düzeyine sahip olanlar büyükşehirde yaşayanlar iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar ise kasaba/köylerde yaşayanlardır. İkamet yeri ve dindarlık birlikte göz önüne alındığında ise, kasaba/köy dışında diğer ikamet yeri gruplarında din ile ilgisi olmayanların en olumsuz tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 74-75)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları evlilik yaşına göre değişiklik göstermektedir. Buna göre, geç yaşta evlenenler döngüde daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 76-77)

Dindarlık ve evlilik yaşı birlikte değerlendirildiğinde, yine farklılık ortaya çıkmaktadır. 18-24 ve 25-29 yaş aralığında evlenen din ile ilgisi olmayan kişiler en olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. 30-35 yaş aralığında evlenen din ile ilgisi olmayanlar ise en olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 76-77)

Örneklemin okul dönemi çocuklu döngüye yönelik tutumları sahip olunan çocuk sayısına göre de farklılık arz etmektedir. En olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar 4 ve üstü çocuk sahibi olanlardır. Çocuk sayısı ve dindarlık birlikte değerlendirildiğinde ise gruplar arası tutum farklılığı ortaya çıkmamaktadır. (bkz. Tablo 78-79)

Faktörlere Göre Örneklemin Ergen Çocuklu Döngü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Ancak, dindarlık düzeyi bireylerin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumlarını etkilemektedir. Bu anlamda, din ile ilgisi olmayanlar çok dindar, dindar ve din ile az ilgili olanlara oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Cinsiyet ve dindarlık birlikte değerlendirildiğinde ise farklılık ortaya çıkmamaktadır. (bkz. Tablo 80-81-82)

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları yaşa göre farklılık göstermemektedir. Hem dindarlık hem yaş birlikte değerlendirildiğinde ise, yine herhangi bir farklılık yoktur.

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları eğitim durumuna göre farklılık göstermemektedir. Hem dindarlık hem eğitim beraber değerlendirildiğinde ise, yine farklılık söz konusu değildir.

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları meslek farklılığına göre değişiklik göstermemektedir. Dindarlık ve meslek farklılığı birlikte değerlendirildiğinde ise farklılık ortaya çıkmaktadır. Buna göre, çiftçiler dışında diğer meslek gruplarında din ile ilgisiz olanların ortalamaları diğer dindarlık düzeyindekilere nispeten yüksektir ve daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 87-88)

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık arz etmektedir. En olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar 3100-4500 gelir grubunda olanlardır. Dindarlık ve gelir düzeyi birlikte değerlendirildiğinde ise, farklılık söz konusu değildir. (bkz. Tablo 89-90)

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermemektedir. Keza, ikamet yeri ve dindarlık birlikte göz önüne alındığında yine farklılık söz konusu değildir.

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları hem evlilik yaşına göre, hem de evlilik yaşı ve dindarlığa göre değişiklik göstermemektedir.

Örneklemin ergen çocuklu döngüye yönelik tutumları sahip olunan çocuk sayısına göre de farklılık arz etmemektedir. Ancak, çocuk sayısı ve dindarlık beraber değerlendirildiğinde değişiklik ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bütün çocuk sayısı gruplarında din ile ilgisiz olanların diğerlerine nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. (bkz. Tablo 95-96)

Faktörlere Göre Örneklemin Evden Ayrılan Çocuklu Döngü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Ancak, dindarlık düzeyi bireylerin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumlarını etkilemektedir. Bu anlamda, çok dindar ve dindarlar din ile az ilgili ve din ile ilgisiz olanlara oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Cinsiyet ve dindarlık birlikte değerlendirildiğinde ise herhangi bir farklılık ortaya çıkmamaktadır. (bkz. Tablo 97-98-99)

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları yaşa, eğitim durumuna ve mesleğe göre değişiklik göstermemektedir. Yine, bu faktörler dindarlıkla beraber düşünüldüğünde herhangi bir farklılık görünmemektedir.

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre farklılık arz etmemektedir. Ancak, gelir durumu ve dindarlık birlikte düşünüldüğünde, bütün gelir gruplarında en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar din ile ilgisi olmayanlardır. (bkz. Tablo 106-107)

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları ikamet yerine göre değişiklik göstermektedir. Bu anlamda, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar büyükşehirde yaşayanlardır. Hem ikamet yeri hem dindarlık birlikte değerlendirildiğinde büyükşehir, il ve kasaba/köylerde yaşayan çok dindar ve dindarlar daha olumlu tutum düzeyine sahipken, ilçelerde en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar çok dindarlardır. (bkz. Tablo 108-109)

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları evlilik yaşına göre değişiklik göstermektedir. Buna göre, geç yaşta evlenenler erken yaşta evlenenlere oranla daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. Dindarlık ve evlilik yaşı birlikte değerlendirildiğinde ise herhangi bir farklılık yoktur. (bkz. Tablo 110-111)

Sahip olunan çocuk sayısına ve hem çocuk sayısı hem de dindarlığa göre tutumlarda farklılık yoktur.

Faktörlere Göre Örneklemin Boş Yuva Döngüsü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin boş yuva döngüsüne yönelik tutumları cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Kadınların tutum düzeyi erkeklere oranla daha olumludur. Dindarlık düzeyi ise bireylerin boş yuva döngüsüne yönelik tutumlarını etkilememektedir. (bkz. Tablo 114-115)

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları yaşa, eğitim durumuna, ikamet yerine ve çocuk sayısına göre değişiklik göstermemektedir. Ancak meslek farklılığının döngüdeki tutuma etkisi söz konusudur. Buna göre, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar ev hanımları iken, en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar esnaflardır. (bkz. Tablo 121-122)

Örneklemin evden ayrılan çocuklu döngüye yönelik tutumları gelir düzeyine göre de farklılık arz etmektedir. En yüksek gelir grubunda olanlar (4600 ve üstü) diğer gelir grubundakilere nispeten daha olumsuz tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 123-124)

Faktörlere Göre Örneklemin Dulluk Döngüsü ile İlgili Tutum Sonuçları

Araştırmaya katılan bireylerin dulluk döngüsüne yönelik tutumları cinsiyete, yaşa, ikamet yerine ve çocuk sayısına göre farklılık göstermemektedir. Dindarlık ise, döngüdeki tutumlar için etkili olan bir faktördür. Bu anlamda, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar çok dindarlardır. En olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar ise din ile ilgili olmayanlardır. (bkz. Tablo 129-131)

Örneklemin dulluk döngüsüne yönelik tutumları eğitim durumuna göre değişiklik göstermektedir. Döngüye en olumsuz tutum düzeyine sahip olanlar üniversite mezunları iken, en olumlu tutum düzeyine sahip olanlar ise okur-yazar olmayanlardır. (bkz. Tablo 134-135)

Örneklemin dulluk döngüsüne yönelik tutumları mesleğe göre de farklılık arz etmektedir. Memurlar en olumsuz tutum düzeyine sahip iken, ev hanımları en olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 136-137)

Örneklemin dulluk döngüsüne yönelik tutumları gelir düzeyine göre değişiklik göstermektedir. En yüksek gelir grubunda olanlar (4600 ve üstü) diğer gelir grubundakilere nispeten daha olumlu tutum düzeyine sahiptirler. (bkz. Tablo 138-139)

2. GENELLEMELER

Araştırma bulgularından elde edilen genellemeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Batı Akdeniz'i oluşturan Antalya, Isparta ve Burdur illerinde ve bu illerin Giriş Bölümünde belirtilen bazı ilçe ve kasaba/köylerinde yaşayan evli bireyler, aile yaşam döngüsü denilen ve sekiz döngüden oluşan süreçleri genel anlamda yaşamaktadırlar. Bu anlamda, “aile yaşam döngüsü her ailenin içinden geçtiği süreçleri barındır”, hipotezinin (bkz. Hipotez 1) doğrulandığını söylemek mümkündür.

Nişanlılık süreciyle başlayan ve her iki eşin de vefatına kadar devam eden aile yaşam döngüsünün her bir evresinde, eşler farklı görevler, roller ve sorumluluklar üstlenmektedirler. Eş rolüyle başlayan ve bu role ilaveten her döngüde yeni roller yüklenen bireyler anne-baba, dede-nine, yerine göre eğitimci, bazen bir psikolog gibi rolleri yerine getirirler. Bu anlamda, “evliliğin başlamasından, her iki eşin de ölümüne kadar geçen süreçte, eşler her döngüde farklı roller, farklı sorumluluklar ve farklı görevler üstlenmektedirler”, hipotezinin (bkz. Hipotez 2) doğrulandığı söylenebilir.

Farklı aile yaşam döngüleri içinde bulunan evli bireylerin, aile yaşam döngüsü süreçlerine yönelik tutumları değişik faktörlere (bağımsız değişken) göre farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, evli bireylerin cinsiyet, yaş, gelir durumu, ikamet yeri gibi kişisel özellikleri aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutumlarını etkilemektedir. Bu nedenle, “eşlerin aile yaşam döngüleri içindeki tutum ve davranışları cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, gelir durumu, yerleşim yerinin özellikleri, sahip oldukları çocuk sayısı gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir”, hipotezi (bkz. Hipotez 3) doğrulanmaktadır.

Farklı aile yaşam döngüleri içinde bulunan evli bireylerin, aile yaşam döngüsü süreçlerine yönelik tutumları dindarlık düzeylerine göre de farklılık arz etmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, bireylerin dindarlık düzeyleriyle aile yaşam döngüsünün farklı süreçlerindeki tutumları arasında anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, “eşlerin kendilerine göre dindarlık düzeyleri, farklı döngüler içerisinde yüklendikleri rol, tutum ve davranışlarını etkilemektedir”, hipotezinin (bkz. Hipotez 4) doğrulandığı söylenebilir.

Üçüncü ve dördüncü hipotezlerden hareketle, farklı aile yaşam döngüleri içinde bulunan evli bireylerin, aile yaşam döngüsü süreçlerine yönelik tutumları aynı anda hem olgusal faktörlere hem de dindarlık düzeylerine göre de farklılık arz etmektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, bireylerin dindarlık düzeyleri ve kişisel farklılıklardan kaynaklanan faktörler birlikte değerlendirildiğinde, aile yaşam döngüsünün farklı süreçlerindeki tutumları arasında anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, “eşlerin hem kişisel özellikleri, hem de dindarlık düzeyleri birlikte farklı döngüler içinde yüklendikleri rol, tutum ve davranışlarını etkilemektedir”, hipotezinin (bkz. Hipotez 5) doğrulandığını söylemek mümkündür.

Cinsiyet, yaş, gelir durumu gibi faktörlerin aile yaşam döngüsü süreçleri içindeki eşlerin rol tutum ve davranışları üzerindeki etkileri bulunmakla birlikte, özellikle dindarlığın etki yönü oldukça dikkat çekicidir. Dindarlık faktörünün boş yuva döngüsü dışındaki bütün döngülerde anlamlı etkisi söz konusudur. Ancak, beklenilenin aksine, bütün döngülerde dindarlığın anlamlı etkisi olumlu yönde değildir. Küçük çocuklu ve ergen çocuklu döngülerde etki olumsuz yöndedir. Dolayısıyla, özellikle bu iki döngüde dindar ailelerin sıkıntıları oldukça fazladır. İslam dininden referans alarak bireysel ve toplumsal davranışlarını belirlemeleri beklenen dindar evli çiftler bu noktada başarılı olamamaktadır. Halbuki, bütün dinlerde olduğu gibi, İslam dininde de aileye ve aile içi ilişkilere verilen önem yüksektir. Bu noktada Müslümanların eşleri ve çocuklarıyla münasebetlerinin nasıl olması gerektiğini salık veren ayetlere ve özellikle hadislerle çokça rastlanmaktadır. Bu nedenle, örneklemden hareketle, toplumumuzun dindarlık algısında bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Çok boyutlu olan dindarlık olgusunun, ülkemizde sadece inanç ve ibadet boyutunun öne çıkarılması ve özellikle toplumsal boyutunun gözardı edilmesi muhtemelen bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda denilebilir ki, dindar evli bireyler ibadetlerine önem verirken, dindarlığın etki boyutu olan “bireylerin dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgilerinin gündelik dünyevi etkilerini” önemsememekte ve çevrelerindeki insanlara karşı bunu sergileyememektedirler. Diğer bir ifadeyle, kendisini dindar olarak tanımlayan insanların oranının yüzde yetmişlere ulaştığı toplumumuzda, insanlar cemaatle namaz kılmaya, oruç tutmaya, sünnete uygun hareket etmek adına sakal bırakmaya ve bunlar gibi ibadetleri yapmaya gayret ederken dinden referans almakta fakat akrabalarıyla, komşuları ve aile fertleriyle ilişkilerinde veya ticari ilişkilerinde dini referans olarak almamaktadırlar. Dolayısıyla, dindar bireylerin en önemli sıkıntısı müntesibi oldukları İslam dinini içselleştirememek ve inançlarını ibadet dışındaki diğer alanlara yansıtamamaktır.

Diğer bir problem ise, bütün toplumsal kurumlar açısından hızlı bir değişime maruz kalan ülkemizde, özellikle dindar bireylerin değişime ayak uyduramamaları ve çevrelerinden öğrendikleri geleneksel eş rollerini ve aile içi ilişkileri icra etmeye devam etmeleridir. Ancak, anne-baba ve çevreden edinilen geçmişteki rol ve tutumları sergilemek günümüzde olumlu sonuçlar vermemektedir. Kadınların çalışma hayatına yoğun bir şekilde katılmaları ve küreselleşme süreciyle birlikte, özellikle Batı toplumlarından ve aile yapısından etkilenme durumu aile bireyleri arasındaki ilişkilerin

kadınlar lehinde değişmesini gerektirmektedir. En azından ev ekonomisine ciddi katkılar sağlayan kadınlar bunu beklemektedir. Dolayısıyla, gelenek ve göreneklerine nispeten daha bağlı olan dindar bireyler bu sürece ayak uydurmakta zorlanmakta ve aile içi sıkıntılar artmaktadır.

3. ÖNERİLER

Evli bireylerin, evlilikleri boyunca içinden geçtikleri aile yaşam döngüsü süreçlerindeki tutumlarında farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar, yaşanan değişim süreci ve kişisel özelliklerden kaynaklandığı gibi, bireylerin dindarlık düzeylerinden de kaynaklanmaktadır. Eşler arasındaki tutum farklılıkları çoğu zaman aile içinde problemlere ve bazen de çatışmalara sebep olmaktadır. Günümüzde, özellikle görsel medyada aile içi şiddet ve kadına şiddet olgusunun çokça işlenmesi ve boşanmaların endişe verici bir şekilde artması, yetkililerin konuya biraz daha fazla eğilmelerine yol açmış ve *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı* adıyla müstakil bir bakanlık da kurulmuştur. Bu anlamda, bütün dünyada aile kurumunda meydana gelen ve olumsuz addedilen değişimlerin, *Türk ailesi* diyerek, övünerek zikrettiğimiz aileyi de olumsuz yönde etkilemeye başlaması toplum olarak hepimizi endişeye sevk etmektedir.

Türk ailesini, özellikle Batı toplumlarındaki aile kurumundan ayıran en önemli faktörler din ve dinin geniş ölçüde şekillendirdiği gelenektir. Bu anlamda bu iki faktör, Türk ailesinin korunması için önem verilmesi gereken iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, araştırmada ortaya çıkan ve önemsinmesi gereken şey, ‘dindarlık düzeyinin bazı döngülerde anlamlı bir etkisinin olmadığı, bazı döngülerde ise olumsuz etkisi olduğu’ durumudur. Ancak bu durum, eşlerin birbiriyle ve çocuklarıyla aralarındaki saygıya, sevgiye, muhabbete ve hürmete çeşitli ayet ve hadisleriyle vurgu yapan İslam dininden ziyade, bireylerin kendi dindarlık algılarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, ayet ve hadislerden hareketle, dinin emir ve yasaklarının aile hayatında nasıl uygulanacağı, üzerinde düşünülmesi ve tedbir alınması gereken önemli bir olgudur.

Diğer bir husus ise, hem evlilik hazırlığı yapan hem de evli olup herhangi bir aile yaşam döngüsü sürecinin içinde bulunan bireyleri, aile yaşam döngüsü süreçleri içinde ne tür problem ve sıkıntılarla karşılaşabilecekleriyle ilgili bilgilendirme gerekliliğidir. Evliliğe tozpembe hayallerle başlayan ve bir anda üzerlerine yüklenen

sorunlarla baş edemez hale gelen eşlerin birbirlerine şiddet uygulaması, kısa sürede evliliklerin boşanmayla neticelenmesi veya evlilik devam etse de huzursuz bir aile ortamında sağlıklı bireyler yetişmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu anlamda, evlilik hazırlığındaki bireylere aile yaşam döngüsünün özellikleri ve döngü içinde karşılaşılabilecekleri olumlu veya olumsuz durumlarla ilgili bilgi verilerek, evliliğin gerçekleri anlatılmalı ve gençler evliliğe ve hayatın gerçeklerine hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Arsal, S., *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1947.

Arslantürk, Z., *Kutsalın Dönüşü*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1998.

Arslantürk, Z., *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.

Aslantürk, Z., “Din Ve Toplum”, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* içinde, Ed. Akyüz-Çapçioğlu, Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık, Ankara, 2008.

Aslantürk, Z., “Din Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler”, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* içinde, Ed. Niyazi AkYüz-İhsan Çapçioğlu, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2008.

Arslantürk, Z., Amman, M., T., *Sosyoloji – Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.

Atsız, H., N., *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1970.

Ausubel, D. P., *Theory and Problems of Adolescent Development*, Writers Club Press, Lincoln, 2002.

Aydın, M. A., *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Aydın, M. A., *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1985.

Aydın, M. A., “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Günümüzde Aile* içinde, Ed. Ömer Çaha, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

Ayvazoglu, B., “İnsan, Ev, Çevre”, *Sosyo – Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, C. II, T.C. Basbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Ayverdi, İ., *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, C. I, 2008.

Baker, M., *Families, Labour and Love*, UBC Press, Vancouver, 2001.

Berger, P., L., *Dini Kurumlar*, Çev. Adil Çiftçi, , Anadolu Yayınları., İzmir, 1999.

- Beşpınar, F. U., “Türkiye’de Evlilik”, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* içinde, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014.
- Bigelow, H. F., “Marriage and the Family”, *Money and Marriage*, içinde, Ed. Howard Becker-Reuben Hill, Heath And Company, Boston, 1942.
- Bjorklund, D., Blasi, C., H., *Child and Adolescent Development: An Integrated Approach*, Cengage Learning, Wadsworth, 2012.
- Canatan, K., “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.
- Cebeci, D., *Tanzimat ve Türk Ailesi*, Ötüken Yay., İstanbul, 1993.
- Charlton, W., *Being Reasonable About Religion*, Ashgate Publishing Company, Burlington, 2006.
- Çağan, K., *Aile Sosyolojisi-Ailenin İşlevleri*, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.
- Çandarlıoğlu, G.-Baykara, T., *Türk Dünyası Kültür Atlası*, içinde “Türk Ordusu”, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., Cilt 1, İstanbul, 1997.
- Çavlin, A., *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, içinde “Türkiye’de Boşanma”, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014.
- Daşdemir, İ., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık TİC. LTD. ŞTİ., Bartın, 2016.
- Dattilio, F., M., *Cognitive-Behavioral Therapy with Couples and Families: A Comprehensive Guide For Clinicians*, The Guildford Press, New York, 2010.
- Davis, K., *Human Society*, The Macmillan Company, New York, 1949.
- Davis, F., *Osmanlı Hanımı*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- De Hoog, K., Van Ophem, J., “Families and Changing Life Cycles”, *Heterodox Views on Economics and the Economy of the Global Society* içinde, Ed. G. Meijer-W. J. Heijman-J. van Ophem-B. Verstegen, Wageningen Academic Publishers, Wageningen, 2006.

Defrain, J.-Olson, D. H., “Contemporary Family Patterns and Relationships”, *Handbook of Marriage and the Family* içinde, Ed. Marvin B. Sussman-Suzanne K. Steinmetz-Gary W. Peterson, Plenum Press, New York, 1999.

Demirel vd., “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, Ed. Ezel Erverdi, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti, Ankara, 1992.

Doğan, İ., *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.

Doherty, W., J., Baptiste, D., A., “Theories Emerging From Family Therapy”, *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach* içinde, Ed. Pauline Boss-William J. Doherty-Ralph LaRossa-Walter R. Schumm-Suzanne K. Steinmetz, Springer, New York, 2009.

Donovan, J., *Feminist Theory: The Intellectual Traditions*, The Continuum Publishing Group, New York, 2006.

Duben, A., Behar, C., *Istanbul Households: Marriage, Family and Fertility*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Duran, R., “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* içinde, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1992.

Duvall, E., M., *Family Development*, J. B. Lippincott Company, Philadelphia, 1971.

Elbruz, L., *Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 1981.

Erikson, E. H., *Identity and the Life Cycle*, Norton, New York, 1980.

Erkal, M., *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul, 1991.

Erkul, A., “Eski Türklerde Aile”, *Türkler* içinde, Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Erten, H., *Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII y.y. İlk Yarısı)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

- Eryılmaz, A., “Ailede Mutluluk Faktörleri”, *Aile İçi Uyumlu Etkileşim* içinde, Ed. Bahaddin Acat, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013.
- Eryurt, M. A., *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, içinde “Türkiye’de Yaşlı Nüfus ve Yaşlılık Dönemiyle İlgili Yaşam Tercihleri ”, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014.
- Eşsizoglu, A., “Aile ile İlgili Temel Kavramlar”, *Aile Yapısı ve İlişkileri* içinde, Ed. Çınar Yenilmez, Anadolu Üniversitesi Web Ofset, Eskişehir, 2012.
- Fine, M.,A., Fincham, F., D., *Handbook of Family Theories: A Content-based Approach*, Routledge, New York, 2013.
- Ferrante, J., *Sociology: A Global Perspective*, Thomson Learning Inc., Belmont, 2008.
- Fromm, E., *Psikanaliz ve Din*, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Furseth, I., - Repstad, P., *An Introduction to the Sociology of Religion, Classical and Contemporary Perspectives*, Asgate Publishing, Burlington, 2006.
- Giddens, A., *Sosyoloji*, Çev. Zeynep Mercan, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Glick, I., D., et al., *Marital and Family Therapy*, American Psychiatric Publishing, Arlington, 2000.
- Glock, C., Y., “The Religious Revival in America”, *Religion and The Face Of America*, içinde, Ed. Jane Zahn, University of California Press, Berkeley, 1959.
- Greene, R., R., *Human Behavior Theory And Social Work Practice*, Transaction Publishers, New Jersey, 2010.
- Günay, Ü., *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.
- Günay, Ü., *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- Güngör, E., *İslam’ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983.
- Güngör, E., *Tarihte Türkler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

Hacip, Y. H., *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Hill, S., A., *Families: A Social Class Perspective*, Sage Publications, California, 2012.

Hogan, D., P., “Life Cycle”, *Encyclopedia Of Sociology*, içinde, Ed. Edgar F. Borgatta-Rhonda J. V. Montgomery, Volume 3, The Gale Group, New York, 2000.

Hökelekli, H., “Din, Dindarlık ve Boyutları”, *Din Psikolojisi* içinde Ed. Hayati Hökelekli, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2010.

Huber, S., “Are Religious Beliefs Relevant in Daily Life”, *Religion Inside and Outside Traditional Institutions* içinde, Ed. Heinz Streib, Hotei Publishing, Koninklijke Brill, 2007.

James, R., Gilliland, B., *Crisis Intervention Strategies*, Cengage Learning, Belmont, 2013.

Kafesoğlu, İ., *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

Kayıklık, H., *Din Psikolojisi (Bireysel Dindarlık Üzerine)*, Karahan Kitapevi, Adana, 2011.

Kendall, D., *Sociology Of Our Times: The Essentials*, Cengage Learning, Belmont, 2007.

Kirby, M., et al., *Sociology in Perspective*, Heinemann Educational Publishers, Oxford, 2000.

Koca, S., “Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Türkler* içinde, Cilt III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Koç, İ., “Türkiye’de Doğurganlık Seviyesi ve Örüntüsünün Değişimi: 1968-2011”, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* içinde, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tan. ve Kır. Ltd. Şti., İstanbul, 2014.

Köse A.- Ayten, A., *Din Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Kurt, A., *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Sentez Yayın ve Dağıtım Tic. San. A.Ş., İstanbul, 2013.

- Kuş, E., *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Leal, L., *A Family-Centered Approach To People With Mental Retardation*, American Association On Mental Retardation, Washington, 1999.
- Lenski, G., *Religious Factor: Sociological Study of Religion's Impact on Politics, Economics and Family Life*, Garden City, New York, 1961.
- Markson, E., W., “Marital Satisfaction”, *The Encyclopedia of Aging* içinde, Ed. George L. Maddox, Springer Publishing, New York, 2001.
- Meadow, M., - J., Kahoe, R., D., *Psychology Of Religion: Religion In Individual Lives*, New York, Harper and Row, 1984.
- Meijer, G., *Heterodox Views on Economics and the Economy of the Global Society*, Wageningen Academic Publishers, The Netherlands, 2006.
- Mensching, G., *Dini Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Tekin Yayınları, Konya, 1994.
- Munhall P., L., Fitzsimons, W., M., *The Emergence Of Family Into The 21st Century*, Jones And Bartlett Publishers, Virginia, 2001.
- Murdock, G., P., *Social Structure*, Macmillan Co. Publication, New York, 1949.
- Müller, F., M., *Life And Religion*, Doubleday Page and Co., New York, 1905.
- Nevevi, M., *Riyazü's Salihin ve Tercemesi*, Çev. Kıvamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem, Cilt 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1990.
- Norman, K. V., *Exercise programming for older adults*, Champaign, Human Kinetics, 1995.
- Ogburn, W., F.-Nimkoff , M., F., *A Handbook Of Sociology*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1934.
- Ortaylı, İ., *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Otto, R., *The Idea of the Holy*, Çev. John W. Harvey, Oxford University Press, Oxford, 1923.

Ögel, B., *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

Özbay, F., *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, içinde “Akrabalık ve komşuluk ilişkileri”, Ed. Mustafa Turgut-Semiha Feyzioğlu, Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti., İstanbul, 2014.

Özdeğer, H., *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1988.

Özdeğer, H., *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Kömen Yayın ve Dağıtım, Ankara, 1979.

Özdemir, vd., *Aile Yaşam Döngüsü ve Tüketim*, Sekam Yayınları, İstanbul, 2013.

Özkalp, E., *Davranış Bilimlerine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Web-ofset, Eskişehir, 2004.

Parsons, T., “The Family In Urban-Industrial America 1”, *Sociology of the Family*, içinde, Ed. Anderson, M., Penguin Books, Harmondsworth, 1980.

Pillemer, K., A., Wolf, R., S., *Elder Abuse: Conflict in the Family*, Auburn House Publishing Company, USA, 1986.

Roberts, N., *The Power of Conversion And Foreignness of Belonging In An Indian Slum*, University Of California Press, California, 2016.

Rodgers, R. H., *Improvements in the Construction and Analysis of Family Life Cycle Categories*, University of Minnesota Press, Michigan, 1962.

Segal, R., A., *The Blackwell Companion To The Study Of Religion*, Blackwell Publishing, Malden, 2006.

Shaffer, D. R., *Social and Personality Development*, Wadsworth Cengage Learning, Belmont, 2009.

Sharma, R., K., *Urban Sociology*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi, 2004.

Schiffman, L. G.-Kanuk, L., *Consumer Behaviour: A European Outlook*, Prentice Hall, New Jersey, 2012.

Shirley A. Hill, *Families: A Social Class Perspective*, Sage Publications, California, 2012.

Sherkat, D., E., “Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency”, *Handbook of Sociology of Religion*, içinde, Ed. Michele Dillon, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Sorokin, P. A., et al., *A Systematic Sourcebook in Rural Sociology*, University of Minnesota Press, Minneapolis, Vol. 2, 1931.

Stark, R., Glock, C., Y., *American Piety: The Nature of Religious Commitment*, University of Californian Press, Berkeley, 1961.

Strong, B., Cohen, T. F., *The Marriage and Family Experience: Intimate Relationships in a Changing Society*, Cengage Learning, Wadsworth, 2013.

Sullivan, T., J., *Introduction to Social Problems*, Pearson Education, Boston, 2003.

Sungur, O., “Korelasyon Analizi”, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde, Ed. Şeref Kalaycı, Asil Yayın, Ankara, 2010.

Sussman, M., B., *Sourcebook In Marriage And The Family*, Houghton Mifflin, New York, 1973.

Şahin, İ., “Anadolu'nun İskanı ve Türkleşmesi”, *Türkler* içinde, Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, Cilt 6, 2002.

Tanner, J., L.-Kleinbaum, S., M., “Theories of Family”, *Encyclopedia of Human Ecology* içinde, Ed. Julia R. Miller-Richard M. Lerner-Lawrence B. Schiamberg-Pamela M. Anderson, Library of Congress Cataloging in Publication, California, 2003.

Tarhan, N., *Evlilik psikolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Taylor, P., et al., *Sociology in Focus*, Causeway Press, Ormskirk, 2004.

Tekin, M., “Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.

Tickner, J., A., *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York, 1992.

Turner, B., S., *The New Blackwell Companion to the Sociology of Religion*, Blackwell Publishing, West Sussex, 2010.

Uçar, R., *Alevilik-Bektaşılık: Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.

Uydu, M., *Türk İslam Bütünleşmesi*, Hamle Basın Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Wallis, R.-Bruce, S., “Secularization: The Orthodox Model”, *The Sociology of Religion*, içinde, Ed. Steve Bruce, Aldershot, Elgar, 1995.

White, F., Livesey, D., Hayes, B., *Developmental Psychology: From Infancy To Development*, Pearson Australia, Sidney, 2013.

Wulff, D., H., *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views*, John Wiley and Sons Inc. New York, 1991.

Yavuz, H., *Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler*, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1986.

Yavuzer, H., *Evlilik Okulu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Yenilmez, Ç., *Aile Yapısı ve İlişkileri*, içinde “Aile İlişkileri”, Ed. Çınar Yenilmez, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2012.

Yıldırım, E., “Aile ve Evlilik Türleri”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.

Yıldırım, E., Yıldırım, E., “Aile İçi İlişkiler ve İletişim”, *Aile Sosyolojisi* içinde, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.

Dergiler

Acock, A. J.-Bengtson, V. L., “On the Relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization”. *Journal of Marriage and The Family*, Vol: 40, No: 3, 1978.

- Aksoy, İ., “Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, Kış 2011.
- Aktaş, A., “Eski Orta Asya Türkleri”, *Pusula Dergisi*, Sayı 74, Yıl 2013.
- Allport, G., W.-Ross, J., M., “Personal Religious Orientation And Prejudice”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, Issue 5, 1967.
- Barkan, Ö. L., “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri”, *TTK*, Belgeler III/5-6, 1968.
- Berber, O., “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı, 10, 2009.
- Butler, M., H., et al., “Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couple report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility”. *American Journal of Family Therapy*, Vol. 30, Issue 1, 2002.
- Cansel, E., “Sosyal Devlet ve Aile”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3-4, 1969.
- Curtis, K., T., Ellison, C., G., “Religious Heterogamy And Marital Conflict”, *Journal of Family Issues*, 23, 2002.
- Çarkoğlu, A., Kalaycıoğlu, E., “Türkiye’de Aile, İş, ve Toplumsal Cinsiyet”, *İstanbul Politikalar Merkezi*, Sabancı Üniversitesi, 2013.
- Çekin, A., “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 4, April 2013.
- Demirtaş, Z., “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 2007.
- Doğan, C., “Sosyolojik Açıdan Günümüzde Türk Ailesinin Fonksiyonları”, *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 7, Yıl: 1995.
- Donuk, A., “Eski Türk Ailesi ve Vasıfları”, *Türk Yurdu*, Cilt IX, Sayı 16, 1998.

Donuk, A., “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, *Araştırmalar ve Materyaller*, TTK, Ankara, 1972.

Dursun, A., “Dede Korkut Hikayelerinde Halk Hukuku”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4, Fall 2011.

Duvall, E. M.-Hill, R., "Report of the Committee on the Dynamics of Family Interaction," *National Conference on Family Life*, Washington D.C., 1948.

Eken, H., “Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 2006.

Ekici, F. Y., “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, *The Journal Of Social Science Studies*, Number:30, Winter 2014.

Eyce, B., “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O. Dergisi*, Sayı 4, 2000.

Friesen, J., D., “An Ecological Systems Approach To Family Counselling”, *Canadian Counsellor-Conseiller Canadien*, Vol. 17, No. 3, 1983.

Fukuyama, Y., “The Major Dimensions of Church Membership”, *Review of Religious Research*, Vol. 2, No: 4, 1961.

Genç, Y.-Barış, İ., “Yaşlı Bakım Hizmetlerinde Çağdaş Yaklaşım: Kurumsal Bakım Yerine Evde Bakım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 10, Mart 2015.

Glick, P. C., "The Life Cycle Of The Family" *Marriage and Family Living*, Vol. 17, No. 1 February 1955.

Glick, P. C.-Parke, Jr. R., “New Approaches in Studying the Life Cycle of the Family” *Demography*, Vol. 2, 1965.

Gürcan, A., “Aile içi Roller”, *Meridyen Sosyal Bilimler Konferansları-Psikoloji*, Altunizade Kültür ve Sanat Merkezi, Aralık, 2007.

Güreşçi, E., “Kırsal Göç ve Tarım Politikaları Arasındaki İlişki”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı 22, Bahar 2009.

Has, Ş. S., “Nişanın Bozulmasının Hukuki ve Dini/Ahlaki Neticeleri”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2006/1).

Holeman, V. H., “Marital reconciliation: A Long and Winding Road”, *Journal of Psychology and Christianity*, Vol. 22, Issue 1, 2003.

Iannaccone, L., “The Consequences of Religious Market Structure. Adam Smith and The Economics of Religion”, *Rationality and Society*, Vol 3, Issue 2, 1991.

İçli, G., “Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım”, *PAÜ. Eğitim Fak. Derg.*, Sayı:3, 1997.

Kavuncu, M., “Osmanlılarda Aile ve Kadın”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 2, Sayı 4, Mayıs-Ağustos 1999.

Kinnvall, C., “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and The Search For Ontological Security”, *Political Psychology*, Volume 25, Issue 5, October 2004.

Kirkpatrick, E., L., et al., "The Life Cycle of the Farm Family in Relation to Its Standard of Living," *Research Bulletin*, No. 121, University of Wisconsin Agricultural Experiment Station, Madison, 1934.

Kocakaplan, İ., “Dede Korkut’ta İnsan, Hükümdar ve Aile”, *Aile Yazıları* 2, Der. Beyli Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Kurt, A., “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008.

Kurt, A., “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009.

Lambert, N. M.-Dollahite, D. C., “How Religiosity Helps Couples Prevent, Resolve and Overcome Marital Conflict”, *Family Relations*, Vol. 55, No. 4, October 2006.

- Loomis, C., P., "The Study of the Life Cycle of Families," *Rural Sociology*, June 1, 1936.
- Mandalıoğlu, M., "İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 33, 2013.
- Maydaer, S., "Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2007.
- Murphy, P. E.-Staples, W. A., "Modernized Family Life Cycle", *Journal of Consumer Research*, Vol. 6, No. 1, June 1979.
- Ortaylı, İ., "Anadolu'da 16. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, 1980.
- Özbaşı, T., "Türkiye'de Yaygın Eğitim ve Sanat", *Geleneksel Kadın Takıları II*, S. 10, Ankara, 1994.
- Özbay, F., "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması", *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, Ed. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimciler Derneği, Ankara, 1984.
- Özdemir, R., "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat (Sempozyum)*, Dergah Yay., İstanbul, 1987.
- Özdemir, Ş.-Vatandaş, C., "Hane Halkı ve Aile Yaşam Döngüsü Ölçekleri İle İçecek Tüketimi Harcamalarının Analizi", *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2009.
- Pilalis, J.-Anderton, J., "Feminism and Family Therapy-A Possible Meeting Point", *Journal of Family Therapy*, Vol 8, 1986.
- Sayılır, Ş. B., "Göçebelik, Konar-Göçerlik Meselesi ve Coğrafi Bakımdan Konar-Göçerlerin Farklılaşması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1, Yaz 2012.
- Sumner, F., B., "A Statistical Study of Belief", *Psychological Review*, Issue 5, 1898.
- Stolzenberg, R. M.-Loy M. B.-Waite, L. J., "Religious Participation in Early Adulthood: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership", *American Sociological Review*, Vol: 60. No: 1, 1995.

Tamam, L.-Öner, S., “Yaşlılık Çağı Depresyonları”, *Demans Dergisi*, 2001;1.

Tamminen, K., “Religious Experiences in Childhood and Adolescence: A viewpoint of Religious Development Between The Ages of 7 and 20”, *International Journal for the Psychology of Religion*, Vol 4, Issue 2, 1994.

Taplamacıoğlu, M., “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, Ankara, 1962.

Taş, K., “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15:2, 2010.

Taylan, H. H., “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 22, Yıl 2009.

Ulus, T., vd., “Araştırma Nasıl Tasarlanır”, *Adli Tıp Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2.

Vermeer, P., “Religion and Family Life: An Overview of Current Research and Suggestions for Future Research”, *Religions*, 5, 2014.

Wells, W. C., Gubar, G., "Life Cycle Concept in Marketing Research," *Journal of Marketing Research*, Vol 3, 1966.

Yapıcı, A., “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2002.

Yakut, E., “Eski Türklerde Hukuk”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2002.

Yılmaz, M., “Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 20, Sayı 33, 2015.

Tezler

Ergeshkyzy, A., “Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012.

İçer, T., Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2010.

Kayalı, Ö., “8. – 11. Yüzyıllar Arasında Göçebe Türklerin Yaylak ve Kışlak Hayatı”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

Öztürk, M., “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Dini hayatın Dönüşümü ve Dindarlığın Yeni Bazı Görünümleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2010.

Tüfekci, S., “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2002.

Yudulmaz, S., “Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Ölçütler Açısından Kent Ailesi (Sivas İli Örneği)”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1992.

Diğer Kaynaklar

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 2011.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, *Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları*, Takav Matbaacılık, Ankara, 1997.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, Ed. Mustafa Turgut, Manas Medya Planlama Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2010.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Aile Yapısı Araştırması 2006*, Nakış Ofset, Ankara, 2010.

T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, *1994 Uluslararası Aile Yılı Özel İhtisas Komisyon Raporları*, Kılıçarslan Matbaacılık Sanayi Ltdi Ştd., Ankara, 1994.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul, 2016.

T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, *Aile Yapısı-Aile ve Tüketici Hizmetleri*, Ankara, 2011.

İnternet Kaynakları

<http://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-yasli-lara-hizmet-veren-kuruluslar>, (20.01.2017).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18628>, (19.12.2016)

EK: ANKET FORMU

Değerli Katılımcılar, bu anket, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı-Din Sosyolojisi Doktora Programı için hazırlanan ‘Dindarlığın Aile Yaşam Döngüsü Süreçlerine Etkisi’ başlıklı tez kapsamında, katılımcıların aile yaşamlarında zaman içinde meydana gelen rol, tutum ve davranış değişikliklerini ölçmek için hazırlanmıştır. Katılarınız sadece bilimsel çalışma amacıyla değerlendirilecektir. Bu nedenle, **ankete isminizi yazmayınız**. Başkalarından etkilenmeden vereceğiniz samimi cevaplar bilimsel çalışmanın kalitesini artıracığından lütfen soruları dikkatle okuyarak **sadece sizi ilgilendiren soruları** doğru bir şekilde doldurunuz. **Halihazırdaki ailevi durumunuzu ilgilendirmeyen sorulara cevap vermeyiniz**. Katılarınız için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz () Erkek () Kadın
2. Yaşınız? () 18-24 () 25-30 () 31-40
() 41-60 () 61 ve üstü
3. Eğitim durumunuz? () Üniversite () Lise () Ortaokul
() İlkokul () Okur-yazar değil
4. Mesleğiniz? () Memur () İşçi () Çiftçi
() Esnaf () Ev Hanımı () Diğer
5. Ailenizin gelir durumu? () 500-1000 () 1100-2000 () 2100-3000
() 3100-4500 () 4600 ve üstü
6. Yaşadığınız yer? () Büyükşehir () İl () İlçe
() Kasaba/Köy
7. Kaç yaşında evlendiniz? () 18-24 () 25-29 () 30-34
() 35-45 () 46 ve üstü
8. Kaç çocuğunuz var? () 1 () 2 () 3
() 4 ve üstü
9. Dindarlık bakımından kendinizi hangi grupta görüyorsunuz? () Çok dindar () Dindar () Din ile az ilgili
() Din ile ilgisiz

Nişanlılık Döngüsü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Nişanlandıktan sonra hayatımda önemli değişiklikler oldu.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
2	Giyim-kuşamıma daha fazla dikkat eder oldum.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3	Zamanımı dışarıda geçirmekten vazgeçtim.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Nişanlımla görüşerek onu tanımaya çalıştım.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
5	Ailelerin yaklaşımı nedeniyle nişanlımla pek görüşemedim.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
6	Uzun süreli arkadaşlığımız olduğu için nişanlılık ilişkimize farklılık getirmedi.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
7	Aileler arasındaki sorunlardan dolayı nişanın atılması gündeme geldi.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
8	Nişanlımın giyim kuşamına müdahale ettim.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

Yeni Evli-Çocuksuz Döngü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Evliliğin getirdiği koca/karı rolüne hemen alıştım.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
2	Eşimle çok iyi iletişim kurdum.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3	Eski arkadaşlarımdan ziyade eşimle zaman geçirmeyi tercih ettim.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Ev işlerinde eşime yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için) Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Karar alırken mutlaka eşime de danıştım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
6	Eşim hata yaptığında affettim.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
7	Koca/karı rolü bana ağır geldi.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
8	Bekarlıktaki özgürlüğümü çok aradım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
9	Eşimin ailesi evliliğimize müdahale etti.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
10	Eşimle sıkıntılar hamilelik / hamileliğim döneminde başladı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum

Küçük Çocuklu Döngü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Baba/anne olma fikrine alışamadım.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
2	Çocuk doğduktan sonra eşimin bana olan ilgisi azaldı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
3	Çocuk doğduktan sonra eşim yemek/temizlik yapmakta zorlandı. (Erkekler için) Çocuk doğduktan sonra temizlik/yemek yapmakta zorlandım. (Kadınlar için)	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Geceleri çocuğu uyutmak için kalktığımndan dolayı gündüz uykusuz kaldım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Çocuğun giderlerini karşılamakta zorlandım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
6	En küçük şeylerden bile evde tartışma yaşandı.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
7	Sorunları çözemediğimiz için aile büyükleri devreye girdi.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
8	Aile büyükleri yerine profesyonel yardım (psikolog, aile danışmanı vs.) aldık.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

Okul Dönemi Çocuklu Döngü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Çocuklar okula başladığında akşamları onların ödevleriyle ilgilendim.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
2	Sürekli çocukların dersleriyle ilgilendiğimiz için eşime zaman ayırmakta zorlandım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3	Çocukların dersleriyle eşim ilgilendi.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Çocukların dersleriyle ilgilenmeyi nöbet usulü yapmaya karar verdik).	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Diğer masrafların üstüne okul masraflarının da eklenmesi bizi oldukça zorladı.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
6	Bu dönemde eşimle birlikte ortaklaşa yaptığımız şeyler azaldı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum

Ergen Çocuklu Döngü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Ergenlik dönemlerinde çocuklarla iletişim kurmakta zorlandım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
2	Çocuğum ergenlik döneminde kural tanımaz oldu.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3	Bu dönemde çocuklara çok müdahale ettim ve çocuklarla çatışmalar yaşadım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Çocuklar sorunlarını benimle paylaşmadılar.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Çocuğum/çocuklarım beni dinlemeği zaman azarladım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
6	Çoğu zamanlarını evin dışında, arkadaşlarıyla geçirdiler.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
7	Hafta sonları, akşamları ailecek vakit geçirdik.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
8	Çocuğum arkadaş ortamında kötü alışkanlıklar edindi.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
9	Daha önceleri ailecek yaptığımız şeyleri (piknik gibi) yapamaz olduk.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

Evden Ayrılan Çocuklu Döngü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Evlenip evden ayrılan çocuklar da bizden ekonomik yardım almaya devam ettiler.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
2	Çocukların evden ayrılmalarıyla evin sakinleşmesi bizi çok rahatlattı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
3	Eşimle baş başa kaldıktan sonra daha iyi iletişim kurmaya başladım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Eşime daha çok zaman ayırmaya başladım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Benim için bu dönem ikinci bahar oldu.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
6	Eşime daha bağımlı hale geldim.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
7	Ev işlerinde eşime yardım etmeye gayret ettim. (Erkekler için) Eşim ev işlerinde bana yardım etmeye gayret etti. (Kadınlar için)	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman

Boş Yuva Döngüsü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Çocuklar evden ayrıldıktan sonra yaşadıkları problemler bize de yansıdı.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
2	Evlenip evden ayrılan çocukların evliliklerine müdahale etmek zorunda kaldık.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
3	Eşimle kavgalarımız daha da arttı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
4	Zamanımın çoğunu arkadaşlarımla geçirmeye başladım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
5	Çocuklarım torunlarıma fazla yüz veriyorum diye kızıyorlar.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
6	Torunlarıma marketten çikolata alırken bile çocuklar kızır diye endişeleniyorum.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
7	Çocuklar evden ayrıldıktan sonra bayramlar dışında gelmez oldular.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum

Dulluk Döngüsü						
Lütfen Aşağıdaki İfadelere Ne Düzeyde Katıldığınızı Belirtin.						
1	Eşim vefat ettikten sonra kendi gündelik işlerimi yapamaz oldum.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
2	Eşim vefat ettikten sonra evde yalnız kalmak bana çok zor geldi.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
3	Birileriyle konuşabilmek için zamanımın çoğunu dışarıda geçirmeye başladım.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
4	Eşim hayattayken ziyarete gelen akraba ve komşular artık gelmez oldular.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
5	Eşim vefat ettikten sonra çocuklarımın yanında yaşamaya başladım.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
6	Eşim vefat ettikten sonraki dönemde hastalıklarım çok arttı.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
7	Eşim vefat ettikten sonra huzur evine gitmeyi düşündüğüm oldu.	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
8	Tekrar evlenmeyi düşündüm.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Adnan SELMAN
Doğum Yeri : Gelendost/ISPARTA
Doğum Yılı : 01.01.1975
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lisans : 1992-1996 Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğrt.
Yüksek Lisans : 2007-2010 Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Din
Bilimleri Anabilim Dalı (Din Sosyolojisi)

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce : 95 (KPDS)

İş Deneyimi:

1. 1996-1999 : Tunceli Atatürk Lisesi İngilizce Öğretmeni
2. 1999-2001 : Isparta Gazi Lisesi İngilizce Öğretmeni
3. 2001- : Süleyman Demirel Üniversitesi-Yabancı Diller Yüksekokulu
İngilizce Okutmanı

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

Yüksek Lisans Tezi

Rasyonel Seçim Teorisi Bağlamında Din Olgusu

Hakemli dergilerde yayımlanan teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve özet türünden yayınlar dışındaki makale

1. Din-Rasyonel Seçim-Dini Pazar
2. Dini Tercihleri Anlama Ve Açıklamaya Farklı Bir Yaklaşım-Rasyonel Seçim Teorisi

Alanı ile ilgili olarak panel, konferans, seminer, açık oturum ve söyleşi gibi etkinliklerde konuşmacı ya da panelist olarak görev yapmak

Günümüzde Din Olgusuna Yeni Sosyolojik Yaklaşımlar